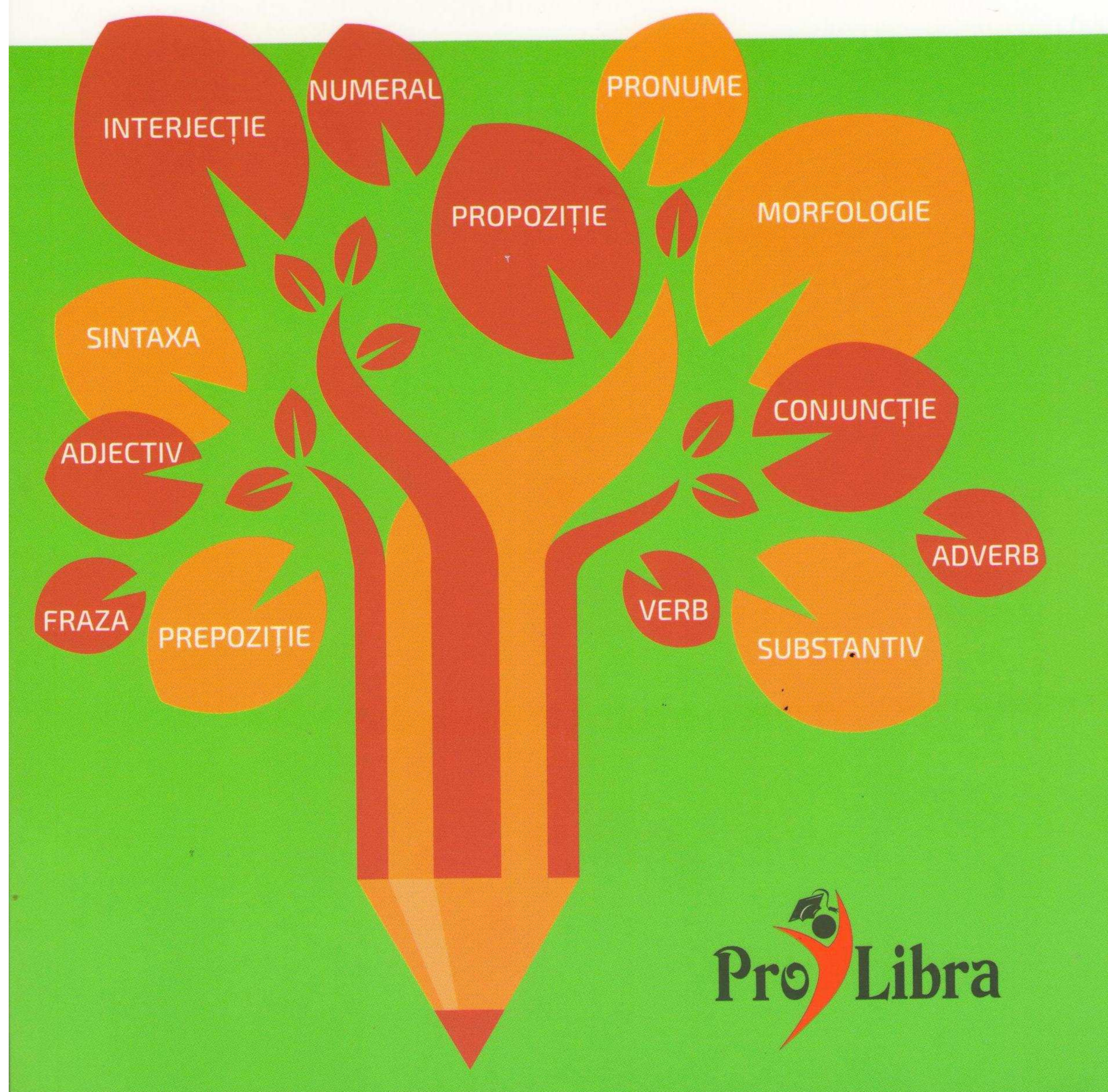
Ministerul Educației, Culturii și Cercetării
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu"

Ion BĂRBUȚĂ, Elena CONSTANTINOVICI

GRAMATICA
limbii române

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII

INSTITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ
„BOGDAN PETRICEICU-HASDEU“

Ion BĂRBUȚĂ • Elena CONSTANTINOVICI

GRAMATICA LIMBII ROMÂNE

Pro Libra

Chișinău, 2019

Lucrarea a fost recomandată pentru tipar de Consiliul ştiinţific al Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu“ al Ministerului Educației, Culturii și Cercetării din Republica Moldova.

Autori dr. **Ion BĂRBUȚĂ**
dr. hab. **Elena CONSTANTINOVICI**

Descrierea CIP a Camerei Naţionale a Cărţii

Bărbuţă, Ion

Gramatica limbii române **/** *Ion Bărbuţă, Elena Constantinovici;* Inst. de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu“. – Chișinău: Pro Libra, 2019 (Tipografia Centrală). – 276 p.
Referinţe bibliogr.: p. 275-276. – 100 ex.

ISBN 978-9975-3289-5-1

C U P R I N S

Cuvânt-înainte

Lucrarea de faţă a avut ca punct de plecare cursurile ţinute de autori la facultăţile de filologie. Urmărind descrierea elementelor de bază ale gramaticii, lucrarea oferă o imagine de ansamblu asupra structurii gramaticale a limbii române. Obiectivul principal al acestei lucrări este familiarizarea cititorilor cu temele fundamentale din domeniul gramaticii. Astfel, prin conţinutul său, ea reprezintă un mijloc de informare aprofundată şi sistematizată asupra cunoştinţelor din domeniul gramaticii limbii române, cunoştinţe relevante pentru însuşirea conştientă a fenomenelor de limbă şi, în ultimă instanţă, pentru dezvoltarea competenţei de comunicare.

Lucrarea este structurată în două părţi.

În prima parte sunt prezentate noţiunile de bază ale morfologiei. Se precizează aici obiectul de studiu şi unităţile morfologiei, sunt definite noţiunile de parte de vorbire, categorie gramaticală, sens gramatical, formă flexionară, fiind expuse criteriile de identificare a părţilor de vorbire şi fiind examinată structura morfologică a cuvântului.

Principiul de organizare a materiei, în cuprinsul acestei secţiuni, este cel tradiţional: după părţi de vorbire şi categorii gramaticale. Părţile de vorbire, descrise în aspectele lor esenţiale, sunt prezentate în ordinea întâlnită frecvent în manualele de gramatică. Fiecare subcapitol începe cu definiţia părţii de vorbire şi cu examinarea caracteristicelor ei esenţiale, continuă cu prezentarea claselor lexico-gramaticale, a categoriilor gramaticale şi a funcţiilor sintactice pe care le poate avea partea de vorbire respectivă şi se încheie cu descrierea procedeelor de formare a cuvintelor noi din cadrul părţii de vorbire respective.

Partea a doua a lucrării are ca scop descrierea nivelului sintactic al limbii române, nivel a cărui caracteristică esenţială o reprezintă funcţionarea cuvintelor în unităţi superioare comunicative. Constituind o expunere a aspectelor fundamentale ale sintaxei ca ştiinţă a organizării şi funcţionării limbii în procesul de comunicare, secţiunea dată începe cu evidenţierea şi clarificarea noţiunilor de bază ale acestui domeniu. Ele vizează obiectul de studiu şi sarcinile sintaxei, relaţiile dintre sintaxă şi celelalte ramuri ale ştiinţei despre limbă, în special cu lexicul şi cu morfologia. Urmează apoi o examinare a celor două tipuri de unităţi comunicative de bază: propoziţia şi fraza, fiind examinate trăsăturile lor distinctive, elementele componente, relaţiile stabilite între acestea şi mijloacele de realizare a elementelor constitutive şi a relaţiilor dintre ele la nivelul propoziţiei şi la cel al frazei.

În continuare, lucrarea cuprinde descrieri sintetice ale părţilor de propoziţie şi ale propoziţiilor subordonate, acestea fiind organizate în conformitate cu

următoarea schema generală. Fiecare subcapitol începe cu definiţia părţii de propoziţie sau a subordonatei corespunzătoare, trece apoi la întrebările şi la criteriile folosite pentru identificarea acestora, urmează examinarea termenilor regenţi, a mijloacelor de realizare, a elementelor de relaţie şi a elementelor corelative, încheindu-se cu o descriere a regulilor care vizează topica şi punctuaţia unităţii respective. În felul acesta, părţile de propoziţie şi propoziţiile subordonate sunt tratate dintr-un punct de vedere unitar.

Mai trebuie precizat că, de-a lungul timpului, în gramatică s-au prefigurat numeroase viziuni, orientări. Astfel că, dincolo de consensul lingviştilor privind unităţile de bază ale morfologiei şi ale sintaxei, există numeroase diferenţe/controverse determinate de modul de concepere a acestora. Totodată, cei interesaţi de studierea gramaticii se pot confruntă cu situaţii când unele fenomene sunt încă puţin cercetate. În aceste condiţii, este evident că nu toate problemele controversate din domeniul gramaticii limbii române cunosc o soluţionare univocă, de aceea autorii au fost puşi în situaţia de a opta pentru o anumită modalitate de înţelegere a problemei, pentru un anumit punct de vedere. Aceasta însă nu înseamnă că cititorul este obligat să accepte doar opinia propusă în lucrare. În orice situaţie de acest gen, cititorul este în drept să pună în discuţie problema respectivă, căutând argumente care să-i permită să-şi exprime acordul sau dezacordul cu varianta prezentată în lucrare.

Conţinuturile cuprinse în cele două părţi ale lucrării sunt expuse succint, iar unele dintre teme sunt rezumate în formă de tabel, ceea ce facilitează receptarea şi memorizarea informaţiei.

Reprezentând un curs sintetic, lucrarea se adresează unui cerc larg de cititori, fiind utilă nu numai studenților filologi, ci și tuturor celor interesaţi de cunoaşterea limbii române în scopul perfecţionării competenţelor de comunicare.

MORFOLOGIA

Obiectul de studiu al morfologiei

Morfologia este ramura lingvisticii care, împreună cu sintaxa, constituie gramatica. Morfologia are ca obiect de studiu analiza cuvintelor din perspectiva structurii lor interne şi sub aspectul modificărilor formale în vederea utilizării lor în propoziţie. În acest sens, morfologia se opune sintaxei care studiază structura propoziţiei şi relaţiile stabilite între cuvinte în calitatea lor de elemente componente ale propoziţiei.

Proprietățile formale ale cuvintelor şi ale elementelor lor componente sunt studiate în morfologie împreuna cu funcţiile și sensurile gramaticale, care sunt exprimate în cuvânt. Din acest punct de vedere, morfologia se opune lexicologiei, care studiază sensul lexical al cuvintelor. De exemplu, cuvântul *şcoală*, ca unitate a sistemului lexical, se defineşte prin sensul „instituţie de învăţământ public, unde se predau elementele de bază ale principalelor discipline“. Din perspectivă morfologică, acest cuvânt reprezintă un substantiv. El dispune de un ansamblu de forme gramaticale care îi permit să exprime semnificaţii specifice categoriilor de număr, caz, determinare.

Morfologia analizează caracteristicile gramaticale ale cuvintelor (categoriile gramaticale, sensurile gramaticale, mijloacele de exprimare a sensurilor gramaticale), în funcţie de care ele sunt grupate în clase lexico-gramaticale (părţile de vorbire). În felul acesta, studiul structurii gramaticale a limbii este organizat în morfologie pe aşa-numitele părţi de vorbire, care nu sunt altceva decât clase de cuvinte. Secţiunea care examinează caracteristicile gramaticale responsabile de flexionarea cuvintelor poartă numele de **morfologie flexionară**.

O altă secţiune delimitată în cadrul acestei ramuri a lingvisticii este **morfologia derivativă**. Ea are ca obiect de investigaţie procesul de formare de cuvinte noi pe baza celor care există deja în limbă prin derivare, compunere şi prin schimbarea clasei lexico-gramaticale. Antrenarea în procesul formării cuvintelor a unor mijloace formale care sunt combinate în conformitate cu anumite modele motivează includerea aspectului dat în morfologie. Pe de altă parte, procesul de formare a cuvintelor implică schimbarea sensului elementelor de bază. Prin urmare, sistemul formării cuvintelor are un statut ambiguu, fiind plasat între lexic şi structura gramaticală.

Aşadar, morfologia încearcă să găsească răspuns la următoarele întrebări: *Cum sunt formate cuvintele şi cum îşi schimbă ele forma în procesul utilizării lor?*

Unitățile morfologiei

Unitatea fundamentală a morfologiei este cuvântul, care este analizat sub aspectul structurii şi al posibilităţii de a-şi schimba forma în raport cu anumite categorii gramaticale. Cuvântul este văzut, în morfologie, ca un ansamblu de forme flexionare folosite pentru exprimarea sensurilor gramaticale specifice anumitor categorii gramaticale. De exemplu, cuvântul *a scrie* poate avea mai multe forme flexionare: *scriu*, *scrii*, *scrie*, *am scris*, *ai scris*, *a scris*, *voi scrie*, *vei scrie*, *va scrie* etc. Toate aceste forme păstrează intact sensul lexical al cuvântului, însă se caracterizează prin diferite sensuri gramaticale. În funcţie de trăsăturile lor lexico-gramaticale, cuvintele sunt grupate în clase numite părţi de vorbire.

În acelaşi timp, la structuralişti unitatea fundamentală a gramaticii este morfemul, definit drept cea mai mică unitate a limbii dotată cu sens. În aceste condiţii, morfologia are ca sarcină inventarierea, definirea şi clasificarea morfemelor, precum şi combinarea lor în structura cuvântului.

Părțile de vorbire

Părţile de vorbire sunt clase de cuvinte stabilite pe baza unor trăsături lexico-gramaticale comune. Clasificarea cuvintelor în părţi de vorbire se face în funcţie de următoarele trei criterii: lexico-categorial, morfologic şi sintactic. În primul caz, se ţine cont de sensul lor lexical general (este vorba de statutul categorial al cuvântului), în cel de al doilea, se au în vedere caracteristicile lor morfologice (posibilitatea de a realiza anumite categorii gramaticale) şi, în sfârşit, sunt luate în considerare trăsăturile sintactice (posibilitatea de a îndeplini anumite funcţii sintactice).

În unele gramatici ale limbii române se disting nouă părţi de vorbire: substantivul, adjectivul, numeralul, pronumele, verbul, adverbul, prepoziţia, conjuncţia şi interjecţia. Există însă şi lucrări în care se vorbeşte despre zece părţi de vorbire. Aceasta este situaţia în cazul în care articolul este interpretat ca parte de vorbire distinctă, şi nu ca un instrument gramatical folosit pentru exprimarea unor categorii gramaticale ale numelui.

După cum reiese din definiţie, toţi membrii unei clase lexico-gramaticale prezintă trăsături categorial-semantice, morfologice şi sintactice comune. Astfel, din punct de vedere semantic, părţile de vorbire se disting în funcţie de sensul lor categorial: substantivul denumeşte obiecte în sens larg (*băiat*, *carte*, *dezvoltare*, *dârzenie*), adjectivul desemnează însuşiri ale obiectelor (*alb*, *înalt*, *frumos*, *rece*), verbele semnifică acţiuni sau, într-un sens mai larg, procese (*a lucra*, *a scrie*, *a trece*, *a se dezvolta*), adverbele exprimă caracteristici şi circumstanţe ale acţiunilor (*bine*, *încet*, *afară*, *ieri*, *repede*).

Subclasificarea cuvintelor în baza acestor sensuri categoriale abstracte („obiect", „însuşire", „proces, acţiune", „caracteristică a procesului") nu este un procedeu uşor de realizat avându-se în vedere faptul că sensul categorial nu este marcat prin mijloace de expresie. În plus, în cadrul fiecărei părţi de vorbire există cuvinte al căror conţinut lexical diferă de sensul lor lexical general. De exemplu, cuvintele *aşteptare*, *mişcare*, *plecare*, *vizionare*, prin sensul lor lexical, exprimă acţiuni, procese, ele însă sunt considerate substantive, deoarece descriu aceste acţiuni ca obiecte ale gândirii noastre. În acelaşi timp, există părţi de vorbire despre care se spune că nu exprimă noţiuni. Acestea sunt prepoziţiile, conjuncţiile şi interjecţiile. Ele sunt identificate şi diferenţiate doar în funcţie de rolul lor gramatical.

În plan morfologic, unităţile din componenţa părţii de vorbire date îşi pot schimba forma gramaticală în raport cu aceleaşi categorii gramaticale, deci au în comun aceeaşi paradigmă morfologică. Astfel, substantivele sunt variabile în raport cu numărul, cazul, determinarea, adjectivele se schimbă după gen, număr, caz şi grade de comparaţie, verbele se modifică după diateză, mod, timp, persoană şi număr, iar adverbele sunt în general invariabile, deşi unele dintre ele pot avea categoria gradelor de comparaţie. Ea se exprimă însă cu ajutorul unor instrumente gramaticale, şi nu prin modificarea formei adverbului. Totodată, trebuie avut în vedere că nu toate cuvintele din cadrul unei părţi de vorbire sunt variabile în raport cu categoriile proprii clasei lexico-gramaticale date. De exemplu, se întâlnesc substantive care nu se folosesc la plural (*smoală*, *curaj*, *isteţime*), adjective fără grade de comparaţie (*militar*, *orb*, *viu*), verbe care nu au diateza pasivă (*a alerga*, *a înota*) etc.

În plan sintactic, cuvintele ce constituie o anumită parte de vorbire se caracterizează prin aceleaşi funcţii sintactice. Altfel spus, fiecare parte de vorbire este specializată pentru anumite funcţii sintactice. Funcţiile sintactice specifice părţilor de vorbire cardinale sunt următoarele: pentru substantiv, funcţiile sintactice de subiect, complement direct, indirect, de agent, sociativ şi instrumental; pentru adjectiv, funcţia sintactică atributivă; pentru verb, funcţia sintactică predicativă; pentru adverb, funcţia sintactică de complement circumstanţial. Toate aceste părţi de vorbire pot îndeplini în enunţ şi funcţii sintactice nespecifice. Astfel, substantivul poate fi şi nume predicativ sau atribut. În aceste cazuri, sunt însă necesare mijloace suplimentare care marchează funcţia sintactică a substantivului. Substantivul apare în poziţia numelui predicativ fiind introdus printr-un verb copulativ (*Prietenul meu este student.*), iar în poziţia atributului este însoţit de o prepoziţie (*casă de piatră*, *nucul de lângă poartă*).

Clasificarea cuvintelor în părţi de vorbire este o clasificare lexicală şi gramaticală în acelaşi timp, deoarece pentru delimitarea acestor clase se ia drept criteriu sensul lor lexical general (statutul categorial al cuvântului), forma gramaticală şi funcţia sintactică. Ponderea fiecărui dintre cele trei criterii în delimitarea părţilor de vorbire este diferită în cazul diferitor părţi de vorbire. Datorită acestui fapt, cele trei criterii, lexical, morfologic şi sintactic, care se

aplică la delimitarea părţilor de vorbire sunt considerate a fi complementare. Aceasta deoarece niciunul dintre ele nu este aplicabil în absolut toate situaţiile. Astfel, criteriul semantic nu totdeauna este suficient pentru delimitarea părţilor de vorbire cardinale. De exemplu, pentru a putea deosebi un verb de numele cu sensul de acţiune (*a se mişca – mişcare*) este necesar să se recurgă la caracteristicile lor morfologice şi sintactice. Substantivul îşi va schimba forma după numere şi cazuri, iar verbul se va modifica în raport cu diateza, timpul, modul, persoana şi numărul. În enunţ, aceste cuvinte vor apărea cu funcţii sintactice diferite.

Cercetările lingvistice au relevat două trăsături de bază ale părţilor de vorbire în calitatea lor de clase lexico-gramaticale: eterogenitatea claselor şi posibilitatea trecerii unităţilor lexicale dintr-o clasă în alta. Caracterul lor eterogen face dificilă delimitarea distinctă a acestor clase. În plus, în limbă există unităţi care prezintă trăsături comune pentru două părţi de vorbire, de exemplu, participiul, în cele mai multe cazuri, combină trăsăturile verbului cu cele ale adjectivului. Trecerile frecvente de la o clasă la alta fac şi mai dificilă operaţia de delimitare a părţilor de vorbire.

Clasificarea părţilor de vorbire

Părţile de vorbire, în calitatea lor de clase lexico-gramaticale, pot fi clasificate în funcţie de aceleaşi trei criterii: semantic, morfologic şi sintactic.

În plan semantic, se delimitează: a) părţile de vorbire cu sens lexical autonom (autosemantice) şi b) cele fără sens lexical autonom, adică lipsite de sens lexical determinabil (sinsemantice). Părţile de vorbire cu autonomie semantică sunt cele care exprimă noţiuni: substantivul, adjectivul, numeralul, pronumele, verbul, adverbul. Părţile de vorbire lipsite de autonomie semantică sunt prepoziţia şi conjuncţia. Ultimele două sunt calificate drept elemente de relaţie. Interjecţia, care exprimă sentimente, senzaţii, acte de voinţă sau imită sunete şi zgomote din natură, ocupă un loc aparte în această clasificare.

Din punct de vedere morfologic, părţile de vorbire pot fi: a) flexibile (îşi schimbă forma în raport cu anumite categorii gramaticale): substantivul, adjectivul, numeralul, pronumele şi verbul; b) neflexibile (sunt invariabile în raport cu categoriile gramaticale): adverbul, prepoziţia, conjuncţia, interjecţia.

Substantivul, adjectivul, pronumele şi numeralul alcătuiesc clasa numelui. Cu unele excepţii, cuvintele din clasa numelui se declină. Astfel, substantivul îşi schimbă forma în raport cu numărul, cazul şi categoria determinării. Adjectivele şi unele numerale sunt variabile după gen, număr şi caz. Categoriile după care se schimbă pronumele sunt persoana, numărul, cazul şi genul.

Verbul, care se conjugă, îşi schimbă forma în raport cu diateza, modul, timpul, persoana, numărul şi genul.

Adverbul are categoria gradelor de comparaţie. Totuşi, el nu este

o parte de vorbire flexibilă deoarece, în raport cu această categorie, adverbul propriu-zis nu suferă niciun fel de modificări formale. Gradele de comparaţie sunt exprimate la adverb cu ajutorul unor cuvinte cu rol de instrumente gramaticale.

Prepoziţia, conjuncţia şi interjecţia sunt părţi de vorbire neflexibile, ele nu-şi pot schimba forma în raport cu categoriile gramaticale.

Din punct de vedere sintactic, părţile de vorbire se împart în: a) părţi de vorbire care pot îndeplini în enunţ anumite funcţii sintactice (substantivul, adjectivul, numeralul, pronumele, verbul, adverbul) şi b) părţi de vorbire care joacă un rol gramatical (prepoziţia, conjuncţia). După cum putem observa, între cele două clasificări – cea care ia în considerare caracterul autonom al sensului lexical şi cea bazată pe capacitatea cuvântului de a îndeplini o anumită funcţie sintactică – există o anumită corelaţie. Cuvintele cu autonomie semantică pot îndeplini singure o anumită funcţie sintactică, iar cele lipsite de autonomie semantică pot juca în enunţ doar un rol gramatical, servind la exprimarea anumitor relaţii stabilite între părţile de propoziţie (prepoziţia) sau între diferite părţi de propoziţie sau între propoziţii (conjuncţia).

Criteriul de clasificare	**Părţi de vorbire**	
Lexical	1. cu sens lexical autonom	– substantivul, adjectivul,
		numeralul, pronumele,
		verbul, adverbul
	2. fără sens lexical autonom	– prepoziţia, conjuncţia,
		interjecţia
Morfologic	1. flexibile:	
	a) care se declină	– substantivul, adjectivul,
		numeralul, pronumele
	b) care se conjugă	– verbul
	2. neflexibile	– adverbul, prepoziţia,
		conjuncţia, interjecţia
Sintactic	1. cu funcţie sintactică de parte de propoziţie	– substantivul, adjectivul,
		numeralul, pronumele,
		verbul, adverbul
	2. fără funcţie sintactică	– prepoziţia, conjuncţia,
		interjecţia

Caracterizarea generală a părţilor de vorbire

După cum am văzut, părţile de vorbire sunt clase de cuvinte care prezintă particularităţi lexico-gramaticale comune. Fiecare parte de vorbire se caracterizează printr-un ansamblu specific de caracteristici lexico-gramaticale: a) sens categorial comun; b) categorii gramaticale comune; c) comportament sintactic identic.

Tabelul de mai jos conţine o caracteristică generală a părţilor de vorbire din limba română.

Partea de vorbire	Definiţia şi întrebările la care răspunde	Categoriile gramaticale	Funcţiile sintactice îndeplinite
Substantiv	– denumeşte obiecte în sens larg; *cine?*, *ce?*	– îşi schimbă forma în raport cu numărul, cazul, determinarea	– subiect, complement,atribut, nume predicativ
Adjectiv	– exprimă însuşiri ale obiectelor; *care?*, *ce fel de?*	– îşi schimbă forma în raport cu genul, numărul, cazul	– atribut, nume predicativ
Pronume	– ţine locul unui substantiv; *cine?*, *ce?*, *care?*	– îşi schimbă forma în raport cu persoana, genul, numărul, cazul	– îndeplineşte funcţiile sintactice caracteristice substantivului şi adjectivului
Numeral	– exprimă noţiunea de număr definit sau o determinare numerică; *câţi?*, *câte?*, *al câtelea?*, *a câta?*	– îşi schimbă forma în raport cu genul, numărul, cazul	– îndeplineşte funcţiile sintactice caracteristice substantivului, adjectivului şi adverbului
Verb	– exprimă acţiuni, procese; *ce face?*	– îşi schimbă forma în raport cu diateza, modul, timpul, persoana, numărul	– predicat
Adverb	– semnifică o caracteristică a unei acţiuni sau o circumstanţă; *cum?*, *unde?*, *când?*	– se caracterizează prin categoria gramaticală a gradelor de comparaţie	– complement circumstanţial
Conjuncţie	– are rol sintactic: leagă două propoziţii sau două cuvinte cu acelaşi rol sintactic în propoziţie	– parte de vorbire neflexibilă	– funcționează ca element de relație la nivelul propoziţiei și al frazei
Interjecţie	– exprimă fără să numească sentimente, senzaţii, acte de voinţă sau imită sunete şi zgomote din natură	– parte de vorbire neflexibilă	– este o parte de vorbire fără funcţie sintactică în propoziţie (excepţie: interjecţiile predicative)

LOCUŢIUNILE

Locuţiunile sunt definite, aproape în toate gramaticile, ca grupuri de cuvinte mai mult sau mai puţin sudate, care se caracterizează printr-un sens global unitar şi care se comportă, din punct de vedere gramatical, ca o singură parte de vorbire. Dintre particularităţile semnificative ale locuțiunilor pot fi menţionate: pierderea totală a autonomiei unui element component, în situaţiile în care acesta nu mai există independent în limbă (*a da brânci*, *a nu avea habar*, *a se da de-a berbeleacul*), conservarea unor forme flexionare ieşite din uz (*a bate câmpii*, *a merge ca pe roate*, *a băga în boale*, *câte bordeie*, *atâtea obiceie*), forme care îşi schimbă comportamentul gramatical: verbe tranzitive la origine se construiesc prepoziţional (*a da de ştire*, *a băga de seamă*, *a avea de gând*, *a prinde de veste*), păstrarea unor arhaisme lexicale şi gramaticale (*fără noimă*, *pe îndelete*, *pe sponci*, *în pofida*, *de prisos*), ordinea fixă a elementelor care alcătuiesc locuţiunea şi imposibilitatea de a fi dislocate din punct de vedere sintactic (*a o lua la sănătoasa*, *a duce la bun sfârșit*, *a băga de seama*, *a ține minte*, *cât pe ce*, *odată ce*).

În limba română există locuţiuni aproape pentru toate părţile de vorbire. După clasa morfologică ale cărei caracteristici gramaticale le preiau, locuţiunile pot fi: substantivale (*părere de rău*, *aduceri aminte*, *bătaie de cap*, *nod în papură*), adjectivale (*de excepţie*, *cu sânge rece*, *cu scaun la cap*, *slab de înger*) pronominale (*cine ştie cine*, *te miri ce*, *nu ştiu care*, *Măria Sa*, *Excelenţa Sa*, *Majestatea Sa*), verbale (*a băga de seamă*, *a da năvală*, *a da buzna*, *a ieși la lumină*, *a scoate din sărite*), adverbiale (*zi de zi*, *din când în când*, *cu noaptea în cap*, *în dreapta*, *în urmă*, *pe de rost*), prepoziţionale (*în ciuda*, *odată cu*, *în mijlocul*, *în caz de*, *de-a lungul*), conjuncționale (*chiar dacă*, *cu toate că*, *din moment ce*, *în caz că*), interjecţionale (*Doamne păzește!*, *ia te uită!*, *nu zău?!*, *pe naiba*!). Adjectivele, verbele, adverbele, prepoziţiile şi conjuncţiile au cele mai multe locuţiuni, pentru celelalte părți de vorbire, numărul acestora este nesemnificativ.

CATEGORIILE GRAMATICALE

Categoria gramaticală este un ansamblu de forme flexionare ale cuvântului organizate într-un sistem de opoziţii constituit din cel puţin două forme, care servesc la exprimarea unor sensuri gramaticale.

În calitatea sa de unitate biplană, categoria gramaticală presupune corelarea unor sensuri gramaticale (planul conţinutului) cu anumite mijloace gramaticale folosite pentru exprimarea lor (planul expresiei). Astfel, pentru recunoaşterea unei categorii gramaticale este importantă existenţa unor sensuri cărora le corespund anumite mijloace formale de exprimare. În lipsa unuia dintre aceste

două componente nu putem vorbi despre prezenţa unei categorii gramaticale în limbă. Specific pentru sensul categoriilor gramaticale este caracterul lor abstract, iar pentru mijloacele de realizare a categoriilor gramaticale este faptul ca ele au un caracter regulat, fiind caracteristice unui număr mare de unităţi lexicale.

În acelaşi timp, orice categorie gramaticală implică existenţa a cel puţin doi termeni care să fie corelaţi între ei. De exemplu, prin corelarea celor două forme ale substantivului – singularul (desemnează un singur exemplar) şi pluralul (desemnează mai multe exemplare ale aceluiaşi obiect) – se constituie categoria gramaticală a numărului, realizată prin opoziţia următoarelor perechi de forme: *munte – munţi*, *casă – case*, *drum – drumuri*. Aşadar, o categorie gramaticală se manifestă printr-un sistem constituit prin opoziţia formelor gramaticale ale cuvintelor.

Este de observat ca nu orice corelare dintre două serii de forme flexionare ale cuvintelor presupune existenţa unei categorii gramaticale. Pentru a constitui o anumită categorie gramaticală este important ca aceste forme să fie opuse în baza unor semnificaţii omogene, altfel spus, să fie grupate împreună datorită unei valori generale comune. De exemplu, cele două semnificaţii ale formelor de număr se opun prin faptul că se referă la un număr diferit de exemplare ale aceluiaşi obiect, ele fiind reunite în baza unei valori generale comune, care este cantitatea.

O altă trăsătură importantă a categoriilor gramaticale este gradul de cuprindere a unităţilor lexicale. E posibilă delimitarea unei categorii gramaticale doar în cazul în care aceasta este proprie unor clase lexico-gramaticale de cuvinte în ansamblu, şi nu doar unui anumit număr de elemente din această clasă. Astfel, categoria numărului este proprie clasei substantivului în ansamblul ei.

În limba română există următoarele categorii gramaticale: genul (la adjectiv, numeral, pronume şi verb), numărul (la substantiv, pronume, adjectiv, numeral şi verb), cazul (la substantiv, pronume, adjectiv şi numeral), categoria determinării (la substantiv), gradele de comparaţie (la adjectiv şi adverb), persoana (la pronume şi verb), diateza, modul şi timpul (la verb).

Generalizând, am putea spune că o categorie gramaticală se caracterizează prin următoarele trăsături:

a) are la bază existenţa unui sistem de opoziţii în care se corelează cel puţin doi termeni;

b) unor distincţii din planul conţinutului le corespund anumite distincţii din planul expresiei;

c) exprimarea sensurilor gramaticale prin anumite mijloace de expresie trebuie să fie repetabilă pentru o clasă numeroasă şi omogenă de cuvinte.

Aşadar, o categorie gramaticală are la bază un ansamblu de sensuri sau funcţii gramaticale care îşi găsesc o marcare flexionară clară având o organizare paradigmatică.

Clasificarea categoriilor gramaticale

Categoriile gramaticale din limba română sunt de natură diferită, îndeplinind roluri specifice. Ele pot fi clasificate din mai multe puncte de

vedere: numărul de membri opozabili, numărul de părţi de vorbire pe care le caracterizează, funcţia cu care sunt folosite în limbă etc. Astfel, după numărul de termeni opozabili, în limba română se delimitează:

a) categorii gramaticale al căror sistem de opoziţii este constituit prin corelarea a doi membri (numărul),
b) categorii gramaticale al căror sistem de opoziţii cuprinde trei sau mai mulţi membri: genul, determinarea, gradele de comparaţie, persoana, diateza, timpul (câte trei termeni), cazul, modul (câte cinci termeni).

După numărul de părţi de vorbire pe care le caracterizează, categoriile gramaticale sunt de două feluri:

a) categorii gramaticale proprii unei singure părţi de vorbire (determinarea la substantiv, modul, timpul şi diateza la verb)

şi

b) categorii gramaticale proprii mai multor părţi de vorbire (numărul, cazul – categorii specifice tuturor părţilor de vorbire din clasa numelui; persoana se întâlneşte la pronume şi verb).

Categoriile gramaticale care sunt proprii mai multor părţi de vorbire prezintă mari deosebiri de conţinut şi sub aspectul rolului îndeplinit de la o parte de vorbire la alta. De exemplu, numărul la substantive exprimă distincţia din realitate dintre un exemplar şi mai multe exemplare ale aceluiaşi obiect (*creion – creioane*), pe când la adjective, numărul nu comportă un conţinut semantic real, ci se datorează doar acordului cu substantivul determinat (*creion albastru – creioane albastre*).

După funcţia cu care sunt folosite în comunicare, categoriile gramaticale se împart în următoarele două clase: a) categorii gramaticale cu funcţie semantică sau nominativă şi b) categorii gramaticale cu funcţie structurală sau relaţională. Spre deosebire de cele dintâi, care derivă din conţinutul semantic al părţii de vorbire pe care o caracterizează, cele din urmă se transmit prin acord, având un rol conectiv. De exemplu, numărul la substantive este o categorie gramaticală cu funcţie semantică (exprimă distincţia existentă în realitate între un exemplar şi mai multe exemplare ale aceluiaşi obiect), iar la adjective este o categorie cu funcţie structurală (realizează acordul dintre adjectiv şi substantiv). Să comparăm: *munte – munţi* şi *înalt – înalţi*. După cum putem observa, substantivul îşi schimbă forma pentru a exprima distincţia dintre un exemplar şi mai multe exemplare ale obiectului dat. Adjectivul, prin formele sale de număr diferite, nu marchează această distincţie; el îşi modifică forma doar pentru a se acorda cu substantivul determinat.

În unele lucrări se face distincţie între: a) categorii gramaticale clasificatoare şi b) categorii gramaticale flexionare. Clasificatoare sunt categoriile gramaticale exprimate prin cuvinte diferite: genul la substantive. În opinia unor lingvişti, genul la substantive nu reprezintă o categorie gramaticală, ci reprezintă o modalitate de sistematizare a unităţilor lexicale din clasa substantivului în anumite subclase formale. Sunt flexionare categoriile gramaticale care exprimă sensurile gramaticale prin serii de forme: numărul, cazul şi determinarea minimală (la substantive), genul, numărul şi cazul (la adjective, numerale şi la pronume), gradele de comparaţie (la adjective şi la adverbe), diateza, modul, timpul, persoana, numărul, genul (la verbe).

Caracterizarea generală a categoriilor gramaticale

Categoria gramaticală şi organizarea ei paradigmatică	**Mijloacele prin care se marchează**	**Partea de vorbire pe care o defineşte**	**Funcţia, conţinutul**
1	**2**	**3**	**4**
Genul: masculin – feminin – neutru	– desinenţa (însoţită sau nu de alternanţe fonetice)	a) adjectiv b) pronume c) numeral d) verb	– categorie: a) clasificatoare (la substantiv) b) categorie flexionară (la celelalte părţi de vorbire) a) cu rol semantic (la unele substantive şi la pronume) b) cu rol structural sau rela-ţional (la celelalte părţi de vorbire)
Numărul: singular – plural	– desinenţa (însoţită sau nu de alternanţe fonetice)	a) substantiv b) adjectiv c) pronume d) numeral e) verb	– categorie: a) cu rol semantic (la substantiv, pronume) b) cu rol structural (la celelalte părţi de vorbire)
Cazul: nominativ – genitiv – dativ – acuzativ – vocativ	a) desinenţa (însoţită sau nu de alternanţe fonetice) b) articolul substantival c) intonaţia	a) substantiv b) adjectiv c) pronume d) numeral	– categorie: a) cu rol semantic (la substantiv, pronume) b) cu rol structural (la celelalte părţi de vorbire)

1	2	3	4
Determinarea minimală: nedeterminare – determinare nehotărâtă –hotărâtă	– articolul substantival	substantiv	– categorie cu rol semantic – diferite grade de individualizare a obiectului
Gradele de comparaţie: pozitiv – comparativ – superlativ	a) adverbe şi locuţiuni adverbiale b) articolul adjectival *cel*, *cea*, *cei*, *cele*	a) adjectiv b) adverb	– categorie cu rol semantic
Persoana: I – II – III	– desinenţa (însoţită sau nu de alternanţe fonetice)	a) pronume b) verb	– categorie cu rol semantic
Diateza: activă – pasivă – impersonală	a) verbul auxiliar *a fi* b) forma neaccentuată a pronumelui reflexiv	verb	– categorie cu rol semantic
Modul: indicativ – conjunctiv – condiţional – prezumtiv – imperativ	a) sufixele gramaticale b) verbele auxiliare c) conjuncţia *să* d) intonaţia	verb	– categorie cu rol semantic
Timpul: prezent – trecut – viitor	a) verbele auxiliare b) desinenţe	verb	– categorie cu rol semantic

Sensul gramatical

Ca unitate a nivelului morfologic, cuvântul flexibil există în sistemul limbii şi se manifestă în comunicare printr-un ansamblu de forme gramaticale. Aceste forme ale cuvântului sunt reunite prin sensul lor lexical comun, însă se deosebesc prin sensurile lor gramaticale. De exemplu, ceea ce reuneşte următoarele forme: *elev*, *elevul*, *elevului*, *elevi*, *elevii*, *elevilor* este sensul lor lexical comun, fiind atribuit de dicţionarele explicative ale limbii române lexemului *elev*. Totodată, aceste forme se diferenţiază prin anumite sensuri gramaticale.

În structura semantică a cuvântului, sensul gramatical reprezintă valoarea care se adaugă sensului lexical. De exemplu, cuvântul *carte* din enunţul *Cartea este pe masă*. se defineşte printr-un sens lexical descris de dicţionarele explicative („scriere cu un anumit subiect, tipărită şi legată sau broşată în volum“) şi prin următoarele sensuri gramaticale: genul feminin, numărul singular, cazul nominativ, forma determinată hotărât (substantivul desemnează un singur exemplar al acestui obiect fiind cunoscut vorbitorilor în situaţia dată de comunicare). În felul acesta, sensurile gramaticale sunt valorile prin care se diferenţiază între ele formele flexionare ale aceluiaşi cuvânt.

Ca parte componentă a conţinutului semantic al cuvântului, sensul gramatical reprezintă valoarea exprimată cu ajutorul mijloacelor gramaticale din structura formelor flexionare. Spre deosebire de sensul lexical, care este exprimat prin radical, sensul gramatical este marcat prin mijloace care au un caracter regulat şi sunt proprii nu doar unui singur cuvânt, ci unui număr mare de cuvinte din cadrul unei părţi de vorbire. De exemplu, sensurile singularitate/pluralitate, specifice substantivelor din limba română, sunt considerate valori de natură gramaticală, deoarece sunt exprimate cu ajutorul unor mijloace care au un caracter mai mult sau mai puţin regulat, fiind proprii unui număr mare de cuvinte din cadrul acestei părţi de vorbire.

Din punctul de vedere al conţinutului său, sensul gramatical prezintă un grad înalt de abstractizare. Datorită acestei trăsături sensurile gramaticale pot caracteriza un număr mare de cuvinte. Astfel, de exemplu, cele trei valori ale timpului gramatical – prezent, trecut, viitor – pot fi asociate oricărui cuvânt din clasa verbului. Spre deosebire de sensul lexical, care caracterizează fiecare cuvânt în parte, diferenţiindu-l de alte cuvinte din limbă, sensul gramatical este comun unei clase întregi de cuvinte. De exemplu, ceea ce apropie următoarele forme ale unor cuvinte cu sensuri lexicale diferite: *ajut*, *alerg*, *explic*, *întreb*, *scriu*, *spun*, *văd* este sensul lor gramatical comun, reprezentat prin următoarele valori: diateza activă, modul indicativ, timpul prezent, persoana I, singular.

După natura informaţiei codificate la nivel gramatical, sensul gramatical nu este omogen. Există sensuri gramaticale care se bazează pe informaţii cu caracter obiectiv şi care reflectă anumite relaţii stabilite între entităţile din realitate. De exemplu, numărul la substantive exprimă distincţia din realitate dintre un exemplar şi mai multe exemplare ale aceluiaşi obiect (*floare* –

flori), gradele de comparaţie la adjective exprimă gradul în care se manifestă o însuşire (*înalt*, *mai înalt*, *mai puţin înalt*, *cel mai înalt*, *foarte înalt*), timpul la verbe exprimă raportul stabilit între momentul desfăşurării acţiunii şi momentul comunicării (*am lucrat*, *lucrez*, *voi lucra*) etc. Un al doilea tip de sens gramatical este cel care exprimă atitudinea vorbitorului faţă de cele comunicate. De exemplu, categoria modului la verbe (exprimă felul cum vede vorbitorul acţiunea care este prezentată ca fiind reală (*lucrez*) sau ireală (*să lucrez*, *aş lucra*, *voi fi lucrând*), categoria determinării la substantiv (exprimă gradul de individualizare a obiectului desemnat de către substantiv: *lup*, *un lup*, *lupul*). În sfârşit, un la treilea tip de sens gramatical este cel de natură structurală. Categoriile care se definesc printr-un rol structural realizează legătura dintre termenul subordonat şi termenul determinat. Categoriile date au un rol conectiv, care constă în repetarea caracteristicilor gramaticale ale primului termen la cel de-al doilea. În limba română, categoriile gramaticale cu funcţie structurală sunt: genul, numărul, cazul la adjectiv (*băiat înalt – băieţi înalţi*, *fată înaltă – fete înalte*). Tot cu rol structural funcţionează numărul şi genul la verb.

Formele flexionare

După cum am văzut, morfologia studiază structura cuvântului şi regulile schimbării cuvintelor în procesul funcţionării lor în enunţ. Printre unităţile de bază ale morfologiei se numără forma gramaticală a cuvântului flexibil. A analiza forma gramaticală a unui cuvânt înseamnă, pe de o parte, a examina procedeul prin care ea se constituie şi, pe de altă parte, a descrie structura ei flexionară.

Procedeul morfologic de schimbare a formei cuvintelor pentru exprimarea categoriilor gramaticale se numeşte flexiune. În cursul flexiunii cuvântul nu-şi schimbă sensul său lexical, ci îşi modifică doar valorile gramaticale care sunt caracteristice părţii de vorbire date.

În limbă, există două tipuri de flexiune: a) flexiune nominală, numită şi declinare, şi b) flexiune verbală, numită şi conjugare. Flexiunea nominală caracterizează substantivul (variabil în raport cu numărul, cazul şi determinarea), adjectivul (variabil în raport cu genul, numărul şi cazul; în plus, mai dispune de mijloace pentru exprimarea categoriei gradelor de comparaţie), pronumele (variabil în raport cu persoana, genul, numărul şi cazul) şi numeralul (îşi modifică forma în raport cu genul, numărul şi cazul).

La verb flexiunea este legată de exprimarea următoarelor categorii gramaticale: diateza, modul, timpul, persoana, numărul şi genul (la participiu şi diateza pasivă). Mărcile acestor categorii sunt: desinenţele, sufixele, verbele auxiliare, prepoziţiile.

Pe de altă parte, se cunosc două modalităţi de realizare a flexiunii: a) prin mijloace sintetice (marcarea categoriilor gramaticale prin desinenţe şi sufixe gramaticale care sunt ataşate radicalului) şi b) prin mijloace analitice (marcarea categoriilor gramaticale prin verbe auxiliare, adverbe, locuţiuni adverbiale, prepoziţii şi prin unele articole). Uneori se vorbeşte

şi despre o flexiune mixtă, realizată atât prin mijloace sintetice, cât şi prin mijloace analitice, de exemplu, forma cazului genitiv *al fetei* este una analitică, fiind alcătuită din articolul genitival *al* (antepus substantivului şi neataşat acestuia) şi desinenţa de G.D. f. sg. -*e* şi articolul hotărât la G.D. f. sg. -*i* (sunt alipite la substantiv).

Mijloacele de realizare a flexiunii

Pentru marcarea categoriilor gramaticale specifice claselor morfologice din limba română sunt folosite mijloace: morfologice (modificarea structurii morfologice a cuvântului), sintactice sau analitice (combinarea cu cuvinte auxiliare) şi fonetice.

Mijloacele morfologice

Din categoria mijloacelor morfologice de realizare a flexiunii fac parte desinenţele şi sufixele gramaticale.

Desinenţa este un element morfologic care are rolul de a exprima numai sensuri gramaticale. Ea este un instrument gramatical prin excelenţă.

Desinenţa este caracteristică tuturor părţilor de vorbire flexibile, cu excepţia adverbului. În flexiunea numelui, desinenţa exprimă numărul şi cazul la substantiv şi genul, numărul şi cazul la adjectiv. În flexiunea verbului, prin desinenţă se exprimă numărul şi persoana. De exemplu, în forma de plural a substantivului *case* avem radicalul *cas*- şi desinenţa -*e* (cazul N.A., pl.); în forma verbală *intr+i* se delimitează radicalul *intr*- şi desinenţa -*i* (pers. 2, sg.)

Pentru desinenţe este caracteristic faptul că, atât în cazul numelui, cât şi în cazul verbului, exprimă simultan mai multe valori: De exemplu, desinenţa -*e* din forma verbala *spun+e* exprimă solidar următoarele două valori: numărul singular, pers. 3.

Există două modalităţi de realizare a desinenţei. Când forma sonoră a desinenţei apare în cuvânt, spunem că ea se realizează pozitiv, iar când această formă nu apare în cuvânt, ea se realizează negativ, constituind o desinenţă zero (marcată grafic *ø*). Despre acest tip de desinenţă se poate vorbi doar în cadrul unei opoziţii. De exemplu, în perechea *zimbr+u*/*zimbr+i* ambele numere sunt exprimate prin desinenţe realizate pozitiv (-*u* pentru singular şi -*i* pentru plural), iar în perechea *parc+ø*/*parc+uri* desinenţa de singular este realizată negativ, ca desinenţă zero, fiind identificată în raport cu desinenţa de plural -*uri*, care este marcată pozitiv.

Sufixele gramaticale sau flexionare servesc, ca şi desinenţele, la realizarea unor forme din paradigma unui cuvânt. Acest tip de sufixe se întâlneşte numai la verb şi se foloseşte la formarea unor timpuri şi moduri ale verbului: -*ez* din lucrez, -*esc* din *citesc*, -*ând* din *lucrând*.

Mijloacele analitice sau sintactice

Ca urmare a funcţiei îndeplinite, în categoria mijloacelor prin care se realizează flexiunea cuvintelor mai sunt incluse: articolul substantival (folosit ca marcă a categoriei determinării şi a unor categorii nominale), adverbele şi locuţiunile adverbiale (din structura gradelor de comparaţie), unele prepoziţii (prin care se exprimă infinitivul şi supinul), verbele auxiliare (intră în structura formelor verbale compuse), conjuncţia *să* (din structura modului conjunctiv), formele neaccentuate ale pronumelui reflexiv *se* (intră în structura diatezei impersonale). De exemplu, prin forma articolului este exprimat cazul la substantiv (*prieten-u-l*, *prieten-u-lui*); cu ajutorul adverbului (*mai*) se exprimă gradul de comparaţie la adjectiv şi la adverb (*mai bun*, *mai repede*). Toate aceste elemente nu formează corp comun cu forma flexionară a cuvântului, însă prin rolul lor ele reprezintă nişte mijloace echivalente funcţional cu desinenţele.

Mijloacele fonetice

Mijloacele fonetice folosite ca mărci ale categoriilor gramaticale sunt alternanţele fonetice, accentul şi intonaţia.

Alternanţa sunetelor reprezintă modificarea sunetelor din cadrul rădăcinii unui cuvânt prin care se diferenţiază formele lui gramaticale sau cuvintele formate prin derivare de la aceeaşi rădăcină. În funcţie de natura sunetelor care se schimbă, alternanţele sunt de două feluri: a) alternanţe vocalice (*a*/*ă* – *ţară*/*ţări*, *a*/*e* – *masă*/*mese*, *ă*/*e* – *măr*/*mere*) şi b) alternanţe consonantice (*d*/*z* – *brad* – *brazi*, *t*/*ţ* – *frate*/*fraţi*, *s*/*ş* – *pas*/*paşi*).

Alternanţa sunetelor este, în esenţă, un fenomen de natură fonetică, dar cu repercusiuni asupra sistemului morfologic. Alternanţa sunetelor se produce în cursul flexiunii, adică la alcătuirea formelor flexionare ale cuvintelor. Alternanţele sunetelor care se produc în cursul flexiunii servesc, împreună cu alte mijloace, la exprimarea valorilor gramaticale ale formelor flexionare atât în cazul flexiunii nominale (substantiv, adjectiv), cât şi în cadrul flexiunii verbale. Astfel, alternanţele fonetice pot marca diferenţe legate de categoria numărului la substantive, de categoriile genului şi numărului la adjective şi de categoriile persoanei, numărului şi timpului la verbe. De exemplu, distincţia dintre forma de singular *noapte* şi cea de plural *nopţi* este marcată, alături de desinenţele -*e* şi -*i*, prin alternanţele *oa*/*o* şi *t*/*ţ*.

Modificările formale ale cuvântului realizate prin varierea radicalului, adică prin alternanţa sunetelor, poartă numele de flexiune internă, spre deosebire de modificările realizate cu ajutorul sufixelor gramaticale şi al desinenţelor, care sunt calificate drept flexiune externă.

Accentul îndeplineşte o funcţie morfologică doar în cursul flexiunii verbale. El poate contribui la diferenţierea următoarelor forme gramaticale ale verbului: prezentul indicativ de perfectul simplu indicativ (*cântă* – *cântă*, *adună* – *adună*, *ridică* – *ridică*).

Intonaţia poate avea valoare morfologică atunci când apare ca marcă a vocativului şi a modului imperativ.

Supletivismul. În sfârşit, un alt procedeu de constituire a formelor gramaticale în limba română este supletivismul, care reprezintă o variaţie totală a radicalului unor cuvinte în procesul flexiunii. În acest caz, este vorba de alcătuirea formelor gramaticale ale unui cuvânt pornind de la radicale diferite. Forme supletive de persoană şi de număr prezintă pronumele personale: *eu*, *tu*, *el*, *ea*, *noi*, *voi*, *ei*, *ele*. În flexiunea verbală, prin supletivism se caracterizează, în cea mai mare măsură, verbul *a fi* care, la prezent indicativ, are următoarele forme de persoană şi număr: *sunt*, *eşti*, *este*, *suntem*, *sunteţi*, *sunt*.

Aşadar, mijloacele folosite în limba română pentru exprimarea sensurilor gramaticale, deci pentru constituirea formelor gramaticale ale cuvintelor flexibile sunt: a) desinenţele, b) sufixele gramaticale, c) articolul substantival, d) unele adverbe şi locuţiuni adverbiale, e) verbele auxiliare, f) conjuncţia *să*, g) formele neaccentuate ale pronumelui reflexiv *se*, h) unele prepoziţii, i) alternanţa sunetelor şi j) formele supletive.

STRUCTURA MORFOLOGICĂ A CUVÂNTULUI

Părţile componente ale cuvintelor care au o anumită semnificaţie lexicală sau gramaticală se numesc morfeme. Cuvintele pot cuprinde în structura lor următoarele tipuri de morfeme: rădăcina, prefixul, sufixul, tema şi desinenţa. Elementele care se adaugă rădăcinii, adică prefixele, sufixele și desinenţele, sunt denumite, cu un termen generic, afixe.

Rădăcina este elementul comun mai multor forme ale aceluiaşi cuvânt (în cazul cuvintelor flexibile) sau mai multor cuvinte care alcătuiesc o familie de cuvinte (în cazul cuvintelor formate prin derivare).

Rădăcina reprezintă elementul neanalizabil din punct de vedere morfologic, având valoare exclusiv lexicală. Fiind prezentă în diferitele forme ale paradigmei cuvântului, rădăcina are rolul de a asigura unitatea acestuia. Ea este partea constantă a cuvântului, care nu poate fi înlocuită niciodată. Totuşi, uneori, în cursul flexiunii (al declinării ori al conjugării) sau în procesul derivării poate suferi modificări de formă datorate alternanţei sunetelor din componenţa ei: *floare – flori – a înflori*.

Rădăcina este baza de la care se alcătuiesc cu ajutorul sufixelor gramaticale şi al desinenţelor formele unui cuvânt. De exemplu, în formele verbului *a merge* (*merg*, *mergi*, *merge*, *mergeam*, *mergeaţi*, *mergeau*...) rădăcina este *merg*-. Tot de la rădăcină se obţin prin derivare cu afixe lexicale cuvinte noi. Astfel, cuvintele din familia lexicală a cuvântului *pădure* (*pădurice*, *pădurar*, *păduros*, *a împăduri*, *a despăduri*) au aceeaşi rădăcină: *pădur*-.

Prefixul este elementul care se adaugă înaintea rădăcinii unui cuvânt de bază pentru a se forma un nou cuvânt: *bunic – străbunic*,

cetăţean – concetăţean a face – a desface. Prefixul are, de obicei, valoare lexicală.

Sufixul este elementul care se adaugă după o rădăcină (sau o temă) pentru a se forma un nou cuvânt sau o formă gramaticală a unui cuvânt. După sensul exprimat şi după funcţia lor în limbă, sufixele sunt de două feluri:

a) sufixe lexicale sau derivative (cu ajutorul lor se formează cuvinte noi): *lemn* + *ar* = *lemnar*, *casă* + *uţă* = *căsuţă*, *scrie* + *tor* = *scriitor*, *ţăran* + *ime* = *ţărănime*, *voinic* + *esc* = *voinicesc*, *frate* + *eşte* = *frăţeşte*. După natura gramaticală a derivatului, sufixele lexicale sunt: substantivale (-*aş*, -*eală*, -*ime*, -*tor* etc.; *arc*-*aş*, *muncitor*-*ime*, *bună*-*tate*, *lovi*-*tură*), adjectivale (-*atic*, -*bil*, -*os*, -*iu*, etc.: *fric*-*os*, *nebun*-*atic*, *frumuş*-*el*, *prieten*-*esc*), verbale (-*iza*, -*ona*, -*ui* etc.: *abstract*-*iza*, *concluzi*-*ona*, *sfăt*-*ui*), adverbiale (-*eşte*, -*iş* etc.: *frăţ*-*eşte*, *piept*-*iş*).

b) sufixe gramaticale (care servesc la realizarea unor forme din paradigma unui cuvânt, se întâlnesc numai la verb şi formează timpurile şi modurile verbului): -*ez* din *lucrez*, -*esc* din *citesc*, -*ând* din *lucrând*.

Temă lexicală este partea unui cuvânt alcătuită din rădăcină plus prefixul şi sufixul cu care este format. Tema este comună tuturor formelor flexionare ale cuvântului. Ea se stabileşte prin înlăturarea desinenţei. Tema reprezintă deci forma cuvântului fără desinenţă. De exemplu, tema pentru formele flexionare ale cuvântului *a readuce* (*readuc*, *readuc*-*i*, *readuc*-*e*, *readuc*-*em*, *readuc*-*eţi*, *readuc*) este *readuc*- la care s-au adăugat desinenţele de număr şi persoană. Spre deosebire de rădăcină, entitate neanalizabilă, tema are o structură analizabilă, reprezentând un ansamblu de elemente din structura unui cuvânt alcătuit din rădăcină plus sufixe sau/şi prefixe.

Cuvântul de bază este cuvântul care serveşte ca element de plecare în formarea altor cuvinte. De exemplu, cuvintele-bază pentru derivatele *copilaş*, *prietenie*, *frumuşel*, *iepureşte*, *a îmbrăţişa* sunt *copil*, *prieten*, *frumos*, *iepure*, *braţ*. Pentru desemnarea cuvântului care serveşte ca element de bază pentru formarea altor cuvinte se mai foloseşte şi termenul de primitiv.

Cuvântul de bază este de cele mai multe ori la forma-tip (forma înregistrată în dicţionare):

a) nominativul singular nearticulat la substantive: *fluier* + -*aş* = *fluieraş*;

b) nominativul singular masculin la adjective: *bun* + -*ătate* = *bunătate*;

c) infinitivul prezent la verbe: *a pocni* + -*et* = *pocnet*.

În cazuri mai rare, cuvântul de bază poate fi şi la o altă formă flexionară. De exemplu, derivatele *omenie*, *omenos*, *a omeni* sunt formate de la pluralul substantivului *om* – *oameni*.

Cuvântul derivat este cuvântul format cu sufixe şi prefixe de la un cuvânt de bază. De exemplu, cuvântul *pădurar* este format de la cuvântul-bază *pădure* cu ajutorul sufixului derivativ -*ar*. În acelaşi timp, verbul *a desface* e constituit din radicalul *face* la care se adaugă prefixul derivativ *des*-. Se delimitează substantive derivate (*ameţ*-*eală*, *fotbal*-*ist*, *copil*-*ărie*, *seceră*-*toare*, *tiner*-*et*, *învăţ*-*ătură*, *voi*-*nţă*, *cojoc*-*el*, *cărt*-*icică*), adjective derivate (*bărbăt*-*esc*, *fric*-*os*, *del*-*uros*, *frumuş*-*el*, *ardel*-*ean*, *oland*-*ez*, *ne*-*drept*), verbe derivate (*a brăzd*-*a*, *a atenţ*-*iona*, *a sfăt*-*ui*, *a pre*-*vedea*) şi adverbe derivate (*prieten*-*eşte*, *târ*-*âş*).

Familia de cuvinte (lexicală) reprezintă totalitatea cuvintelor înrudite semantic, formate de la acelaşi cuvânt de bază. Toate cuvintele care alcătuiesc o familie lexicală au în comun aceeaşi rădăcină. De exemplu, cuvintele care constituie familia lexicală a cuvântului *lemn* (*lemn*, *lemn-ar*, *lemn-ărie*, *lemn-os*, *lemn-iu*, *a în-lemn-i*) conţin aceeaşi rădăcină: *lemn-*. Familia lexicală a unui cuvânt este alcătuită din cuvântul de bază, cuvintele derivate, cuvintele formate prin compunere şi prin schimbarea valorii gramaticale.

Prezentăm în continuare familiile lexicale ale unor cuvinte de bază făcând parte din clasa substantivului, adjectivului, verbului şi adverbului.

	pădurice		
	pădurişte		
	pădurar	*pădurărie*	
	păduratic		
	pădurean		
	pădureţ		
pădure →	*păduros*		
		împădurire	
	a împăduri	*împădurit*	
		a reîmpăduri	*reîmpădurire* *reîmpădurit*
	a despăduri	*despădurire* *despădurit*	
	bun (s.)	*străbun* (s.)	
	bunătate	*a îmbunătăţi*	*îmbunătăţire* *îmbunătăţit*
	bună	*bunică*	*bunicuţă* *răzbunică* *străbunică*
	bunic	*răzbunic* *străbunic*	
	bunicel *bunişor* *străbun* (adj.) *străbunesc*		
bun →	*nebun*	*nebunariţă* *nebuneală* *nebunatic* *nebunesc* *a* (*se*) *nebuni*	
		a înnebuni	*nebunire* *înnebunire* *înnebunitor*
		nebuneşte	
	preabun		
	a îmbuna	*îmbunare*	
	a răzbuna	*răzbun* *răzbunare* *răzbunător*	
	bun (adv.)		

	facere	*binefacere*	
	făcător	*binefăcător*	
		răufăcător	
	făcătură		
	făcut (s.)		
		desfacere	
	a desface	*desfăcător*	
		desfăcut	
		prefacere	
a face →	*a* (*se*) *preface*	*prefăcător*	*prefăcătorie*
		prefăcătură	
		prefăcut	
	a reface	*refacere*	
		refăcut	
	a contraface	*contrafacere*	
		contrafăcut	
	a răsface		
	făcut (adj.)	*nefăcut*	
	bine (s.)		
	binişor		
	bine-credincios		
	bine-crescut		
	bine-cunoscut		
	bine-venit		
bine →	*binefacere*		
	binefăcător		
	a binecuvânta	*binecuvântare*	
	a binedispune	*binedispus*	
	a binemerita		
	a binevoi	*binevoitor*	
	bineînţeles		

Pe baza acestor tabele, am putea face mai multe observaţii. În primul rând, o familie lexicală conţine cuvinte constituite prin diferite procedee de formare a cuvintelor: cuvinte derivate (*a face* > *facere*, *făcător*, *a desface*, *a reface*), cuvinte compuse (*binefăcător*, *răufăcător*, *a binecuvânta*, *a binedispune*, *a binevoi*), cuvinte apărute prin conversiune (*bun* adj. > *bun* s.; *bine* adv. > *bine* s.). Despre cuvintele compuse se spune că ele ar putea să facă parte din mai multe familii lexicale, adică din familiile lexicale din care fac parte elementele lor componente. După cum se menţionează în unele gramatici, într-o familie lexicală ar trebui să fie incluse atât cuvintele formate în limba română, cât şi împrumuturile neologice analizabile. Dintr-o familie lexicală a unui cuvânt nu pot face parte neologismele împrumutate, dar neanalizabile. Nu sunt cuprinse într-o familie lexicală a unui cuvânt de bază nici locuţiunile şi nici expresiile în care intră cuvântul dat.

În al doilea rând, cuvintele din cadrul unei familii lexicale pot fi diferite ca valoare gramaticală (substantive, adjective, verbe, adverbe). De menţionat

că formarea unui cuvânt făcând parte din altă clasă lexico-gramaticală decât cea de la care porneşte derivarea se poate realiza nu doar ca rezultat al conversiunii (care implică trecerea unui cuvânt dintr-o clasa morfologică în alta), ci, de multe ori, şi prin sufixare: *bun* adj. > *bunătate* s.

În sfârşit, putem vedea că pe parcursul derivării nu toate unităţile lexicale derivă direct din cuvântul de baza. Unele dintre ele se pot forma de la alte derivate anterioare. De exemplu, cuvântul *a reîmpăduri* este format de la verbul *a împăduri*, care este el însuşi un derivat de la *pădure*. În cadrul familiilor de cuvinte prezentate mai sus pot fi identificate următoarele lanţuri derivative: *pădure* > *a împăduri* > *a reîmpăduri* > *reîmpădurire*; *bun* > *nebun* > *a înnebuni* > *înnebunire*; *a face* > *a se preface* > *prefăcător* > *prefăcătorie*.

SUBSTANTIVUL

Substantivul este partea de vorbire care denumeşte obiecte în sens larg, care pot fi: fiinţe (*băiat*, *inginer*, *student*, *urs*, *veveriţă*), lucruri (*carte*, *casă*, *floare*, *scară*, *tren*), plante (*morcov*, *salcie*, *stejar*), fenomene sociale şi naturale (*răscoală*, *burniţă*, *ger*, *vânt*, *uragan*), acţiuni (*ardere*, *mişcare*, *salt*), relaţii (*apartenenţă*, *subordonare*, *posesie*), stări (*bucurie*, *indiferenţă*, *tristeţe*), însuşiri (*albeaţă*, *bunătate*, *consecvenţă*) etc. Substantivele se identifică, de obicei, cu ajutorul întrebărilor: *cine este acesta/aceasta?*; *ce este acesta/aceasta?*

Din punct de vedere morfologic, substantivele sunt cuvinte flexibile. Ele se declină, adică îşi schimbă forma după număr (*băiat – băieţi*), caz (*băiatul*, *al băiatului*, *băiatului*, *pe băiat*, *băiete!*) şi determinare (*un băiat – băiatul*, *nişte băieţi – băieţii*). Astfel, sistemul flexionar al substantivului include: a) forma-tip (pentru majoritatea substantivelor este forma de nominativ-acuzativ, singular nearticulat; substantivul cu această formă este înregistrat în dicţionare); b) formele flexionare care servesc la exprimarea categoriilor de număr, caz, determinare. Numărul maxim de forme pe care ar putea să le aibă un substantiv este de 18. În realitate, numărul lor este mult mai mic. Cauzele pot fi atât de ordin formal (multe dintre formele flexionare ale substantivului coincid, sunt omonime), cât şi de ordin semantic (un număr mare de substantive sunt defective; ele nu pot exprima anumite categorii gramaticale din cauza semnificaţiei lor; de cele mai multe ori, substantivele sunt defective de număr, fiind lipsite de posibilitatea de a marca opoziţia singular/plural: *curaj* (numai la sg.), *miere* (numai la sg.), *vapori* (numai la pl.), *Prut* (numai la sg.), *Alpi* (numai la pl.).

Din punct de vedere sintactic, substantivul este o clasă polifuncţională. În propoziţie, el poate îndeplini practic toate funcţiile sintactice. Primare pentru substantiv se consideră a fi însă cele de subiect (*Răsare soarele.*), complement direct (*Copii culeg flori.*) şi complement indirect (*Bunicul i-a adus nepotului un cadou.*). Funcţiile sintactice secundare, nespecifice în care poate apărea substantivul sunt: atribut (*lumina lunii*), nume predicativ (*El este*

profesor.), element predicativ suplimentar (*A fost ales deputat*.) şi complement circumstanţial (*Turiştii s-au apropiat de râu*.).

La nivelul expresiei, funcţiile sintactice ale substantivului sunt marcate a) prin acord, b) prin forma sa cazuală, c) cu ajutorul prepoziţiilor şi, foarte rar, d) prin topică. Substantivul se acordă cu predicatul când este folosit cu funcţia de subiect (*Trenul pleacă din gară*. *Merele sunt coapte*.). Celelalte trei modalităţi de realizare a funcţiilor sintactice se întâlnesc în cazul funcţiilor de atribut şi complement direct, indirect, circumstanţial.

În plan sintactic, substantivele se caracterizează prin faptul că pot primi un determinativ de tip adjectival cu care, de obicei, se acordă în gen, număr şi caz (*băiat înalt*, *băiatul acesta*, *băiatul cel mic al său*). În enunţ, substantivul poate fi substituit printr-un pronume sau printr-un numeral cu valoare substantivală: *Elevul a plecat la şcoală*. → *El*/*cel de al doilea a plecat la şcoală*.

Clasificarea substantivelor

Clasificarea substantivelor se poate face din mai multe puncte de vedere:

– după semnificaţie (în clase lexico-semantice);

– după particularităţile de formă datorate procesului de alcătuire (în clase lexico-gramaticale);

– după particularităţile de formă pe care le prezintă la conjugare (în clase flexionare).

Clasificarea lexico-semantică a substantivelor

După specificul lor semantic, substantivele se împart în mai multe clase după sfera noţiunilor şi după natura noţiunilor care stau la baza semanticii lor: substantive comune/substantive proprii; substantive concrete/substantive abstracte/substantive colective/substantive nume de materie/substantive unice; substantive animate/substantive inanimate.

Substantivele comune exprimă noţiuni cu sfera largă. Ele denumesc obiecte făcând parte dintr-o clasă de obiecte de acelaşi fel (*om*, *urs*, *munte*, *stejar*, *casă*, *punte* etc.), substanţe, materii (*carne*, *ceară*, *petrol*, *ulei*), noţiuni abstracte (*înţelegere*, *linişte*, *pace*, *toleranţă*). Substantivele comune pot denumi atât clasa în ansamblul ei, cât şi fiecare element al ei: *Elevul este o persoană care învaţă la şcoală*. (aici *elevul* = toţi elevii, orice elev) şi *Elevul a întârziat la ore*. (unde *elevul* = unul dintre elevi, un anumit elev).

Substantivele proprii exprimă noţiuni particulare, cu sferă limitată. Ele denumesc obiecte gramaticale individualizate, considerate unice în felul lor: oameni, animale, localităţi, ţări, ape, munţi, insule, peninsule, strâmtori, golfuri, provincii, regiuni etc. Substantivele proprii se folosesc pentru a deosebi un anumit obiect de altele din aceeaşi categorie sau de acelaşi fel: *Ion*, *Sadoveanu*,

Marte, *Orhei*, *Siret* etc. Substantivele proprii au o singură formă, fie de singular (*Mihai*, *Maria*), fie de plural (*Carpaţi*). Distincţia substantiv comun/substantiv propriu este importantă pentru ortografierea substantivelor. Substantivele comune se scriu cu iniţială minusculă (*fecior*, *munte*, *ţară*). Substantivele proprii se scriu cu iniţială majusculă (*Radu*, *Nistru*, *Italia*).

Substantivele concrete denumesc fiinţe sau lucruri, adică entităţi ce au o existenţă reală şi pe care le putem percepe cu ajutorul organelor de simţ: *elev*, *cocoş*, *urs*, *arbore*, *masă*, *piatră*, *şcoală*, *tren*, *tablou* etc.

Substantivele abstracte sunt cuvintele care denumesc obiecte ale gândirii, adică noţiuni ce pot fi concepute numai cu ajutorul raţiunii: *blândeţe*, *claritate*, *dreptate*, *frumuseţe*, *inteligenţă*, *înţelepciune*, *sinceritate*, *libertate* etc. Unele substantive pot fi concrete cu un sens şi abstracte cu alt sens: *intrare* 1. (abstract; numai la sg.) Acţiunea de a intra. *Intrarea trenului în gară*. 2. (concret; sg./pl.) Loc pe unde se intră. *Te aştept la intrare*. *Casa are două intrări*.

Substantivele colective denumesc ansambluri de lucruri, colectivităţi de persoane prezentate ca un tot indivizibil: *ţărănime*, *băieţime*, *motănime*, *creştinătate*, *păgânătate*, *puiet*, *bănet* etc. Noţiunile care stau la baza semanticii lexicale a substantivelor colective reflectă un ansamblu de obiecte văzut ca o entitate de sine stătătoare.

Substantivele nume de materie desemnează substanţele, care, din punct de vedere calitativ, se prezintă ca o masă amorfă, continuă şi omogenă: *apă*, *benzină*, *nisip*, *ciment*, *smântână*, *smoală* etc. Chiar dacă în realitate substanţele există sub forma unor fragmente, ele nu pot fi împărţite în entităţi discrete. Ceea ce face imposibilă prezentarea fragmentelor ca entităţi de sine stătătoare este faptul că, în cazul lor, fragmentul, partea păstrează calitatea întregului.

Substantivele unice denumesc obiecte existente sub aspectul unui exemplar unic: *pământul*, *soarele*, *luna*, *natura*, *orizontul*, *cerul*, *raiul*, *iadul* etc.

Substantivele animate sunt substantivele care denumesc fiinţe însufleţite, adică persoane şi animale: *băiat*, *bătrân*, *copil*, *fată*, *prieten*, *tânăr*, *iepure*, *leu*, *veveriţă*, *vultur* etc. Substantivele inanimate sunt substantivele care denumesc entităţi neînsufleţite, lucruri, substanţe, noţiuni abstracte: *casă*, *perete*, *poartă*, *scaun*, *apă*, *fier*, *miere*, *atenţie*, *memorie* etc.

Clasele lexico-semantice ale substantivelor şi proprietăţile lor gramaticale

Delimitarea subclaselor de substantive se face în funcţie de trăsăturile semantice caracteristice substantivului. Această clasificare lexico-semantică a substantivelor este însă importantă pentru comportamentul gramatical al substantivelor. Astfel, specificul gramatical al substantivelor făcând parte din diferite clase este determinat de specificul lor semantic.

Substantivul, ca şi oricare altă parte de vorbire, este o clasă eterogenă care se structurează într-un centru şi o periferie. Centrul substantivului ca parte

de vorbire este reprezentat de substantivele comune, apelative, care denumesc obiecte concrete, animate şi inanimate, existente în realitate sub forma unor clase de elemente de acelaşi fel. Sub aspect funcţional-semantic, substantivele apelative se definesc prin faptul că, denumind lucrul, ele exprimă totodată semnele distinctive esenţiale ale acestuia ca reprezentant al unei clase întregi.

Subclasele periferice ale substantivului ca parte de vorbire sunt reprezentate de substantivele abstracte, de substantivele colective, de substantivele nume de materie, de substantivele unice şi de numele proprii.

Clasa lexico-gramaticală prototipică pentru substantiv este reprezentată de substantivele comune, apelative. Fiind reprezentanţii tipici ai clasei substantivului, apelativele se disting prin toate trăsăturile semantice, morfologice şi sintactice specifice substantivului ca parte de vorbire. Pentru unităţile acestei clase este caracteristică prezenţa tuturor particularităţilor gramaticale specifice substantivului ca parte de vorbire. Ele realizează opoziţiile proprii categoriilor gramaticale ale substantivului.

Caracteristica celorlalte subclase de substantive se face în corelaţie cu substantivele apelative. Astfel, în comparaţie cu substantivele comune (*om*, *casă*, *drum*), care se definesc prin toate trăsăturile specifice clasei date de cuvinte, celelalte feluri de substantive (proprii, abstracte, colective, nume de materie, substantivele unice) manifestă un comportament gramatical specific. Ele nu realizează opoziţiile gramaticale proprii părţii de vorbire căreia îi aparţin, de exemplu, ele nu sunt compatibile cu categoria numărului gramatical. Aşadar, substantivele din subclasele periferice se caracterizează prin anumite particularităţi gramaticale care însă se explică prin specificul lor denominativ.

Clasificarea lexico-gramaticală a substantivelor

După formă, substantivele se împart în: a) substantive simple şi b) substantive compuse. Substantivele simple au aspectul unui singur cuvânt, al unei singure unităţi lexicale. Structura acestor substantive conţine o singură temă. Din categoria dată fac parte substantivele moştenite, cele împrumutate şi cele formate prin derivare sau prin schimbarea valorii gramaticale: *casă*, *masă*, *floare*, *întrebare*, *nuc*, *stepă* etc. Substantivele compuse sunt alcătuite din două sau mai multe cuvinte, rădăcini ori teme: *câine-lup*, *miazănoapte*, *untdelemn*, *drum-de-fier*, *scrumbie-de-Dunăre*, *argint-viu*, *bună-credinţă*, *bunăstare*, *bunăvoinţă*, *floarea-soarelui*, *târâie-brâu*, *gură-cască*, *zgârie-nori*, *nu-mă-uita*, *Câmpulung*, *Sfarmă-Piatră* etc.

Clasificarea flexionară a substantivelor. Genul

După formă, substantivele sunt clasificate în primul rând pe baza criteriului flexionar. În funcţie de acest criteriu, toate substantivele se împart în trei clase flexionare, numite genuri: masculin (*un băiat*, *un munte*), feminin

(*o fată*, *o floare*), neutru (*un televizor*, *un teatru*). Fiecare substantiv poate face parte doar dintr-o singură clasă flexionară. Acelaşi substantiv nu poate varia după gen aşa cum se întâmplă cu adjectivele. De exemplu, adjectivul *bun* (m.) poate avea şi o formă pentru genul feminin: *bună* (f.), pe când în cazul lui *student*, *studentă* avem două cuvinte diferite.

Genul substantivelor reprezintă o caracteristică formală fixă, care se manifestă în plan morfologic, sintactic şi parţial semantic. Clasificarea dată are importante consecinţe pentru declinarea substantivelor, adică pentru modificarea lor după număr, caz şi determinare. Substantivele din cadrul fiecărui gen îşi schimbă forma după acelaşi model flexionar şi prezintă aceleaşi omonimii formale. Genul substantivului este, de asemenea, important pentru comportamentul lui sintactic, adică pentru acordul lui cu determinanţii săi de tip adjectival şi pentru substituirea lui prin pronume sau prin numeral. Astfel, adjectivul şi substitutele substantivului reiau informaţia de gen a substantivului pe care îl determină sau pe care îl substituie (*tablou frumos – casă frumoasă*; *el – ea*, *cel dintâi – cea dintâi*)

Terminaţiile substantivelor după genuri. La forma de nominativ-acuzativ singular nearticulat, substantivele celor trei genuri au următoarele terminaţii:

– substantivele masculine: consoană (*nuc*, *lup*), *-u* (*codru*, *leu*), *-e* (*frate*, *rege*), *-i* (*tei*, *unchi*), *-ă* (*tată*);

– substantivele feminine: *-ă* (*casă*, *ţară*), *-e* (*mare*, *floare*), *-a* (*basma*, *nuia*), *-ea* (*lalea*, *stea*), *-i* (*zi*);

– substantivele neutre: consoană (*mal*, *vânt*), *-u* (*lucru*, *fluviu*), *-i* (*grai*, *unghi*), *-e* (*nume*).

Genul substantivelor este indicat în dicţionare. El poate fi identificat şi cu ajutorul grupurilor formate din substantivul respectiv şi perechile de numerale sau de adjective demonstrative. Contextele admise de substantivele celor trei genuri sunt următoarele:

– pentru substantivele masculine: *un – doi*/*acest – aceşti* (*elev – elevi*);

– pentru substantivele feminine: *o – două*/*această – aceste* (*carte – cărţi*);

– pentru substantivele neutre: *un – două*/*acest – aceste* (*caiet – caiete*).

Spre deosebire de substantivele masculine şi feminine, substantivele neutre nu au un context specific. Ele se combină la singular cu determinative având forma genului feminin, iar la plural cu determinative care au forma genului masculin.

Genul şi semnificaţia substantivului

La o parte dintre substantivele animate se poate constata o anumită concordanţă între genul lor gramatical şi sexul fiinţei desemnate. Din acest punct de vedere, se disting următoarele clase de substantive:

a) substantive cu genul motivat. La aceste substantive între genul lor şi sexul fiinţei există o corespondenţă. Ele exprimă distincţia dintre cele două sexe cu ajutorul: a) unor perechi de cuvinte cu rădăcini diferite (substantive heteronimice): *cocoş – găină*, *armăsar – iapă*, *băiat – fată*, *frate – soră*, *unchi*

– *mătuşă*, *moş – babă;* b) unor perechi de cuvinte cu aceeaşi rădăcină, formate unul de la altul prin derivare: *elev – elevă*, *profesor – profesoară*, *leu – leoaică*, *bucătar – bucătăreasă*, *croitor – croitoreasă*, *casier – casieriţă*, *curcă – curcan*, *broască – broscoi*, *raţă – răţoi*, *vulpe – vulpoi*. Acestea sunt substantivele mobile, iar procedeul prin care ele se formează se numeşte moţiune.

b) substantive cu genul nemotivat. Din această categorie fac parte toate substantivele inanimate: *munte* – s. m., *şosea* – s. f., *telefon* – s. n. Genul unor asemenea substantive nu are nicio legătură cu semnificaţia lor. Nu putem, de exemplu, explica, din punct de vedere semantic, de ce cuvântul *perete* este un substantiv masculin, iar *masă* este de genul feminin.

În clasa substantivelor la care genul gramatical este neconcludent în privinţa concordanţei cu sexul intră şi o parte dintre numele de animate. Ele denumesc, printr-o singură formă, fiinţele de ambele sexe. După genul lor gramatical, care este indiferent faţă de exprimarea deosebirilor de sex, ele pot fi: a) masculine: *elefant*, *pelican*, *şoarece*, *ţânţar*, *viezure*, *ministru*, *inginer;* b) feminine: *albină*, *balenă*, *castor*, *cămilă*, *furnică*, *girafă*, *lebădă*, *veveriţă*, *cunoştinţă*, *rudă*, *victimă*. Acestea sunt substantivele epicene.

Categoriile gramaticale

Categoriile gramaticale ale substantivului sunt: numărul, cazul şi determinarea. Fiecare categorie gramaticală a substantivului cuprinde un anumit număr de forme organizate într-un sistem de opoziţii caracteristice. Mijloacele prin care se realizează categoriile date sunt: desinenţele de număr şi caz, variaţia radicalului (alternanţa sunetelor) şi articolul substantival (hotărât, nehotărât, genitival).

Numărul

Substantivele au două numere: singular şi plural. La singular, substantivul denumeşte un singur exemplar (*stejar*, *mare*, *drum*), iar la plural, denumeşte mai multe exemplare ale aceluiaşi obiect (*stejari*, *mări*, *drumuri*).

Principalul mijloc de exprimare a opoziţiei de număr la substantive sunt desinenţele. Procedeele prin care variază desinenţele de număr la substantive sunt:

– adăugarea desinenţei de plural la forma de singular a substantivului: *lup – lup+i*, *zi – zi+le*;

– înlocuirea desinenţei de singular prin desinenţa de plural: *arbitr-u – arbitr+i*, *cas+ă – cas+e*, *lum+e – lum+i*;

– suprimarea desinenţei de singular: *femei+e – femei*, *bai+e – băi*.

În funcţie de posibilitatea de a diferenţia singularul de plural cu ajutorul desinenţelor, substantivele se împart în două subclase: a) substantive variabile (cu două desinenţe de număr: *bărbat – bărbaţi*, *inimă – inimi*); b) substantive invariabile (cu o formă unică pentru ambele numere: *pui*, *arici*, *luntre*).

Substantivele variabile au următoarele perechi de desinenţe, care se grupează în funcţie de apartenenţa substantivului la o anumită clasă de gen:

Substantivele masculine

-ø/-i	*elev – elevi*, *prieten – prieteni*
-u/-i	*codru – codri*, *fiu – fii*
-e/-i	*munte – munţi*, *peşte – peşti*
-ă/-i	*popă – popi*, *tată – taţi*

Substantivele feminine

-ă/-e	*fereastră – ferestre*, *frunză –frunze*
-ă/-i	*creangă – crengi*, *ţară – ţări*
-ă/-uri	*blană – blănuri*, *iarbă – ierburi*
-e/-i	*carte – cărţi*, *poveste – poveşti*
-e/-ø	*cheie – chei*, *femeie – femei*
-e/-uri	*mătase – mătăsuri*, *sare – săruri*
-a/-le	*măsea – măsele*, *stea – stele*
-a/-ele	*nuia – nuiele*, *saia – saiele*
-ø/-le	*basma – basmale*, *mahala – mahalale*
-ică/-ele	*floricică – floricele*, *surcică – surcele*

Substantivele neutre

-ø/-uri	*mal – maluri*, *trunchi – trunchiuri*
-ø/-e	*creion – creioane*, *teatru – teatre*
-u/-uri	*cadou – cadouri*, *lucru – lucruri*
-u/-e	*exemplu – exemple*, *muzeu – muzee*
-u/-i	*deceniu – decenii*, *fluviu – fluvii*
-u/-ie	*brâu – brâie*, *curcubeu – curcubeie*

Câteva substantive au o formă de plural neregulată: *om – oameni* (m.), *soră – surori* (f.), *noră – nurori* (f.), *cap – capete* (n.), *ou – ouă* (n.).

Substantivele invariabile au o formă unică pentru ambele numere: *un pui – doi pui*, *un licurici – doi licurici*. Dintre cele mai frecvente substantive invariabile pot fi menţionate următoarele:

– substantive masculine: *ardei*, *broscoi*, *cotei*, *crai*, *gutui*, *holtei*, *lămâi*, *pui*, *tei*, *trifoi*, *usturoi*, *arici*, *cârpaci*, *genunchi*, *licurici*, *muşchi*, *ochi*, *puşti*, *rinichi*, *unchi* etc.

– substantive feminine: *carapace*, *cicatrice*, *elice*, *iesle*, *luntre*, *tranşee* etc**.**

– substantive neutre: *apendice*, *nume*, *pântece*, *prenume*, *pronume*, *spate* etc.

Din această categorie mai fac parte:

– substantivele masculine formate cu ajutorul sufixului *-oi*: *broscoi*, *cioroi*, *lupoi*, *vulpoi* etc.

– substantivele feminine nume de persoană formate prin derivare de la verbe cu ajutorul sufixului *-toare: dansatoare*, *învăţătoare*, *vizitatoare*, *vânzătoare* etc.

Substantivele, formate cu acelaşi sufix, care însă desemnează lucruri, animale, plante sau acţiuni îşi schimbă forma după numere: *cingătoare – cingători*, *ciocănitoare – ciocănitori*, *vânătoare – vânători*.

Opoziţia de număr la substantive poate fi exprimată nu numai prin desinenţe, ci şi prin anumite mijloace suplimentare. Astfel, la unele substantive varierea desinenţei de număr poate fi însoţită de modificarea sunetelor din componenţa radicalului. De exemplu, distincţia dintre forma de singular *ţară* şi cea de plural *ţări* este marcată, alături de desinenţele -*ă* şi -*i*, prin alternanţa vocalică *a*/*ă*.

Numărul substantivelor poate fi marcat, de asemenea, prin formele articolului substantival: *un băiat – nişte băieţi*, *o carte – nişte cărţi*; *băiatul – băieţii*, *cartea – cărţile*.

Categoria numărului şi clasele lexico-gramaticale ale substantivului

Nu toate substantivele realizează opoziţia de număr. În funcţie de posibilitatea de a exprima distincţia semantică dintre un exemplar şi mai multe exemplare ale aceluiaşi obiect, substantivele se împart în următoarele clase:

1) substantive compatibile cu opoziţia de număr. Acestea sunt substantivele numărabile. Ele denumesc obiecte discrete (sau individuale) (*caiet*, *iepure*, *maşină*, *punte*, *râu*). Datorită faptului că există sub forma unor pluralităţi, aceste obiecte pot fi numărate şi, în consecinţă, substantivele respective au ambele forme de număr: *fecior – feciori*, *ţară – ţări*, *oraş – oraşe*;

2) substantive defective de număr. Din categoria dată fac parte substantivele nenumărabile. Ele exprimă noţiuni care sunt incompatibile cu noţiunea de număr. Spre deosebire de substantivele invariabile, care admit opoziţia de număr, deşi păstrează o formă unică pentru cele două numere, substantivele defective de număr, nu pot exprima opoziţia dată din cauza sensului lor lexical: cele mai multe dintre ele numesc obiecte care nu pot fi numărate. La rândul lor, ele pot fi de două feluri:

a) substantive care au numai forma de singular (singularia tantum);

b) substantivele care au numai forma de plural (pluralia tantum).

Sunt singularia tantum având numai formă de singular următoarele clase de substantive: substantivele abstracte (*dreptate*, *calm*, *cinste*, *curaj*, *fidelitate*, *importanţă*, *înţelepciune*, *milă*, *perseverenţă*, *prudenţă*, *sete*), substantivele colective (*bănet*, *negustorime*, *ostăşime*, *studenţime*, *tineret*, *ţărănime*), numele de materie (*aer*, *aluminiu*, *aur*, *brumă*, *bumbac*, *făină*, *miere*, *păcură*, *sânge*,

smoală, *unt*, *zahăr*), unele substantivele proprii (*Ion*, *Maria*, *Atena*, *Dacia*, *Franţa*, *Prut*) şi substantivele unice (*lună*, *soare*, *univers*).

Sunt pluralia tantum fiind folosite numai cu forma de plural următoarele specii de substantive: unele substantive abstracte (*alegeri*, *aplauze*, *moravuri*, *tratative*), unele substantive nume de materie (*câlţi*, *icre*, *tăieţei*, *tărâţe*, *vapori*), numele unor obiecte perechi (*bretele*, *catalige*, *fiare*, *iţari*, *ochelari*, *pantaloni*), numele unor colectivităţi, ansambluri de obiecte (*accesorii*, *anale*, *rechizite*), unele substantive proprii (*Alpi*, *Anzi*, *Apenini*, *Botoşani*, *Carpaţi*, *Cordilieri*).

Categoria determinării. Articolul substantival

Categoria gramaticală a determinării exprimă gradul de individualizare a obiectului denumit, adică arată în ce măsură obiectul desemnat este cunoscut vorbitorilor. Formele acestei categorii se constituie prin asocierea substantivului cu articolul substantival nehotărât (*un*, *o*, *nişte*) şi hotărât (*-l*, *-a*, *-i*, *-le*).

În studiile de gramatică, există două concepţii cu privire la statutul morfologic al formelor reunite sub denumirea de articol. Prima, o concepţie tradiţionalistă, defineşte articolul ca parte de vorbire de sine stătătoare, alături de celelalte părţi de vorbire. Potrivit acestei concepţii clasa lexico-gramaticală dată cuprinde articolul substantival (cu subspeciile articolul substantival hotărât şi nehotărât, articolul genitival) şi articolul adjectival (demonstrativ). Cea de a doua concepţie, de factură modernă, abordează articolul nu ca fiind o clasă de cuvinte, ci ca o subclasă de morfeme, adică de unităţi care sunt folosite exclusiv cu rol gramatical. Trăsăturile care i-au determinat pe lingvişti să excludă articolul din listă părţilor de vorbire sunt lipsa de autonomie lexico-gramaticală a acestor elemente şi eterogenitatea lor funcţională. În lucrarea de faţă, vom adera la cea de a doua opinie, conform căreia articolul apare ca un instrument gramatical (un morfem) cu diverse valori. Fiecare tip de articol va fi studiat luând în considerare partea de vorbire pe care o introduce şi ţinând cont de rolul de bază cu care acesta este utilizat în limbă.

Articolul substantival este un cuvânt auxiliar care însoţeşte substantivul, fiind unicul mijloc de exprimare a categoriei determinării şi marcând, totodată, genul, numărul şi cazul acestuia. Articolul substantival poate funcţiona şi ca marcă a substantivizării. Astfel, trecând în clasa substantivului unităţile altor clase lexico-gramaticale pot fi articulate cu articol substantival hotărât sau nehotărât.

Formele articolului

Articolul	Cazul	Singular		Plural	
		masculin	feminin	masculin	feminin
a) nehotărât	N.A. G.D.	*un* *unui*	*o* *unei*	*nişte* *unor*	*nişte* *unor*
b) hotărât	N.A. G.D.	*-l* *-lui*	*-a* *-i*	*-i* *-lor*	*-le* *-lor*

Articolele substantivale se deosebesc în ce priveşte poziţia ocupată faţă de substantivul articulat. Din acest punct de vedere se disting două specii de articole:

a) proclitice (sau antepuse); ele stau înaintea substantivului şi se scriu separat de acesta. Sunt proclitice toate formele articolului nehotărât: *un copil*, *o floare*. În categoria dată intră şi forma de G.D. a articolului hotărât *lui*, care, la declinarea substantivelor nearticulabile enclitic, se foloseşte înaintea substantivului: *caietul lui Ion*, *casa lui bunicu-meu*, *la mijlocul lui februarie* etc.

b) enclitice (sau postpuse); ele stau după substantivul articulat făcând corp comun cu acesta. Sunt enclitice formele articolului hotărât: *copilul*, *floarea*, cu excepţia formei *lui*, despre care a fost vorba mai sus.

Organizarea paradigmatică a determinării minimale

În limba română, categoria determinării cuprinde trei termeni: nedeterminat/determinat nedefinit/determinat definit. Aceşti termeni se realizează prin următoarele forme ale substantivului:

Formele substantivului	singular	plural
– forma nearticulată (articolul zero)	*sat*	*sate*
– forma articulată nedefinit (nehotărât)	*un sat*	*nişte sate*
– forma articulată definit (hotărât)	*satul*	*satele*

Fiecare dintre aceste trei forme care constituie categoria dată se defineşte printr-o anumită valoare.

Substantivul la forma nearticulată se caracterizează prin lipsa oricărei informaţii privind gradul de individualizare a obiectului denumit. El semnifică numai conţinutul noţiunii fără a avea în vedere un obiect anumit: *Zmeii au răpit o fată de împărat*. În acest enunţ cuvântul *împărat* nu se referă la un anumit împărat, ci doar exprimă noţiunea respectivă, servind la caracterizarea persoanei denumite prin substantivul *fată*.

Substantivul la forma articulată nedefinit denumeşte un obiect oarecare dintr-o clasă de obiecte de acelaşi fel, un obiect neindividualizat, necunoscut vorbitorilor în situaţia dată de comunicare: *Era odată un împărat*. (= un împărat oarecare).

Substantivul la forma articulată definit denumeşte un anumit obiect, un obiect cunoscut vorbitorilor în situaţia dată de comunicare: *Şi împăratul acela avea trei feciori*. (= împăratul cunoscut nouă, despre care am mai vorbit).

În anumite contexte, substantivul la forma articulată definit poate avea şi o valoare generică, desemnând clasa de obiecte în ansamblul ei sau specia, nu obiectul individualizat: *Porumbelul este o pasăre*. (în acest context, cuvântul *porumbelul* este echivalent, de fapt, cu „orice porumbel“, „toţi porumbeii“).

Funcţiile articolului

Funcţia de bază a articolului substantival este exprimarea categoriei determinării minimale. În calitatea sa de marcă a categoriei determinării,

articolul substantival are rolul de a preciza sfera de referire a substantivului, limitând-o până la indicarea unui obiect individualizat dintr-o clasă de obiecte dată. În general, valorile referenţiale prin care se poate caracteriza un substantiv pot fi descrise în felul următor: noţiunea – clasa de obiecte – un obiect oarecare, necunoscut din clasa dată – un obiect anumit, cunoscut din clasa dată. Să se compare:

El este elev. (substantivul *elev* indică noţiunea respectivă, fără a trimite la un elev concret);

Elevul este o persoană care învață într-o școală. (substantivul desemnează clasa în ansamblul ei, toţi membrii clasei date de obiecte, orice elev);

În clasă a intrat un elev. (un elev oarecare, unul dintre elevi);

Elevul a răspuns corect la toate întrebările. (elevul despre care am mai vorbit, deci un elev cunoscut).

Pe lângă rolul de marcă a determinării minimale, articolul substantival are şi alte roluri gramaticale. Dispunând de forme morfologice specifice, articolul funcţionează şi în calitate de marcă a genului, a numărului şi a cazului la substantive: N.A. *un copil – nişte copii*; G.D. *unui copil – unor copii*; N.A. *copilul – copiii*; G.D. *copilului – copiilor*.

În anumite condiţii sintactice, articolul poate funcţiona şi ca marcă a substantivizării prin conversiune. Astfel, trecerea unor cuvinte din alte clase lexico-gramaticale în clasa substantivului poate fi semnalată şi prin articularea lor cu articol hotărât sau nehotărât: (*om*) *sărac* > *un sărac*, *săracul*, *eul*, *un nimeni*, *un trei*, *treiul*, *un bine – binele*, *aproapele*, *oful* etc.

În felul această, prin funcţia sa de determinare a substantivului, altfel spus, de individualizare a obiectului desemnat de substantiv (*un caiet – caietul*), articolul substantival se diferenţiază de celelalte mijloace gramaticale folosite în flexiunea numelui. Totuşi, datorită variaţiei sale formale (după gen, număr şi caz), el se aseamănă cu mijloacele morfologice, cumulând funcţia de flectiv al substantivului. Având în vedere numărul redus al desinenţelor de caz, am putea să constatăm că articolul definit suplineşte, de fapt, absenţa acestor morfeme cazuale la substantiv (în special, pentru marcarea cazurilor GD).

Folosirea articolului

Articolul nehotărât însoţeşte substantive care denumesc entităţi menţionate pentru prima dată în situaţia concretă de comunicare: *A fost odată în munţii noştri un voinic între voinici*. (A. Russo). Substantivul articulat nehotărât *un voinic* din acest enunţ serveşte la introducerea obiectului în comunicare. În felul acesta, articolul nehotărât îndeplineşte o funcţie introductivă.

Din punctul de vedere al rolului îndeplinit, articolul hotărât însoţeşte un substantiv care denumeşte un obiect individualizat într-o anumită privinţă, un obiect distins de celelalte obiecte de acelaşi fel. În general, articolul definit se foloseşte cu un substantiv care semnifică:

1) un obiect care este determinat de contextul verbal. În acest caz sunt posibile următoarele două situaţii:

a) numele obiectului a fost menţionat anterior în text, adică la a doua pomenire a obiectului: *A fost odată un crai. Craiul avea o nevastă tânără.*

b) numele obiectului este însoţit de anumite determinative care îi comunică statut de obiect individualizat în raport cu obiectele de acelaşi fel: *Băiatul care vine este prietenul meu.; Am găsit cartea pe care o căutam de mult.*

2) un obiect cunoscut vorbitorilor din experienţa lor anterioară comună: *Ţi-am adus cartea.* (pe care mi-ai împrumutat-o, pe care ţi-am promis-o etc.).

3) un obiect care se află în câmpul vizual al vorbitorilor, adică este de faţă în momentul comunicării, de exemplu: *Dă-mi caietul!*

4) un obiect care face parte dintr-un sistem închis, în cadrul căruia el este unic sau se caracterizează printr-un grad mare de notorietate (*mama*, *tata*, *bunicul*, *bunica*, *fratele*, *sora*; *craiul*, *domnul*, *domnitorul*, *împăratul*, *regele*, *popa*, *dascălul* etc.): *A venit profesorul.*

5) un obiect care există în realitate într-un singur exemplar (*luna*, *soarele*, *cerul*, *pământul*, *univers*, *natură* etc.): *A răsărit luna.* De menţionat că atunci când substantivul unic este însoţit de un determinativ el poate apărea şi cu articol nehotărât: *Pe cer străluceşte un soare fierbinte.* În acest caz, substantivul unic articulat nedefinit nu indică un obiect oarecare, ci unul dintre aspectele obiectului unic.

Omiterea articolului

Caracteristic pentru funcţionarea articolului substantival este faptul că în limba română utilizarea lui este determinată de mai mulţi factori. Astfel, prezenţa articolului de un anumit tip este, de regulă, cerută de factori semantici, şi anume de necesitatea exprimării gradului de individualizare a obiectului. În alte cazuri, apariţia sau absenţa articolului depinde de specificul construcţiei în care substantivul este utilizat.

Substantivele sunt folosite la forma nearticulată (cu articolul zero) în următoarele situaţii:

1) când substantivul nu indică un obiect individualizat într-o anumită privinţă (cunoscut sau necunoscut), ci semnifică doar noţiunea respectivă. Aceasta se întâmplă în următoarele situaţii:

a) când substantivul în N. îndeplineşte funcţia sintactică de nume predicativ, care exprimă naţionalitatea sau profesia: *El este inginer. Ei sunt americani.*

b) când substantivul îndeplineşte funcţiile sintactice de nume predicativ sau atribut, fiind introdus printr-o prepoziţie cu regim de A.: *Ceasul este de aur. Aici creşte o pădure de stejar.*

2) când substantivul indică obiectul în general, ceea ce presupune o neutralizare a opoziţiilor de individualizare. Este vorba de substantivul cu funcţie de complement circumstanţial precedat de o prepoziţie cu regim de A.: *merg la şcoală*, *stau lângă geam*, *vin de la moară*.

De la aceste reguli există şi anumite excepţii. Astfel, dacă în construcţiile prepoziţionale enumerate mai sus substantivul are un determinant, atunci acesta este însoţit de articol: *El este un pictor talentat. El este inginerul care a proiectat această clădire. Ei locuiesc în satul vecin. Ne-am oprit la hotelul din centru.*

În cazul unor construcţii prepoziţionale substantivul poate fi însoţit de articol chiar şi în lipsa determinantului. De multe ori se foloseşte la forma articulată hotărât substantivul (în lipsa determinantului) introdus prin prepoziţia *cu* şi locuţiunile în care intră (*şi cu*, *împreună cu*): *Taie pâine cu cuţitul. A zburat cu avionul.* De asemenea, se articulează hotărât, fiind precedate de prepoziţii, substantivele care desemnează persoane „unice“ pentru locutor: *la mama*, *la bunica*. După unele dintre prepoziţiile cu regim de acuzativ substantivul poate fi utilizat fiind însoţit de articolul nehotărât: *Casa se află lângă un lac. Soarele s-a ascuns după un munte.* Substantivul introdus prin prepoziţiile cu regim de G. şi D. este, de obicei, la forma articulată: *împrejurul casei*, *datorită părinţilor*.

3) când valorile vizând gradul de individualizare a obiectului sunt exprimate cu ajutorul unor mijloace echivalente semantic cu articolul substantival hotărât şi nehotărât: *Unde duce acest drum? Ce carte este aceasta?* Substantivul apare nearticulat în relaţie cu o serie de adjective pronominale când acestea sunt antepuse: demonstrative (*acesta*, *acel*, *celălalt*, *acelaşi*), interogativ-relative (*care*, *ce*, *cât*, *al câtelea*), nehotărâte (*atât*, *cutare*, *fiecare*, *oricare*, *orice*, *câtva*, *ceva*, *oarecare*, *vreun*), negative (*niciun*, *nicio*).

Unele dintre aceste adjective pronominale pot apărea şi după substantivul determinat. În acest caz, substantivul este însoţit de articolul hotărât: *elevul acesta*, *studentul acela*. În acelaşi timp, există şi adjective pronominale antepuse care se combină totdeauna cu un substantiv articulat hotărât: *tot omul*, *însuşi ministrul*.

4) când substantivul are ca determinant un numeral cardinal propriu-zis, care exclude utilizarea articolului: *Cine aleargă după doi iepuri nu prinde niciunul.* Uneori numeralele cardinale ca substitute ale numeralelor ordinale pot urma după substantivul determinat, care, în cazul dat, apare însoţit de articolul hotărât: *etajul patru*, *capitolul doi*, *anul trei*.

5) când substantivul are în postpoziţie un determinant exprimat printr-un adjectiv calificativ. În aceste construcţii, articolul substantival se ataşează primului termen, adică adjectivului: *marele oraş*, *tânărul profesor*, *bătrânul tată*.

Cazul

Cazul este categoria gramaticală care exprimă relaţiile substantivului cu alte cuvinte din propoziţie, fiind un indice al funcţiilor sintactice ale substantivului. Categoria dată se realizează prin opoziţia următoarelor cinci cazuri: nominativ, genitiv, dativ, acuzativ şi vocativ. Cele mai generale caracteristici ale cazurilor sunt:

Cazul	Întrebarea cazuală	Funcţia sintactică cea mai frecventă
1. Nominativ 2. Genitiv 3. Dativ 4. Acuzativ 5. Vocativ	*cine?*, *ce?* *al* (*a*, *ai*, *ale*) *cui?* *cui?* *pe cine?*, *ce?* –	Subiect, nume predicativ, apoziţie Atribut Complement indirect Complement direct Cazul adresării directe

Formele de caz ale substantivului

Din punct de vedere formal, cazurile substantivului sunt omonime două câte două: nominativ = acuzativ şi genitiv = dativ. Astfel, cazurile nominativ şi acuzativ sunt total identice. Se deosebesc numai prin condiţiile de utilizare şi prin raportarea la anumite funcţii sintactice. Coincid de asemenea şi formele cazurilor genitiv şi dativ. Ele diferă prin raporturile sintactice exprimate şi prin faptul că, în anumite contexte, cazul genitiv poate include în structura sa articolul genitival *al*, *a*, *ai*, *ale*. Dezambiguizarea formelor cazuale omonime ale substantivului se face prin raportare la formele echivalente ale pronumelor personale, care sunt, în cea mai mare parte, distincte pentru fiecare dintre cele cinci cazuri.

Cazurile substantivelor se exprimă cu ajutorul următoarelor mijloace gramaticale:

a) articolul substantival hotărât (*-l*, *-a*, *-i*, *-le*, *-lui*, *-i*, *-lor*) şi nehotărât (*un*, *o*, *nişte*, *unui*, *unei*, *unor*); diferenţiază forma de N.A. de cea de G.D.

b) desinenţa cazuală însoţită uneori şi de alternanţa sunetelor (realizează distincţia dintre ele două perechi de cazuri – N.A şi G.D. – numai la substantivele feminine la singular; prin desinenţe specifice se caracterizează şi unele forme ale cazului vocativ).

În funcţie de capacitatea substantivelor de a-şi schimba desinenţa după cazuri, se disting două clase flexionare de bază:

– substantivele masculine şi neutre cu o desinenţă pentru toate cazurile la singular şi alta pentru toate cazurile la plural:

	Singular	Plural
N.A. G.D.	*un tânăr* *unui tânăr*	*nişte tineri* *unor tineri*

– substantivele feminine care au două desinenţe de caz la singular (una pentru N.A. şi alta pentru G.D.) şi o desinenţă pentru toate cazurile la plural:

	Singular	Plural
N.A. G.D.	*o carte* *unei cărţi*	*nişte cărţi* *unor cărţi*

c) articolul genitival-posesiv (*al*, *a*, *ai*, *ale*) apare ca element constitutiv al unei variante poziţionale a cazului genitiv (*al colegului*, *a copilului*), având rolul de a distinge cazul genitiv de dativ. Are următoarele forme de gen şi de număr:

Genul	Numărul	Articolul genitival	Exemple
Masculin	singular plural	*al* *ai*	*un copil al vecinului* *nişte copii ai vecinului*
Feminin	singular plural	*a* *ale*	*această zi a anului* *aceste zile ale anului*

Datorită funcţiilor îndeplinite este considerat un semn al cazului genitiv şi, totodată, un element de legătură între substantivul în genitiv şi termenul regent (substantivul determinat): *un prieten al fratelui*. Articolul genitival se acordă în gen şi număr cu termenul regent (semnifică obiectul posedat), nu cu substantivul în genitiv (indică posesorul): *un caiet al elevului*, *o carte a elevului*.

Variantele cazului genitiv

Cazul genitiv are două variante poziţionale: fără articolul genitival (*paginile unei cărţi*, *paginile cărţii*) cu articolul genitival (*nişte pagini ale unei cărţi*, *aceste pagini ale cărţii*). Apariţia sau absenţa articolului genitival în cadrul construcţiilor cu genitivul depinde de anumite condiţii morfosintactice.

Genitivul fără articolul genitival se foloseşte atunci când substantivul în acest caz urmează imediat după substantivul determinat, care este articulat hotărât: *copilul vecinului*.

Folosirea articolului genitival este obligatorie atunci când: a) termenul regent este nearticulat enclitic (*un copil al vecinului*, *acest copil al vecinului*), b) între genitiv şi termenul regent este aşezat un alt determinant (*copilul cel mic al vecinului*), c) substantivul în genitiv se coordonează cu un alt genitiv (*editarea ziarelor şi a revistelor*).

Formele cazului vocativ

Pot avea cazul vocativ mai ales substantivele nume de persoană, iar, în cazuri mai rare, şi unele nume de animale (*băiatule*). Numele de inanimate se folosesc la acest caz numai dacă sunt personificate (*codrule*).

În vorbire, vocativul se caracterizează prin intonaţie specifică, în scris, se izolează prin virgule, iar după vocativele rostite cu intonaţie exclamativă se pune semnul exclamării, ceea ce marchează rostirea cu

pauză de restul comunicării: *O, tu nici visezi, bătrâne, câţi în cale mi s-au pus!* (M. Eminescu)

La singular, cazul vocativ:

a) este omonim cu nominativul nearticulat, fiind folosit:

– fără determinante obligatorii: *mamă!; tată!; bunică!; doamnă!; cumătră!; băieţaş!; fetiţă!; puişor!; Ionică!* etc.

– cu determinante obligatorii: *stimate domn!; dragă prieten!; prieten drag!* etc.

b) este omonim cu nominativul articulat enclitic. Această formă a cazului vocativ se foloseşte numai cu determinante genitivale sau adjectivale: *băiatul mamei!; fata mamei!; copilul meu!; scumpa mea!; odorul meu!* etc.

c) se constituie cu ajutorul următoarelor desinenţe:

-e: *băiete!; bărbate!; căpitane!; cetăţene!; copile!; nepoate!; prietene!; tinere!; vere!; Ioane!; Alexandre!; Bogdane!* etc.

-o: *bunico!; fetiţo!; iubito!; scumpo; soro!; vulpeo!* etc.

-ule: *băiatule!; bunicule!; domnule!; fiule!; iubitule!; omule!; puiule!; unchiule!; Radule!* etc.

La plural, cazul vocativ:

a) este omonim cu nominativul plural nearticulat, fiind folosit:

– fără determinante obligatorii: *băieţi!; copii!; prieteni!; concetăţeni!; ostaşi!* etc.

– cu determinante obligatorii sau coordonat cu un alt vocativ: *oameni buni!; scumpele mele fete!; băieţi şi fete!; fraţi şi surori!; colegi şi colege!* etc.

b) este omonim cu nominativul plural articulat enclitic. Este folosit numai cu determinante: *băieţii mamei!; copiii mei!; fetele mele!* etc.

c) este omonim cu genitiv-dativul plural articulat enclitic: *băieţilor!; fetelor!; fraţilor!; surorilor!; doamnelor!; domnişoarelor!; domnilor!* etc.

Este de observat că nu toate aceste forme sunt la fel de frecvente în vorbire. În limba contemporană, tot mai des se întrebuinţează vocativul omonim cu nominativ-acuzativul articulat enclitic.

Declinarea substantivelor

Totalitatea formelor prin care se exprimă categoriile gramaticale ale substantivului constituie flexiunea sau declinarea lui. Substantivul în limba română se declină numai cu ajutorul articolului substantival, de aceea se disting două tipuri de declinare: a) declinarea cu articol nehotărât şi b) declinarea cu articol hotărât.

În acelaşi timp, există trei modele de declinare: a) declinarea substantivelor masculine; b) declinarea substantivelor feminine; c) declinarea substantivelor neutre. Această de la urmă ar putea fi definită drept declinare mixtă, deoarece substantivele neutre se declină la singular după modelul substantivelor masculine, iar la plural, după cel al substantivelor feminine.

Declinarea cu articol nehotărât

Singular			
	Masculin	**Feminin**	**Neutru**
N. G. D. A. V.	*un băiat* (*al, a, ai, ale*) *unui băiat* *unui băiat* (*pe*) *un băiat* –	*o fată* (*al, a, ai, ale*) *unei fete* *unei fete* (*pe*) *o fată* –	*un teatru* (*al, a, ai, ale*) *unui teatru* *unui teatru* *un teatru* –
Plural			
	Masculin	**Feminin**	**Neutru**
N. G. D. A. V.	*nişte băieţi* (*al, a, ai, ale*) *unor băieţi* *unor băieţi* (*pe*) *nişte băieţi* –	*nişte fete* (*al, a, ai, ale*) *unor fete* *unor fete* (*pe*) *nişte fete* –	*nişte teatre* (*al, a, ai, ale*) *unor teatre* *unor teatre* *nişte teatre* –

Declinarea cu articol hotărât

Singular			
	Masculin	Feminin	Neutru
N. G. D. A. V.	*băiatul* (*al, a, ai, ale*) *băiatului* *băiatului* (*pe*) *băiatul* *băiete!; băiatule!*	*fata* (*al, a, ai, ale*) *fetei* *fetei* (*pe*) *fata* *fată!; fato!*	*teatrul* (*al, a, ai, ale*) *teatrului* *teatrului* *teatrul* –
Plural			
	Masculin	Feminin	Neutru
N. G. D. A. V.	*băieţii* (*al, a, ai, ale*) *băieţilor* *băieţilor* (*pe*) *băieţii* *băieţi!; băieţilor!*	*fetele* (*al, a, ai, ale*) *fetelor* *fetelor* (*pe*) *fetele* *fetelor!*	*teatrele* (*al, a, ai, ale*) *teatrelor* *teatrelor* *teatrele* –

Declinarea substantivelor nearticulabile enclitic

Din categoria substantivelor care nu se îmbină cu articolul hotărât fac parte:

a) substantivele proprii masculine nume de persoane (*Andrei*, *Gheorghe*, *Radu*, *Ştefănescu* etc.);

b) unele substantive proprii feminine nume de persoană (*Carmen*, *Jeni*, *Lili*, *Mimi* etc.);

c) unele substantive comune simple sau compuse (*nene*, *tanti*, *vodă*, *flămânzilă*, *ochilă*, *sărăcilă*, *michiduţă*, *ianuarie*, *februarie*, *martie*, *pierde-vară* etc.).

Genitiv-dativul acestor substantive, care se folosesc numai cu forma de singular, se exprimă cu ajutorul articolului proclitic *lui*:

N.	*Ştefan*	*Carmen*	*iunie*
G.	(*al*, *a*, *ai*, *ale*) *lui Ştefan*	(*al*, *a*, *ai*, *ale*) *lui Carmen*	(*al*, *a*, *ai*, *ale*) *lui iunie*
D.	*lui Ştefan*	*lui Carmen*	*lui iunie*
A.	*Ştefan*	*Carmen*	*iunie*

Tot cu elementul proclitic *lui* se formează şi genitiv-dativul unor substantive comune termeni de rudenie când sunt însoţite de adjective posesive conjuncte: *lui frate-meu*, *lui tată-tău*, *lui bunicu-său*.

Pentru câteva dintre aceste substantive sunt posibile două forme de G.D.: una cu articolul hotărât enclitic şi alta cu elementul proclitic *lui*: *badei*/*lui badea*; *tatei*/*lui tata*: *tătucăi*/*lui tătuca*.

Condiţiile de întrebuinţare şi funcţiile sintactice ale cazurilor

Cazul substantivelor este strâns legat de prepoziţie. Se disting, pe de o parte, forme cazuale neînsoţite de o anumită prepoziţie (cazuri neprepoziţionale) şi, pe de alta, forme cazuale impuse substantivului de o prepoziţie sau de o locuţiune prepoziţională (cazuri prepoziţionale).

Dintre cele cinci cazuri, numai nominativul şi vocativul nu se folosesc în construcţie cu o prepoziţie, celelalte cazuri – genitiv, dativ, acuzativ – pot fi întrebuinţate atât fără prepoziţii, cât şi în îmbinare cu o prepoziţie.

Nominativul

Nominativul este cazul denumirii obiectului. El poate apărea în contexte de tipul: *iată cineva* sau *ceva*. Răspunde la întrebările: *cine? ce?* În structura enunţului, substantivul în nominativ se defineşte prin următoarele valori: persoană sau lucru care realizează o anumită acţiune (*Copilul aleargă*.) sau căruia i se atribuie o însuşire (*Copilul este vesel*.), persoană sau lucru care suportă efectul unei acţiuni exprimate de un verb la diateza pasivă (*Copilul este spălat de mamă*.), precum şi caracteristică atribuită unui subiect (*El este copil*.).

Substantivul în nominativ nu poate fi folosit în construcţie cu o prepoziţie şi îndeplineşte următoarele funcţii sintactice:

– subiect: *Cerul era negru ca şi pământul*. (L. Rebreanu);

– nume predicativ: *Taica era pădurar*. (V. Eftimiu);

– apoziţie: *Mare fu uimirea şi bucuria lui Făt-Frumos când găsi de partea cealaltă a podului pe însuşi tatăl-său*, *împăratul*. (V. Eftimiu);

– element predicativ suplimentar: *Se credea în sufletul lui răzbunătorul nedreptăţiţilor*... (L. Rebreanu).

Genitivul

Genitivul este cazul care subordonează un nume faţă de un alt termen regent tot nume: *cămaşa băiatului*, *directorul şcolii*, *crengile copacului*. *Fiind un c*az al subordonării nominale, genitivul apare în contexte de tipul: *casa*, *cartea*, *bucuria... cuiva*. El răspunde la întrebările: *al cui?*, *a cui?*, *ai cui?*, *ale cui?*

Folosit în calitate de determinant nominal, substantivul în genitiv poate exprima diferite valori, dintre care cele mai importante sunt: genitivul posesiv (valoare generală cu diverse nuanţe): *casa bunicului*, *găina vecinului*; genitivul subiectiv (determină un nume de agent şi denumeşte subiectul unei acţiuni): *plecarea trenului*, *mişcarea stelelor*; genitivul obiectiv (determină un nume de agent şi denumeşte obiectul unei acţiuni): *cucerirea cosmosului*, *examinarea bolnavului*, *lectura romanului*; genitivul termenului calificat: *înălţimea muntelui*, *gravitatea situaţiei*; genitivul partitiv: *piciorul mesei*, *ramurile copacului*; genitivul superlativ (este echivalent cu gradul superlativ): *minunea minunilor*, *voinicul voinicilor*; genitivul denumirii sau genitivul apozitiv: *ţara Moldovei*, *cetatea Sorocii*.

La substantiv, genitivul este unul dintre cazurile care se poate construi cu prepoziţie sau fără prepoziţie. Substantivul în genitiv fără prepoziţie poate îndeplini funcţiile sintactice de:

– atribut: *Pe urmă privirile copiilor se întorc spre mama lor*. (Camil Petrescu);

– nume predicativ: *Cartea este a profesorului*. *Lucrarea cea mai reuşită a fost a studentului anului trei*.

Genitivul este cerut de prepoziţiile primare: *asupra*, *contra* şi de prepoziţiile formate prin conversiunea altor părţi de vorbire: *dedesubtul*, *dinaintea*, *dinapoia*, *dindărătul*, *înaintea*, *înapoia*, *îndărătul*, *înăuntrul*, *împrejurul*, *împotriva*, precum şi de locuţiunile prepoziţionale al căror ultim element este un substantiv articulat hotărât (*-l*, *-a*): *în dreptul*, *în mijlocul*, *în timpul*, *în vremea*, *la începutul*, *din cauza*, *în ciuda*, *cu ajutorul*, *în privinţa*, *în afara*, *cu excepţia* etc. Fiind precedat de o prepoziţie sau de o locuţiune prepoziţională, substantivul în cazul genitiv poate fi:

– nume predicativ: *Popoarele sunt contra tiraniei*.;

– atribut: *Într-o clipire toată fiinţa lui Titu se schimbă într-o ură cumplită împotriva învăţătorului*. (L. Rebreanu);

– complement indirect: *Şi se repezi ca un uliu asupra cumnatului*. (M. Preda); *Roma îşi aţinteşte privirea asupra Daciei*. (Al. Vlahuţă);

– complement instrumental: *Cu ajutorul unei oglinzi fermecate*, *cavalerul găsi comoara*. (M. Eliade);

– de relaţie: *Noroc că în privinţa lemnelor satul era liniştit*. (V. Voiculescu); *Cel puţin în privinţa aşteptării are dreptate*. (O. Paler);

– opoziţional: *În locul amintirilor*, *care oricât tot îi aduceau un început de zâmbet*, *vine tristeţea*. (I. Teodoreanu);

– de excepţie: *Şi suferă că*, *în afara doctorului Luca*, *nimeni nu-i admiră trandafirii*, *udaţi de două ori pe zi*, *dimineaţa şi seara*, *în lunile de secetă*. (O. Paler);

– complement circumstanţial: a) de loc: *Totuşi*, *când am ajuns în dreptul casei m-am oprit şi n-am avut curaj să pătrund*. (O. Paler); b) de timp: *Tinerii*, *asupra toamnei*, *se suiseră în munte*, *cu alţi tovarăşi şi cu măgăruşii*, *pe poteci pe care numai ei pe lume le ştiau*. (M. Sadoveanu); *În timpul zilei nu-l putea descoperi nimeni*. (I. Teodoreanu); c) de cauză: *Dar nu se zărea mai nimic din cauza întunericului*. (O. Paler); d) de scop: *Instinctul politic*, *devenit artă*, *canalizează toate energiile în vederea obţinerii unui câştig maxim*. (Em. Cioran); e) condiţional: *În cazul unui incendiu toţi trebuie să părăsească încăperea*. f) concesiv: *Numai eu eram crunt*, *în ciuda sentimentului de sărbătoare care mă stăpânea*. (M. Preda).

Dativul

Dativul este un caz subordonat al substantivului. Apare în contexte de tipul: *a da*, *a cere*, *a spune*, *a aparţine… cuiva*. Răspunde la întrebarea *cui?*

La substantiv, dativul este unul dintre cazurile care se poate construi cu sau fără prepoziţie. Valoarea de bază exprimată de cazul dativ este cea de destinatar al acţiunii: *Elevii i-au dăruit profesoarei flori*.

Substantivul în dativ fără prepoziţie este cerut, de cele mai multe ori, de un verb: *Harap-Alb mulţumeşte furnicii pentru ajutorul făgăduit*. (I. Creangă). În acest caz, el desemnează persoana sau obiectul în folosul căruia se înfăptuieşte acţiunea. Cazul dativ mai poate fi regentat şi de un adjectiv: *Pretutindeni stăpânea tăcerea prielnică somnului*. (Z. Stancu) sau de un substantiv de origine verbală (*acordarea de premii învingătorilor*). El poate îndeplini următoarele funcţii sintactice:

– complement indirect: *Dădu o poruncă ascuţită argatului molâu şi somnoros*. (Cezar Petrescu);

– apoziţie: *De aceea vă spun: plecaţi-vă de bună voie lui*, *împăratului tuturora!* (V. Eftimiu);

Substantivul în dativ poate fi construit cu prepoziţiile: *datorită*, *mulţumită*, *graţie*. Dativul prepoziţional poate fi:

– complement instrumental: *A reuşit datorită prietenilor săi*.;

– complement circumstanţial de cauză: *Munţii Carpaţi sunt mai uşor de trecut decât Alpii*, *datorită numeroaselor trecători*.;

În limba populară şi familiară, pentru exprimarea raportului de dativ se foloseşte aşa-numitul dativ analitic: o construcţie alcătuită din prepoziţia *la* şi substantivul în acuzativ. Această construcţie prepoziţională echivalentă cu dativul sintetic este posibilă în cazul substantivelor comune la plural: *Dau mâncare la cai*.; *Spune numai la prieteni*.

Acuzativul

Acuzativul este un caz subordonat al substantivului. Apare în contexte de tipul: *a aştepta*, *a căuta*, *a vedea… pe cineva* sau *ceva*. Răspunde la întrebările: *pe cine? ce?*

Acuzativul se poate construi cu sau fără prepoziţie. Valoarea de bază exprimată de cazul acuzativ este cea de obiect direct, adică de obiect care suportă efectul acţiunii desemnate de un verb tranzitiv: *a semăna grâu*, *a vâna iepuri*, *a construi vapoare*, *a citi o carte*.

Substantivul în acuzativ fără prepoziţie poate avea următoarele funcţii sintactice:

– complement direct. Determină un verb tranzitiv şi este exprimat prin nume de inanimate (*Aştept trenul*), nume de animale (*Vânătorul a împuşcat un iepure*.) sau prin nume de persoane neidentificate (*Ţăranii au prins un hoţ*.);

– element predicativ suplimentar: *În curând tot judeţul l-a consacrat poet*. (L. Rebreanu);

– complement circumstanţial: a) de loc: *Am mers o cale lungă*.; b) de timp: *L-am căutat o zi întreagă*. *Şi au stat acolo trei zile şi trei nopţi*. (Camil Petrescu); *N-au să mă ţină aici o viaţă de om*. (L. Rebreanu); c) de mod: *S-a supărat foc*.

Substantivul în acuzativ precedat de o prepoziţie sau de o locuţiune prepoziţională poate îndeplini următoarele funcţii sintactice:

– complement direct: *Nevoia-l face pe om hoţ şi scoate lupul din pădure*. (Folclor);

– apoziţie: *Pe ea*, *pe Veronica*, *judecata o dovedise nevinovată*. (I. Agârbiceanu);

– nume predicativ: *Vorba e de argint*, *tăcerea e de aur*. (Folclor);

– atribut: *Lacătul de la uşa tinzii fu găsit deschis*. (I. Agârbiceanu);

– complement indirect: *Toţi râd de gluma potrivită*. (Camil Petrescu); *Din nebunia străină să înveţi minte*. (Folclor);

– complement de agent: *Însă omul e totdeauna pândit de primejdii*. (Z. Stancu); *Am fost chemat în cancelarie de părintele Dobre*, *profesorul nostru de religie*. (M. Preda);

– complement instrumental: *Veronica îşi ştergea sudoarea de pe frunte cu năframa*. (I. Agârbiceanu);

– complement sociativ: *Vei săpa sare*, *la ocnă*, *împreună cu ţiganii robi*. (E. Camilar); *Domnu Toma s-a întors în sat cu străjerul*. (M. Sadoveanu);

– opoziţional: *În loc de dreptate*, *ne-am ales cu batjocura şi cu averea luată*. (V. Eftimiu);

– complemente circumstanţiale: a) de loc: *Plecă din vreme la gară*. (L. Rebreanu); b) de timp: *În zori*, *bolnavul adormi*. (L. Demetrius); c) de mod: *Ursul nu joacă de bunăvoie*. (Folclor); d) de cauză: *Calul tresări de spaimă*. (M. Sadoveanu).

Vocativul

Vocativul exprimă o chemare adresată unei persoane. Din punct de vedere gramatical, vocativul constituie o propoziţie neanalizabilă: *Acum*, *copii*, *ascultaţi povestea până la capăt*. (V. Eftimiu).

În limbajul familiar, vocativul poate fi însoţit de o anumită interjecţie, împreună cu care formează o unitate intonaţională: *Mă fraţilor*, *spuneţi*, *mă*, *ce ştiţi?* (Camil Petrescu).

Formarea substantivelor

Formarea substantivelor cuprinde un ansamblu de procedee care au ca scop sporirea numărului de substantive pentru exprimarea de noi concepte în limbă. Principalele procedee de formare a substantivelor în română sunt derivarea, compunerea şi conversiunea (substantivizarea). Procedeul derivării şi cel al compunerii presupun combinarea unor elemente formale în vederea constituirii unui substantiv nou. În acelaşi timp, substantivizarea constă în trecerea unor cuvinte dintr-o altă clasă lexico-gramaticală în cea a substantivului fără a fi însoţite de anumite elemente derivative. De menţionat că toate procedeele de formare a substantivelor implică existenţa unor mijloace de limbă (cuvânt-bază, afixe) şi a anumitor modele în conformitate cu care se constituie noile unităţi lexicale.

Substantive formate prin derivare

Derivarea este un procedeu de formare a substantivelor cu ajutorul prefixelor şi al sufixelor. Procedeul dat constă în adăugarea (uneori suprimarea sau substituţia) prefixelor sau a sufixelor la cuvântul de bază. Derivarea cunoaşte următoarele tipuri:

a) derivarea cu sufixe sau sufixarea (formarea de cuvinte noi prin adăugarea sufixelor la cuvintele-bază);

b) derivarea cu prefixe sau prefixarea (formarea de cuvinte noi prin adăugarea prefixelor la cuvintele-bază);

c) derivarea cu prefixe şi sufixe, aşa-numita derivare parasintetică;

d) derivarea regresivă (formarea de cuvinte noi prin suprimarea afixelor).

Derivarea cu sufixe (sau sufixarea) este un procedeu de formare a substantivelor care constă în ataşarea la cuvântul-bază a unui sufix

lexical. De exemplu, cuvântul derivat *învăţător* este alcătuit din tema *învăţ-*, la care se adaugă sufixul *-ător*. Cuvântul-bază pentru acest derivat este verbul *a învăţa*. Sufixarea este cel mai productiv procedeu de formare a substantivelor în română: *căruţ-aş*, *pietr-ar*, *călăr-eţ*, *cânt-ăreţ*, *păsăr-ică*, *arip-ioară*, *pietr-oi*.

În limba română, substantivele se pot forma prin derivare cu sufixe de la baze adjectivale (*bun* + *-ătate* = *bunătate*, *frumos* + *-eţe* = *frumuseţe*), verbale (*a conduce* + *-ător* = *conducător*, *a se întuneca* + *-ime* = *întunecime*) sau substantivale (*cojoc* + *-ar* = *cojocar*, *prieten* + *-ie* = *prietenie*). Astfel, după apartenenţa cuvântului-bază la o anumită parte de vorbire, în limba română se disting derivate substantivale având structura: temă adjectivală/verbală/substantivală + sufix.

Clasificarea cea mai importantă a derivatelor substantivale formate cu ajutorul sufixelor este cea semantică. Ele se grupează în următoarele clase:

1. Nume de persoană: a) denumesc persoana după funcţie, după profesiunea practicată, după apartenenţa la un curent, organizaţie etc., după activitatea sau după acţiunea exprimată de bază; sunt formate cu sufixele *-ar* (*bucătar*, *cizmar*, *cojocar*, *fântânar*, *gazetar*, *lăutar*, *lemnar*, *morar*, *pădurar*, *plăcintar*, *plugar*, *şcolar*) *-aş* (*călăraş*, *căruţaş*, *cercetaş*, *cosaş*, *făptaş*, *industriaş*, *meseriaş*, *ostaş*, *poştaş*), *-easă* (*lenjereasă*), *-er* (*scutier*, *textier*, *uşier*), *-eţ* (*cântăreţ*), *-giu* (*camionagiu*, *macaragiu*, *ţambalagiu*, *cazangiu*), *-ist* (*afacerist*, *complotist*, *farmacist*, *paşoptist*, *şahist*, *şantajist*, *textilist*, *unionist*, *viorist*), *-nic* (*paznic*), *-tor* (*atacator*, *croitor*, *cumpărător*, *dansator*, *luptător*, *muncitor*, *negustor*, *scriitor*, *vânător*); b) denumesc persoana după apartenenţa locală; sunt formate cu sufixele: *-ac* (*austriac*), *-ean*/*-ian* (*african*, *american*, *ardelean*, *australian*, *basarabean*, *brazilian*, *canadian*, *călărăşean*, *câmpean*, *european*, *italian*, *mexican*, *orăşean*, *pământean*, *sătean*), *-ez* (*albanez*, *bavarez*, *chinez*, *cubanez*, *filipinez*, *francez*, *olandez*);

2. Nume de obiecte, fenomene, locuri: a) denumesc un instrument, o unealtă, un mecanism etc.; sunt formate cu sufixele: *-ar* (*brăzdar*, *degetar*, *îndreptar*, *mâner*, *minutar*, *pieptar*, *umerar*), *-ieră* (*fructieră*, *scrumieră*, *spumiera*, *untieră*), *-iţă* (*nisiparniţă*, *piperniţă*, *scrumelniţă*, *zaharniţă*), *-toare* (*ascuţitoare*, *învelitoare*, *prăşitoare*, *secerătoare*, *semănătoare*, *stropitoare*, *treierătoare*, *vânturătoare*), *-tor* (*crucişător*, *fierbător*, *închizător*, *lansator*, *storcător*, *sucitor*, *ştergător*); b) denumesc un obiect sau un fenomen rezultat dintr-o acţiune; sunt formate cu sufixele *-ăt*/*-et* (*foşnet*, *muget*, *pocnet*, *răcnet*, *răget*, *strigăt*, *trăsnet*, *trosnet*, *ţipăt*, *urlet*, *vaiet*, *zumzet*), *-eală* (*plămădeală*, *urzeală*), *-ătură* (*crăpătură*, *dărăpănătură*, *fiertură*, *picătură*, *pocnitură*, *prăjitură*, *sfărâmătură*, *tipăritură*, *topitură*, *ţesătură*, *umplutură*); c) denumesc un obiect sau un loc care se caracterizează printr-o însuşire sau este legat de o acţiune; sunt formate cu sufixele *-iş*/*-uş* (*albuş*, *alunecuş*, *ascunziş*, *gălbenuş*, *luminiş*, *povârniş*, *răriş*, *săniuş*), *-oare* (*strâmtoare*, *trecătoare*), *-tură* (*acritură*, *adâncitură*, *cotitură*, *fundătură*, *ridicătură*, *ruginitură*, *scriitură*, *scurtătură*, *umflătură*, *uscătură*); d) denumesc un local, un atelier, un magazin; sunt formate cu sufixul *-ărie*/*-erie* (*băcănie*, *berărie*, *brutărie*, *cazangerie*, *ceasornicărie*, *cizmărie*, *cofetărie*, *curăţătorie*, *fierărie*, *florărie*, *franzelărie*, *spălătorie*);

3. Nume cu sens colectiv: a) denumesc o colectivitate, un ansamblu, o totalitate; sunt formate cu sufixele -*ărie*/-*ăraie* (*apărie*, *argintărie*, *aurărie*, *dantelărie*, *fumăraie*, *lemnărie*, *mătăsărie*, *rufărie*, *viermărie*, *viespărie*), -*ătate* (*creştinătate*, *golătate*, *păgânătate*), -*et* (*bănet*, *bătrânet*, *păsăret*, *puiet*, *tineret*), -*ime* (*bătrânime*, *dăscălime*, *învăţătorime*, *motănime*, *negustorime*, *ostăşime*, *sărăcime*, *studenţime*, *ţărănime*), -*iş* (*frunziş*, *rădăciniş*, *rămuriş*); b) denumesc un loc pe care se află ansambluri, mulţimi de lucruri; sunt formate cu sufixele -*ărie* (*bostănărie*, *lutărie*, *pepenărie*, *stufărie*), -*et* (*alunet*, *brădet*, *făget*, *frăsinet*, *nucet*), -*iş* (*aluniş*, *bolovăniş*, *mărăciniş*, *păltiniş*, *păpuriş*, *stufăriş*, *tufiş*, *zmeuriş*), -*işte* (*cânepişte*, *păpurişte*, *porumbişte*);

4. Nume cu sens abstract: a) denumesc activităţi, funcţii, meserii, stări sociale; sunt formate cu sufixele -*ie* (*actorie*, *argăţie*, *cărăuşie*, *cizmărie*, *cojocărie*, *domnie*, *negustorie*, *olărie*, *păstorie*, *plugărie*, *răzeşie*, *tâmplărie*, *ţărănie*), -*it*/-*ărit* (*albinărit*, *oierit*, *olărit*, *tutunărit*, *vierit*); b) denumesc teorii, curente, doctrine; sunt formate cu sufixul -*ism* (*clasicism*, *descriptivism*, *gândirism*, *ortodoxism*, *paşoptism*, *populism*, *romantism*, *sămănătorism*); c) denumesc acţiuni (sau rezultate ale acţiunilor); sunt formate cu sufixele -*anie* (*împărtăşanie*, *păţanie*, *strădanie*), -*ăciune* (*înşelăciune*, *plecăciune*), -*ământ* (*consimţământ*, *deznodământ*, *legământ*), -*ătură*/-*etură*/-*itură* (*alergătură*, *apucătură*, *aruncătură*, *căzătură*, *cotitură*, *cusătură*, *duduitură*, *izbitură*, *lovitură*, *pocnitură*, *săritură*, *sperietură*, *umblătură*, *zguduitură*), -*eală*/-*ială* (*bălăceală*, *chibzuială*, *clipeală*, *dibuială*, *făgăduială*, *foială*, *frunzăreală*, *pălăvrăgeală*, *săpuneală*, *tânguială*), -*et* (*plânset*, *umblet*, *zvâcnet*), -*ie* (*drumeţie*, *hoţie*, *tâlhărie*), -*inţă* (*căinţă*, *credinţă*, *făgăduinţă*, *folosinţă*, *pocăinţă*, *străduinţă*), -*iş*/-*âş*/-*uş* (*coborâş*, *măritiş*, *ocoliş*, *seceriş*, *suiş*, *treieriş*, *urcuş*), -*oare*/-*ătoare* (*măsurătoare*, *ninsoare*, *numărătoare*), -*re* (*abatere*, *apropiere*, *ardere*, *asuprire*, *citire*, *coborâre*, *cunoaştere*, *cutezare*, *mărire*, *mişcare*, *orbecăire*, *pierdere*, *plecare*, *ridicare*, *sclipire*, *sfărâmare*, *spargere*); d) denumesc stări, relaţii: sunt formate cu sufixele -*ătate* (*singurătate*), -*ie* (*burlăcie*, *bucurie*, *feciorie*, *duşmănie*, *prietenie*, *pustnicie*, *sălbăticie*, *sărăcie*, *trezie*, *vinovăţie*, *voioşie*), -*ime* (*întunecime*, *mâncărime*, *usturime*), -*inţă* (*dorinţă*, *năzuinţă*, *umilinţă*); e) denumesc însuşiri; sunt formate cu sufixele -*ăciune*/-*iciune* (*deşteptăciune*, *moliciune*, *repeziciune*, *slăbiciune*, *vioiciune*), -*ătate*/-*itate* (*bunătate*, *exactitate*, *inventivitate*, *însemnătate*, *greutate*, *răutate*, *seninătate*, *seriozitate*) -*eală* (*acreală*, *amăreală*, *fierbinţeală*, *iuţeală*, *încetineală*, *umezeală*), -*eaţă* (*albeaţă*, *dulceaţă*, *negreaţă*, *verdeaţă*), -*eţe* (*blândeţe*, *cărunteţe*, *frumuseţe*, *mândreţe*, *tristeţe*), -*ie*/-*enie* (*bărbăţie*, *cuminţenie*, *dărnicie*, *dârzenie*, *făţărnicie*, *gingăşie*, *hărnicie*, *mândrie*, *nerozie*, *temeinicie*, *trăinicie*, *vitejie*, *zgârcenie*), -*ime* (*acrime*, *adâncime*, *agerime*, *cruzime*, *grosime*, *înălţime*, *lăţime*, *limpezime*, *lungime*, *mărime*, *profunzime*, *uşurime*, *vechime*), -*inţă* (*chibzuinţă*, *iscusinţă*, *nesăbuinţă*, *uşurinţă*);

5. Diminutive (exprimă ideea de micime a obiectului şi/sau o notă afectivă); sunt formate cu sufixele -*aş* (*băieţaş*, *butoiaş*, *ciobănaş*, *copilaş*, *fluturaş*, *iepuraş*, *pisoiaş*), -*ea* (*floricea*, *păsărea*, *rămurea*), -*el* (*băieţel*, *clopoţel*, *cojocel*, *copăcel*, *degeţel*, *gândăcel*, *nepoţel*, *stejărel*), -*uleţ* (*brăduleţ*,

murguleţ, *roibuleţ*, *ursuleţ*), -*ic* (*bunic*, *lăptic*, *nenic*, *tătic*), -(*ic*)*ică* (*băieţică*, *cărticică*, *floricică*, *foicică*, *păpuşică*, *pâinică*, *pietricică*, *roticică*, *ulcică*), -(*ul*)*iţă* (*aluniţă*, *căpriţă*, *cărniţă*, *copiliţă*, *frunzuliţă*, *linguriţă*, *luminiţă*, *poieniţă*, *puiculiţă*, *punguliţă*), -*cior* (*cârnăcior*, *glăscior*, *născior*, *oscior*), -*ior*/-*işor*/-*uşor* (*anişor*, *botişor*, *cuibuşor*, *frăţior*, *pantofior*, *puişor*, *pufuşor*, *pluguşor*, *târguşor*), -*ioară*/-*işoară*/-*uşoară* (*aripioară*, *fetişoară*, *feţişoară*, *inimioară*, *istorioară*, *lefuşoară*, *surioară*, *trebuşoară*, *ţărişoară*, *ulicioară*), -*uţă* (*aşchiuţă*, *broscuţă*, *bunicuţă*, *căsuţă*, *crenguţă*, *mânuţă*, *opincuţă*, *potecuţă*, *punguţă*, *ţărăncuţă*, *vrăbiuţă*);

6. Augmentative (exprimă ideea de mărime excesivă a obiectului şi/sau un sens depreciativ); sunt formate cu sufixele -*oi* (*băieţoi*, *cărţoi*, *căsoi*, *pietroi*), -*oaie* (*buzoaie*, *căsoaie*, *străchinoaie*), -*an* (*bogătan*, *băietan*, *lungan*, *puştan*), -*andru* (*băieţandru*, *căţelandru*, *copilandru*, *flăcăiandru*);

7. Formaţii moţionale (desemnează o fiinţă de sex opus faţă de cea indicată prin cuvântul de bază); sunt formate cu sufixele -*an* (*gâscan*, *curcan*), -*el* (*rândunel*), -*oi* (*broscoi*, *maimuţoi*, *răţoi*, *pisoi*, *vrăbioi*, *vulpoi*), -*că* (*ardeleancă*, *fiică*, *italiancă*, *moldoveancă*, *orăşeancă*, *săteancă*, *ţărancă*), -*ea* (*mieluşea*, *purcea*), -*easă* (*bucătăreasă*, *căpităneasă*, *florăreasă*, *împărăteasă*, *jupâneasă*, *mireasă*, *moşiereasă*, *negustoreasă*, *preoteasă*), -*ică* (*mieluşică*, *nepoţică*, *purcică*), -*iţă* (*casieriţă*, *călugăriţă*, *ciobăniţă*, *dăscăliţă*, *doctoriţă*, *morăriţă*, *pictoriţă*, *porumbiţă*, *primăriţă*, *şcolăriţă*, *şoferiţă*), -*oaică* (*aricioaică*, *bulgăroaică*, *cerboaică*, *chinezoaică*, *englezoaică*, *iepuroaică*, *leoaică*, *lupoaică*, *şerpoaică*, *tătăroaică*, *tigroaică*), -*toare* (*învăţătoare*, *mulgătoare*, *muncitoare*, *servitoare*, *ţesătoare*, *vizitatoare*).

Derivarea cu prefixe (sau prefixarea) este un procedeu de formare a cuvintelor care constă în ataşarea la cuvântul-bază a unui prefix. De exemplu, cuvântul derivat *străbunic* este alcătuit din tema -*bunic*-, la care se adaugă prefixul *stră*-. Cuvântul-bază pentru acest derivat este substantivul *bunic*. Derivarea cu prefixe este un procedeu mai puţin productiv în română, numărul prefixelor fiind cu mult mai mic decât cel a sufixelor (*confrate*, *desfrâu*, *neatenţie*, *răscruce*). Derivatele cu sufixe se încadrează, de obicei, în clasa lexico-gramaticală a cuvântului de bază, de aceea substantivele derivate prin prefixare se formează, în general, de la alte substantive.

Prefixele substantivale cu ajutorul cărora se formează substantive noi sunt:

con-, *com*-, *co*- – *comesean*, *comoştenitor*, *concetăţean*, *confrate*, *consătean*, *copărtaş*;

dez-, *des*-, *de*- – *descântec*, *dezgust*, *deznădejde*, *dezordine*;

ne- – *neadevăr*, *neamestec*, *neascultare*, *neastâmpăr*, *neatârnare*, *neclintire*, *necuviinţă*, *nedreptate*, *nefericire*, *nefiinţă*, *nehotărâre*, *neîncredere*, *neîndurare*, *neînţelegere*, *nelămurire*, *nelegiuire*, *nemărginire*, *nemulţumire*, *nenoroc*, *neom*, *neomenie*, *nepăsare*, *neplăcere*, *neprieten*, *neputinţă*, *nerăbdare*, *nerecunoştinţă*, *neregulă*, *nesaţ*, *nesiguranţă*, *nesimţire*, *nesocotinţă*, *nesomn*, *nesupunere*, *neşansă*, *neştiinţă*, *netot*;

pre- – *precomandă*, *precomprimare*, *precorectură*, *presezon*, *prespălare*;

răz-, *răs*- – *răzbunic*, *răscruce*, *rasputere*;

re- – *realipire*, *reambalare*, *recomprimare*, *redeşteptare*, *remuşcare*, *reromanizare*;

stră- – *străbun*, *străbunic*, *străfund*, *strămoş*, *strănepot*.

Prefixele se scriu, de regulă, neseparate de cuvintele de bază. Fac excepţie derivatele cu prefixul -*re*, -*ne*: de la cuvintele de bază cu iniţială elidată (căzută): *re-nnoire*, (în tempo rapid), dar, *reînnoire* (în tempo mai lent).

Derivarea parasintetică (sau derivarea cu prefixe şi sufixe) este un procedeu de formare a cuvintelor care constă în ataşarea simultană la acelaşi cuvânt-bază a unui prefix şi a unui sufix. Numărul substantivelor despre care se poate spune cu siguranţă că sunt formate prin derivare parasintetică este foarte mic în limba română: *în-crengă-tură*.

Derivarea regresivă constă în formarea de substantive noi prin suprimarea din structura cuvântului-bază a unor afixe lexicale. Printre derivatele substantivale formate prin derivare regresivă se disting:

a) substantive formate de la alte substantive prin suprimarea sufixului *ă*: *alun* (< *alună*), *cais* (< *caisă*), *căpşun* (< *căpşună*), *coacăz* (< *coacăză*), *frag* (< *fragă*), *măslin* (< *măslină*), *mâţ* (< *mâţă*), *moş* (< *moaşă*), *nuc* (< *nucă*), *pisic* (< *pisică*), *vişin* (< *vişină*) sau a sufixului -*ie*: *ecolog* (< *ecologie*), *etimolog* (< *etimologie*), *microbiolog* (< *microbiologie*);

b) substantive formate de la verbe prin suprimarea sufixelor verbale -*a*, -*ea*, -*i*, -*î*: *alint* (< *a alinta*), *amestec* (< *a amesteca*), *anunţ* (< *a anunţa*), *astâmpăr* (< *a se astâmpăra*), *auz* (< *a auzi*), *avânt* (< *a se avânta*), *bârfă* (< *a bârfi*), *blestem* (< *a blestema*), *cânt* (< *a cânta*), *câştig* (< *a câştiga*), *ceartă* (< *a certa*), *cutremur* (< *a se cutremura*), *dejun* (< *a dejuna*), *denunţ* (< *a denunţa*), *deranj* (< *a deranja*), *dezgheţ* (< *a se dezgheţa*), *dovadă* (< *a dovedi*), *enunţ* (< *a enunţa*), *forfotă* (< *a forfoti*), *greş* (< *a greşi*), *izbândă* (< *a izbândi*), *îndemn* (< *a îndemna*), *îngheţ* (< *a îngheţa*), *înot* (< *a înota*), *joacă* (< *a se juca*), *laudă* (< *a lauda*), *lipsă* (< *a lipsi*), *lucru* (< *a lucra*), *miros* (< *a mirosi*), *nălucă* (< *a i se năluci*), *omor* (< *a omorî*), *pază* (< *a păzi*), *păcală* (< *a păcăli*), *pedeapsă* (< *a pedepsi*), *răsfăţ* (< *a răsfăţa*), *răsplată* (< *a răsplăti*), *rugă* (< *a ruga*), *sărut* (< *a săruta*), *simţ* (< *a simţi*), *strănut* (< *a strănuta*), *strop* (< *a stropi*), *şoaptă* (< *a şopti*), *trai* (< *a trăi*), *trântă* (< *a trânti*), *ură* (< *a urî*), *văz* (< *a vedea*), *veghe* (< *a veghea*), *zbucium* (< *a se zbuciuma*).

Substantive formate prin compunere

Compunerea este un procedeu de formare a unui substantiv nou din două sau mai multe cuvinte care există independent în limbă: *inginer-şef*, *oţel-beton*, *zi-lumină*, *coada-calului*, *ochiul-boului*, *gura-leului*, *bou-de-baltă*, *trei-fraţi-pătaţi*, *bunăstare*, *botgros*, *iarbă-albă*, *coate-goale*, *pierde-vară*, *fluieră-vânt*. În română, compunerea este un procedeu de formare a cuvintelor noi mai puţin productiv decât în alte limbi. Substantivele compuse pot fi caracterizate din mai multe puncte de vedere. În plan semantic, unităţile date se caracterizează prin faptul că sunt percepute ca o singură unitate, care se defineşte prin trăsături distincte în raport cu cele ale elementelor

lor componente. Prin sensul lor, unele substantive compuse trimit la un referent diferit de cel vizat de unităţile din structura sa. De exemplu, sensul substantivului compus *floarea-soarelui* „plantă erbacee cu tulpina înaltă, cu floare mare, galbenă, îndreptată spre soare, cultivată pentru semințele ei oleaginoase" nu reprezintă suma sensurilor celor două unităţi lexicale din componenţa sa.

În studiile de lingvistică, se face distincţie între: a) substantivele compuse din cuvinte întregi sau din rădăcini (*tren-fulger*, *iarba-fiarelor*, *laptele-cucului*, *mână-spartă*, *șarpe-cu-clopoței*, *soare-apune*) și b) substantivele formate din elemente de compunere (*aerogară*, *autostradă*, *hidroavion*, *macromoleculă*, *microanaliză*).

Cele mai productive modele de formare a substantivelor compuse din cuvinte întregi sau din rădăcini sunt următoarele:

1) substantiv + substantiv: *an-lumină*, *anotimp*, *azbociment*, *bloc-turn*, *cal-putere*, *câine-lup*, *citatomanie*, *cuvânt-cheie*, *decret-lege*, *formular-tip*, *locțiitor*, *mașină-unealtă*, *metalazbest*, *omucidere*, *pasăre-liră*, *puşcă-mitralieră*, *situație-limită*, *şedinţomanie*, *vagon-cisternă*, *zi-lumină*, *zi-muncă*;

2) substantiv + substantiv în genitiv: *Calea-Robilor*, *ciubotica-cucului*, *coada-șoricelului*, *iarba-fiarelor*, *mătasea-broaştei*, *ochiul-boului*, *papucul-doamnei*, *pasărea-paradisului*, *rochiţa-rândunicii*, *sângele-voinicului*, *talpa-gâştei*, *traista-ciobanului*, *vaca-Domnului*;

3) substantiv + prepoziție + substantiv: *arbore-de-cacao*, *brânză-n-sticlă*, *buhai-de-baltă*, *cal-de-mare*, *cocoș-de-munte*, *drum-de-fier*, *floare-de-colț*, *floare-de-leac*, *iarbă-de-mare*, *iarbă-de-Sudan*, *pește-cu-spadă*, *poale-n-brâu*, *stea-de-mare*, *untdelemn*, *viță-de-vie*;

4) substantiv + adjectiv sau adjectiv + substantiv: *argint-viu*, *botgros*, *făt-frumos*, *floare-domnească*, *gură-spartă*, *maţe-fripte*, *mână-largă*, *piatră-vânătă*, *proces-verbal*, *rămas-bun*, *socru-mare*, *vorbă-lungă*, *vinars*, *bună-credinţă*, *bună-cuviinţă*, *bună-dimineața* (plantă), *bun-rămas*, *bun-simț*, *bunăstare*, *bunăvoinţă*, *clarviziune*, *dreptunghi*, *duraluminiu*, *rea-credinţă*, *rea-voinţă*, *scurtcircuit*;

5) numeral + substantiv: *cinci-clopoţei*, *cinci-degete*, *doi-frați*, *nouă-ochi*, *prim-ministru*, *trei-fraţi*, *triplusalt*, *triunghi*, *trivaccin*;

6) verb + substantiv sau substantiv + verb: *cască-gură*, *fluieră-vânt*, *flutură-vânt*, *încurcă-lume*, *linge-blide*, *papă-lapte*, *paratrăsnet*, *pierde-vară*, *portarmă*, *portavion*, *porthartă*, *portchei*, *portavoce*, *sparge-val*, *târâie-brâu*, *zgârie-brânză*, *zgârie-nori*, *gură-cască*, *soare-apune*, *soare-răsare*;

7) adverb (uneori substantivizat) + substantiv: *binecuvântare*, *binefacere*, *răufăcător*, *răuvoitor*;

8) prepoziție + substantiv: *deîmpărțit*, *demâncare*, *deochi*, *fărădelege*, *subsol*;

9) propoziţii imperative: *ducă-se-pe-pustii*, *du-te-vino*, *lasă-mă-să-te-las*, *lă-mă-mamă*, *nu-mă-uita*, *ucigă-l-crucea*, *ucigă-l-toaca*, *uite-popa-nu-e-popa*, *vino-ncoace*.

Elementele de compunere reprezintă nişte elemente derivative cu sens lexical deplin, care însă nu au existenţă independentă în limbă. Ele se aseamănă cu afixele de natură lexicală prin faptul că nu pot fi utilizate independent în

limbă, ci doar fiind ataşate la tema unui cuvânt. La fel ca şi afixele derivative ele servesc la formarea substantivelor noi. Se deosebesc însă de sufixe şi de prefixe prin aceea că au valoare denotativă evidentă. De exemplu, elementul de compunere *auto*- în cadrul cuvintelor *autoamăgire*, *autoapărare*, *autoaprindere* are semnificaţia „de la sine, propriu, prin sine“, *bio*- din cuvintele *bioenergetică*, *biocurent*, *biofiltru* are semnificaţia „care priveşte viaţa“.

Compunerea cu acest fel de elemente a devenit un procedeu relativ productiv în română. Printre cele mai productive elemente de compunere se numără următoarele pseudoprefixe: *aero*- „privitor la aer, aviaţie“ (*aerogară*, *aeromodel*, *aeronavă*); *ante*- „înainte“, „în față“, „anterior“ (*antebraţ*, *antedată*, *antetren*); *auto*- I „de la sine, prin sine“ (*autoamăgire*, *autoapărare*, *autobiografie*); *auto*- II „care se referă la automobil“ (*autobază*, *autobuz*, *autocar*, *autocamion*, *autogară*, *automobil*); *bio*- „privitor la viață“ (*biocurent*, *biodinamică*, *bioenergetică*, *biologie*, *biosferă*); *contra*- „împotriva“, „opus“ (*contragreutate*, *contrapagină*, *contraprobă*, *contrasemnătură*); *foto*- „care se referă la fotografie“ (*fotogravură*, *fotoreportaj*); *hidro*- „apă“ (*hidroavion*, *hidrocentrală*); *micro*- „de proporții mici“ (*microanaliză*, *microscop*); *moto*- „mișcare, cu motor“ (*motocicletă*, *motonavă*, *motoplug*); *poli*- „mai mulți“, „multiplu“ (*polibrăzdar*, *polivitamină*); *port*- „purtător de…, susținător de…“ (*portchei*, *portdrapel*); *sub*- „dedesubt“, „în raport de subordonare“ (*subarbust*, *subchiriaș*, *subconștient*, *subofițer*, *submedie*, *subnutriţie*, *subprefect*, *subsol*, *subunitate*); *supra*- „deasupra“, „peste“ (*supracopertă*, *suprafaţă*, *supramuncă*, *supranume*, *suprapreț*, *supraproducție*); *tele*- „realizat de la distanţă“ (*telecomandă*, *telejurnal*, *telesemnalizare*, *televizor*); *termo*- „căldură“ (*termocentrală*, *termoizolare*, *termometru*); *pseudo*- „de factură falsă“ (*pseudoartist*, *pseudodemocrație*, *pseudoștiință*); *ultra*- „foarte“, „extrem de“ (*ultrasunet*); *zoo*- „animal“ (*zoologie*, *zootehnie*).

Câteva dintre cele mai productive pseudosufixe sunt următoarele: -*antrop*/-*antropie* „referitor la om“ (*mizantrop*, *filantrop*, *pitecantrop*); -*buz* „vehicul de transport în comun“ (*autobuz*, *troleibuz*); -*cid* „care ucide“ (*fratricid*, *matricid*, *paraziticid*, *paricid*, *suicid*); -*drom* „drum“ (*aerodrom*, *velodrom*, *hipodrom*); -*fag*/-*fagie* „mâncător, mâncare“ (*cronofag*, *energofag*, *antropofagie*); -*fob*/-*fobie* „frică“ (*acrofobie*, *fotofobie*); -*graf*/-*grafie* „care scrie, scriere“ (*biograf*, *caligraf*, *telegrafie*); -*log*/-*logie* „specialist, știință“ (*biolog*, *cardiolog*, *politolog*, *criminologie*); -*metru* „măsură“ (*diametru*, *cronometru*); -*semie* „sens“ (*monosemie*, *polisemie*); -*terapie* „tratament“ (*aromoterapie*, *chimioterapie*, *fizioterapie*).

Substantive formate prin conversiune

Substantivizarea este un procedeu de formare a cuvintelor noi constând în trecerea unui cuvânt dintr-o altă clasă lexico-gramaticală în clasa substantivului: (*cer*) *albastru* > *albastrul* (*cerului*), (*om*) *sărac* > *săracul*, (*soarele*) *apune* > *apusul* (*soarelui*). Mecanismul care asigură transferul unui cuvânt dintr-o altă clasă lexico-gramaticală în clasa substantivului nu implică nicio modificare formală, altfel spus, substantivizarea nu presupune ataşarea unor elemente

derivative la cuvântul-bază. Ea se bazează, în întregime, pe factori de natură funcţională, implicând aşezarea cuvântului respectiv într-o poziţie sintactică specifică substantivului, adică folosirea lui cu o funcţie sintactică proprie acestei părţi de vorbire. Comparând cele două cazuri de utilizare a cuvântului *bine* în enunţurile: *Lucrează bine*. şi *Binele nu se uită*., observăm că, în primul, cuvântul dat este adverb (determină un verb, îndeplinind funcţia sintactică de circumstanţial de mod), în cel de al doilea, el devine substantiv (îndeplineşte funcţia sintactică de subiect).

Substantivizarea, ca proces de formare de cuvinte noi, este motivată sintactic, fiind determinată de necesitatea utilizării cuvintelor aparţinând altor părţi de vorbire în funcţiile sintactice specifice substantivului. Totuşi, trecând în clasa substantivului, cuvântul nu doar îşi schimbă statutul său funcţional, el îşi modifică şi comportamentul gramatical, însuşindu-şi caracteristicile morfologice ale noii clase. Orice parte de vorbire care se substantivizează, un adjectiv, un numeral, un pronume, o formă verbală, un adverb, se va comporta, sub aspect morfologic, ca un substantiv. De exemplu, fiind folosit cu valoare substantivală, adjectivul *bun* poate fi însoţit de articolul substantival şi îşi poate schimba forma pentru a exprima opoziţiile de număr, caz, determinare: *un bun*, *bunul*, *nişte bunuri*, *bunurile*. *Cele bune*/*Să s-adune*,/*Cele rele*/*Să se spele*. (Folclor).

În felul acesta, valoarea substantivală a cuvintelor aparţinând altor părţi de vorbire poate fi actualizată prin asocierea lor cu un determinant caracteristic clasei substantivului (*un mare leneş*, *leneşul acesta*, *leneşul satului*), admiterea flectivelor de tip substantival (desinenţe, articol) şi precedarea lor de prepozitii: *Şi-a împărţit averea la săraci*.

În raport cu celelalte tipuri de conversiune, substantivizarea este un procedeu productiv în limba română. Procesul dat se caracterizează prin cel mai mare număr de modele de conversiune. În română se pot substantiviza adjectivele, verbele (la o formă nepredicativă), pronumele, numerale, adverbele, interjecţiile: *bogatul*, *zgârcitul*, *aratul*, *semănatul*, *nimicuri*, *zecele*, *binele*, *aproapele*, *ofuri*. Cele mai frecvente sunt cazurile de substantivizare a adjectivelor. Urmează apoi substantivizarea formelor nepredicative ale verbelor. Mult mai rar se pot substantiviza adverbele şi cu totul sporadică este substantivizarea celorlalte părţi de vorbire: numerale, pronume, interjecţii.

Substantivizarea adjectivului (A → S) se explică prin legătura funcţională strânsă existentă între aceste două părţi de vorbire. Trecând în paradigma substantivului, adjectivul preia funcţiile sintactice ale clasei date: *Leneşul mai mult aleargă şi scumpul mai mult păgubeşte*. Odată cu schimbarea contextului de utilizare adjectivele substantivizate îşi însuşesc şi caracteristicile morfologice ale noii clase. Ele pot fi însoţite de articole şi îşi pot modifica forma în raport cu numărul şi cazul: *Un tânăr*/*Tânărul*/*Cel tânăr a plecat*. *Nişte tineri*/*Tinerii*/*Cei tineri au plecat*.

Procesul de trecere a unui adjectiv în clasa substantivului presupune o modificare a sensului lexical al bazei. Substantivele formate prin conversiunea adjectivului exprimă sensul concret de purtător al însuşirii. Altfel spus, noile

unităţi lexicale ajung să desemneze persoana sau lucrul caracterizate prin această însuşire: *bogat* → *un bogat*/*bogatul*, *sărac* → *un sărac*/*săracul*. Acest tip de transfer semantic are loc, de obicei, în cazul elipsei termenului determinat: *roşie* (din *pătlăgică roşie*), *vânătă* (din *pătlăgea vânătă*), *exploziv* (din *substanţă explozivă*), *mobil* (din *telefon mobil*), *întreprinzător* (din *om întreprinzător*), *narcotice* (din *substanţe narcotice*). În felul acesta, substantivul constituit prin conversiunea adjectivului preia sensul întregii construcţii. Substantivul format prin procedeul dat înglobează în structura sa semantică şi semnificaţia substantivului omis.

Un alt tip de mutaţie semantică întâlnit în procesul de substantivizare a adjectivelor este reprezentat de substantivele care exprimă un sens abstract de însuşire: *albul* (*ochiului*, *zăpezii*), *verdele* (*pădurii*), *înaltul* (*cerului*), *adâncul* (*oceanelor*). În primul caz, adjectivele substantivizate se distanţează nu doar în ceea ce priveşte comportamentul lor gramatical, ci şi din punct de vedere semantic: de la ideea de însuşire a unui obiect se ajunge la cea de obiect propriu-zis. În cazul de la urmă, substantivul exprimă aceeaşi însuşire ca şi adjectivul de bază, aceasta fiind însă prezentată ca obiect al gândirii noastre şi care, la rândul ei, poate fi caracterizată prin anumite însuşiri: *albastrul nemărginit al cerului*.

Substantivizarea verbului (V → S) este posibilă doar în cazul unor forme verbale nepredicative: participiul, supinul şi gerunziul. Trecerea acestor forme în clasa substantivului este posibilă deoarece anume formele în cauză se îndepărtează într-o anumită măsură de clasa verbului. Prin trăsăturile lor ele ocupă o poziţie intermediară între verb şi substantiv, ceea ce favorizează funcţionarea lor cu valoare substantivală.

Substantivizarea participiului se aseamănă într-o anumită măsură cu trecerea adjectivelor în clasa substantivului. Diferenţele însă sunt de natură semantică. Astfel, spre deosebire de adjectivele substantivizate care desemnează un obiect caracterizat printr-o însuşire (*om deştept* → *deşteptul*), participiile substantivizate denumesc o persoană sau un obiect caracterizat printr-o stare apărută în urma unei acţiuni: *Tot păţitu-i priceput*. *Prinşii au fost legaţi doi câte doi*. De cele mai multe ori se pot substantiviza participiile formate de la verbele tranzitive, adică participiile cu valoare pasivă: *alesul*/*aleşii*, *bănuitul*, *necunoscutul*, *nepoftitul*, *rănitul*. Totuşi, nu este exclusă nici substantivizarea participiilor formate de la verbele intranzitive: *învăţaţii*, *trecutul*.

Substantivizarea supinului are un caracter generalizat, ceea ce înseamnă că orice supin poate fi utilizat cu valoare substantivală. De cele mai multe ori, supinul convertit în substantiv redă ideea de acţiune: *aratul*, *aşteptatul*, *cântatul*, *culesul*, *mersul*, *plânsul*, *semănatul*. În unele contexte supinul cu valoare substantivală poate exprima şi sensul de rezultat al acţiunii: *Are un scris frumos*.

Cât priveşte gerunziile, trebuie menţionat că există doar câteva gerunzii care pot trece în clasa substantivului: *intrând* → *intrândul*, *suferind* → *un suferind*/*suferindul*.

Un caz aparte între formele nepredicative ale verbului îl prezintă infinitivul lung, despre care se spune că s-a substantivizat complet. Astfel,

datorită faptului că infinitivele în -*re* (*apropiere*, *cântare*, *coborâre*, *intrare*, *întârziere*, *mişcare*, *pornire*, *trecere*) aproape că nu se mai folosesc cu valoare verbală, substantivizarea infinitivului lung a fost asimilată derivării, iar sufixul -*re* a fost considerat un sufix substantival.

Substantivizarea pronumelui (Pr → S) este sporadică. Din acest punct de vedere, pronumele este o clasă parţial supusă transferului în clasa substantivului. Se pot substantiviza următoarele pronume: pronumele personal (*eul*), pronumele posesiv (*ai mei*), pronumele reflexiv (*sinea*, *sinele*), unele pronume nehotărâte (*un altul*, *un cineva*, *un oarecare*, *acel ceva*) şi unele pronume negative (*un nimeni*, *un nimic*/*nimicul*/*nimicuri*). Pronumele substantivizate îndeplinesc aceleaşi funcţii sintactice ca şi substantivul: *Prietenul este un al doilea eu*. *El nu e un oarecare*.

Substantivizarea numeralului (Num → S) are un caracter accidental şi se realizează în contextele în care numeralul nu apare ca determinat al unui substantiv, ci îi ia locul: *Scrie un zece pe tablă*. Doar anumite forme de numeral pot căpăta caracteristicile substantivului: *un doi*/*doiul*, *treiul*, *şaptele*, *un zece*/*zecele*, *unsprezecele*, *secundul*.

Substantivizarea adverbului (Adv → S). se limitează la câteva cazuri izolate: *aproapele*, *binele*, *curmezişul*, *greul*, *răul*. La fel ca şi alte părţi de vorbire cu valoare substantivală, adverbele substantivizate îndeplinesc funcţiile sintactice ale substantivului: *Binele învinge răul*. *Binele cu bine se răsplăteşte*.

Substantivizarea interjecţiei (Int → S) este o excepţională şi se realizează prin articularea enclitică ori proclitică sau prin folosirea lor la forma de plural: *un of*/*oful*/*ofuri*, *urale*.

Locuţiunile substantivale

Locuţiunile substantivale sunt grupuri de cuvinte cu sens unitar având valoarea unei singure părţi de vorbire. După structura lor, locuţiunile substantivale sunt de următoarele tipuri:

1) substantiv + substantiv: *aducere aminte*, *luare-aminte*;

2) substantiv + prepoziţie + substantiv: *băgare de seamă*, *bătaie de cap*, *deschizător de drumuri*, *făcător de bine*, *încetare din viaţă*, *luare de cuvânt*, *luare de măsuri*, *luare în primire*, *părere de rău*, *tragere de inimă*, *ţinere de minte*, *punct de vedere*;

3) substantiv + conjuncţie + substantiv: *verzi şi uscate*.

Cele mai multe locuţiuni substantivale sunt formate prin conversiunea (substantivarea) unor locuţiuni verbale: *aducere aminte* < *a-şi aduce aminte*, *bătaie de joc* < *a-şi bate joc*, *învăţătură de minte* < *a învăţa minte*. Numeroase locuţiuni provin prin calchierea unor sintagme din alte limbi: *lovitură de stat*, *punct de vedere*, *tur de scrutin*.

La nivelul enunţului locuţiunile se comportă ca un substantiv, îndeplinind funcţiile sintactice caracteristice acestei părţi de vorbire: *Îl chinuiau păreri de rău şi dorinţe de evadare*. (L. Rebreanu); *Aducerile-aminte de ce mai vin la mine?!* (O. Goga).

ADJECTIVUL

Adjectivul este partea de vorbire care denumeşte însuşiri ale obiectelor, cum ar fi: dimensiunea (*mare*, *mic*), forma (*drept*, *strâmb*), culoarea (*alb*, *negru*), greutatea (*uşor*, *greu*), gustul (*acru*, *dulce*), temperatura (*cald*, *rece*) etc.

Din punct de vedere morfologic, adjectivul reprezintă o clasă de cuvinte flexibile. Adjectivele îşi pot schimba forma după gen, număr şi caz pentru a se acorda cu substantivul determinat (*băiat bun*, *băieţi buni*, *fată bună*, *fete bune*). Spre deosebire de substantive care au o formă unică de gen, adjectivele îşi schimbă forma după genuri, având o formă pentru genul masculin şi alta pentru feminin: *băiat bun*, *fată bună*. Forma-tip a adjectivului este cea de masculin singular nearticulat (*bun*, *înalt*, *sănătos*). Adjectivul se caracterizează, de asemenea, prin categoria gradelor de comparaţie, marcată prin mijloace analitice (*bun*, *mai bun*, *cel mai bun*, *foarte bun*).

În anumite condiţii sintactice, adjectivul poate fi însoţit de articolul substantival hotărât sau de articolul adjectival. Articolul substantival se foloseşte cu adjectivul când acesta este antepus substantivului (*tablou frumos – frumosul tablou*, *floare frumoasă – frumoasa floare*), iar articolul adjectival apare atunci când adjectivul are ca termen regent un substantiv articulat hotărât (*băiatul cel înalt*, *fata cea cuminte*, *casa cea nouă*, *pe drumul cel bun*).

Din punct de vedere sintactic, adjectivul este subordonat substantivului, fiind legat de acesta direct (*casă nouă*) sau prin intermediul unui verb (*Casa este nouă*. *Copiii cresc fericiţi*.). În propoziţie, adjectivele pot îndeplini mai multe funcţii sintactice. Funcţia de bază a adjectivului este cea de atribut. În acest caz, adjectivul însoţeşte un substantiv, caracterizând obiectul desemnat de acesta: *om onest*, *carte nouă*, *colaborare economică*. Alte funcţii în care poate apărea adjectivul sunt: nume predicativ în structura predicatului nominal: *Apele liniştite sunt adânci*. (Folclor); element predicativ suplimentar: *Viitorul se anunţă sumbru*. (V. Eftimiu); complement indirect: *Din verde s-a făcut negru*.; complement circumstanţial: *Asta vine cu vârsta la copiii care sunt răi de mici*. (I. Slavici).

Clasificarea adjectivelor

Adjectivele se clasifică în funcţie de mai multe criterii. După structură, adjectivele se împart în a) adjective simple şi b) adjective compuse. Adjectivele simple au aspectul unui singur cuvânt, al unei singure unităţi lexicale (*înalt*, *negru*, *voinic*). Acestea sunt cele moştenite, cele împrumutate şi cele formate prin derivare sau prin schimbarea valorii gramaticale. Adjectivele compuse

sunt cele alcătuite din mai multe cuvinte (*cumsecade*, *alb-albastru*, *galben-verde*, *social-economic*).

După înţeles şi după anumite trăsături gramaticale, adjectivele se împart în: a) adjective calificative (propriu-zise sau descriptive), b) adjective relaţionale şi c) cuvinte care funcţionează ca adjective.

Adjectivele calificative denumesc însuşiri care ţin de natura internă a obiectelor, cum ar fi cele referitoare la culoare, dimensiune, formă, aspect, greutate, temperatură, gust, vârstă, starea fizică, starea emoţională etc. (*alb*, *negru*, *verde*, *mare*, *mic*, *înalt*, *strâmb*, *drept*, *cald*, *rece*, *dulce*, *sărat*, *tânăr*, *bătrân*, *vesel*, *trist*, *bun*, *frumos* etc.). Aceste adjective denumesc însuşiri care pot varia în anumite limite, astfel că cele mai multe dintre ele pot avea grade de comparaţie.

Adjective relaţionale denumesc caracteristici ale obiectelor prin raportare la alte obiecte, acţiuni sau circumstanţe (*copilăresc*, *bărbătesc*, *studenţesc*, *omenesc*, *muntos*, *zburător*, *plutitor*, *visător*, *aerian*, *marin*, *nocturn*, *săptămânal*, *primăvăratic* etc.). Adjectivele relaţionale echivalează sub aspect semantic cu o subordonată atributivă: *chipiu marinăresc = chipiu care este purtat de marinari*.

Cuvintele care funcţionează ca adjective sunt provenite din alte părţi de vorbire prin schimbarea valorii gramaticale. Din categoria dată fac parte:

a) adjectivele pronominale; spre deosebire de pronumele de la care provin, adjectivele pronominale nu înlocuiesc substantivul, ci îl determină. Se disting următoarele tipuri de adjective pronominale: adjective posesive (*ţara mea*), adjective de întărire (*împăratul însuşi*), adjective interogativ-relative (*care copil*, *ce cărţi*), adjective nehotărâte (*orice elev*, *fiecare om*), adjective negative (*nicio clipă*);

b) adjective participiale: *iarbă înverzită*, *oameni cunoscuţi*, *zi aşteptată*;

c) adjective adverbiale (*aşa oameni*, *asemenea întrebare*);

d) adjective gerunziale (*pâine aburindă*, *ordine crescândă*, *rană sângerândă*, *case fumegânde*).

Aceste clase de adjective se deosebesc în privinţa comportamentului lor gramatical. Astfel, numai adjectivele calitative pot forma grade de comparaţie, pot servi ca baza derivativă pentru alte adjective sau îşi pot schimba clasa lexico-gramaticală prin conversiune.

Categoriile gramaticale
Genul şi numărul

Adjectivele au două genuri (masculin şi feminin) şi două numere (singular şi plural). Adjectivul îşi schimbă forma după gen şi după numere pentru a se acorda cu substantivul determinat:

m.: *un băiat înalt – nişte băieţi înalţi*; f.: *o fată înaltă – nişte fete înalte*

Când însoţesc un substantiv neutru, adjectivele au la singular forma de masculin, iar la plural, forma de feminin: *un pisc înalt* (m.) – *nişte piscuri înalte* (f.).

În funcţie de capacitatea lor de a-şi schimba forma după genuri şi numere, adjectivele se împart în două clase: a) adjective variabile şi b) adjective invariabile.

După numărul de forme prin care se exprimă categoriile de gen şi de număr, adjectivele variabile se împart în trei clase flexionare: a) cu 4 forme (*bun*, *bună*, *buni*, *bune*), b) cu 3 forme (*mic*, *mică*, *mici*) şi c) cu 2 forme (*mare*, *mari*).

Adjectivele invariabile au o formă unică pentru ambele genuri şi numere: *atroce*, *bej*, *bleu*, *bleumarin*, *bordo*, *color*, *coşcogea*, *crem*, *cumsecade*, *eficace*, *feroce*, *gata*, *gri*, *kaki*, *maro*, *mov*, *perspicace*, *precoce*, *propice*, *roz* etc.

Desinenţele de gen şi de număr ale adjectivelor variabile

La cazul nominativ, adjectivele variabile au următoarele desinenţe de gen şi de număr:

a) Adjective cu 4 forme:

Singular		**Plural**		**Singular**		**Plural**	
m.	f.	m.	f.	m. (*băiat*)	f. (*fată*)	m. (*băieţi*)	f. (*fete*)
-ø	*-ă*	*-i*	*-e*	*bun*	*bună*	*buni*	*bune*
-u	*-ă*	*-i*	*-e*	*simplu*	*simplă*	*simpli*	*simple*

b) Adjective cu 3 forme:

Singular		**Plural**		**Singular**		**Plural**	
m.	f.	m.	f.	m. (*băiat*)	f. (*fată*)	m. (*băieţi*)	f. (*fete*)
-ø	*-ă*	*-i*	*-i*	*mic*	*mică*	*mici*	*mici*
-u	*-e*	*-i*	*-i*	*viu*	*vie*	*vii*	*vii*
-ø	*-e*	*-i*	*-e*	*visător*	*visătoare*	*visători*	*visătoare*

c) Adjective cu 2 forme:

Singular		**Plural**		**Singular**		**Plural**	
m.	f.	m.	f.	m. (*băiat*)	f. (*fată*)	m. (*băieţi*)	f. (*fete*)
-e	*-e*	*-i*	*-i*	*mare*	*mare*	*mari*	*mari*
-i	*-e*	*-i*	*-e*	*dibaci*	*dibace*	*dibaci*	*dibace*
-ø	*-e*	*-ø*	*-e*	*vioi*	*vioaie*	*vioi*	*vioaie*
-e	*-e*	*-i*	*-e*	*tenace*	*tenace*	*tenaci*	*tenace*

Adjectivele formate cu sufixul diminutival -*el* (*curăţel*, *mititel*, *măricel*, *singurel*, *tinerel*, *uşurel* etc.) exprimă opoziţia de gen şi de număr şi prin schimbarea sufixului. La feminin singular ele au două sufixe: unul mai frecvent -*ică* şi altul mai rar -*ea*, admis doar de unele adjective: *frumuşel* (m., sg.) – *frumuşei* (m., pl.) – *frumuşică* (*frumuşea*) (f., sg.) – *frumuşele* (f., pl.);

Câteva adjective au desinenţe de gen şi de număr specifice. Acestea sunt:

a) adjectivele neregulate cu 4 forme: *greu* (m., sg.) – *grei* (m., pl.) – *grea* (f., sg.) – *grele* (f., pl.); *rău* (m., sg.) – *răi* (m., pl.) – *rea* (f., sg.) – *rele* (f., pl.);

b) adjectivele neregulate cu 3 forme: *nou* (m., sg.) – *noi* (m., pl.) – *nouă* (f., sg.) – *noi* (f., pl.); *roşu* (m., sg.) – *roşii* (m., pl.) – *roşie* (f., sg.) – *roşii* (f., pl.); *june* (m., sg.) – *juni* (m., pl.) – *jună* (f., sg.) – *june* (f., pl.).

Opoziţia de gen şi de număr la adjective este marcată suplimentar prin alternanţa sunetelor. În general, alternanţele care se produc în rădăcina adjectivelor sunt identice cu cele care au loc în rădăcina substantivelor:

a) alternanţe vocalice: *ă/e: proaspăt – proaspeţi; e/a: deşert – deşartă; e/ea: drept – dreaptă; ea/e: beteag – betegi; â/i: tânăr – tineri; o/oa: bucuros – bucuroasă;*

b) alternanţe consonantice: *c/c*(*i*)*: mic – mici; g/g*(*i*)*: întreg – întregi; d/z: şubred – şubrezi; g/g*(*i*)*: întreg – întregi; l/ø: moale – moi; s/ş: frumos – frumoşi; st/şt: modest – modeşti; str/ştr: albastru – albaştri; t/ţ: drept – drepţi; z/j: viteaz – viteji*.

Adjectivele invariabile au o formă unică pentru ambele genuri şi numere. Cele mai frecvente adjective invariabile sunt: *acătării*, *anume*, *asemenea*, *aşa*, *atare*, *atroce*, *bej*, *bleu*, *bleumarin*, *bordo*, *color*, *coşcogea*, *crem*, *cumsecade*, *doldora*, *eficace*, *feroce*, *gata*, *get-beget*, *gri*, *kaki*, *maro*, *motrice*, *mov*, *oliv*, *perspicace*, *precoce*, *propice*, *roz*, *sadea*, *vivace* etc.

Cazul

Ca şi la substantiv, la adjectiv se delimitează aceleaşi cinci cazuri. Sub aspectul formei, cazurile la adjectiv sunt, de cele mai multe ori, omonime.

Desinenţa. Modificarea desinenţei după caz la adjectiv depinde de genul substantivului determinat. Din acest punct de vedere, se disting următoarele două situaţii:

a) când determină un substantiv masculin sau neutru, adjectivele au o desinenţă pentru toate cazurile la singular şi alta pentru toate cazurile la plural:

	Singular	**Plural**
N.A.	*un prieten bun*	*nişte prieteni buni*
G.D.	*unui prieten bun*	*unor prieteni buni*

b) când determină un substantiv feminin, adjectivele au, de obicei, două desinenţe de caz la singular (una pentru nominativ-acuzativ şi alta pentru genitiv-dativ) şi o desinenţă pentru toate cazurile la plural:

	Singular	Plural
N.A. G.D.	*o prietenă bună* *unei prietene bune*	*nişte prietene bune* *unor prietene bune*

Din cauza omonimiei formei de singular cu cea de plural, unele adjective au şi la feminin singular o desinenţă unică pentru toate cazurile. Din această categorie fac parte: a) unele adjective cu 3 forme de tipul *ascultătoare*, *instantanee*; b) unele adjective cu 2 forme de tipul *dibace*, *vioaie*, *tenace* şi c) toate adjectivele invariabile.

Model de declinare

	Singular	Plural
N.A. G.D.	*o fată ascultătoare* *unei fete ascultătoare*	*nişte fete ascultătoare* *unor fete ascultătoare*

Alternanţa sunetelor marchează suplimentar distincţia între cele două perechi de cazuri – N.A. şi G.D. – la adjectivele cu desinenţă variabilă după caz la feminin singular:

	Singular	Plural
N.A. G.D.	*o pisică neagră* *unei pisici negre*	*o frunză verde* *unei frunze verzi*

Cazul vocativ

Structura cazului vocativ la adjectiv depinde de poziţia acestuia faţă de substantiv.

Vocativul adjectivelor aşezate după substantiv este omonim cu N.A. nearticulat: *om bun!*, *fată frumoasă şi harnică!*, *oameni buni!* etc.

Vocativul adjectivelor aşezate înaintea substantivului:

a) este omonim cu forma de N.A. nearticulată: *scumpă mamă!*, *frumoasă doamnă! dragi părinţi!*, *stimaţi prieteni!*

b) este omonim cu N.A. articulat *buna mea mamă!*, *scumpul meu băiat!*, *dragele mele surori!*, *scumpele mamei fetiţe!*, *bunii mei părinţi!*

c) se formează cu ajutorul desinenţei -*e*: *iubite prietene!*, *stimate domn!*, *scumpe frate!*, *sărmane om!*

d) se formează cu ajutorul desinenţei -*ule: bunule prieten!*, *scumpule părinte!*

Cele mai largi posibilităţi de întrebuinţare le are vocativul egal cu N.A. nearticulat: *scumpă soră!*, *stimaţi domni!* Vocativul în -*e* este posibil numai de la anumite adjective: *scumpe* (*stimate*, *iubite*, *slăvite*, *ilustre*, *onorate*, *tinere*) *prietene!* Vocativul identic cu N.A. articulat enclitic se foloseşte numai cu determinante genitivale sau adjectivale: *scumpa mea soră!*

Mijloace suplimentare de exprimare a categoriilor gramaticale ale adjectivului

Articolul adjectival (***cel***, ***cea***, ***cei***, ***cele***) este variabil după gen, număr şi caz, având următoarele forme:

Cazul	**Masculin**		**Feminin**	
	singular	**plural**	**singular**	**plural**
N.A.	*cel*	*cei*	*cea*	*cele*
G.D.	*celui*	*celor*	*celei*	*celor*

Articolul adjectival îndeplineşte următoarele funcţii:

a) serveşte ca element de legătură între adjectiv şi substantivul determinat, care poate fi un substantiv comun articulat hotărât sau un nume propriu: *băiatul cel înalt*, *fata cea mijlocie*, *Ştefan cel Mare*, *Mircea cel Bătrân*; *Fereşte-te de omul cel rău!*

b) este un indice al utilizării cu valoare substantivală a unui adjectiv: *cel sărac*, *cel leneş*, *cei mari*.

În ambele situaţii articolul adjectival apare şi ca marcă suplimentară a genului, a numărului şi a cazului la adjectiv:

Cazul	**Masculin**	
	singular	**plural**
N.A.	*omul cel bun*	*oamenii cei buni*
G.D.	*omului celui bun*	*oamenilor celor buni*

Cazul	**Feminin**	
	singular	plural
N.A.	*casa cea înaltă*	*casele cele înalte*
G.D.	*casei celei înalte*	*caselor celor înalte*

Articolul substantival hotărât. În cadrul grupului nominal cu structura adjectiv + substantiv, genul, numărul şi cazul adjectivului sunt marcate suplimentar şi prin formele articolului substantival hotărât, care este ataşat totdeauna primului termen al acestui grup:

Cazul	**singular**	**plural**
N.A.	*marele artist*	*marii artişti*
G.D.	*marelui artist*	*marilor artişti*

Declinarea adjectivelor

Adjectivul se declină numai împreună cu substantivul determinat. În cursul declinării, adjectivul poate sta după sau înaintea substantivului.

Adjectivul este postpus substantivului

a) pe lângă un substantiv articulat nehotărât

Singular

	Masculin	**Feminin**	**Neutru**
N.	*un băiat bun*	*o fată bună*	*un tablou frumos*
G.	*al unui băiat bun*	*al unei fete bune*	*al unui tablou frumos*
D.	*unui băiat bun*	*unei fete bune*	*unui tablou frumos*
A.	*(pe) un băiat bun*	*(pe) o fată bună*	*un tablou frumos*

Plural

	Masculin	**Feminin**	**Neutru**
N.	*nişte băieţi buni*	*nişte fete bune*	*nişte tablouri frumoase*
G.	*al unor băieţi buni*	*al unor fete bune*	*al unor tablouri frumoase*
D.	*unor băieţi buni*	*unor fete bune*	*unor tablouri frumoase*
A.	*(pe) nişte băieţi buni*	*(pe) nişte fete bune*	*nişte tablouri frumoase*

b) pe lângă un substantiv articulat hotărât

Singular

	Masculin	**Feminin**	**Neutru**
N.	*băiatul (cel) bun*	*fata (cea) bună*	*tabloul (cel) frumos*
G.	*al băiatului (celui) bun*	*al fetei (celei) bune*	*al tabloului (celui) frumos*
D.	*băiatului (celui) bun*	*fetei (celei) bune*	*tabloului (celui) frumos*
A.	*(pe) băiatul (cel) bun*	*(pe) fata (cea) bună*	*tabloul (cel) frumos*

Plural

	Masculin	**Feminin**	**Neutru**
N.	*băieţii (cei) buni*	*fetele (cele) bune*	*tablourile (cele) frumoase*
G.	*al băieţilor (celor) buni*	*al fetelor (celor) bune*	*al tablourilor (celor) frumoase*
D.	*băieţilor (celor) buni*	*fetelor (celor) bune*	*tablourilor (celor) frumoase*
A.	*(pe) băieţii (cei) buni*	*(pe) fetele (cele) bune*	*tablourile (cele) frumoase*

Adjectivul este antepus substantivului

a) pe lângă un substantiv articulat nehotărât

Singular

	Masculin	Feminin	Neutru
N.	*un bun băiat*	*o bună fată*	*un frumos tablou*
G.	*al unui bun băiat*	*al unei bune fete*	*al unui frumos tablou*
D.	*unui bun băiat*	*unei bune fete*	*unui frumos tablou*
A.	(*pe*) *un bun băiat*	(*pe*) *o bună fată*	*un frumos tablou*

Plural

	Masculin	Feminin	Neutru
N.	*nişte buni băieţi*	*nişte bune fete*	*nişte frumoase tablouri*
G.	*al unor buni băieţi*	*al unor bune fete*	*al unor frumoase tablouri*
D.	*unor buni băieţi*	*unor bune fete*	*unor frumoase tablouri*
A.	(*pe*) *nişte buni băieţi*	(*pe*) *nişte bune fete*	*nişte frumoase tablouri*

b) pe lângă un substantiv articulat hotărât

Singular

	Masculin	Feminin	Neutru
N.	*bunul băiat*	*buna fată*	*frumosul tablou*
G.	*al bunului băiat*	*al bunei fete*	*al frumosului tablou*
D.	*bunului băiat*	*bunei fete*	*frumosului tablou*
A.	(*pe*) *bunul băiat*	(*pe*) *buna fată*	*frumosul tablou*

Plural

	Masculin	Feminin	Neutru
N.	*bunii băieţi*	*bunele fete*	*frumoasele tablouri*
G.	*al bunilor băieţi*	*al bunelor fete*	*al frumoaselor tablouri*
D.	*bunilor băieţi*	*bunelor fete*	*frumoaselor tablouri*
A.	(*pe*) *bunii băieţi*	(*pe*) *bunele fete*	*frumoasele tablouri*

Gradele de comparaţie

Gradele de comparaţie exprimă intensitatea însuşirii unui obiect. Intensitatea unei însuşiri poate fi stabilită: a) în raport cu intensitatea prezentată de aceeaşi însuşire la un alt obiect sau b) în raport cu intensitatea însuşirii la acelaşi obiect văzut în situaţii diferite ale existenţei sale.

a) *Muntele este mai înalt decât dealul*. În acest exemplu obiectele care se compară sunt muntele şi dealul, iar însuşirea comună, care însă caracterizează în grade diferite aceste două obiecte, este înălţimea lor.

b) *De data asta, fotbaliştii noştri au fost mai buni ca în meciul precedent*. Aici se compară aceeaşi însuşire a aceluiaşi obiect în situaţii diferite.

În cazuri mai rare, se poate compara şi intensitatea a două însuşiri diferite:

Pe cât eşti de viteaz, pe atât eşti de înţelept! (V. Eftimiu). În acest caz se compară două însuşiri – vitejia şi înţelepciunea – ce caracterizează, în aceeaşi măsură, o anumită persoană.

Adjectivele au trei grade de comparaţie:

a) gradul comparativ (*mai bun*, *tot aşa de bun*, *mai puţin bun*);

b) gradul superlativ relativ (*cel mai bun*);

c) gradul superlativ absolut (*foarte bun*).

Structura gradelor de comparaţie

Gradele de comparaţie ale adjectivelor se formează de la forma-tip a adjectivului (numită tradiţional gradul pozitiv), la care se adaugă următoarele mijloace: adverbele *mai* şi *foarte*, locuţiunea adverbială *mai puţin* şi articolul adjectival *cel*, *cea*, *cei*, *cele*.

Cele trei grade de comparaţie ale adjectivelor au următoarea structură:

Tipul de raport	**Gradul comparativ**	**Gradul superlativ relativ**	**Gradul superlativ absolut**
1) de superioritate	*mai* + adj.	*cel* + *mai* + adj.	*foarte*/*prea* + adj.
2) de egalitate	*tot aşa de* + adj. *tot atât de* + adj. *la fel de* + adj.	–	–
3) de inferioritate	*mai puţin* + adj.	*cel* + *mai puţin* + adj.	*foarte puţin* + adj.

Model de formare a gradelor de comparaţie:
(adjectivul *bun*)

Tipul de raport	**Gradul comparativ**	**Gradul superlativ relativ**	**Gradul superlativ absolut**
1) de superioritate	*mai bun*	*cel mai bun*	*foarte bun*, *prea bun*
2) de egalitate	*tot aşa de bun* *tot atât de bun* *la fel de bun*	–	–
3) de inferioritate	*mai puţin bun*	*cel mai puţin bun*	*foarte puţin bun*

Valorile gradelor de comparaţie

Gradul comparativ exprimă comparaţia dintre aceeaşi însuşire ce caracterizează două obiecte: *El este mai înalt decât prietenul său*.

Între diferitele grade de intensitate ale însuşirilor caracteristice obiectelor comparate se pot stabili trei tipuri de raporturi: a) raport de superioritate: *mai înalt*; b) raport de egalitate: *tot aşa de înalt*, *tot atât de înalt*, *la fel de înalt*; c) raport de inferioritate: *mai puţin înalt*.

Gradul superlativ relativ exprimă comparaţia dintre un obiect şi un grup de obiecte din care acesta face parte: *El este cel mai înalt din clasă*.

La compararea unui singur obiect cu un ansamblu de obiecte se poate stabili numai un raport de superioritate sau un raport de inferioritate: *cel mai înalt*, *cel mai puţin înalt*. În acest caz, însuşirea comparată nu poate apărea în aceeaşi măsură la ambii termeni: obiectul comparat şi ansamblul din care acesta face parte.

Gradul superlativ absolut exprimă raportul dintre intensitatea însuşirii unui obiect faţă de ceea ce este considerat a fi normă pentru însuşirea dată: *El este foarte înalt*.

Înălţimea persoanei despre care este vorba în acest enunţ este prezentată în raport cu înălţimea medie, considerată a fi normală pentru om. Acest grad de comparaţie semnifică gradele de intensitate extremă – maximă sau minimă – ale însuşirii unui obiect: *foarte înalt*, *foarte puţin înalt*.

Întrebuinţarea gradelor de comparaţie

Gradul comparativ se foloseşte în următoarele construcţii:

1) când se compară o însuşire a unui obiect cu aceeaşi însuşire a altui obiect:

Gradul comparativ: a) de superioritate: *El este mai bun decât tine/ca tine/decât eşti tu*.; b) de egalitate: *El este tot aşa de bun/tot atât de bun/la fel de bun/ca* (*şi*) *tine*./*cât* (*şi*) *tine*./(*pre*)*cum eşti tu*.; c) de inferioritate: *El este mai puţin bun decât tine*./*ca tine*./*decât eşti tu*.

2) când se compară însuşirea aceluiaşi obiect în circumstanţe diferite:

Gradul comparativ: a) de superioritate (*Acum*/*aici*) *el este mai bun decât atunci*/*acolo*./*ca atunci*/*acolo*./*decât era atunci*/*acolo*.; b) de egalitate: (*Acum*/*aici*) *el este tot aşa de bun*/*tot atât de bun*/*la fel de bun ca* (*şi*) *atunci*/*acolo*./(*pre*)*cum era atunci*/*acolo*.; c) de inferioritate: (*Acum*/*aici*) *el este mai puţin bun decât atunci*/*acolo*./*ca atunci*/*acolo*./*decât era atunci*/*acolo*.

3) când se compară două însuşiri diferite ale aceluiaşi obiect:

Gradul comparativ: a) de superioritate: *El este mai mult bolnav*/*mai curând bolnav*/*mai degrabă bolnav decât sănătos*.; b) de egalitate:

El este tot atât de leneş cât şi de zgârcit. El este pe cât de leneş pe atât de zgârcit. El este tot atât de leneş pe cât este de zgârcit. Pe cât este de leneş pe atât este de zgârcit. Comparativul de inferioritate nu se foloseşte în asemenea construcţii.

Gradul superlativ relativ se întrebuinţează în următoarele construcţii comparative:

Gradul superlativ relativ: a) de superioritate: *El este cel mai bun dintre noi./din clasă./de aici*.; c) de inferioritate: *El este cel mai puţin bun dintre noi./din clasă./de aici*.

Gradul superlativ absolut se foloseşte în construcţii care nu conţin cel de-al doilea termen al comparaţiei: *Ea este foarte bună*. *El este foarte puţin bun*.

Adjective comparabile şi necomparabile

Din punctul de vedere al posibilităţii de a avea grade de comparaţie, adjectivele se împart în următoarele trei clase:

1. adjective care au grade de comparaţie (adjective comparabile). Acestea sunt majoritatea adjectivelor calificative care semnifică însuşiri cu intensitate variabilă: *bun*, *rău*, *mare*, *mic*, *scump*, *ieftin*, *tânăr*, *vechi* etc.

2. adjective fără grade de comparaţie (adjective necomparabile). Acestea sunt adjectivele cu intensitate constantă. Din această categorie fac parte:

– adjectivele relative: *ceresc*, *civil*, *comestibil*, *economic*, *francez*, *geografic*, *metalic*, *mineral*, *mondial*, *ostăşesc*, *politic*, *sportiv* etc.;

– adjectivele pronominale: *acesta*, *acela*, *celălalt*, *fiecare*, *oricare* etc.;

– unele adjective calificative care exprimă însuşiri absolute, invariabile: *absolut*, *brumăriu*, *conic*, *definitiv*, *lichid*, *mort*, *murg*, *mut*, *nud*, *orb*, *pătrat*, *porumbacă*, *prismatic*, *roib*, *rotund*, *solid*, *şarg*, *veşnic*, *viu* etc.

3. adjective care prin însăşi semnificaţia lor lexicală exprimă un anumit grad de comparaţie: *anterior*, *posterior*, *inferior*, *superior*, *major*, *minor*, *enorm*, *gigantic*, *imens*, *maxim*, *minim*, *minuscul*, *infim*, *optim*, *uriaş*, *vast*, *arhicunoscut*, *hipersensibil*, *răscopt*, *străvechi*, *ultramodern* etc. Folosirea acestor adjective la un anumit grad de comparaţie este greşită.

Funcţiile sintactice ale adjectivelor

În propoziţie, adjectivele îndeplinesc următoarele funcţii sintactice:

– atribut: *Azi e o zi înăbuşitoare*. (Em. Gârleanu);

– nume predicativ în structura predicatului nominal: *Apele liniştite sunt adânci*. (Folclor);

– element predicativ suplimentar: *Viitorul se anunţă sumbru*. (V. Eftimiu).

Formarea adjectivelor

Adjectivele noi se formează în limba română prin derivare, compunere şi conversiune. Cele mai numeroase adjective noi sunt cele create prin derivare.

Adjective formate prin derivare

Procedeul derivării constă în adăugarea unui afix înaintea sau după o rădăcină, utilizată în calitate de unitate minimală care conține sensul primar al cuvântului. Spre deosebire de compunere, derivarea presupune crearea unui cuvânt nou dintr-un singur cuvânt preexistent. Derivarea este un procedeu de formare a adjectivelor de o vitalitate inepuizabilă în limba română, în raport cu compunerea şi conversiunea.

Derivarea cu sufixe (sau sufixarea) este cel mai productiv procedeu de formare a adjectivelor în limba romana, ceea ce se manifestă prin numărul mare de sufixe adjectivale şi prin paleta largă de sensuri pe care acestea le prezintă.

În plus, pentru sufixe este caracteristic faptul că oferă posibilitatea schimbării clasei gramaticale a bazei de derivare. Astfel, sufixele pot forma adjective de la substantive, de la verbe sau de la alte adjective. Cu unele excepţii, sufixele sunt specializate pentru alcătuirea cuvintelor cu următoarele structuri morfologice: substantiv + sufix, verb + sufix şi adjectiv + sufix.

Categoria sufixelor care formează adjective de la substantive este cea mai numeroasă.

1. Sufixele care formează adjective de la substantive:

-*al* – *anual*, *epocal*, *catastrofal*, *mormântal*, *regizoral*, *săptămânal*, *vamal*;

-*ar* – *fugar* (format de la un verb), *inelar*, *hoinar*, *oracular*, *regulamentar*, *unghiular*;

-*at* – *buzat*, *dinţat*, *dungat*, *gulerat*, *guşat*, *inelat*, *manichiurat*, *mărgelat*, *moţat*, *piţigăiat*, *pluşat*, *sprâncenat*, *stelat*, *ţintat*, *vărgat*, *urecheat*;

-*atic* – *iernatic*, *noptatic*, *primăvăratic*, *tomnatic*, *văratic*, *vânturatic*; mai poate forma adjective de la adjective (*nebunatic*, *roşiatic*, *singuratic*, *subţiratic*, *uşuratic*), de la un verb (*fluşturatic*) şi de la un adverb (*îndemânatic*).

-*aş* – *buclucaş*, *codaş*, *fruntaş*, *lăturaş*, *mărginaş*, *mijlocaş*, *nărăvaş*, *nevoiaş*, *păgubaş*, *pizmaş*, *poznaş*, *trufaş*; există şi adjective formate de la alte adjective (*drăgălaş*, *golaş*) şi de la un verb (*zăcaş*);

-*ean*, -*ian* – *apusean*, *ardelean*, *arghezian*, *câmpean*, *codrean*, *craiovean*, *eminescian*, *nistrean*, *orheian*, *răsăritean*;

-*esc*, -*icesc* – *actoricesc*, *armenesc*, *bănesc*, *bărbătesc*, *ceresc*, *ciobănesc*, *englezesc*, *firesc*, *frăţesc*, *franţuzesc*, *inginerescc*, *împărătesc*, *lumesc*, *omenesc*, *pământesc*, *prietenesc*, *sătesc*, *scriitoricesc*, *ţărănesc*, *unguresc*, *voinicesc*;

-eş – gureş, *leneş*, *trupeş*, *ţinteş*;

-ez – albanez, *berlinez*, *finlandez*, *olandez*, *suedez*;

-istic – calendaristic, *fotbalistic*, *muzeistic*;

-iu, *-ie*, *-âu – alămiu*, *arămiu*, *argintiu*, *auriu*, *azuriu*, *brumăriu*, *cafeniu*, *cărămiziu*, *cenuşiu*, *chihlimbariu*, *cireşiu*, *fumuriu*, *hazliu*, *liliachiu*, *măsliniu*, *nisipiu*, *pământiu*, *plumburiu*, *portocaliu*, *prăzuliu*, *purpuriu*, *rubiniu*, *ruginiu*, *sângeriu*, *străveziu* (format de la un verb), *şerpiu*, *timpuriu*, *trandafiriu*, *tuciuriu*, *tulburiu*, *vioriu*, *vişiniu*; unele adjective sunt formate de la alte adjective (*acriu*, *aspriu*, *albăstriu*, *albiu*, *amăriu*, *durduliu*, *grăsuliu*, *molâu*, *negriu*);

-os, *-ios*, *-cios – apos*, *argintos*, *arţăgos*, *aţos*, *bănos*, *bărbos*, *bătăios*, *botos*, *câinos*, *cărnos*, *ceţos*, *cleios*, *deluros*, *dureros*, *fioros*, *focos*, *fricos*, *frunzos*, *furtunos*, *geros*, *gustos*, *inimos*, *lăptos*, *lânos*, *lemnos*, *lenos*, *măluros*, *mătăsos*, *mieros*, *migălos*, *muntos*, *mustăcios*, *noduros*, *omenos*, *răcoros*, *răutăcios*, *scârbos*, *scorburos*, *spătos*, *sticlos*, *zelos*, *zgomotos*; cu ajutorul acestui sufix se mai formează adjective de la verbe (*arătos*, *băgăcios*, *bucuros*, *fărâmicios*, *fumegos*, *înecăcios*, *întunecos*, *lăudăros*, *lunecos*, *mâncăcios*, *mlădios*, *plângăcios*, *pofticios*, *sângeros*, *supărăcios*, *tăios*) şi de la adjective (*albicios*, *bătrânicios*, *bolnăvicios*, *lucios*, *negricios*, *sărăcăcios*, *urâcios*);

-nic, *-elnic*, *-alnic – casnic*, *dornic*, *dosnic*, *falnic*, *hotarnic*, *jalnic*, *lăturalnic*, *prădalnic*, *puternic*, *temeinic*, *vremelnic*.

2. Sufixele care formează adjective de la verbe:

-bil – apărabil, *băubil*, *citibil*, *controlabil*, *demascabil*, *lăudabil*, *locuibil*, *măsurabil*, *mâncabil*, *plutibil*, *vindecabil*;

-eţ, *-ăreţ – băgăreţ*, *citeţ*, *descurcăreţ*, *iubăreţ*, *îndrăzneţ*, *petrecăreţ*, *plimbăreţ*, *plângăreţ*, *săltăreţ*, *vorbăreţ*, *zâmbăreţ*; cu acest sufix se pot forma adjective şi de la substantive (*băltăreţ*, *certăreţ*, *lumeţ*, *mălăieţ*, *pădureţ*), dar şi de la un alt adjectiv: *lungăreţ*;

-nic, *-elnic*, *-alnic – cucernic*, *prielnic*, *sfielnic*, *şovăielnic*, *zburdalnic*;

-tor – ascultător, *atrăgător*, *călător*, *chinuitor*, *dator*, *dătător*, *distrugător*, *folositor*, *fulgerător*, *hotărâtor*, *iertător*, *insultător*, *înspăimântător*, *înşelător*, *înţelegător*, *mirositor*, *muritor*, *nimicitor*, *plictisitor*, *plutitor*, *rătăcitor*, *stătător*, *supărător*, *trecător*, *triumfător*, *uluitor*, *văzător*;

-uş – bătăuş, *ghiduş* (format de la o interjecţie), *jucăuş*.

3. Sufixele care formează adjective de la alte adjective:

-ea – mărunţea, *uşurea*;

-el – bunicel, *curăţel*, *frumuşel*, *măricel*, *mărunţel*, *singurel*, *spălăţel*, *sprintenel*, *tinerel*, *uşurel*;

-ic, *-ică – faptic*, *frumuşică*, *mărunţică*, *uşurică*;

-ior, *-şor – acrişor*, *albăstrior*, *albişor*, *bălăior*, *bătrâior*, *bolnăvior*, *bunişor*, *gălbior*, *limpejor*, *mărişor*, *negrişor*, *roşior*, *rotunjor*, *rumeior*, *scumpuşor*, *tărişor*;

-oi – greoi, *măroi*;

-ui – albui, *amărui*, *gălbui*, *verzui*;

-uţ – acruţ, *călduţ*, *drăguţ*, *goluţ*, *grăsuţ*, *grosuţ*, *hărnicuţ*, *înăltuţ*, *lărguţ*, *lunguţ*, *micuţ*, *măruţ*, *negruţ*, *nouţ*, *prostuţ*, *sărăcuţ*, *slăbuţ*, *strâmtuţ*.

Derivarea cu prefixe este un procedeu de formare a adjectivelor mai puţin productiv decât sufixarea. Spre deosebire de sufixare, prefixarea nu permite schimbarea clasei gramaticale, ceea ce înseamnă că adjectivele derivare prin prefixare sunt analizabile doar în raport cu un alt adjectiv: *neliniştit* = *ne* + *liniştit*.

Prefixele cu ajutorul cărora se formează adjectivele de la baze exclusiv adjectivale sunt următoarele:

an-, *a*- – *anistoric*, *apoetic*;

con-, *com*-, *co*- – *conaţional*, *conciclic*;

in-, *im*- – *incalificabil*, *intraductibil*;

ne- – *neasemuit*, *neatent*, *neclintit*, *necredincios*, *necunoscut*, *necuvântător*, *nefinalizat*, *nefiresc*, *neimportant*, *neîndemânatic*, *neînduplecat*, *neînţeles*, *neînvins*, *nejustificat*, *nelegitim*, *nelegal*, *nelipsit*, *neluminat*, *nemilos*, *nemuritor*, *neobosit*, *neobrăzat*, *nepământenesc*, *neplăcut*, *nepretențios*, *neproductiv*, *nerealist*, *nerealizabil*, *neruşinat*, *nesatisfăcut*, *neserios*, *nesigur*, *neterminat*, *netrebuincios*, *neverosimil*;

prea- – *preabun*, *preacurat*, *preacuvios*, *preafericit*, *preafrumos*, *preastimat*, *preaputernic*;

răz- – *răzbucuros*, *răscunoscut*;

stră- – *străbun*, *strălimpede*, *străvechi*.

Din punct de vedere semantic, prefixele adjectivale se grupează în următoarele clase: a) prefixe cu sens negativ, formează adjective cu semnificaţia opusă celei exprimate de cuvântul de bază (*ne*-, *an*-, *in*-) b) prefixele cu sens de intensificare a calităţii exprimate de cuvântul de bază (*prea*-, *stră*-, *răz*-) şi c) prefixe care exprimă ideea de asociere (*con*-, *co*-).

Derivarea parasintetică (sau derivarea cu prefixe şi sufixe) este un procedeu de formare a cuvintelor noi puţin productiv în cazul adjectivelor. Ar putea fi considerate ca fiind formate prin derivare parasintetică doar adjectivele derivate de la baze substantivale, cu forma de participiu, cărora nu le corespund verbe: *în* + *belciug* + -*at* = *înbelciugat*, *în*- + *friguri* + -*at* = *înfrigurat*, *în*- + *mănuşă* + -*at* = *înmănuşat*, *în* + *pinten* + -*at* = *înpintenat*.

Derivarea regresivă se caracterizează printr-o productivitate foarte scăzută în procesul de formare a adjectivelor. Drept exemplu ar putea fi adus adjectivul *răzleţ* format prin derivare regresivă de la verbul *a răzleţi*.

Adjective formate prin compunere

După structura lor, adjectivele compuse pot fi împărţite în: compuse formate din cuvinte întregi (existente şi independent în limbă) şi compuse cu elemente de compunere.

Adjectivele compuse din cuvinte întregi sau din rădăcini sunt de mai multe tipuri, care se deosebesc după trăsăturile morfologice ale termenilor

componenţi. Cele mai numeroase adjective compuse au structura: adjectiv + adjectiv. După raportul semantico-sintactic dintre elementele lor componente, acestea sunt de două feluri:

1) adjective compuse din elemente între care există un raport de coordonare: *alb-negru*, *social-economic*, *creştin-democrat*, *financiar-bancar*, *social-democrat; instructiv-educativ*, *literar-artistic*. Ele sunt echivalente cu nişte grupuri de cuvinte ale căror unităţi lexicale sunt legate prin conjuncţia coordonatoare *şi*: *alb şi negru*, *social şi economic* etc.

Unele adjective compuse din subclasa dată pot avea la primul termen vocala de legătură *o*: *austro-ungar*, *chimico-farmaceutic*, *economico-financiar*, *fizico-chimic*, *franco-german*, *indo-european*, *latino-romanic*, *medico-legal*, *româno-american*, *tehnico-ştiinţific*. Un anumit număr de adjective compuse din categoria dată sunt cu termenii sudaţi: *rozalb*, *dacoromân*, *retoroman*, *sârbocroat*.

2) adjective compuse în structura cărora se poate delimita un cuvânt de bază şi un termen subordonat. Este vorba de adjectivele care semnifică diferite nuanţe ale culorilor, ale însuşirilor: *alb-argintiu*, *alb-cenuşiu*, *alb-gălbui*, *galben-arămiu*, *galben-portocaliu*, *galben-verde*; *albastru-deschis*, *galben-închis*, *roşu-deschis*, *verde-deschis*, *dulce-acrişor*. În această categorie ar putea fi încadrate şi adjectivele compuse cu primul termen denumind un punct cardinal şi un alt adjectiv: *est-european*, *nord-american*, *sud-dunărean*.

Un alt tip de adjective compuse este reprezentat de cele cu structura adverb + adjectiv: *bine-credincios*, *drept-credincios*, *bine-crescut*, *bine-cunoscut*, *bine-venit*, *binefăcător*, *binevoitor*, *clarvăzător*, *răufăcător*, *răuvoitor*, *bun-platnic*, *rău-platnic*, *aşa-numit*, *aşa-zis*, *nou-născut*, *propriu-zis*, *sus-menţionat*, *sus-pomenit*, *sus-pus*.

Alte două modele care se caracterizează printr-o frecvenţă mai redusă sunt: *a* + *tot*/*toate* + adjectiv (*atoateştiutor*, *atotbiruitor*, *atotcunoscător*, *atotputernic*, *atotştiutor*, *atotvăzător*); *ne* + *mai* + adjectiv (*nemaiauzit*, *nemaicunoscut*, *nemaiîntâlnit*, *nemaipomenit*, *nemaivăzut*).

Clasa adjectivelor compuse mai conţine adjective izolate cu următoarea structură: adjectiv + substantiv (*pursânge*); prepoziţie + substantiv (*cuminte*), precum şi un adjectiv cu structură de propoziţie (*cumsecade*).

Cel de al doilea tip de adjective compuse se formează prin ataşarea la cuvinte întregi, existente independent în limbă, a unor elemente de compunere provenind din teme care, în limbile de origine (greacă sau latină), aveau o utilizare de sine stătătoare.

Prezentăm câteva dintre principalele elemente de compunere cu ajutorul cărora se formează adjective compuse:

aero- „privitor la aer, privitor la aviaţie“ (*aeropurtat*); *ante*- „înainte“ (*antebelic*); *anti*- „împotrivă“ (*antiartistic*, *antibacterian*, *antirăzboinic*); *arhi*- cu sens de superlativ (*arhicunoscut*, *arhiplin*); *bi*- „dublu“ (*bianual*, *bilunar*, *bipartid*, *bisilabic*); *extra*- „afară de“, „în afară“ sau cu sens de superlativ (*extracorporal*, *extracontabil*, *extraşcolar*, *extraurban*); *intra*- „înăuntru“

(*intravilan*); *mono*- „unic“, „singur“, „o dată“ (*monocelular*); *multi*- „mulțime“ (*multimilenar*); *poli*- „multiplu“ (*policristalin*, *polimetalic*, *polisportiv*); *post*- „după“ (*postacut*, *postbelic*, *postdecembrist*, *posteminescian*, *postliceal*, *postpaşoptist*, *postşcolar*, *posttonic*); *pre*- „înainte“, „anterior“ (*precapitalist*, *precreştin*, *prefeudal*, *pretimpuriu*); *semi*- „jumătate de“, „pe jumătate“ (*semiobscur*, *semiparazit*); *sub*- „dedesubt“, „în raport de subordonare“ (*subcarpatic*, *subacvatic*, *submarin*, *submediocru*, *subcutanat*, *subpământean*, *subvulcanic*); *supra*- „deasupra“, „peste“ (*supradotat*, *supranatural*); *uni*- „unul singur“ (*unicameral*); *ultra*- „foarte“, „extrem de“ (*ultraaglomerat*, *ultraconfortabil*, *ultraprogresist*, *ultrascurt*, *ultrasecret*).

Adjective formate prin conversiune

Adjectivele se pot forma prin conversiune de la substantive, de la verbe (la participiu şi gerunziu) şi de la adverbe. Schimbarea valorii gramaticale a cuvintelor adjectivizate este determinată de utilizarea lor cu funcţiile sintactice ale adjectivului: (*geam*) *spart*, (*pom*) *altoit*, (*pâine*) *aburindă*. Odată cu plasarea cuvântului adjectivizat într-un context adjectival, acesta îşi schimbă şi comportamentul morfologic. El îşi pierde caracteristicile morfologice ale clasei de origine, devenind variabil în raport cu genul, numărul şi cazul: (*timp*) *pierdut* – (*bani*) *pierduţi* – (*zi*) *pierdută* – (*zile*) *pierdute*. Unele dintre cuvintele adjectivizate pot admite şi categoria gradelor de comparaţie.

Cel mai frecvent tip de trecere a cuvintelor aparţinând altor părţi de vorbire în clasa adjectivului este conversiunea participiilor. În română, acest tip de conversiune are un caracter regulat, gramaticalizat, ceea ce înseamnă că orice participiu poate apărea ca determinant al unui nume, căpătând o valoare adjectivală: (*carte*) *citită*, (*iarbă*) *cosită*, (*locuri*) *cunoscute*, (*timp*) *pierdut*. Această caracteristică a participiilor le-a permis unor lingvişti să afirme că toate participiile pasive, folosite în afara conjugării verbului, sunt, de fapt, adjective. De precizat că, chiar şi atunci când se comportă, sub aspect morfologico-sintactic, ca un adjectiv, participiul îşi poate păstra caracteristicile combinatorii de tip verbal (admite complinirile specifice verbului): *maşină furată de hoţi*, *carte citită din scoarţă în scoarţă*, *o lume dispărută de mult timp*.

Celelalte tipuri de adjectivizare sunt puţin productive. Astfel, adjectivizarea gerunziilor, un procedeu frecvent în sec. XIX, în special sub influenţa limbii franceze, nu mai este productiv în limba contemporană. Construcţiile cu gerunziul acordat în gen, număr şi caz cu substantivul determinat, funcţionând ca atribut adjectival, sunt simţite astăzi ca învechite: (*pâine*) *aburindă*, (*casă*) *arzândă*, (*apă*) *clocotindă*, (*ruine*) *fumegânde*, (*aripi*) *fluturânde*, (*mâini*) *tremurânde*. În limba contemporană, mai sunt utilizate următoarele gerunzii adjectivizate: (*ordine*) *crescândă*, (*rană*) *sângerândă*.

Conversiunea substantivelor prin adjectivizare este cu totul sporadică: *copila-mi murmurare* (M. Eminescu); *Şi câini mai bărbaţi*. (*Mioriţa*); *Muierea bărbată*, *avuţia casei*. (Folclor). Tot sporadică este şi conversiunea prin adjectivizare a adverbelor: *aşa vremuri*, *toamnă târzie*, *semănat devreme*. Trecând în clasa adjectivului, adverbul obţine proprietatea de a se declina: *În vaduri ape repezi curg*. (G. Coşbuc).

Locuţiunile adjectivale

Locuţiunile adjectivale sunt grupuri de cuvinte cu sens unitar, care au un comportament gramatical identic cu cel al adjectivelor: (*privelişte*) *de vis*, (*stare*) *de plâns*, (*om*) *la locul lui*, (*oameni*) *fel de fel*, (*oameni*) *unul şi unul*. După structura lor ele pot fi foarte variate. Cele mai multe locuţiuni adjectivale reprezintă grupuri prepoziţionale având în calitate de element central un substantiv. Ele sunt de următoarele tipuri:

1) prepoziţie + substantiv: *de ispravă*, *de treabă*, *de nădejde*, *de încredere*, *de frunte*, *de seamă*, *de geniu*, *de valoare*, *cu judecată*, *cu credinţă*, *cu stare*, *în putere*, *într-o ureche*, *fără cap*, *fără pereche*, *din bătrâni*, *din topor*;

2) prepoziţie + substantiv însoţit de un determinant: (om) *la locul lui*; *de modă veche*, *cu punga groasă*, *cu sânge rece*, *de prost gust*, *în floarea vârstei*, *de tot dragul*, *în toate minţile*, *în toată firea*, *în toată puterea cuvântului*;

3) substantiv + prepoziţie + substantiv: *fel de fel*, *tobă de carte*;

Alte locuţiuni adjectivale au în structura lor pronume (*de nimic*, *ca aceea*, *câte şi mai câte*, *tot unul şi unul*) numerale (*de doi bani*, *de milioane*), verbe (*de neuitat*, *de invidiat*, *cum trebuie*), adverbe (*de jos*, *de sus*, *cu nasul pe sus*), interjecţii (*ca vai de el*, *ca vai de lume*).

Cât priveşte elementele constitutive ale locuţiunilor adjectivale, este de menţionat lipsa din structura lor a adjectivului. În acelaşi timp, se observă că pentru locuţiunile adjectivale prepoziţia reprezintă un element component aproape obligatoriu.

Unele locuţiuni adjectivale pot fi folosite la un anumit grad de comparaţie (*un om mai cu judecată*, *un om foarte de treabă*, *băieţi foarte de încredere*). Există locuţiuni adjectivale care prin conţinutul lor lexical exprimă o însuşire la gradul superlativ: *o lucrare de mai mare dragul*, *o lucrare de excepţie*, *o fată ruptă din soare*.

În structura enunţului, locuţiunile adjectivale îndeplinesc aceleaşi funcţii sintactice ca şi adjectivele: *El este un om de treabă*. (atribut); *Părinţii lui sunt de modă veche*. (nume predicativ); *Îl crede în stare de orice*. (element predicativ suplimentar).

PRONUMELE

Pronumele este partea de vorbire care indică o fiinţă sau un lucru. În plan general semantic, pronumele se aseamănă cu substantivul. Ceea ce îl deosebeşte de substantiv este caracterul foarte abstract al sensului său. El comunică doar cele mai generale informaţii privind fiinţa sau lucrul desemnat fără a exprima şi caracteristicile lor. Din această cauză, unele pronume sunt dependente de situaţia de comunicare, iar altele de prezenţa în context a unui substantiv, cu care se asociază.

Din punctul de vedere al modului în care sunt identificate persoanele sau lucrurile cu ajutorul pronumelor se disting două clase de pronume. Unele pot indica o persoană sau un lucru prin raportare la situaţia de comunicare: *eu* – indică persoana care vorbeşte, *tu* – se referă la ascultător, *acesta* – se foloseşte pentru a indica un lucru sau o persoană apropiată de vorbitor etc.

O altă clasă este reprezentată de pronumele care indică persoana sau lucrul prin raportare la un substantiv prezent în enunţ sau în text. Aceste pronume funcţionează în structura enunţului ca substitute ale substantivului: *A venit bunicul*. *El mi-a adus un cadou*. În cel de al doilea enunţ, pronumele *el* ţine locul substantivului *bunicul* din primul enunţ, făcând referire la persoana care a fost precizată anterior. În felul acesta, pronumele ne ajută să desemnăm aceeaşi persoană fără ca să repetăm cuvântul *bunicul*.

Din cauză că nu dau indicaţii descriptive cu privire la ceea ce semnifică, pronumele nu pot preciza exact lucrul sau persoana desemnată atunci când sunt luate în afara contextului. După cum vedem, în cel de al doilea enunţ pronumele *el* indică un om. În alt context, acelaşi pronume poate fi folosit pentru a desemna un animal, un arbore, un râu etc. Astfel, semnificaţia pronumelui este determinată de contextul în care este utilizat, precum şi de sensul cuvintelor pe care le substituie şi la care se raportează: *Apoi Trică se făcuse şi el băiat aşezat*, *ascultător şi bun şcolar*. (I. Slavici); *Poartă-te şi tu mai atent cu el*. *E un copil*, *totuşi*. (O. Paler).

În anumite condiţii, unele pronume pot substitui un adjectiv (*cartea mea*, *cartea aceasta*) sau chiar un fragment de text (*E târziu deja*, *iar ei încă nu au ajuns*. *Aceasta ne îngrijorează pe toţi*.). În contextul dat, pronumele *aceasta* are în vedere conţinutul exprimat prin enunţul precedent.

Din punct de vedere morfologic, pronumele este o parte de vorbire flexibilă care se declină. Flexiunea pronumelui exprimă categoriile de caz, gen, număr şi persoană. Trăsătura esenţială a flexiunii pronominale este caracterul ei neregulat, în mare parte. Mijloacele folosite pentru exprimarea categoriilor

gramaticale în cazul pronumelui sunt: a) formele supletive (*eu*, *tu*, *el*, *ea*, *al meu*, *al tău*, *al său*), b) formele flexionare ale articolului hotărât (*dânsul*, *dânsa*, *dânşii*, *dânsele*, *unul*, *una*, *unii*, *unele*), c) desinenţele însoţite uneori de alternanţa sunetelor (*acesta*, *aceasta*, *aceştia*, *acestea*).

Trebuie avut însă în vedere că, sub aspect morfologic, pronumele este o clasă gramaticală foarte eterogenă. Alături de pronumele care au o paradigmă morfologică completă, există o serie de pronume invariabile în raport cu genul, numărul sau chiar persoana. Uneori printr-o paradigmă neregulată se caracterizează o anumită subclasă în întregime, alteori paradigma este incompletă doar în cazul unor membri ai clasei. În funcţie de capacitatea lor de a-şi schimba forma în raport cu persoana, pronumele se împart în următoarele două clase: a) pronume cu flexiune de persoană (personale, reflexive, de întărire, posesive) şi b) pronume fără flexiune de persoană (demonstrative, interogative, relative, nehotărâte, negative).

Clasificarea pronumelor

După sensul exprimat şi în funcţie de anumite trăsături gramaticale, se disting următoarele feluri de pronume: 1. pronumele personale: *eu*, *tu*, *el*, *ea…*; 2. pronumele reflexive: *sie*, *îşi*, *sine*, *se…*; 3. pronumele de întărire: *însumi*, *însuţi*, *însuşi…*; 4. pronumele posesive: *al meu*, *al tău*, *al său…*; 5. pronumele demonstrative: *acesta*, *aceasta…*; 6. pronumele interogative: *care*, *cine*, *ce…*; 7. pronumele relative: *care*, *cine*, *ce…*; 8. pronumele nehotărâte: *unul*, *altul*, *toţi*, *fiecare*, *careva*, *cineva*, *ceva…*; 9. pronumele negative: *nimeni*, *nimic*, *niciunul*.

Pronumele propriu-zise şi adjectivele pronominale

Sub aspectul comportamentului lor sintactic, se disting următoarele două subclase de pronume:

a) pronumele propriu-zise sau pronumele cu valoare substantivală

şi

b) pronumele cu valoare adjectivală, numite şi adjective pronominale.

Pronumele propriu-zise se folosesc cu funcţiile sintactice caracteristice substantivului. O parte dintre ele au o funcţie de înlocuire: *Acesta s-a întunecat la faţă*, *dar n-a zis nimic*. (O. Paler). Prin schimbarea valorii gramaticale unele pronume devin adjective pronominale. În acest condiţii, ele însoţesc şi determină un nume acordându-se cu acesta în gen, număr şi caz: *băiatul acesta*, *fata aceasta*, *care băiat*, *niciun băiat*, *nicio fată*. În enunţ, adjectivele pronominale îndeplinesc funcţia sintactică de atribut: *Din izvorul acesta şi-au tras dacii credinţa*, *tăria şi rostul vieţii lor*. (Al. Vlahuţă). Să se compare şi următoarele exemple: *Acesta este prietenul meu*. → *Băiatul acesta este prietenul meu*. *Al meu e în geantă*. → *Caietul meu e în geantă*.

Examinate din perspectiva comportamentului lor sintactic, pronumele se împart în următoarele trei clase:

a) cuvinte care pot funcţiona atât ca pronume propriu-zise, cât şi ca adjective pronominale. Din clasa dată fac parte: toate pronumele posesive, demonstrative, relative; cele mai multe pronume nehotărâte, interogative şi negative: *Ai noştri/sportivii noştri au învins. Aceasta/cartea aceasta e a mea. Unii/unii elevi au note bune. Care/care costum îţi place? Niciunul/niciun elev nu lipseşte.*

b) cuvinte care se utilizează numai cu valoare substantivală. Acestea sunt: pronumele personale, reflexive, unele pronume relative, interogative şi negative: *El a plecat. Cine este el? Nimeni nu-l poate opri.*

c) cuvinte care se folosesc numai ca adjective pronominale. În clasa dată intră: adjectivele pronominale de întărire şi unele pronume nehotărâte: *Eu însumi am fost acolo. Aşa e orice om.*

Pronumele personal

Pronumele personale sunt de două feluri: a) pronumele personale propriu-zise şi b) pronumele de politeţe.

Pronumele personal propriu-zis

Pronumele personal propriu-zis indică persoanele sau lucrurile după raportul lor faţă de dialog:

– persoana I indică vorbitorul (*eu*) sau vorbitorul împreună cu alte persoane (*noi*);

– persoana a II-a indică ascultătorul (*tu*) sau un grup de persoane dintre care cel puţin uneia i se vorbeşte (*voi*);

– persoana a III-a face referire la o persoană/un lucru (*el*, *ea*) sau la nişte persoane/nişte lucruri (*ei*, *ele*) despre care se vorbeşte.

Pronumele personal propriu-zis îşi schimbă forma după persoană, număr, caz şi după gen (la pers. 3). Pronumele personal propriu-zis are următoarele forme:

Cazul		**Singular**				**Plural**			
		I	II	III		I	II	III	
N.		*eu*	*tu*	*el*	*ea*	*noi*	*voi*	*ei*	*ele*
G.		–	–	*lui*	*ei*	–	–	*lor*	*lor*
D.	acc.	*mie*	*ţie*	*lui*	*ei*	*nouă*	*vouă*	*lor*	*lor*
	neacc.	*îmi, mi*	*îţi, ţi*	*îi, i*	*îi, i*	*ne, ni*	*vă, vi*	*le, li*	*le, li*
A.	acc.	*mine*	*tine*	*el*	*ea*	*noi*	*voi*	*ei*	*ele*
	neacc.	*mă*	*te*	*îl, l*	*o*	*ne*	*vă*	*îi, i*	*le*
V.		–	*tu!*	–	–	–	*voi!*	–	–

Dat fiind faptul că la cazul genitiv pronumele personal are forme proprii numai pentru pers. 2 şi 3. sg. şi pl. (*lui*, *ei*, *lor*), cu valoare de genitiv se folosesc:

– pronumele posesive: *meu*, *tău*, *său*, *nostru*, *vostru* etc.

– formele neaccentuate de dativ ale pronumelui personal (dativul posesiv): *îmi*, *îţi*, *îi*, *ne*, *vă*, *le: Îmi ajut părinţii*. (= *părinţii mei*).

În anumite contexte, formele de genitiv pers. 3 (*lui*, *ei*, *lor*) pot fi precedate de articolul genitival *al*, *a*, *ai*, *ale*: *Este un frate al lui*.

La cazurile dativ şi acuzativ pronumele personal are forme accentuate şi forme neaccentuate.

Pronumele sinonime cu pronumele de pers. 3 singular

Pe lângă pronumele personale propriu-zise, la pers. 3 există pronume sinonime cu formele pronumelui personal propriu-zis. Acestea sunt *dânsul* (*dânsa*, *dânşii*, *dânsele*), *însul* (*însa*).

Formele pronumelui personal *dânsul*

Cazul	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N.A. G.D.	*dânsul* *dânsului*	*dânşii* *dânşilor*	*dânsa* *dânsei*	*dânsele* *dânselor*

Formele pronumelui personal *însul*

Masculin		Feminin	
Singular	Plural	Singular	Plural
însul	*înşii*	*însa*	*însele*

Pronumele *dânsul* se întrebuinţează numai cu referire la persoane. Formele de genitiv-dativ ale acestui pronume sunt rar folosite în limba literară.

Cel de-al doilea pronume, *însul*, se întâlneşte astăzi numai în construcţii cu prepoziţiile *dintru*, *întru*, *printru*: *dintr-însul*, *într-însul*, *printr-însul*.

Întrebuinţarea pronumelor personale propriu-zise

În propoziţie pronumele personale propriu-zise înlocuiesc un substantiv, deci se folosesc numai cu valoare substantivală. Pronumele îndeplineşte aceleaşi funcţii sintactice ca şi substantivul înlocuit:

– subiect: *Elevul citeşte o carte*. = *El citeşte o carte*.

– atribut: *Cartea elevului este nouă*. = *Cartea lui este nouă*.

– nume predicativ: *Cărţile sunt ale elevului. = Cărţile sunt ale lui.*

– complement: *Profesorul îl laudă pe elev. = Profesorul îl laudă pe el.*

Formele accentuate ale pronumelui personal în dativ şi acuzativ cu funcţie de complement indirect (dativul) şi complement direct (acuzativul):

1) se folosesc împreună cu formele neaccentuate când în propoziţie este exprimat predicatul şi când se impune accentuarea complementului: *Mie îmi place teatrul. Pe el îl preocupă muzica.*

2) se întrebuinţează fără formele accentuate în următoarele situaţii: a) când în propoziţie nu este exprimat predicatul: – *Ţi-am adus un cadou.* – *Mie?* – *Da, ţie.*; – *Te caută un domn.* – *Pe mine?* – *Da, pe tine?*; b) când sunt cerute de o prepoziţie: *Datorită lui am reuşit.*; *El mi-a povestit multe lucruri despre tine.*

Formele neaccentuate ale pronumelui personal în dativ şi acuzativ însoţesc, cel mai adesea, un verb: *Îi spun mâine. Caută-l mai bine!* În construcţie cu un verb, formele neaccentuate pot sta:

1) înaintea verbului. Aceste forme sunt de două feluri:

a) libere, nelegate, când verbul pe lângă care se află este la prezent, imperfect, mai-mult-ca-perfect indicativ sau la prezumtiv prezent şi prezumtiv perfect: D.: *îmi spune*, *îmi spunea*, *îmi spusese*, *îmi va fi spunând*, *îmi va fi spus*; A.: *mă întreabă*, *mă întreba*, *mă întrebase*, *mă va fi întrebând*, *mă va fi întrebat*;

b) legate de verb când acesta este la perfectul compus indicativ, la condiţional prezent sau la condiţional perfect: D.: *mi-a spus*, *mi-ar spune*, *mi-ar fi spus*; A.: *m-a întrebat*, *m-ar întreba*, *m-ar fi întrebat*;

c) între conjuncţia *să* şi verbul de bază la conjunctiv prezent, la conjunctiv perfect sau la viitorul II indicativ: D.: *să-mi spună*, *să-mi fi spus*, *are să-mi spună*; A.: *să mă întrebe*, *să mă fi întrebat*, *are să mă întrebe*;

2) după verb când acesta este la imperativ pozitiv sau la gerunziu: D.: *spune-mi!*, *spunându-mi*; A.: *întreabă-mă!*, *întrebându-mă*;

3) după adverbul de negaţie *nu* din forma negativă a verbului, inclusiv în structura imperativului negativ: D.: *nu-mi spune*, *nu-mi spune!*; A.: *nu mă întreabă*, *nu mă întreba!*;

4) după prepoziţia *a* în structura infinitivului: D.: *A venit pentru a-mi spune adevărul.* A.: *Este aici pentru a mă întreba despre proiectul nostru.*

Aceleaşi reguli se aplică şi atunci când, în acelaşi enunţ, se folosesc două pronume personale neaccentuate: unul în dativ şi altul în acuzativ. În cazul acesta dativul totdeauna precedă acuzativul: – *Mi-l dai mie?* – *Pentru mata l-am făcut. Ţi-l dau.* (M. Sadoveanu); *Am nevoie de manualul de istorie. Când mi-l aduci?*; *Dacă nu poţi citi cărţile până mâine, mi le dai mai târziu. Roagă-l pe colegul tău să-ţi dea cărţile pe care ţi le-a promis.*

Pronumele de politeţe

Pronumele care exprimă o atitudine de respect sau distanţă faţă de persoanele către care ne adresăm (pers. 2) sau despre care vorbim (pers. 3). Ele au forme numai pentru pers. 1 şi 2 sg. şi pl.: pers. 2. sg. N.A. *dumneata*, G.D. *dumitale*, pl. N.A. G.D. *dumneavoastră*; pers. 3 sg., N.A., m. *dumnealui*, f. *dumneaei*, pl. *dumnealor*; sg. N.A. *dumneasa*, G.D. *dumisale*. În scris, pronumele de politeţe se pot prescurta astfel: pers. 2. sg. N.A. *d-ta*, G.D. *d-tale*, pl. N.A.G.D. *dv.*, *dvs.*, *d-voastră*; pers. 3 sg. N.A., m. *d-lui*, f. *d-ei*, pl. *d-lor*; sg. N.A. *d-sa*, G.D. *d-sale*.

Pronumele *dumneavoastră* se poate folosi atât pentru plural, cât şi pentru singular. Cu valoare de singular, acest pronume exprimă un grad mai înalt de politeţe sau o distanţă mai mare dintre vorbitor şi partenerul său de discuţie. Forma pronumelui de pers. 3 *dumneasa* (la G.D. *dumisale*), paralelă cu pronumele *dumnealui*, *dumneaei*, se întâlneşte mai rar.

Pe lângă aceste pronume de politeţe, mai sunt şi altele: *Domnia Ta*, *Domnia Voastră*, *Domnia Sa*, *Măria Ta*, *Măria Voastră*, *Măria Sa* etc., care se folosesc numai în stilul solemn şi ceremonios.

Pronumele reflexiv

Pronumele reflexiv marchează identitatea subiectului cu obiectul indirect sau cu cel direct. Acest pronume are forme numai pentru cazurile dativ şi acuzativ:

a) Dativul se foloseşte atunci când subiectul şi obiectul indirect este una şi aceeaşi persoană. În acest caz acţiunea verbului-predicat se înfăptuieşte în favoarea subiectului: *Omul harnic îşi face iarna car şi vara sanie*.

b) Acuzativul se foloseşte când subiectul şi obiectul direct este una şi aceeaşi persoană, ceea ce înseamnă că acţiunea verbului-predicat se răsfrânge asupra subiectului însuşi: *Adesea cel care ajută pe altul se ajută pe sine*.

Pronumele reflexiv are forme proprii numai pentru pers. 3 în dativ şi acuzativ nediferenţiate după genuri şi numere: D: *sie*, *îşi*; A: *sine*, *se*. Pentru pers. 1 şi 2 sg. şi pl. se folosesc formele de dativ şi acuzativ ale pronumelui personal propriu-zis. Acestea capătă valoare reflexivă când marchează identitatea subiectului cu obiectul direct sau indirect: D.: *îmi cumpăr mie*, *îţi cumperi ţie*, *ne cumpărăm nouă*, *vă cumpăraţi vouă;* A.: *mă laud pe mine*, *te lauzi pe tine*, *se laudă pe sine*.

Formele pronumelui reflexiv şi cele ale pronumelui personal propriu-zis cu valoare reflexivă sunt următoarele:

Numărul	Persoana	Dativ		Acuzativ	
		accentuat	neaccentuat	accentuat	neaccentuat
Singular	I II III	*mie* *ţie* *sie*	*îmi* (*mi*) *îţi* (*ţi*) *îşi* (*şi*)	*mine* *tine* *sine*	*mă* *te* *se*
Plural	I II III	*nouă* *vouă* *sie*	*ne* *vă* *îşi* (*şi*)	*noi* *voi* *sine*	*ne* *vă* *se*

Întrebuinţarea pronumelor reflexive

Pronumele reflexiv trimite la persoana sau la obiectul denumit de subiectul propoziţiei, ceea ce face ca numărul şi persoana pronumelui reflexiv să coincidă cu numărul şi persoana subiectului şi cu numărul şi persoana verbului-predicat:

D.: *Care om nu-şi doreşte fericire? Om* – subiectul = *îşi*, *sie* – obiectul indirect (pers. 3 sg.); *Nu doreşte* – predicatul (pers. 3 sg.);

A.: *Altora le dă povaţă*, *dar pe sine nu se învaţă*. *El* – subiectul subînţeles = *se*, *pe sine* – obiectul direct (pers. 3 sg.); *Nu învaţă* – predicatul (pers. 3 sg.).

Formele neaccentuate ale pronumelui reflexiv la acuzativ se pot utiliza: a) în structura verbelor pronominale şi b) în structura diatezei impersonale.

Verbele pronominale cu pronumele în acuzativ se definesc prin următoarele valori:

a) valoare reflexivă obiectivă: *Copilul se îmbracă de acum singur*. În acest caz, subiectul este identic cu obiectul direct, acţiunea verbului fiind orientată asupra subiectului însuşi. Această valoare poate fi actualizată prin folosirea formei accentuate a pronumelui reflexiv *pe sine*;

b) valoare reciprocă: *Om pe om se ajută*. *E îngrozitor să se ucidă frate pe frate!* (L. Rebreanu). Verbul exprimă o acţiune orientată de la un participant spre altul; pe lângă aceste verbe poate fi întrebuinţată sintagma *unul pe altul* sau adverbul *reciproc*;

c) valoare intranzitivă: *Mă trezesc în fiecare dimineaţă la ora şapte*., dar: *Îl trezesc pe fratele meu în fiecare dimineaţă*. Cu această valoare forma neaccentuată a pronumelui reflexiv în acuzativ limitează acţiunea verbului la sfera subiectului, ceea ce înseamnă că verbul denumeşte o acţiune care nu se extinde asupra unui obiect din afară;

d) valoare impersonală: *Afară se întunecă*. Verbul denumeşte o acţiune care se desfăşoară în absenţa unui subiect.

În cel de-al doilea caz, pronumele reflexiv se foloseşte în componenţa formei verbale de diateză, şi anume a diatezei impersonale. În componenţa acestei forme verbale se foloseşte numai forma neaccentuată de acuzativ *se*: *Aici se lucrează intens*. *Acolo se vorbeşte spaniola*. *Casa nu se vede din fum*.

Formele neaccentuate ale pronumelui reflexiv în dativ se întrebuinţează pe lângă un verb şi exprimă următoarele valori:

a) valoare reflexivă propriu-zisă: *Şi-a cumpărat un apartament*. (*el* = *îşi* = *sie*). Verbul denumeşte o acţiune care se înfăptuieşte în favoarea subiectului, altfel spus, subiectul şi destinatarul acestei acţiuni este aceeaşi persoană.;

b) valoare reciprocă: *Prin aceste acţiuni ei îşi dăunează unul altuia*. Acţiunea se înfăptuieşte în favoarea/defavoarea tuturor participanţilor implicaţi în realizarea acţiunii.;

c) valoare posesivă: *A venit să-şi vadă feciorul*. (*el* = *îşi* = *său*); *Îşi laudă cioara puii*. (*ea* = *îşi* = *săi*). În cadrul unor asemenea construcţii, între subiect şi obiect se stabileşte un raport de posesie. Un asemenea pronume în dativ poartă denumirea de dativ posesiv, fiind echivalent semantic cu un pronume posesiv.

Formele accentuate ale pronumelui reflexiv

Formele accentuate ale pronumelui reflexiv în dativ şi acuzativ (*sie*, *sine*) se folosesc:

a) în construcţii în care dublează formele neaccentuate, servind la reliefarea valorii reflexive propriu-zise a acestora. Prin forma neaccentuată a pronumelor reflexive se exprimă ideea de destinatar şi de obiect al acţiunii, iar prin formele accentuate se marchează insistenţa asupra acestor participanţi: D.: *Îşi provoacă neajunsuri*., dar: *Îşi provoacă numai sie neajunsuri*. A.: *Se laudă prea mult*., dar: *Se laudă prea mult pe sine*. Dublarea formei neaccentuate prin forma accentuată este obligatorie în frazele în care se exprimă o opoziţie: *Judecă-te pe tine*, *apoi judecă pe altul!*;

b) în construcţii fără formele neaccentuate. Aceasta utilizare a formelor accentuate este posibilă în enunţuri eliptice de predicat sau când ele apar cu o altă funcţie sintactică: *Cu un ceas în urmă toate nădejdile lui erau în alţii şi n-avea încredere în sine*. (L. Rebreanu).

Pronumele *sine* mai poate îndeplini funcţiile sintactice de atribut (*Stăpânirea de sine înseamnă stăpânirea lumii*.), complement indirect prepoziţional (*A lucrat numai pentru sine*.) sau complement circumstanţial de mod: *„Încă un tont“*, *zise drumeţul în sine şi plecă*. (I. Creangă). În aceste cazuri el este introdus prin prepoziţiile: *despre*, *pentru*, *la*, *în*, *cu*, *de*, *de la*.

Adjectivul pronominal de întărire

Adjectivul pronominal de întărire accentuează numele obiectului desemnat de substantivul sau de pronumele pe care acesta îl determină: *Prefectul însuşi roşi încurcat neştiind ce să mai facă*. (L. Rebreanu); *Poate că jertfa vieţii lui m-a scutit pe mine însumi de marea călătorie*… (V. Eftimiu).

Adjectivul pronominal de întărire are următoarele forme:

Persoana	Masculin		Feminin		
	singular	plural	singular		plural
			N.A.	G.D.	
I II III	*însumi* *însuţi* *însuşi*	*înşine* *înşivă* *înşişi*	*însămi* *însăţi* *însăşi*	*însemi* *înseţi* *înseşi*	*însene* *însevă* *înseşi* (*însele*)

Întrebuinţarea adjectivelor pronominale de întărire

În limba contemporană, aceste forme au numai valoare adjectivală, fiind folosite:

a) pe lângă un pronume personal sau reflexiv: *Eu însumi trebuie să fac aceasta*. *Este nemulţumit de sine însuşi*;

b) pe lângă un substantiv: *Cel mai puţin nerăbdător era eroul însuşi*. (V. Eftimiu)

În îmbinare cu un pronume, adjectivul pronominal de întărire stă numai după acesta: *Sfătuieşte-te cu cel mic şi cu cel mare şi pe urmă hotărăşte tu însuţi*. (A. Pann). Folosit pe lângă un substantiv, adjectivul pronominal de întărire poate sta atât înaintea, cât şi după cuvântul determinat: *Craiul însuşi a ridicat sabia cea mare*. (M. Sadoveanu); *Mare fu uimirea şi bucuria lui Făt-Frumos când găsi de partea cealaltă a podului pe însuşi tatăl său*, *împăratul*. (V. Eftimiu).

Adjectivul pronominal de întărire se acordă cu termenul regent în persoană, gen, număr şi caz: *Dar când se uita în oglindă*, *rămânea el însuşi surprins de omul dinaintea sa*. (G. Călinescu); *Şi mi-s dragă mie însemi*, *pentru că-i sunt dragă lui*. (M. Eminescu).

Pronumele posesiv

Pronumele posesiv înlocuieşte numele unui obiect sau numele unor obiecte care se află într-un raport de posesie unul faţă de altul. El poate fi întrebuinţat:

a) cu valoare relativă (când substituie numai numele posesorului);

b) cu valoare absolută (când substituie atât numele obiectului posedat, cât şi numele posesorului). De exemplu: *Caietul meu s-a găsit*, *iar al tău nu se vede nicăieri*. *meu* – înlocuieşte numai numele posesorului (= *care îmi aparţine mie*); *al tău* – înlocuieşte atât numele obiectului posedat, cât şi numele posesorului (= *caietul care îţi aparţine ţie*).

Pronumele posesiv are următoarele forme:

Posesorul	Persoana	Obiectul posedat			
		un obiect posedat		mai multe obiecte posedate	
		masculin	feminin	masculin	feminin
un singur posesor	I II III	(*al*) *meu* (*al*) *tău* (*al*) *său* (*al*) *lui* (*al*) *ei*	(*a*) *mea* (*a*) *ta* (*a*) *sa* (*a*) *lui* (*a*) *ei*	(*ai*) *mei* (*ai*) *tăi* (*ai*) *săi* (*ai*) *lui* (*ai*) *ei*	(*ale*) *mele* (*ale*) *tale* (*ale*) *sale* (*ale*) *lui* (*ale*) *ei*
mai mulţi posesori	I II III	(*al*) *nostru* (*al*) *vostru* (*al*) *lor*	(*a*) *noastră* (*a*) *voastră* (*a*) *lor*	(*ai*) *noştri* (*ai*) *voştri* (*ai*) *lor*	(*ale*) *noastre* (*ale*) *voastre* (*ale*) *lor*

La pers. 3 sg., alături de formele pronumelui posesiv (*al său*, *a sa*, *ai săi*, *ale sale*), se folosesc şi formele de genitiv singular ale pronumelui personal propriu-zis (*al*, *a*, *ai*, *ale lui; al*, *a*, *ai*, *ale ei*). Pentru pers. 3 pl., în locul pronumelui posesiv, care nu are forme proprii, se întrebuinţează forma de genitiv plural a pronumelui personal (*al*, *a*, *ai*, *ale lor*).

Fiind folosit cu valoare absolută, pronumele posesiv este totdeauna precedat de articolul posesiv (*al*, *a*, *ai*, *ale*).

Cu valoare relativă, funcţionând ca determinant al unui substantiv, pronumele posesiv poate apărea fie fără articolul posesiv (*caietul meu*), fie însoţit de acest articol (*un caiet al meu*, *acest caiet al meu*, *caietul cel nou al meu*).

La feminin singular pronumele posesiv are două forme de caz:

a) una pentru nominativ-acuzativ (*mea*, *ta*, *sa*, *noastră*, *voastră*): *Teatrul nostru naţional şi literatura noastră dramatică au ajuns într-o stare proastă, domnule, foarte proastă*... (I. L. Caragiale);

b) alta pentru genitiv-dativ, omonimă cu forma de plural (*mele*, *tale*, *sale*, *noastre*, *voastre*): *Nu-i neapărată nevoie ca băiatul să ştie cu de-amănuntul istoria mamei sale*. (G. Călinescu):

	Singular	Plural
N.A.	*sora mea*	*surorile mele*
G.D.	*surorii mele*	*surorilor mele*

Pronumele demonstrativ

Pronumele demonstrativ indică un obiect arătând apropierea sau depărtarea lui faţă de vorbitor sau în raport cu timpul prezent (*acesta*, *acela*), identificându-l cu el însuşi (*acelaşi*) sau diferenţiindu-l de alte obiecte (*celălalt*).

Formele pronumelui demonstrativ

a) pronumele demonstrativ de apropiere:

Cazul	Masculin		Feminin	
	singular	plural	singular	plural
N.A. **G.D.**	*acest* (*a*) *acestui* (*a*)	*aceşti* (*a*) *acestor* (*a*)	*această* (*a*) *acestei* (*a*)	*aceste* (*a*) *acestor* (*a*)

b) pronumele demonstrativ de depărtare:

N.A. **G.D.**	*acel* (*a*) *acelui* (*a*)	*acei* (*a*) *acelor* (*a*)	*acea*/*aceea* *acelei* (*a*)	*acele* (*a*) *acelor* (*a*)

c) pronumele demonstrativ de identitate:

N.A. **G.D.**	*acelaşi* *aceluiaşi*	*aceiaşi* *aceloraşi*	*aceeaşi* *aceleiaşi*	*aceleaşi* *aceloraşi*

d) pronumele demonstrativ de diferenţiere:

N.A. **G.D.**	*celălalt* *celuilalt*	*ceilalţi* *celorlalţi*	*cealaltă* *celeilalte*	*celelalte* *celorlalte*

Întrebuinţarea pronumelor şi adjectivelor pronominale demonstrative

Toate speciile de pronume demonstrativ se folosesc fie ca pronume (ţin locul unui nume): *Celălalt a zăcut o bucată bună de vreme*. (M. Sadoveanu), fie ca adjective pronominale (determină un nume): *Oamenii de spirit ocolesc aceste dificultăţi*. (G. Călinescu).

Pronumele demonstrativ preia genul, numărul şi cazul substantivului înlocuit, iar adjectivul pronominal demonstrativ se acordă cu substantivul determinat.

Forma pronumelui şi a adjectivului demonstrativ de apropiere şi de depărtare postpus este cea cu -*a* final:

a) pronumele demonstrativ: *Acesta este fratele meu*. *Aceasta este casa noastră*. *Care este locul meu: acesta sau acela?*

b) adjectivul pronominal demonstrativ: *muntele acesta*, *casa aceasta; muntele acela*, *casa aceea*.

Forma adjectivului demonstrativ de apropiere şi de depărtare antepus este cea fără -*a* final: *acest munte*, *această casă; acel munte*, *acea casă*.

Pronumele şi adjectivul pronominal demonstrativ de identitate au aceeaşi formă. Adjectivul pronominal de identitate se află totdeauna înaintea

substantivului determinat: *Ne-am întors pe acelaşi drum. Suntem de aceeaşi vârstă. Am sosit în seara aceleiaşi zile.*

Demonstrativul de diferenţiere se foloseşte la aceeaşi formă şi ca pronume, şi ca adjectiv pronominal fie antepus, fie postpus: *celălalt stejar/stejarul celălalt, cealaltă clădire/clădirea cealaltă. Celălalt era mai pregătit; Îi vine rândul şi celuilalt.*

Pronumele interogativ

Pronumele interogativ substituie, în propoziţii interogative parţiale, cuvântul aşteptat ca răspuns. Pronumele interogative sunt: *cine?*, *ce?*, *care?*, *cât?*, *al câtelea?*

Formele pronumelor interogative:

Pronumele interogative *cine* şi *ce* îşi schimbă forma numai după cazuri:

N.	*cine*	*ce*
G. **D.**	*al cui, a cui, ai cui, ale cui* *cui*	
A.	*pe cine*	*ce*

Pronumele interogativ *care*:

Cazul	**Masculin**		**Feminin**	
	singular	plural	singular	plural
N.A. **G.D.**	*care* *cărui (a)*	*care* *căror (a)*	*care* *cărei (a)*	*care* *căror (a)*

Pronumele interogativ *cât*:

N.A. **G.D.**	*cât* –	*câţi* *câtor (a)*	*câtă* –	*câte* *câtor (a)*

Pronumele interogativ *al câtelea* este variabil numai după genuri: masculin – *al câtelea*; feminin – *a câta*. Locuţiunea adjectivală interogativă *ce fel de…?* este invariabilă: *Ce fel de cărţi sunt acestea?*

Întrebuinţarea pronumelor şi adjectivelor pronominale interogative

Pronumele *cine* se referă la persoane, uneori şi la fiinţe sau lucruri: *Cine este el? Cine ţi-a spus? Ce* se referă la lucruri sau noţiuni abstracte: *Ce ai adus? Ce s-a întâmplat?* Persoanele identificate cu ajutorul pronumelui *cine* şi obiectele identificate cu ajutorul pronumelui *ce* sunt total necunoscute vorbitorului. *Cine a scris acest articol? Ce mi-ai adus?*

Cu pronumele *care* se întreabă şi despre fiinţe şi despre lucruri: *Pe masă sunt două cărţi*. *Care* (*dintre ele*) *este cartea ta?* Pronumele *care* este întrebuinţat când persoanele sau obiectele despre care se întreabă sunt parţial cunoscute: *Acolo erau doi băieţi*. *Care dintre ei este prietenul tău?*

Pronumele *cât* se referă la cantităţi, iar cu ajutorul pronumelui *al câtelea* se întreabă despre ordinea obiectelor la numărare: *Câţi lipsesc? Al câtelea eşti pe listă?*

Cât priveşte valoarea cu care se întrebuinţează, pronumele interogative se împart în următoarele categorii:

a) cuvinte folosite numai cu valoare pronominală: *cine*: *Cine m-a căutat?*

b) cuvinte care pot avea atât valoare pronominală, cât şi valoare adjectivală: *ce*, *care*, *cât* şi *al câtelea*: *Ce* (*carte*) *citeşti? Care* (*tablou*) *îţi place? Câţi* (*oaspeţi*) *au sosit? Al câtelea* (*tren*) *a trecut?*

c) cuvinte care au numai valoare adjectivală: locuţiunea *ce fel de*…: *Ce fel de ciuperci sunt acestea?*

Pronumele relativ

Pronumele relativ joacă un rol dublu: stabileşte raportul sintactic între o propoziţie subordonată şi regenta ei şi, în acelaşi timp, îndeplineşte funcţia unei părţi de propoziţie în subordonată: *A fost odată un împărat bătrân*[1]/, *care avea o singură fată*[2]/. (V. Eftimiu).

care – a) element de relaţie, introduce o subordonată atributivă (2); b) îndeplineşte funcţia sintactică de subiect în propoziţia subordonată, substituind cuvântul *împăratul* din propoziţia principală (1).

Din punctul de vedere al formei, pronumele relative sunt de două feluri: a) pronume relative simple (sunt omonime cu cele interogative): *cine*, *ce*, *care*, *cât*; b) pronumele relativ compus *cel ce*.

Formele pronumelor relative simple sunt identice cu cele ale pronumelor interogative omonime.

Formele pronumelui relativ compus *cel ce*:

Cazul	**Masculin**		**Feminin**	
	singular	plural	singular	plural
N.A. **G.D.**	*cel ce* *celui ce*	*cei ce* *celor ce*	*ceea ce* *celei ce*	*cele ce* *celor ce*

Pronumele relative se întrebuinţează la diferite forme cazuale (numai cele variabile) sau însoţite de anumite prepoziţii:

Nu ştiu cine este acest om./*ale cui sunt cărţile*./*cui să transmit scrisoarea*./*pe cine să întreb*./*despre cine s-a vorbit*./*la cine se gândeşte*.

Ştiu ce trebuie să fac./*despre ce s-a discutat la şedinţă*./*cu ce a plecat el acasă*./*de ce a întârziat*./*pentru ce îi trebuie bani*./*la ce lucrezi acum*.

Pronumele nehotărât

Pronumele nehotărât indică obiectul fără a transmite vreo informaţie precisă asupra lui.

După structură, pronumele nehotărâte sunt de două feluri: a) pronume simple (*unul*, *altul*, *atât*, *cutare*) şi b) pronume compuse.

Pronumele compuse	
fie- **+ pronume relativ simplu**	*fiecare*, *fiecine*, *fiece*
ori- **+ pronume relativ simplu**	*oricare*, *oricine*, *orice*, *oricât*
ori- **+ *-şi-* + pronume relativ simplu**	*orişicare*, *orişicine*, *orişice*
oare- **+ pronume relativ simplu**	*oarecare*
pronume relativ simplu + *-va*	*careva*, *cineva*, *ceva*, *câtva*
vre- **+ pronume relativ simplu**	*vreunul*, *vreuna*
alt- **+ pronume relativ compus**	*altcineva*, *altceva*

În funcţie de capacitatea lor de a-şi schimba forma după gen, număr şi caz, se disting următoarele tipuri de pronume nehotărâte: variabile şi invariabile.

După numărul de forme pe care le pot avea pentru a exprima genul, numărul şi cazul, pronumele variabile se împart în următoarele clase:

a) pronume nehotărâte cu 8 forme:

Cazul	**Masculin**		**Feminin**	
	singular	plural	singular	plural
N.A. **G.D.**	*un/unul* *unui*(*a*)	*unii* *unor*(*a*)	*o/una* *unei*(*a*)	*unele* *unor*(*a*)
N.A. **G.D.**	*vreun/vreunul* *vreunui*(*a*)	*vreunii* *vreunora*(*a*)	*vreo/vreuna* *vreunei*(*a*)	*vreunele* *vreunor*(*a*)
N.A. **G.D.**	*alt/altul* *altui*(*a*)	*alţi*(*i*) *altor*(*a*)	*altă/alta* *altei*(*a*)	*alte/altele* *altor*(*a*)

b) pronume nehotărâte cu 6 forme:

N.A. **G.D.**	*atât*(*a*) –	*atâţi*(*a*) *atâtor*(*a*)	*atâta* –	*atâtea* *atâtor*(*a*)
N.A. **G.D.**	*câtva* –	*câţiva* *câtorva*	*câtăva* –	*câteva* *câtorva*
N.A. **G.D.**	*oricât* –	*oricâţi* *oricâtor*(*a*)	*oricâtă* –	*oricâte* *oricâtor*(*a*)

c) pronume nehotărâte cu 5 forme:

N.A.	*cutare*			
G.D.	*cutărui*(*a*)	*cutăror*(*a*)	*cutărei*(*a*)	*cutăror*(*a*)
N.A.	*oricare*			
G.D.	*oricărui*(*a*)	*oricăror*(*a*)	*oricărei*(*a*)	*oricăror*(*a*)
N.A.	*orişicare*			
G.D.	*orişicărui*(*a*)	*orişicăror*(*a*)	*orişicărei*(*a*)	*orişicăror*(*a*)

d) pronume nehotărâte cu 3 forme:

N.A.	*fiecare*			
G.D.	*fiecărui*(*a*)	–	*fiecărei*(*a*)	–

e) pronume nehotărâte cu 2 forme:

N.A. **G.D.**	*cineva* *cuiva*	*orişicine* *orişicui*	*altcineva* *altcuiva*	*fiecine* *fiecui*	*oricine* *oricui*

Pronumele nehotărâte invariabile sunt: *careva*, *ceva*, *altceva*, *oarecare*, *orice*, *orişice*, *fiece*.

Întrebuinţarea pronumelor şi adjectivelor pronominale nehotărâte

Pronumele nehotărâte se pot întrebuinţa atât cu valoare substantivală, ţinând locul unui nume, cât şi cu valoare adjectivală când determină un nume. Din punctul de vedere al utilizării lor, pronumele nehotărâte pot fi repartizate în următoarele clase:

a) Forme utilizate cu valoare exclusiv pronominală: *careva*, *cineva*, *fiecine*, *oricine*, *orişicine*, *altcineva*, *altceva*;

b) Forme utilizate atât cu valoare pronominală, cât şi cu valoare adjectivală: *unul*, *altul*, *vreunul*, *atât*, *câtva*, *ceva*, *fiecare*, *cutare*, *oricare*, *orişicare*, *orice*, *orişice*, *oricât*;

c) Forme utilizate cu valoare exclusiv adjectivală: *fiece*, *oarecare*.

În propoziţie, pronumele nehotărâte variabile preiau genul, numărul şi cazul substantivului înlocuit: *Acolo erau doi oameni*. *Unul îmi părea cunoscut*. Adjectivele pronominale nehotărâte sunt antepuse substantivului determinat acordându-se cu acesta în gen, număr şi caz: *Au mai trecut şi alte zile*.

Unele pronume nehotărâte (*oricine*, *oricare*, *orice*, *oricât*) îndeplinesc şi funcţia de element de relaţie, introducând în cadrul frazei propoziţii subordonate: *Nu vrea să plece*,[1]/ *orice i-aş făgădui*.[2]/ (T. Arghezi)

Pronumele negativ

Pronumele negativ exprimă inexistenţa obiectului. După structură, pronumele negative sunt de două feluri: simple (*nimeni*, *nimic*) şi compuse (*niciunul*, *niciuna*).

Pronumele *nimic* este invariabil. *Nimeni* are flexiune numai după caz: N.A. *nimeni*; G.D. *nimănui*.

Niciunul este variabil după gen, număr şi caz, având forme specifice când apare ca adjectiv, rezultate din căderea elementelor finale -*ul*, -*a*.

Pronumele negativ *niciunul*:

Cazul	**Masculin**		**Feminin**	
	singular	plural	singular	plural
N.A. **G.D.**	*niciunul* *niciunuia*	*niciunii* *niciunora*	*niciuna* *niciuneia*	*niciunele* *niciunora*

Adjectivul pronominal negativ *niciun*:

N.A. **G.D.**	*niciun* (*băiat*) *niciunui* (*băiat*)	*niciunii* (*băieţi*) *niciunor* (*băieţi*)	*nicio* (*fată*) *niciunei* (*fete*)	*niciunele* (*fete*) *niciunor* (*fete*)

Întrebuinţarea pronumelor şi adjectivelor pronominale negative

Nimeni se foloseşte cu referire la persoane, iar *nimic*, cu referire la lucruri. *Nimeni* şi *nimic* pot apărea numai ca pronume: *Acolo nu era nimeni*. *El nu ştie nimic*.

Niciunul se întrebuinţează şi cu valoare pronominală, şi cu valoare adjectivală. Ca adjectiv este totdeauna aşezat înaintea substantivului determinat având forme diferite de ale pronumelui negativ (fără -*ul* şi -*a* final): *Niciunul nu scrie*. *Niciuna nu este bună*. *Niciun elev nu scrie*. *Nicio soluţie nu este bună*.

NUMERALUL

Numeralul este partea de vorbire care exprimă, sub diferite aspecte, noţiunea de număr definit: un număr abstract (*cinci*), caracteristica numerică a obiectelor (*cinci elevi*) sau ordinea numerică a obiectelor (*al cincilea*).

Specific pentru clasa numeralului este organizarea subspeciilor în serii numerice care încep, de obicei, de la unitate şi care teoretic sunt infinite. În cadrul clasei numeralului există un anumit număr de elemente care servesc pentru formarea, după anumite modele, a celorlalte numerale din cadrul subspeciilor respective. Inventarul acestor elemente este practic închis. Pe de altă parte, toate subspeciile de numerale se constituie pe baza numeralelor cardinale propriu-zise.

Din punctul de vedere al flexiunii, numeralul este o parte de vorbire, în general, flexibilă. Categoriile specifice numeralului sunt aceleaşi ca şi la substantiv şi adjectiv: genul, numărul şi cazul. Dintre părţile de vorbire care se declină, numeralul are însă cea mai redusă flexiune. Numeralele care îşi schimbă forma în raport cu aceste categorii este destul de mic. Astfel, după număr se schimbă doar câteva numerale: *zece*/*zeci*, *sută*/*sute*, *mie*/*mii*, *primul*/*primii*; în raport cu genul sunt variabile numeralele cardinale propriu-zise corespunzătoare lui 1 şi 2 şi cele compuse cu aceste numerale (*unu*/*una*, *doi*/*două*, *treizeci şi doi*/*treizeci şi două*), inclusiv numeralele colective (*amândoi*/*amândouă*) şi cele distributive (*câte doi*/*câte două*), precum şi numeralele ordinale propriu-zise (*al treilea*/*a treia*). Cazul este caracteristic numeralelor care se folosesc cu valoare substantivală (numeralele cardinale propriu-zise, fracţionare, colective) şi adjectivală (numeralele multiplicative, ordinale propriu-zise).

Şi din punct de vedere sintactic, numeralul este o clasă eterogenă. În propoziţie, un numeral se poate întrebuinţa: cu valoare adjectivală când însoţeşte un substantiv (*zece zile*, *a treia casă*); cu valoare substantivală când se foloseşte singur (*Doi ori doi fac patru*.); cu valoare adverbială când determină un verb (*L-am întâlnit de două ori*.).

După sensul lor general şi după structură, numeralele se împart în două clase mari: a) numerale cardinale (care exprimă un număr sau simpla determinare numerică a obiectelor); b) numerale ordinale (care arată ordinea numerică a obiectelor).

Cele două specii de numerale se recunosc cu ajutorul întrebărilor *câţi? câte?* (numeralele cardinale) şi *al câtelea? a câta?* (cele ordinale). În funcţie de alte indicaţii cantitative speciale, în cadrul acestor clase mari de numeral se disting mai multe subspecii. Există următoarele specii de numerale cardinale: numeralele cardinale propriu-zise (*doi*, *trei*, *cinci*); numeralele fracţionare (*o doime*, *trei pătrimi*); numeralele colective (*amândoi*, *tustrei*, *tusşase*);

numeralele distributive (*câte doi*, *câte trei*, *câte cinci*); numeralele multiplicative (*îndoit*, *întreit*, *însutit*); numeralele adverbiale (*de două ori*, *de trei ori*, *de o sută de ori*). Între numeralele ordinale se disting două subspecii: numeralele ordinale propriu-zise (*primul*, *al doilea*, *al zecelea*); numeralele ordinale adverbiale (*a doua oară*, *a treia oară*).

Numeralul cardinal propriu-zis

Numeralul cardinal propriu-zis exprimă numere întregi. El răspunde la întrebările *câţi?*, *câte?*

După structură, numeralele cardinale propriu-zise se împart în două clase:

a) numerale simple: *unu*, *una*, *doi*, *două*, *trei*, *patru*, *cinci*, *şase*, *şapte*, *opt*, *nouă*, *zece*, *zeci*, *sută*, *sute*, *mie*, *mii*, *milion*, *milioane*, *miliard*, *miliarde*, *bilion*, *bilioane*, *trilion*, *trilioane*, *zero*, *zerouri*;

b) numerale compuse după cum urmează: numeralele de la 11 la 19 cu structura: unitate + prepoziţia *spre* + *zece* (*unsprezece*, *doisprezece*, *treisprezece*, *paisprezece*, *cincisprezece*, *şaisprezece*, *şaptesprezece*, *optsprezece*, *nouăsprezece*); numeralele pentru zeci cu structura: unitate + *zeci* (*douăzeci*, *treizeci*, *patruzeci*, *cincizeci*, *şaizeci*, *şaptezeci*, *optzeci*, *nouăzeci*); numeralele de la 21 la 99 cu structura: numărul zecilor + *şi* + unitate (*douăzeci şi unu*, *douăzeci şi doi*, *douăzeci şi trei*, *treizeci şi patru*, *treizeci şi cinci*, *treizeci şi şase*, *patruzeci şi trei*, *patruzeci şi şapte*, *patruzeci şi opt*, *nouăzeci şi şapte*, *nouăzeci şi opt*, *nouăzeci şi nouă*); numeralele pentru sute, mii, milioane cu structura: unitate + *sută*/*sute*; unitate + *mie*/*mii*; unitate + *milion*/*milioane* (*o sută*, *două sute*, *trei sute*, *şapte sute*, *opt sute*, *nouă sute*, *o mie*, *două mii*, *trei mii*, *un milion*, *două milioane*, *trei milioane*); numeralele de la 101 la 999 cu structura: numărul sutelor (+ numărul zecilor) + unităţi (*o sută unu*, *o sută una*, *o sută doi*, *o sută două*, *două sute cinci*, *patru sute cincizeci*, *şapte sute patruzeci şi nouă*, *opt sute treizeci şi doi*, *nouă sute nouăzeci şi nouă*); numeralele pentru zecile şi sutele de mii şi milioane cu structura: numărul zecilor, sutelor (+ *de*) + *mii*/*milioane* (*zece mii*, *unsprezece mii*, *două zeci şi cinci de mii*, *trei sute de mii*, *zece milioane*, *douăzeci şi cinci de milioane*, *o sută de milioane*, *două sute de milioane*).

Numeralul cardinal propriu-zis se caracterizează prin categoriile de gen, număr şi caz. El are însă o flexiune destul de redusă în raport cu celelalte părţi de vorbire care se declină.

Numeralul *unu* este variabil după gen şi caz:

– numeralul cu valoare substantivală: masculin N.A. *unu*(*l*), G.D. *unuia*; feminin N.A. *una*, G.D. *uneia*;

– numeralul cu valoare adjectivală: masculin N.A. *un* (*băiat*), G.D. *unui* (*băiat*), feminin N.A. *o* (*fată*), G.D. *unei* (*fete*).

Forma numeralului *unu* cu *-l* final se întâlneşte doar în expresiile: *unul singur*, *de unul singur*, *până la unul*, *toţi până la unul*, (*tot*) *unul şi unul*, *unul câte unul*.

Formele numeralului *un* cu valoare adjectivală coincid cu cele ale articolului substantival nehotărât. Cele două serii de forme se deosebesc doar în funcţie de context. Valoarea de numeral a acestor forme este scoasă în relief când sunt corelate cu alte numerale: *Are un băiat şi două fete*. *Mi-a adus o carte*, *nu două*.

Numeralul *doi* este variabil numai după gen: *doi* m. – *două* f. Aceste forme se întâlnesc şi în componenţa numeralelor compuse: *doisprezece* – *douăsprezece*; *douăzeci şi doi* – *douăzeci şi două*. Numeralele *zero*, *zece*, *sută*, *mie*, *milion*, *miliard*, *bilion*, *trilion* au o flexiune substantivală. Ele se declină cu ajutorul articolului substantival hotărât şi nehotărât. Numeralele *zece*, *sută*, *mie* se comportă ca substantive feminine, iar numeralele *zero*, *milion*, *miliard*, *bilion*, *trilion* se declină ca şi substantivele neutre. Iată câteva modele de declinare a numeralelor:

Genul	**Cazul**	**Declinarea**			
		cu articol nehotărât		cu articol hotărât	
		singular	plural	singular	plural
f.	N.A.	*o mie*	*nişte mii*	*mia*	*miile*
	G.D.	*unei mii*	*unor mii*	*miei*	*miilor*
n.	N.A.	*un milion*	*nişte milioane*	*milionul*	*milioanele*
	G.D.	*unui milion*	*unor milioane*	*milionului*	*milioanelor*

Celelalte numerale cardinale propriu-zise sunt invariabile.

Exprimarea raporturilor cazuale

Eterogenitatea clasei se manifestă şi în planul exprimării categoriilor gramaticale. Astfel, cât priveşte marcarea raporturilor cazuale, trebuie menţionat că există trei modalităţi de exprimare:

a) cu ajutorul formelor cazuale la numeralele variabile după caz (adică prin desinenţă sau prin articolul hotărât): *unu*, *zece*, *sută*, *mie*, *milion*, *primul* etc.;

b) cu ajutorul formelor cazuale ale articolului adjectival care însoţeşte numeralul: N.A. *cei doisprezece elevi*; G.D. *celor doisprezece elevi*.;

c) cu ajutorul unor construcţii analitice alcătuite cu prepoziţia *a* pentru cazul genitiv şi cu prepoziţia *la* pentru cazul dativ: G.: *Cărţile a trei elevi sunt pe masă*. D.: *S-au înmânat cadouri la trei elevi*.

Întrebuinţarea numeralelor cardinale

În propoziţie, numeralele cardinale pot fi folosite:

– cu valoare substantivală: *Mai bine o pasăre în mână decât zece pe gard*. (Folclor);

– cu valoare adjectivală: *Anul se compune din patru anotimpuri sau douăsprezece luni*. Numeralele cardinale propriu-zise cu valoare adjectivală se folosesc de obicei înaintea substantivului (*trei flori*). Construcţiile cu numeralele cardinale propriu-zise folosite cu valoare adjectivală au următoarea structură:

a) numeralele de la 1 la 19 (şi cele compuse care se termină în numeralele de la 1 la 19) sunt alăturate direct substantivului. În acest caz, construcţiile cu numeral au următoarea structură: numeral + substantiv (*două cărţi*, *unsprezece cărţi*, *o sută zece cărţi* etc.);

b) numeralele de la 20 în sus (cu excepţia celor compuse care se termină în numeralele de la 1 la 19) se leagă de substantiv cu ajutorul prepoziţiei *de*. Structura unor asemenea construcţii este următoarea: numeral + *de* + substantiv (*douăzeci de cărţi*, *o sută cincizeci de cărţi* etc.).

Numeralul fracţionar

Numeralul fracţionar exprimă o parte dintr-un întreg: *Pădurile ocupă o treime din regiune*. Numeralele fracţionare au următoarea structură:

– numeral cardinal + numeral cardinal + -*ime*/-*imi*: *1/2 – o doime*, *1/3 – o treime*, *3/4 – trei pătrimi*, *2/3 – două treimi*, *2/5 – două cincimi*;

– numeral cardinal + *pe* sau *supra* + numeral cardinal: *2/3 – doi pe trei*, *3/5 – trei pe cinci*, *5/6 – cinci pe şase*, *2/3 – doi supra trei*, *3/5 – trei supra cinci*, *5/6 – cinci supra şase*;

– numeral cardinal + numeral ordinal: *3/4 – trei a patra*, *5/8 – cinci a opta*, *3/7 – trei a şaptea*;

– numeral ordinal + substantivul *parte*: *a treia parte*, *a cincea parte*, *a zecea parte*. Pentru *1/2* şi *1/4* se folosesc de asemenea substantivele *jumătate* şi, respectiv, *sfert*.

Numeralele fracţionare se leagă de substantiv cu ajutorul prepoziţiilor *din* şi *dintre*: *Munţii ocupă o treime din teritoriul ţării*.; *Două treimi dintre elevi vor merge în excursie*.

Numeralul colectiv

Numeralul colectiv exprimă ideea de grupare a obiectelor în ansambluri determinate numeric. Ele arată deci din câte obiecte este formată o colectivitate.

Numeralele colective au următoarea structură:

– pentru un colectiv de 2 persoane: *amândoi*, *ambii*;

– pentru colective de la 3 până la 10 există următoarele variante: *tus*- + numeral cardinal propriu-zis (*tustrei*, *tuspatru*, *tuscinci*, *tusşase*, *tusopt*...); *câteşi*- + numeral cardinal propriu-zis (*câteşitrei*, *câteşipatru*, *câteşicinci*...);

– pentru colective de la 3 în sus: *toţi* + numeral cardinal propriu-zis (*toţi trei*, *toţi cinci*, *toţi zece*, *toţi o sută*...).

Numeralele *amândoi* şi *ambii* îşi schimbă forma după gen şi caz: masculin N.A. *amândoi*, G.D. *amânduror*(*a*); feminin N.A. *amândouă*, G.D. *amânduror*(*a*); masculin N.A. *ambii*, G.D. *ambele*; feminin N.A. *ambele*, G.D. *ambelor*. Numeralele *tustrei* şi *câteşitrei* sunt variabile după gen: masculin *tustrei* (*băieţii*), feminin *tustrele* (*fetele*); masculin *câteşitrei* (*băieţii*), feminin *câteşitrele* (*fetele*). Celelalte numerale cardinale sunt invariabile.

În propoziţie, numeralele colective se folosesc:

– cu valoare substantivală, îndeplinind funcţiile sintactice specifice substantivului: *Şi pornesc iară toţi trei*. (I. L. Caragiale);

– cu valoare adjectivală când apar ca determinaţi ai unui substantiv: *Craiul*, *primind cartea*, *îndată chemă tustrei feciorii înaintea sa*. (I. Creangă).

Numeralul distributiv

Numeralul distributiv exprimă repartizarea obiectelor în grupuri egale. Numeralele distributive au următoarea structură: *câte* + numeral cardinal propriu-zis: *câte unul*, *câte doi*, *câte trei*, *câte patru* etc.

Numeralele distributive formate cu *unu* şi *doi* au forme distincte de gen: *câte unul – câte una*, *câte doi – câte două*. Celelalte numerale colective sunt invariabile. Uneori, pentru exprimarea sensului distributiv se repetă numeralul la începutul întregii construcţii, care capătă structura: numeral + *câte* + numeral: *unul câte unul*, *doi câte doi*, *cinci câte cinci* etc.

Numeralul multiplicativ

Numeralul multiplicativ arată în ce proporţie creşte o cantitate. Numeralele multiplicative se formează de la numeralele cardinale de la 2 la 8 şi de la numeralele 10, 100, 1000. Ele au următoarea structură: *în*- (*îm*-) + numeralul cardinal propriu-zis + -*it*: *îndoit*, *întreit*, *împătrit*, *încincit*, *înşesit*, *înşeptit*, *înoptit*, *înzecit*, *însutit*, *înmiit*. Numeralele *îndoit*, *întreit*, *împătrit*, *încincit* au sinonime neologice: *dublu*, *triplu*, *cvadruplu*, *cvintuplu*.

Numeralul multiplicativ se întrebuinţează, în propoziţie, a) cu valoare adjectivală sau b) cu valoare adverbială. Folosit cu valoare adjectivală, numeralul multiplicativ este variabil acordându-se cu substantivul determinat

în gen, număr şi caz. După flexiune se aseamănă cu un adjectiv cu 4 terminaţii de tipul *bun*, *-ă*, *-i*, *-e*: *muncă înzecită*, *pierderi însutite*. Când apare cu valoare adverbială, numeralul multiplicativ este invariabil: *A muncit înzecit*.

Numeralul adverbial

Numeral adverbial arată de câte ori se repetă o acţiune sau de câte ori intensitatea unei însuşiri este superioară sau inferioară faţă de intensitatea aceleiaşi însuşiri la un alt obiect: *I-am spus de o mie de ori*. *Costumul acesta este de două ori mai scump decât celălalt*.

Numeralele adverbiale au următoarea structură:

– pentru 1 numeralul adverbial corespunzător este *o dată*;

– de la 2 în sus: *de* + numeral cardinal propriu-zis (+ *de*) + *ori*: *de două ori*, *de trei ori*, *de zece ori*, *de douăzeci de ori*, *de o sută de ori*, *de o mie de ori*.

Numeralul adverbial este invariabil şi se foloseşte – după cum arată şi denumirea – cu valoare adverbială, determinând un verb, un adjectiv sau un adverb: *De şapte ori măsoară şi o dată taie*. (Folclor).

Numeralele ordinale

Numerale ordinale exprimă ordinea sau locul pe care îl ocupă obiectele într-un grup sau acţiunile într-o serie, într-o înşiruire. Se disting două specii de numerale ordinale: a) numeralul ordinal propriu-zis şi b) numeralul ordinal adverbial.

Numeralul ordinal propriu-zis

Numeralul ordinal propriu-zis exprimă ordinea numerică a obiectelor. Răspunde la întrebările: *al câtelea? a câta?*

Numeralele ordinale propriu-zise au următoarea structură:

– pentru 1 se folosesc următoarele numerale ordinale: *întâi*(*ul*), (*cel*) *dintâi*, *prim*(*ul*);

– de la 2 în sus: masculin: *al* + numeral cardinal + *-le-* + *-a*; feminin: *a* + numeral cardinal + *-a*: *al doilea*, *a doua*, *al treilea*, *a treia*, *al patrulea*, *a patra*, *al cincilea*, *a cincea*, *al şaselea*, *a şasea*, *al şaptelea*, *a şaptea*, *al optulea*, *a opta*, *al nouălea*, *a noua*, *al zecelea*, *a zecea*, *al unsprezecelea*, *a unsprezecea*, *al doisprezecelea*, *a douăsprezecea*, *al douăzecilea*, *a douăzecea*, *al douăzeci şi unulea*, *a douăzeci şi una*, *al treizecilea*, *a treizecea*, *al patruzecilea*, *a patruzecea*, *al o sutălea*, *a* (*o*) *suta*, *al o sută unulea*, *a o sută una*, *al două sutelea*, *a două suta*, *al trei sutelea*, *a trei suta*, *al o miilea*,

a (*o*) *mia*, *al două miilea*, *a două mia*, *al cincizeci miilea*, *a cincizeci mia*, *al* (*un*) *milionulea*, *a milioana*, *al două milioanelea*, *a două milioana*.

La numeralele ordinale de genul masculin formate de la numeralele cardinale *opt*, *milion*, *miliard* formantul -*lea* se uneşte cu ajutorul vocalei de legătură -*u*-: *al optulea*, *al un milionulea*, *al miliardulea*. La numeralele ordinale de genul feminin formate de la numeralele cardinale *două*, *patru*, *mie*, *milion* elementul final -*a* substituie vocala finală: *a doua*, *a patra*, *a suta*, *a mia*. La numeralele ordinale formate de la cardinalele compuse formanţii -*lea* şi -*a* se adaugă numai la ultimul numeral: *al douăzeci şi cincilea*, *al o sută douăzecilea*.

Spre deosebire de numeralele cardinale compuse care includ în structura lor prepoziţia *de*, numeralele ordinale nu păstrează această prepoziţie înaintea ultimului numeral component: *douăzeci de mii – al douăzeci miilea*, *douăzeci de milioane – al douăzeci milionulea*.

Formele şi întrebuinţarea numeralelor ordinale propriu-zise

Numeralul *întâi*:

– folosit cu valoare adjectivală în postpunere, poate apărea, conform DOOM[2], atât articulat, cât şi nearticulat: *locul întâi*, *clasa întâi*/*întâia*, *calitatea întâi*/*întâia*, *pagina întâi*/*întâia*;

– folosit cu valoare substantivală (*Întâiul a ajuns de mult*.) sau cu valoare adjectivală în antepunere (*întâiul cuvânt*, *întâia floare*) este articulat enclitic având forme diferite de gen, număr şi caz: m. sg. N.A. *întâiul*, G.D. *întâiului*, pl. N.A. *întâii*, G.D. *întâilor*; f. sg. N.A. *întâia*, G.D. pl. *întâii*, N.A. *întâile*, G.D. *întâilor*.

Numeralul *prim*(*ul*):

– fiind nearticulat enclitic şi având valoare adjectivală, de cele mai multe ori în antepunere, are formele: *prim*, -*ă*, -*i*, -*e*: (*un prim succes*, *o primă ştire*);

– fiind articulat enclitic şi având valoare substantivală (*Primul a sosit de mult*.) sau cu valoare adjectivală în antepunere (*primul zbor*, *primele rezultate*), este variabil după gen, număr şi caz: m. sg. N.A. *primul*, G.D. *primului*, pl. N.A. *primii*, G.D. *primilor*; f. sg. N.A. *prima*, G.D. *primei*, pl. N.A. *primele*, G.D. *primelor*.

Numeralele ordinale de la 2 înainte:

– când sunt folosite fără articolul adjectival, cunosc numai opoziţia de gen: *al doilea* m. – *a doua* f.; *al treilea* m. – *a treia* f.;

– când sunt precedate de articolul adjectival (*cel*, *cea*, *cei*, *cele*) cu prepoziţia *de*, exprimă genul, numărul şi cazul prin formele acestui articol: masculin N.A. *cel de-al treilea*, G.D. *celui de-al treilea*; feminin N.A. *cea de-a treia*, G.D. *celei de-a treia*. La feminin plural se foloseşte forma de masculin a numeralului ordinal: *cele de-al patrulea*, *cele de-al cincilea*.

În limba română contemporană există tendinţa de a înlocui numeralele ordinale prin numeralele cardinale: *etajul trei* în loc de *etajul al treilea*; *secolul douăzeci şi unu* în loc de *secolul al douăzeci şi unulea*. Folosirea numeralelor cardinale în locul celor ordinale este recomandabilă în cazul numeralelor mari: *Vezi la pagina cinci sute şaptezeci*.

Numeralul ordinal adverbial

Numeralul ordinal adverbial arată a câta oară se înfăptuieşte o acţiune: *Lelia reveni a doua oară*, *ca o furtună*, *cu dublura ei de ochelari roşii*. (N. Breban).

Structura numeralului ordinal adverbial:

– numeral ordinal propriu-zis + *oară* (sau mai rar *dată*): *întâia oară*, *întâia dată*, *prima oară*, *prima dată*, *a doua oară*, *a doua dată*, *a treia oară*, *a treia dată*;

– *în* + numeral ordinal propriu-zis + *rând*: *în primul rând*, *în al doilea rând*, *în al treilea rând*.

Numeralul ordinal adverbial este invariabil şi apare mai ales cu valoare adverbială pe lângă un verb.

VERBUL

Verbul este partea de vorbire care exprimă acţiuni (*a săpa*), stări (*a dormi*), deveniri (*a slăbi*), relaţii (*a colabora*), prezentate ca procese ce se desfăşoară în timp. Unităţile lexicale făcând parte din clasa verbului se identifică cu ajutorul întrebării *ce face?*

Verbul este o parte de vorbire flexibilă, caracterizată prin flexiune analitică şi sintetică. Forma-tip a verbului este infinitivul prezent: *a căuta*, *a avea*, *a merge*, *a iubi*, *a urî* etc.

Sistemul gramatical al verbului include două tipuri de forme: a) forme predicative (modurile personale) şi b) forme nepredicative (modurile nepersonale). Totalitatea formelor predicative constituie conjugarea verbului. Prin opoziţia acestor forme se exprimă următoarele categorii gramaticale: diateza, modul, timpul, persoana, numărul şi genul. Dintre acestea, doar primele trei sunt categorii specifice verbului, celelalte sunt împrumutate de la substantiv și de la pronume datorită acordului. Formele nepredicative ale verbului sunt: infinitivul, participiul, gerunziul şi supinul. Ele se caracterizează prin trăsături mixte: verbale şi substantivale (infinitivul şi supinul), verbale şi adjectivale (participiul şi supinul), verbale şi adverbiale (gerunziul).

Formele predicative ale verbului funcţionează totdeauna în calitate de predicat. Un verb la o formă predicativă constituie centrul structural al propoziţiei, în raport cu care se stabilesc funcţiile sintactice ale părţilor de propoziţie din structura ei (inclusiv funcţia de subiect).

Formele nepredicative joacă un rol dublu: pot intră în componenţa formelor verbale compuse (infinitivul, participiul, supinul) şi se întrebuinţează ca părţi de propoziţie îndeplinind funcţiile sintactice ale substantivului, adjectivului sau ale adverbului.

Clasificarea verbelor

Verbele pot fi clasificate în funcţie de următoarele criterii:

– după semnificaţie (în clase lexico-semantice);

– după trăsăturile lor sintagmatice, adică în funcţie de capacitatea lor de a se combina cu anumiţi determinanţi (în clase sintagmatice);

– după rolul lor în propoziţie (în clase funcţional-semantice);

– după particularităţile de formă pe care le prezintă la conjugare (în clase flexionare).

Clasificarea lexico-semantică a verbelor

Criteriile în funcţie de care pot fi clasificate verbele sunt: forma procesului desemnat de verb şi valorile lor aspectuale. După primul criteriu, verbele se clasifică în următoarele clase lexico-semantice:

– verbele de acţiune; exprimă o acţiune dinamică, îndreptată către un anumit scop: *a ajuta*, *a călători*, *a căuta*, *a citi*, *a coborî*, *a desena*, *a construi*, *a fabrica*, *a instala*, *a întrece*, *a lucra*, *a merge*, *a pleca*, *a produce*, *a săpa*, *a scrie*, *a sculpta*, *a sparge*, *a urca*, *a veni* etc.

– verbele de stare; exprimă starea sau modul de a se manifesta al subiectului: *a se afla*, *a boli*, *a clocoti*, *a dormi*, *a fi*, *a flămânzi*, *a hiberna*, *a lenevi*, *a se mira*, *a moţăi*, *a se nelinişti*, *a se odihni*, *a mocni*, *a se plictisi*, *a se recrea*, *a se relaxa*, *a se repauza*, *a sclipi*, *a sta*, *a stagna*, *a străluci*, *a suferi*, *a şedea*, *a trândăvi*, *a tremura*, *a se veseli* etc.

– verbele de devenire; exprimă procese care au loc sub influenţa unor factori interni sau externi, indicând modificarea stării subiectului: *a se cuminţi*, *a încremeni*, *a îngălbeni*, *a se îngrăşa*, *a înlemni*, *a se înnora*, *a se însenina*, *a se întrista*, *a înverzi*, *a se ofili*, *a se posomorî*, *a slăbi* etc.

– verbele de relaţie; exprimă relaţia dintre două obiecte, fenomene sau evenimente: *a aparţine*, *a avea*, *a conlucra*, *a conţine*, *a colabora*, *a compara*, *a costa*, *a cuprinde*, *a depăşi*, *a depinde*, *a deţine*, *a domina*, *a se egala*, *a include*, *a îngloba*, *a se învecina*, *a poseda*, *a respecta*, *a stăpâni* etc.

După cel de al doilea criteriu, şi anume din punctul de vedere al duratei acţiunii şi al gradului ei de realizare, se disting verbe imperfective (durative), perfective (momentane) şi iterative. Verbele imperfective exprimă o acţiune sau o stare fără o limitare în timp: *a arde*, *a aştepta*, *a călători*, *a căuta*, *a creşte*, *a dormi*, *a dura*, *a exista*, *a iubi*, *a învăţa*, *a locui*, *a lupta*, *a munci*, *a petrece*, *a răbda*, *a trăi*, *a umbla*, *a veghea*, *a zăcea* etc. Verbele perfective exprimă o acţiune limitată în timp: *a adormi*, *a ajunge*, *a apărea*, *a se aprinde*, *a aţipi*, *a cădea*, *a da*, *a deschide*, *a găsi*, *a izbucni*, *a închide*, *a lua*, *a muri*, *a se naşte*, *a pleca*, *a prinde*, *a tresări*, *a se trezi*, *a veni* etc. Verbele iterative exprimă acţiuni care se repetă la anumite intervale de timp: *a clipi*, *a sălta*, *a tremura* etc.

Clasificarea sintagmatică a verbelor

După capacitatea verbului de a se combina cu doi dintre determinanţii săi de bază – subiectul şi obiectul – şi, în special, în funcţie de orientarea acţiunii pe axa subiect – obiect, se disting următoarele trei clase de verbe:

1) verbele tranzitive (denumesc acţiuni, procese care implică un subiect şi un obiect). Acestea, la rândul lor, sunt de mai multe tipuri; ele se împart în următoarele subclase:

a) verbe tranzitive-directe; exprimă acţiuni care au ca punct de pornire participantul care iniţiază şi realizează acţiunea, iar ca punct de sosire un participant pasiv, care, într-un fel sau altul, suferă efectele procesului. În propoziţie aceste verbe pot primi un complement direct: *a săpa* (*un șanț*), *a tăia* (*un copac*), *a conduce* (*o mașină*), *a stinge* (*lumina*), *a scrie* (*versuri*);

b) verbe tranzitive-reflexive; denumesc acţiuni care se răsfrâng asupra subiectului însuşi. Ele conţin în structura lor formele neaccentuate ale pronumelor reflexive. În propoziţie, valoarea reflexivă poate fi reliefată cu ajutorul formelor accentuate ale pronumelor reflexive: *a se îmbrăca* (*pe sine*), *a se pieptăna* (*pe sine*), *a se cunoaşte* (*pe sine*), *a se lăuda* (*pe sine*);

c) verbe tranzitive-reciproce; denumesc acţiuni care se desfăşoară între două sau mai multe subiecte, care acţionează unul asupra celuilalt. Şi verbele tranzitive-reciproce sunt verbe pronominale: ele se conjugă cu ajutorul formelor neaccentuate ale pronumelor reflexive, dar, spre deosebire de verbele tranzitive-reflexive, valoarea de reciprocitate poate fi întărită cu ajutorul locuţiunii pronominale *unul pe altul* sau cu ajutorul adverbului *reciproc*: *a se ajuta* (*unul pe altul* sau *reciproc*), *a se respecta* (*unul pe altul*), *a se învinui* (*unul pe altul*), *a se căuta* (*unul pe altul*);

2) verbe intranzitive; denumesc acţiuni ale unui subiect care nu se extind asupra unui obiect oarecare. Verbele din această clasă pot fi atât nepronominale (fără *se*), cât şi pronominale (cu *se*). Ele însă nu se combină cu un complement direct şi nici nu pot fi însoţite de formele neaccentuate ale pronumelor reflexive (*pe sine*) şi nici de locuţiunea pronominală *unul pe altul*: *a alerga*, *a merge*, *a trăi*, *a se duce*, *a se apropia*, *a se îmbolnăvi*.

3) verbe impersonale; semnifică acţiuni care nu pot fi atribuite unui subiect, ele desfăşurându-se parcă de la sine. În propoziţie aceste verbe nu pot avea subiect şi se folosesc numai la pers. 3 sg.: *a ploua*, *a tuna*, *a fulgera*, *a se desprimăvăra*, *a se lumina*, *a se întuneca*.

Clasificarea funcţional-semantică a verbelor

După specificul lor semantico-funcţional (după rolul lor în propoziţie), verbe se împart în următoarele subclase:

1) Verbe predicative. Aceste verbe au un sens lexical deplin şi pot constitui singure predicatul unei propoziţii. Clasa dată include majoritatea absolută a verbelor: *a cânta*, *a marca*, *a bea*, *a merge*, *a iubi*, *a coborî* etc.;

2) Verbe nepredicative. Aceste verbe nu au sens lexical de sine stătător. Ele sunt nişte instrumente cu rol morfologic sau sintactic. După rolul îndeplinit, ele sunt de trei feluri:

a) Verbe auxiliare (servesc la alcătuirea formelor verbale compuse; există trei verbe auxiliare: *a fi*, *a avea*, *a vrea*);

b) Verbe copulative (intră în componenţa predicatului nominal legând numele predicativ de subiectul propoziţiei; verbele copulative sunt: *a fi*, *a deveni*, *a însemna*, *a se face*, *a ajunge*, *a rămâne* etc.);

c) Verbe semiauxiliare (intră în componenţa unui predicat verbal compus). După conţinutul lor, ele sunt de două feluri: semiauxiliare de modalitate şi de aspectualitate.

Semiauxiliarele de modalitate prezintă acţiunea de bază ca fiind posibilă, necesară, dorită, iminentă. În această categorie intră următoarele verbe: *a putea*, *a trebui*, *a avea*, *a vrea*, *a-i veni*, *a fi* etc.: *Putem veni mâine*. *Trebuie să ne grăbim*. *Avem de făcut multe lucruri*. *Era să cad*.

Semiauxiliarele aspectuale exprimă începutul, continuarea sau sfârşitul acţiunii denumite de verbul de bază: *a începe*, *a se apuca*, *a prinde*, *a* (*se*) *porni*, *a se pune*, *a continua*, *a înceta*, *a sfârşi*, *a termina* etc.: *A început să plângă*. *S-a apucat de învăţat*. *Continuă să doarmă*. *A terminat de controlat lucrările*.

Clasificarea flexionară a verbelor

Clasificarea verbelor după sufixul de infinitiv prezent. După acest criteriu, verbele se clasifică în patru clase flexionare, numite tradiţional conjugări. Conjugările sunt clase de verbe la care formele flexionare sunt alcătuite după acelaşi model. Aceasta înseamnă că verbele din fiecare subclasă îşi alcătuiesc formele gramaticale cu ajutorul aceloraşi sufixe şi desinenţe.

La clasificarea verbelor în conjugări se ţine cont de sufixul infinitivului care este: -a (la conj. I), -ea (la conj. II), -e (la conj. III), -i, -î (la conj. IV). Verbele de conjugarea I şi a IV-a se împart, la rândul lor, în câte două subclase după cum se conjugă la indicativ prezent cu sau fără sufixele -ez (conj. I), -esc, -ăsc (conj. IV)

Conjugarea	Sufixul de infinitiv	Sufixul prezentului indicativ	Exemple	
			infinitiv	prezent indicativ
I	*-a*	– *-ez*, *-ează*	*a căuta* *a lucra*	*caut*, *caută* *lucrez*, *lucrează*
II	*-ea*	–	*a vedea*	*văd*, *vede*
III	*-e*	–	*a trece*	*trec*, *trece*
IV	*-i*	– *-esc*, *-eşte*	*a auzi* *a iubi*	*aud*, *aude* *iubesc*, *iubește*
	-î	– *-ăsc*, *-ăşte*	*a doborî* *a urî*	*dobor*, *doboară* *urăsc*, *urăşte*

Clasificarea verbelor în funcţie de gradul de variabilitate a rădăcinii. Pe baza acestui criteriu, verbele se grupează în două clase: a) verbe regulate şi b) verbe neregulate.

Sunt regulate verbele care în procesul flexiunii îşi păstrează neschimbată rădăcina. Din această categorie fac parte cele mai multe verbe: *a admira*, *a cânta*, *a bate*, *a oferi*. De menţionat că şi radicalul unora dintre aceste verbe

suferă anumite modificări: în componenţa lor se produc alternanţe vocalice şi alternanţe consonantice: *cânt*, *cânţi*, *spun*, *spui* etc.

Sunt neregulate verbele care îşi modifică – total sau parţial – rădăcina în timpul flexiunii. Există următoarele verbe neregulate: *a fi*, *a avea*, *a vrea*, *a da*, *a lua*, *a bea*, *a mânca*, *a sta*.

Clasificarea verbelor după conjugarea lor cu sau fără pronume reflexive neaccentuate. Din acest punct de vedere se disting: 1) verbe nepronominale şi 2) verbe pronominale.

Verbele nepronominale nu au la infinitiv şi nici nu primesc la conjugare formele neaccentuate ale pronumelor reflexive: *a trece*, *a fierbe*, *a medita*, *a povesti* etc.

Verbele pronominale (sau reflexive) au în structura infinitivului şi se conjugă cu ajutorul formelor neaccentuate ale pronumelor reflexive. După cazul pronumelui reflexiv, ele sunt de două feluri:

a) verbe construite cu pronumele reflexiv în acuzativ: *a se relaxa*, *a se întâlni*, *a se machia*, *a se îndepărta*, *a se grăbi* etc.

b) verbe construite cu pronumele reflexiv în dativ: *a-şi asuma*, *a-şi imagina*, *a-şi însuşi*, *a-şi închipui* etc.

Formele predicative ale verbului
Categoriile gramaticale

Diateza

Diateza este categoria gramaticală verbală care are rolul de a prezenta din diferite perspective raportul stabilit între acţiunea verbală şi cei doi poli ai acesteia: subiectul şi obiectul acţiunii. În limba română, diateza reprezintă o categorie constituită prin opoziţia următorilor trei termeni: diateza activă, diateza pasivă şi diateza impersonală.

Diateza este o categorie a verbului, însă ea se manifestă la nivelul enunţului. Aceasta înseamnă că odată cu modificarea formei de diateză a verbului se schimbă şi structura construcţiei în care el este utilizat. Astfel, fiecare dintre cele trei diateze verbale se întrebuinţează în anumite construcţii. Ele se deosebesc prin forma de diateză a verbului predicat şi printr-o anumită ordine a părţilor de propoziţie care exprimă subiectul şi obiectul acţiunii.

În planul conţinutului, pentru construcţiile alcătuite de verbe la cele trei diateze este caracteristic faptul că, în general, ele reprezintă o descriere a aceluiaşi eveniment. Ceea ce le deosebeşte este însă gradul diferit al importanţei pe care vorbitorul o acordă fie unuia dintre cei doi participanţi (subiectul sau obiectul), fie acţiunii înseşi:

a) diateza activă se foloseşte în construcţii care descriu situaţia din punctul de vedere al subiectului acţiunii: *Parlamentarii aprobă legi*;

b) diateza pasivă se foloseşte în construcţii care descriu situaţia din punctul de vedere al obiectului acţiunii: *Legile sunt aprobate de parlamentari*;

c) diateza impersonală se foloseşte în construcţii care descriu situaţia din perspectiva procesului: *Se aprobă multe legi în parlament*.

Astfel, în fiecare dintre cele trei tipuri de construcţii este pus în centrul atenţiei unul dintre elementele evenimentului descris: autorul acţiunii (în construcţiile active), obiectul acţiunii (în construcţiile pasive), acţiunea însăşi (în construcţiile impersonale).

Diateza activă

Diateza activă a verbului nu are o marcă gramaticală proprie. Formele acestei diateze se disting prin opoziţie faţă de formele marcate ale celorlalte două diateze. Se vorbeşte în acest caz de o marcă zero: *povestește*, *povestesc*, *scrie*, *scriu*.

Construcţia constituită cu ajutorul unui verb la diateza activă descrie situaţia din punctul de vedere al autorului acţiunii. În plan formal, construcţia dată are următoarea structură: Subiect + Verb la diateza activă (formă nemarcată) + Complement direct: *Sătenii au săpat o fântână*. *Profesorul explică tema nouă*. Conţinutul construcţiei date poate fi descris cu ajutorul formulei: Subiectul (agentul) acţiunii → Acţiunea → Obiectul acţiunii. În cazul construcţiilor active, vectorul de descriere a evenimentului de către vorbitor coincide cu direcţia de desfăşurare a acţiunii din realitate.

Diateza pasivă

Diateza pasivă are următoarea structură: verbul auxiliar *a fi* + participiul verbului de conjugat: *sunt*/*eşti*/*este întrebat* (-*tă*), *suntem*/*sunteţi*/*sunt întrebaţi* (-*te*); *este construit* (-*tă*), *sunt construiţi* (-*te*). În structura diatezei pasive, verbul auxiliar îşi schimbă forma după mod, timp, persoană şi număr: *a fost*/*este*/*va fi căutat*. Participiul se acordă cu subiectul în număr şi gen: *El este întrebat*.; *Ea este întrebată*.; *Ei sunt întrebaţi*.; *Ele sunt întrebate*.

Construcţia pasivă descrie situaţia dinspre obiectul acţiunii, care este trecut în poziţia subiectului gramatical, spre autorul acţiunii exprimat prin complementul de agent. Aceasta construcţie se caracterizează prin următoarea structura sintactică: Subiect + Verb la diateza pasivă (*a fi* + participiu) + Complement de agent: *Tema nouă este explicată de către profesor*. *Fântâna a fost săpată de săteni*. Semantic, construcţia dată poate fi descrisă prin formula: Obiectul acţiunii ← Acţiunea ← Subiectul acţiunii. În construcţiile formate de un verb la diateza pasivă, direcţia de prezentare a evenimentului descris în enunţ (de la obiect spre subiectul acţiunii) este diametral opusă direcţiei de desfăşurare a acţiunii din realitate (de la subiect spre obiectul acţiunii).

În raport cu construcţiile active, cele pasive reprezintă nişte construcţii derivate rezultate prin transformarea de pasivizare. Transformarea dată presupune substituirea verbului la diateza activă prin forma verbului la diateza pasivă, trecerea autorului acţiunii din poziţia subiectului gramatical în cea a complementului de agent şi a obiectului în poziţia subiectului gramatical: *Vântul spulberă zăpada*. → *Zăpada este spulberată de vânt*.

După componenţa lor, se delimitează două feluri de construcţii pasive: construcţii cu trei termeni şi cu doi termeni. Cele dintâi conţin în structura lor, pe lângă verbul predicat, atât subiectul, cât şi complementul de agent: *Cetatea a fost construită de Vlad Ţepeş*. În multe cazuri, complementul de agent poate rămâne neexprimat: *Cetatea a fost construită de-a lungul timpului*.

Din punct de vedere semantic, şi anume din punctul de vedere al modalităţii de prezentare a acţiunii verbale, verbul în construcţiile pasive se poate caracteriza nu numai prin valoarea de acţiune suportată de obiectul care apare în calitate de subiect, ci şi prin cea de stare atribuită subiectului. În aceste cazuri se vorbeşte despre pasivul acţiunii şi pasivul stării. Distincţia dată poate fi ilustrată folosind următoarele două enunţuri: *Copacii sunt doborâţi de vântul puternic*. şi *Copacii sunt doborâţi la pământ*. Observăm că în primul enunţ verbul la diateza pasivă exprimă sensul de acţiune suportată, iar în cel de al doilea enunţ acelaşi verb semnifică o stare, şi nu o acţiune. Prezenţa unui complement de agent (*Florile sunt plantate de mama*.) ori a unui circumstanţial de timp sau de loc (*Florile sunt plantate primăvara*.) accentuează ideea de acţiune. Lipsa acestor determinanţi favorizează sensul de stare. Vom preciza, totuşi, că, de cele mai multe ori, în cazul în care este reliefată ideea de stare se consideră că nu e vorba de un verb la diateza pasivă, ci de un predicat nominal, unde numele predicativ este exprimat printr-un participiu.

Sensul construcţiei pasive depinde şi de caracteristica aspectuală a verbului, altfel spus, de durata acţiunii şi de gradul ei de realizare. Să se compare următoarele enunţuri: *Uşa este deschisă*. *Clădirea este dărâmată*. şi *Podul este păzit*. *Infractorul este căutat peste tot*. După cum putem observa, verbele momentane (*a deschide*, *a dărâma*) exprimă sensul de stare atribuită subiectului. La rândul lor, verbele durative (*a căuta*, *a păzi*), fiind folosite în construcţii pasive, au sensul de acţiune suportată. Prin sensul lor, ele exprimă ideea de proces în curs de desfăşurare.

Diateza impersonală

Diateza impersonală se defineşte prin următoarea structură: pronumele *se* + forma verbului la diateza activă: *se citeşte*, *se citesc*. *Se circulă pe dreapta*. *Aici se vând ziare*.

Încadrăm în această diateză formele verbale care tradiţional sunt definite drept reflexive impersonale (*se lucrează*, *se trăieşte*) şi reflexive pasive (*se caută*, *se scrie*). În sprijinul ideii că ele nu reprezintă verbe pronominale

propriu-zise, ci forme care marchează categoria verbală a diatezei ar putea fi aduse următoarele argumente:

– aceste unităţi de limbă sunt formate de la unele verbe tranzitive-directe şi de la verbele intranzitive nepronominale: *se ştie* de la *a şti* (v. tr.); *se vede* de la *a vedea* (v. tr.); *se merge* de la *a merge* (v. intr.).

– între verbele pronominale şi verbele folosite la diateza impersonală există o deosebire esenţială: cele dintâi conţin la infinitiv pronumele reflexiv *se*, iar celelalte sunt folosite cu acest pronume doar în structura unor enunţuri care au drept scop omiterea subiectului acţiunii şi concentrarea atenţiei asupra acţiunii exprimate de verb;

– spre deosebire de verbele impersonale, care semnifică acţiuni ce nu pot fi atribuite unui subiect, de ex., *Iarna se întunecă foarte repede*., verbele la diateza impersonală admit existenţa unui subiect, dar care nu este exprimat în propoziţie: *Aici se trăieşte uşor*. Verbul *a trăi*, folosit în acest enunţ la diateza impersonală, nu are subiect. Acesta, de fapt, rămâne neexprimat, însă poate fi uşor restabilit (*cineva trăieşte*). Enunţul *Copiii se adorm cu poveşti*. are un subiect pasiv, care, în realitate, nu este autorul acţiunii, ci obiectul ei. Şi în acest caz, subiectul poate fi restabilit: *Mama îşi adoarme copiii cu poveşti*;

– spre deosebire de majoritatea verbelor pronominale, care dispun de forme pentru toate cele trei persoane, verbele la diateza impersonală nu se folosesc decât la pers. 3 sg. (diateza impersonală în cazul verbelor intranzitive: *se vine*) sau la pers. 3 sg. şi pl. (diateza impersonală în cazul verbelor tranzitive: *se vinde*, *se vând*).

Cea mai importantă trăsătură a diatezei impersonale poate fi reliefată prin compararea ei cu celelalte două diateze. Astfel, spre deosebire de diateza activă, care pune în centrul atenţiei subiectul acţiunii, şi de cea pasivă, care concentrează atenţia asupra obiectului, diateza impersonală reorientează interesul comunicativ asupra acţiunii înseşi. Important este faptul că, totuşi, construcţia alcătuită de un verb la diateza impersonală este polivalentă. Cu ajutorul acestor construcţii este scoasă în evidenţă nu doar acţiunea însăşi, ci acţiunea şi relaţia ei cu unul dintre participanţii la evenimentul descris în enunţ sau cu o anumită circumstanţă:

a) construcţii impersonale în care este reliefată acţiunea exprimată de verb şi relaţia ei cu:

– subiectul gramatical (semnifică obiectul acţiunii): *Cartea aceasta se citeşte uşor*. *Numele proprii se scriu cu literă mare*. *Ziua bună se cunoaşte de dimineaţă*.

– complementul indirect: *Nemulţumitului i se ia darul*. *De numele tău s-a auzit la noi în sat*.

– complementul instrumental: *Cu vaporul se călătoreşte plăcut*. *Cu acest autocamion se transportă încărcături mari*.

b) construcţii impersonale în care este reliefată acţiunea verbului-predicat cu una sau cu mai multe circumstanţe: *La serviciu se lucrează*, *nu se discută*. *Se construieşte mult în ultimul timp*.

În anumite contexte, unele verbe la diateza impersonală se pot caracteriza şi prin valori modale suplimentare. Ele pot exprima necesitatea sau posibilitatea: *Alimentele se păstrează la rece*. (= *Alimentele trebuie păstrate la rece*). *Satul se vede de departe*. (= *Satul poate fi văzut de departe*.). *Fereastra se închide uşor*. (= *Fereastra poate fi închisă uşor*).

Diateza impersonală şi categoriile de persoană şi număr

Prin comportamentul lor în raport cu persoana şi numărul, verbele la diateza impersonală au anumite trăsături diferite de folosirea lor la celelalte două diateze. În limba contemporană, diateza impersonală se caracterizează printr-o paradigmă de persoană, uneori şi de număr, incompletă. Ea este specializată doar pentru pers. 3. sg. şi pl. Restrângerea paradigmei verbului la pers. 3 în cazul dat derivă din natura predominant impersonală a acestei forme. Ambele forme de număr sunt posibile în cazul verbelor tranzitive-directe în construcţii având subiectul exprimat: *Se vinde o casă*. *Aici se vând ziare*. *În depărtare se văd nişte munţi*. Verbele tranzitive-directe folosite în construcţii cu subiectul omis şi verbele intranzitive la diateza impersonală admit doar forma de pers. 3 sg.: *Dintr-o parte totdeauna se vede mai bine*. *Se vine la timp acasă*. *La serviciu nu se întârzie*. De menţionat că folosirea verbelor la diateza impersonală şi la pers. 1 sau 2 nu este exclusă cu desăvârşire. Cazurile de folosire a verbelor la diateza impersonală şi pentru alte persoane sunt foarte rare. Să se compare: *Hoţul se cunoaşte după ochi*. (= *este cunoscut de cineva*) şi *Mă cunosc imediat când mint*. (= *sunt cunoscut de alţii*).

Diateza şi clasele sintagmatice ale verbului

Categoria diatezei nu caracterizează toate verbele din limba română. În funcţie de capacitatea verbelor de a accepta sau de a impune restricţii la realizarea diatezei, se disting verbe care dispun de forme pentru exprimarea tuturor celor trei diateze şi verbe care rămân în afara acestei categorii. Din cauza sensului lor sau din cauza specificului semantic al determinanţilor care indică subiectul şi obiectul direct, unele verbe impun restricţii la realizarea diatezei pasive şi/sau a celei impersonale.

Dintre cele cinci clase sintagmatice de verbe delimitate în limba română, numai verbele tranzitive-directe admit diateza pasivă. Transformarea de pasivizare este aplicabilă acestor verbe deoarece ele exprimă acţiuni orientate de la subiect spre obiect, formând construcţii cu structura „Subiect – Acţiune – Obiect“. Prin urmare, în cazul lor este posibilă descrierea evenimentului atât din perspectiva participantului cu rol activ (subiectul acţiunii), cât şi din punctul de vedere al participantului pasiv (obiectul acţiunii): *Mecanicii au reparat maşina*. → *Maşina a fost*

reparată de mecanici. De menţionat însă că nu orice verb tranzitiv-direct poate fi pus la diateza pasivă. Verbele tranzitive-directe cu sensul de acțiune sunt singurele capabile să prezinte forme ale diatezei pasive. În acelaşi timp, există unele verbe tranzitive-directe care nu se folosesc la diateza pasivă. Printre acestea se numără verbele care exprimă relaţii (*a avea*, *a comporta*, *a conţine*, *a costa*, *a necesita*, *a poseda* etc.), dar şi unele verbe cu sens modal (*a vrea*, *a putea*).

Din clasa verbelor care nu admit diateza pasivă fac parte toate verbele tranzitive-reflexive (*Copilul se spăla*, *se îmbrăca*.), verbele tranzitive-reciproce (*Ei se lăudă unul pe altul*, *se respecta unul pe altul*.), verbele intranzitive (*Pasărea zboară*. *El se duce la şcoală*.) şi verbele impersonale (*Plouă*. *Se întunecă*.).

Spre deosebire de diateza pasivă, care nu caracterizează decât o singură clasă de verbe (tranzitive-directe), diateza impersonală este admisă atât de verbele tranzitive-directe, cât şi de cele intranzitive: *Prietenii nu se cumpără cu bani*. *Se lucrează mult aici*. Din categoria verbelor care impun restricţii la formarea diatezei impersonale fac parte verbele impersonale, care se caracterizează prin inexistenţa subiectului (*plouă*, *tună*) şi toate verbele pronominale, adică verbele al căror infinitiv conţine pronumele reflexiv *se*: verbele tranzitive-reflexive (*se piaptănă*, *se laudă*), tranzitive-reciproce (*se acuză unul pe altul*), precum şi unele verbe intranzitive pronominale (*se apropie*, *se îndepărtează*).

Modul

Modul este categoria gramaticală a verbului care exprimă atitudinea vorbitorului faţă de acţiune, adică felul cum vede el această acţiune. În limba română există următoarele moduri: indicativ (*învață*), conjunctiv (*să învețe*), condiţional-optativ (*ar învăța*), prezumtiv (*va fi învățând*) şi imperativ (*învață!*).

Modul indicativ exprimă o acţiune reală care se desfăşoară în prezent, s-a desfăşurat în trecut sau se va desfăşura în viitor: *crește*, *a crescut*, *va crește*. Prin valoarea sa de bază, indicativul se opune tuturor celorlalte moduri. Cu ajutorul modului indicativ vorbitorul descrie acţiunea verbală ca pe un fapt real, obiectiv, care se desfăşoară în cele trei planuri temporale: prezent, trecut, viitor. Acest mod este deci lipsit de o valoare apreciativ-subiectivă, fiind, de fapt, neutru din punctul de vedere al modalităţii. Celelalte moduri, descriind acţiunea verbală, o prezintă ca fiind posibilă, condiţionată, presupusă, dorită, deci ireală.

Modul conjunctiv exprimă o acţiune posibilă, realizabilă în prezent: *Sper să ajung la timp*. şi ireală în trecut: *Să fi știut am fi venit şi noi*. Din punct de vedere funcţional, modul conjunctiv se foloseşte:

a) în componenţa formelor verbale compuse: *Am să merg la teatru*.;
b) în structura predicatului verbal compus: *Pot să merg la teatru*.;
c) cu funcţie de predicat al unor propoziţii subordonate: *El intenţionează să meargă la teatru*.;

d) ca formă verbală care poate realiza de sine stătător funcţia de predicat al unei propoziţii independente: *Să trăiți*, *să înfloriți!*; *Să tot fi fost ceasurile 4 după-amiază*, *când cei doi călugări ajunseră în fața porților Curții domnești*. (I. Groșan).

Modul condiţional-optativ denumeşte o condiţie sau o acţiune a cărei realizare depinde de o condiţie (*Aş cumpăra o casă*, *dacă aș avea bani*.), o acţiune dorită (*Aş vizita Parisul*.) sau o acţiune posibilă, virtuală (*Ai crede că el e în stare de aşa ceva?*).

Modul prezumtiv exprimă o acţiune presupusă, nesigură: *Te-or fi aşteptând părinţii acasă*.

Modul imperativ exprimă un ordin sau o interdicţie: *Deschide fereastra! Nu faceți murdărie!* Modul imperativ nu are timpuri. Acest mod prezintă şi alte particularităţi morfologice: are forme numai pentru pers. 2 sg. şi pl. Este unicul mod la care forma afirmativă (*lucrează!*) diferă de forma negativă (*nu lucra!*). La celelalte persoane (pers. 3 sg. şi pl. şi pers. 1 pl.) valoarea de imperativ poate fi exprimată şi prin formele modului conjunctiv: *Să intre!* (el). *Să mergem!* (noi).

Indicii gramaticali ai modurilor

Prezentăm în tabelul de mai jos mărcile distinctive ale modurilor verbale:

1. Modul indicativ	Formele temporale ale acestui mod nu au o marcă generală. Ele se disting prin opoziţie cu formele celorlalte moduri.	*scriu* *am scris* *voi scrie*
2. Modul conjunctiv	Conjuncţia-morfem *să*	*să scriu* *să fi scris*
3. Modul condiţional-optativ	Formele speciale ale auxiliarului *a avea*: *aş*, *ai*, *ar*, *am*, *aţi*, *ar*	*aş scrie* *aş fi scris*
4. Modul prezumtiv	Formele de viitor I ale auxiliarului *a fi*: *voi fi*, *vei fi*, *va fi*, *vom fi*, *veţi fi*, *vor fi*	*voi fi scriind* *voi fi scris*
5. Modul imperativ	Morfeme şi intonaţie specifice	*Scrie!* *Nu scrie!*

Timpul

Timpul este categoria gramaticală care se constituie dintr-un sistem de forme verbale, al căror suport comun este raportarea acţiunii la momentul vorbirii. Între acţiunea exprimată de verb şi momentul vorbirii, luat ca punct de reper, se pot stabili următoarele raporturi:

a) anterioritate – este exprimat prin timpul trecut (*am văzut*– ieri);

b) simultaneitate – este exprimat prin timpul prezent (*văd* – acum);

c) posterioritate – este exprimat prin timpul viitor (*voi vedea* – mâine).

În felul acesta, conţinutul timpurilor verbale este reprezentat prin următoarele trei valori fundamentale:

1. trecut (evenimentul descris este anterior momentului comunicării);
2. prezent (evenimentul descris coincide cu momentul comunicării);
3. viitor (evenimentul descris urmează după momentul comunicării).

Numărul formelor temporale este însă diferit pentru fiecare dintre cele cinci moduri verbale. Astfel, în limba română există şapte timpuri la indicativ şi câte două timpuri la modurile conjunctiv, condiţional-optativ şi prezumtiv.

După modul de raportare a acţiunii la momentul vorbirii, timpurile se împart în: a) timpuri absolute şi b) timpuri relative. Sunt absolute timpurile care se raportează în mod direct la momentul vorbirii. Acestea sunt: prezentul (exprimă simultaneitatea faţă de momentul vorbirii); imperfectul, perfectul compus, perfectul simplu (exprimă anterioritatea faţă de momentul vorbirii) şi viitorul (exprimă posterioritatea faţă de momentul vorbirii). Sunt relative timpurile care se raportează la momentul vorbirii mediat, prin intermediul momentului desfăşurării unei alte acţiuni. Acestea sunt: mai-mult-ca-perfectul (exprimă anterioritatea faţă de o acţiune din planul trecutului) şi viitorul anterior (exprimă anterioritatea faţă de o acţiune din planul viitorului). Pe lângă aceste timpuri intrinsec relative, pot căpăta valori relative şi unele timpuri absolute fiind folosite în anumite condiţiile contextuale.

După structura lor, timpurile verbului se clasifică în simple şi compuse. Timpurile simple au o structură sintetică, iar timpurile compuse au o structură analitică. Timpurile simple se formează prin adăugarea sufixelor şi desinenţelor la rădăcina verbului de conjugat. Sunt simple timpurile: prezent, imperfect, perfect simplu şi mai-mult-ca-perfect. Timpurile compuse se formează cu ajutorul verbelor auxiliare *a fi*, *a avea*, *a vrea* + verbul de conjugat la una dintre următoarele forme: infinitiv, participiu sau prezent conjunctiv. Sunt compuse timpurile cu structură analitică: perfect compus, viitor, viitor anterior, precum şi timpurile celorlalte moduri.

Formele de bază de la care se alcătuiesc timpurile verbului sunt: a) rădăcina verbului, b) infinitivul (fără prepoziţia *a şi* c) participiul. Pe lângă acestea, în rolul de forme de bază pot apărea şi unele timpuri, precum prezentul indicativ şi prezentul conjunctiv.

În tabelul de mai jos, prezentăm formele de bază şi timpurile verbale formate de la acestea.

Formele primare	Timpurile verbale		
a) rădăcina verbului	→ prezent indicativ	→ prezent conjunctiv	→ viitor II indicativ
	→ imperfect indicativ → perfect simplu → mai-mult-ca-perfect		
b) infinitiv	→ viitor I indicativ → prezent condiţional-optativ		
c) participiu	→ perfect compus indicativ → timpurile diatezei pasive		

Timpurile modului indicativ

Modul indicativ are cel mai bogat sistem temporal. Este constituit din şapte timpuri: prezent, imperfect, perfect compus, perfect simplu, mai-mult-ca-perfect, viitor şi viitor anterior.

Prezentul

Prezentul indicativ exprimă o acţiune simultană cu momentul vorbirii. *Acum afară plouă*. După cum vedem, prin forma de prezent a verbului *a ploua* din acest enunţ se exprimă concomitenţa dintre momentul desfăşurării acţiunii şi momentul vorbirii. Poate avea însă, în funcţie de context, şi anumite semnificaţii secundare. Valorile prin care se caracterizează prezentul indicativ ar putea fi grupate în următoarele trei clase:

1. Prezentul actual. Este valoarea de bază a acestui timp. Ea semnifică un proces care se desfăşoară concomitent cu actul comunicării: *Trenul soseşte în gară*.;

2. Prezentul cu valori caracteristice altor timpuri (trecut sau viitor). Valorile date sunt un rezultat al transpoziţiei formei temporale de prezent. În aceste cazuri, forma dată nu mai exprimă concomitenţa dintre momentul desfăşurării acţiunii şi momentul comunicării. Ele semnifică:

a) o acţiune desfăşurată în trecut (aşa-numitul prezent istoric sau dramatic): *La 10 ianuarie 1475*, *domnitorul Moldovei*, *Ștefan cel Mare*, *obține una dintre cele mau răsunătoare victorii asupra turcilor la Podul Înalt*, *în apropiere de orașul Vaslui*.; *Mai stau eu ce mai stau*, *potolesc câinii și*, *când dau să mă culc*, *fraților*, *aud un vuiet și văd o lumină mai ceva ca la apocalipsă*. (I. Groșan);

b) o acţiune viitoare (aşa-numitul prezent profetic): *Plec luna viitoare la munte*.;

3. Prezentul neactual. Este o forma de prezent lipsită de o valoare temporală concretă. Ea se constituie ca rezultat al extinderii semnificaţiei sau al neutralizării valorii temporale caracteristice formei de prezent. Acestea sunt formele de prezent care exprimă:

a) o acţiune repetată (aşa-numitul prezent iterativ): *Lunea vine poştaşul*.

b) o acţiune neraportată la momentul vorbirii sau o acţiune nelocalizată precis în timp (aşa-numitul prezent gnomic sau etern): *Sângele apă nu se face*. *Buturuga mică răstoarnă carul mare*.

c) fenomene veşnice: *Pământul se rotește în jurul soarelui*.

Prezentul indicativ este un timp preponderent absolut. El raportează direct momentul desfăşurării acţiunii la momentul vorbirii.

Sub aspectul structurii, prezentul indicativ este un timp verbal simplu. Cu toate acestea, este timpul cel mai complex, în sensul că este marcat printr-o mare varietate de desinenţe şi sufixe temporale (la conjugarea I şi a IV-a există câte două tipuri principale: cu sufixul -*ez*, -*esc*, -*ăsc* şi fără sufix).

Conj. I (-*a*)		Conj. II (-*ea*)	Conj. III (-*e*)	Conj. IV			
				(-*i*)		(-*î*)	
-ø	*-ez*	*-ø*	*-ø*	*-ø*	*-esc*	*-ø*	*-ăsc*
-i	*-ez-i*	*-i*	*-i*	*-i*	*-eşt-i*	*-i*	*-ăşt-i*
-ă	*-eaz-ă*	*-e*	*-e*	*-e*	*-eşt-e*	*-ă*	*-ăşt-e*
-ăm	*-ăm*	*-em*	*-em*	*-im*	*-im*	*-îm*	*-îm*
-aţi	*-aţi*	*-eţi*	*-eţi*	*-iţi*	*-iţi*	*-îţi*	*-îţi*
-ă	*-eaz-ă*	*-ø*	*-ø*	*-ø*	*-esc*	*-ø*	*-ăsc*

Modele de conjugare:

Conj. I		Conj. II	Conj. III
adun	*meditez*	*văd*	*înțeleg*
aduni	*meditezi*	*vezi*	*înțelegi*
adună	*meditează*	*vede*	*înțelege*
adunăm	*medităm*	*vedem*	*înțelegem*
adunați	*meditaţi*	*vedeţi*	*înțelegeți*
adună	*meditează*	*văd*	*înțeleg*
Conj. IV			
fug	*vorbesc*	*dobor*	*hotărăsc*
fugi	*vorbești*	*dobori*	*hotărăşti*
fuge	*vorbește*	*doboară*	*hotărăşte*
fugim	*vorbim*	*doborâm*	*hotărâm*
fugiți	*vorbiți*	*doborâţi*	*hotărâţi*
fug	*vorbesc*	*doboară*	*hotărăsc*

Câteva verbe prezintă anumite particularităţi de conjugare.

Verbele a *agrea* şi *a crea* se conjugă după modelul verbului *a medita*. Însă datorită faptului că au rădăcina terminată în -*e*, se scriu cu doi de *e* la persoanele 1, 2, 3 sg. şi 3 pl.: *eu agreez*, *tu agreezi*, *el agreează*, *noi agreăm*, *voi agreaţi*, *ei*, *ele agreează; eu creez*, *tu creezi*, *el creează*, *noi creăm*, *voi creaţi*, *ei*, *ele creează*.

Verbele *a deveni*, *a scrie*, *a şti*, *a ţine*, *a veni* se scriu la pers. 2 sg. cu doi de *i*: *tu devii*, *scrii*, *ştii*, *ţii*, *vii*.

Verbele de tipul *a evolua*, *a perpetua* se conjugă cu sufixul -*ez* fără diftongarea lui *e: eu evoluez*, *tu evoluezi*, *el evoluează*. Face excepţie verbul *a continua*, care se conjugă fără sufixul -*ez*.

Verbele *a copia*, *a sublinia* se conjugă cu sufixul -*ez*. La pers. 3 sg. şi pl. formele corecte sunt: *copiază*, *subliniază*.

Timpul trecut

Timpul trecut exprimă anterioritatea faţă de momentul vorbirii. Are patru valori: imperfectul, perfectul compus, perfectul simplu şi mai-mult-ca-perfectul.

Deosebirile dintre aceste timpuri rezidă în raportarea directă sau indirectă la momentul vorbirii şi în caracteristica lor aspectuală. Astfel, imperfectul, perfectul simplu şi perfectul compus sunt timpuri absolute. Ele exprimă acţiuni raportate direct la momentul vorbirii. Mai-mult-ca-perfectul semnifică o acţiune raportată indirect, prin intermediul altei acţiuni, la momentul vorbirii, fiind astfel un timp de relaţie.

Din punctul de vedere al aspectualităţii, perfectul simplu, perfectul compus şi mai-mult-ca-perfectul exprimă acţiuni încheiate, iar imperfectul desemnează o acţiune în curs de desfăşurare.

Imperfectul

Imperfectul exprimă o acţiune trecută şi neterminată. Folosit independent imperfectul este un timp absolut: *Mă împăcam bine cu prietenii mei*. În cadrul unei fraze, are valoarea unui timp de relaţie: *Dacă știam că va ploua*, *îmi luam umbrela*.

În funcţie de context, imperfectul mai are următoarele valori:

a) valoare de perfect compus (aşa-numitul imperfect narativ), fiind utilizat în formula introductivă din basme (*Era odată o babă și un moșneag*.) şi în poezia populară cu un efect stilistic pronunţat: *Iată*, *cum mergeau*/*Că-n drum ajungeau*/*Pe-un biet ciobănaș*,/*Din fluier doinaș*./*Și cum îl vedea*/*Domnul îi zicea*… (V. Alecsandri).

b) valoare de prezent: *Aici îmi erai?*

c) valoare iterativă: *Se îmbolnăvea deseori*.; *Se vedeau zilnic*.

d) imperfectul modestiei sau cu valoare optativă: *Voiam să vă rog ceva*.; *Voiam să te întreb ce mai faci*. etc.

e) Uneori se folosește pentru a exprima acțiuni imaginare: *Se făcea că eram La Paris și admiram Turnul Eiffel*.

Imperfectul este un timp simplu cu structură sintetică. Se formează cu ajutorul sufixelor imperfectului: -*a* la verbele de conjugarea I şi a IV-a în -*i* şi -*ea* la verbele de conjugarea a II-a, a III-a şi a IV-a în -*i*. Imperfectul are următoarele mărci flexionare:

Conjugarea	1	2	3	4	5	6
I; IV în -*î*	*-am*	*-ai*	*-a*	*-am*	*-aţi*	*-au*
II; III; IV în -*i*	*-eam*	*-eai*	*-ea*	*-eam*	*-eaţi*	*-eau*

Modele de conjugare:

Conj. I	Conj. II	Conj. III	Conj. IV	
adunam	*vedeam*	*înțelegeam*	*fugeam*	*doboram*
adunai	*vedeai*	*înțelegeai*	*fugeai*	*doborai*
aduna	*vedea*	*înțelegea*	*fugea*	*dobora*
adunam	*vedeam*	*înțelegeam*	*fugeam*	*doboram*
adunați	*vedeaţi*	*înțelegeați*	*fugeați*	*doborați*
adunau	*vedeau*	*înțelegeau*	*fugeau*	*dobora*

Verbele *a scrie* şi *a şti* au următoarele forme corecte: *scriam*, *scriai*, *scria*, *scriam*, *scriaţi*, *scriau; ştiam*, *ştiai*, *ştia*, *ştiam*, *ştiaţi*, *ştiau*. Verbele *a agrea* şi *a crea* au următoarele forme corecte: *eu agream/cream*, *tu agreai/creai*, *el agrea/ crea*, *noi agream/cream*, *voi agreați /creați*, *ei agreau/creau*.

Perfectul compus

Perfectul compus exprimă o acţiune trecută şi terminată înaintea momentului vorbirii: *Ieri am vizitat Muzeul de Arte*. Este deci un timp absolut. Poate avea și valoare relativă: *Ion mi-a scris un mesaj înainte să plece*.

În funcţie de context, perfectul compus poate căpăta şi anumite valori suplimentare. Să se compare: *A plâns mult*. (acţiune trecută şi terminată); *A plâns deseori*. (acţiune încheiată şi repetată); *Dar uite că ne-am luat cu vorba și am uitat de ospăț*. (Ioan Groșan) (acţiuni încheiate și simultane).

În comparaţie cu celelalte timpuri trecute, perfectul compus are cea mai mare frecvenţă în limba română.

Perfectul compus, după cum arată şi denumirea, este un timp compus cu o structură analitică. Marca perfectului compus este verbul auxiliar *a avea: am*, *ai*, *a*, *am*, *aţi*, *au* + participiul verbului de conjugat.

Modele de conjugare:

Conj. I	Conj. II	Conj. III	Conj. IV	
am adunat	*am văzut*	*am făcut/înțeles*	*am vorbit*	*am doborât*
ai adunat	*ai văzut*	*ai făcut/înțeles*	*ai vorbit*	*ai doborât*
a adunat	*a văzut*	*a făcut/înțeles*	*a vorbit*	*a doborât*
am adunat	*am văzut*	*am făcut/înțeles*	*am vorbit*	*am doborât*
aţi adunat	*aţi văzut*	*aţi făcut/înțeles*	*aţi vorbit*	*aţi doborât*
au adunat	*au văzut*	*au făcut/înțeles*	*au vorbit*	*au doborât*

Formele neaccentuate ale pronumelor personale sau reflexive precedă auxiliarul şi sunt legate de acestea prin cratimă: *Părinţii s-au dus la serviciu*. *Mi-am vizitat prietenii*. Face excepţie pronumele personal feminin în acuzativ singular: *Am văzut-o pe Maria*. Perfectul compus cunoaşte şi forme inverse,

care sunt folosite cu precădere în limba literaturii artistice: *adunat-am*, *văzut-ai*, *făcut-a*, *vorbit-aţi*, *doborât-au*. *Alege-ti una din două*, *căci altfel dau cinstea pe rușine …! auzitu-m-ai?* (I. Creangă).

Aspectul negativ al verbului la perfectul compus se formează cu ajutorul adverbului de negaţie *nu*, care se leagă de acesta prin cratimă: *n-am adunat*, *n-ai văzut*, *n-a făcut*, *n-am înțeles*, *n-aţi vorbit*, *n-au doborât*.

Perfectul simplu

Perfectul simplu, la fel ca şi perfectul compus, exprimă o acţiune trecută şi terminată înaintea momentului vorbirii. *Din sfera mea venii cu greu/ Ca să-ți ascult chemarea...* (M. Eminescu). Deosebirea constă în raportarea acţiunii la momentul vorbirii: perfectul simplu exprimă o acţiune terminată de curând, foarte apropiată de prezent: *În sfârșit*, *veniră toți și votarea avu loc*., iar perfectul compus exprimă o acţiune terminată într-un trecut mai îndepărtat, fără o raportare distinctă la momentul vorbirii: *A fost odată ca-n povești/A fost ca niciodată*. (M. Eminescu).

Perfectul simplu se folosește rar, prezentându-se ca o variantă stilistică a perfectului compus. De aceea este atestat mai des în stilul literaturii artistice, fiind considerat timp al narațiunii. *Într-o zi frumoasă de vară îmi făcui legăturica*, *o pusei în vârful bățului și o luai la picior pe drumul cel mare-mpărătesc*. (M. Eminescu); *Dacă văzui şi văzui*,*/Două*, *trei cruci îmi făcui*,*/Luai coasa de picior/Şi-n văzduh îi detei zbor*,*/Ş-o izbii de-un păducel*,*/Sări coasa din căţel*. (V. Alecsandri).

Perfectul simplu este un timp absolut, simplu, cu o structură sintetică. Se formează de la tema perfectului plus sufixul *-ră* (la pers. 1, 2 și 3 pl.), plus desinenţele de persoană şi număr*: -i*; *-şi*; *-ø*; *-m*; *-ţi*; *-ø*.

Modele de conjugare

Conj. I	Conj. II	Conj. III		Conj. IV	
adunai	*văzui*	*făcui*	*înțelesei*	*fugii*	*doborâi*
adunași	*văzuși*	*făcuși*	*înțeleseși*	*fugiși*	*doborâși*
adună	*văzu*	*făcu*	*înțelese*	*fugi*	*doborî*
adunarăm	*văzurăm*	*făcurăm*	*înțeleserăm*	*fugirăm*	*doborârăm*
adunarăți	*văzurăți*	*făcurăți*	*înțeleserăți*	*fugirăți*	*doborârăți*
adunară	*văzură*	*făcură*	*înțeleseră*	*fugiră*	*doborâră*

Verbele neregulate *a avea*, *a fi*, *a da* şi *a sta* au forme specifice de perfect simplu: *a avea – avui*, *avuşi*, *avu*, *avurăm*, *avurăţi*, *avură; a fi – fui/fusei*, *fuşi/fuseşi*, *fu/fuse*, *furăm/fuserăm*, *furăţi/fuserăţi*, *fură/fuseră*; *a da – dădui*, *dăduşi*, *dădu*, *dădurăm*, *dădurăţi*, *dădură*; *a sta – stătui*, *stătuşi*, *stătu*, *stătură*, *stăturăţi*, *stătură*.

Mai-mult-ca-perfectul

Mai-mult-ca-perfectul exprimă o acţiune trecută, terminată înaintea altei acţiuni încheiate în trecut. *Dormisem bine noaptea trecută*.; *Spre seară obosisem de-a binelea*.

Este un timp de relaţie, fiind folosit, de cele mai multe ori, împreună cu un alt timp trecut sau cu un circumstanţial de timp: *Când a plecat mama*, *ploaia încetase deja*. *Nu mai vizitasem Clujul*, *de când am absolvit facultatea*. *În iarna aceea fusese foarte frig*. *Avuseserăm mult de lucru înainte de plecare*.

Mai-mult-ca-perfectul este un timp simplu cu o structură sintetică. Se formează de la tema perfectului la care se adaugă sufixul specific -*se*- şi desinenţele de număr şi persoană: -*m*, -*şi*, -*ø*, -*m*, -*ţi*, -*ø*. Ca și la perfectul simplu, apare sufixul special -*ră* la pers. 1, 2 şi 3 plural.

Modele de conjugare:

Conj. I	Conj. II	Conj. III		Conj. IV	
adunasem	*văzusem*	*făcusem*	*înțelesesem*	*fugisem*	*doborâsem*
adunaseşi	*văzuseşi*	*făcuseşi*	*înțeleseseşi*	*fugiseşi*	*doborâseşi*
adunase	*văzuse*	*făcuse*	*înțelesese*	*fugise*	*doborâse*
adunaserăm	*văzuserăm*	*făcuserăm*	*înțeleseserăm*	*fugiserăm*	*doborâserăm*
adunaserăţi	*văzuserăţi*	*făcuserăţi*	*înțeleseserăţi*	*fugiserăţi*	*doborâserăţi*
adunaseră	*văzuseră*	*făcuseră*	*înțeleseseră*	*fugiseră*	*doborâseră*

Verbele *a avea* şi *a fi* au următoarele forme la mai mult ca perfect: *a avea* – *avusesem*, *avuseseşi*, *avusese*, *avuseserăm*, *avuseserăţi*, *avuseseră*; *a fi* – *fusesem*, *fuseseşi*, *fusese*, *fuseserăm*, *fuseserăţi*, *fuseseră*.

Timpul viitor (viitorul I)

Timpul viitor exprimă o acţiune care urmează să se desfăşoare după momentul vorbirii: *Mâine voi susține teza de licență*. Viitorul este un timp absolut. În funcţie de context, viitorul poate avea valoare de prezent *Am să te învăț cum să te relaxezi*., precum şi valoare modală de imperativ: *Vei face totul aşa cum trebuie*!

Viitorul I este un timp compus având trei tipuri structurale.

Primul tip de viitor este construit din formele verbului auxiliar *a vrea* + infinitivul verbului de conjugat.

Modele de conjugare:

Conj. I	Conj. II	Conj. III	Conj. IV	
voi aduna	*voi vedea*	*voi face*	*voi fugi*	*voi doborî*
vei aduna	*vei vedea*	*vei face*	*vei fugi*	*vei doborî*
va aduna	*va vedea*	*va face*	*va fugi*	*va doborî*
vom aduna	*vom vedea*	*vom face*	*vom fugi*	*vom doborî*
veţi aduna	*veţi vedea*	*veţi face*	*veţi fugi*	*veţi doborî*
vor aduna	*vor vedea*	*vor face*	*vor fugi*	*vor doborî*

Acest tip de viitor este folosit în limba literară scrisă. Are şi forme inverse: *Răsări-va o comoară/În adâncuri înfundată*. (A. Mateevici)

Al doilea tip de viitor este alcătuit din formele de indicativ prezent ale verbului auxiliar *a avea* + conjunctivul prezent al verbului de conjugat.

Modele de conjugare:

Conj. I	Conj. II	Conj. III
am să adun	*am să văd*	*am să fac*
ai să aduni	*ai să vezi*	*ai să faci*
are să adune	*are să vadă*	*are să facă*
avem să adunăm	*avem să vedem*	*avem să facem*
aveţi să adunați	*aveţi să vedeți*	*aveţi să faceți*
au să adune	*au să vadă*	*au să facă*

Conj. IV	
am să fug	*am să dobor*
ai să fugi	*ai să dobori*
are să fugă	*are să doboare*
avem să fugim	*avem să doborâm*
aveți să fugiți	*aveţi să doborâţi*
au să fugă	*au să doboare*

Al treilea tip de viitor este derivat de la cel de al doilea. În structura lui intră auxiliarul invariabil *o* şi conjunctivul prezent al verbului de conjugat.

Modele de conjugare:

Conj. I	Conj. II	Conj. III	Conj. IV	
o să adun	*o să văd*	*o să fac*	*o să fug*	*o să dobor*
o să aduni	*o să vezi*	*o să faci*	*o să fugi*	*o să dobori*
o să adune	*o să vadă*	*o să facă*	*o să fugă*	*o să doboare*
o să adunăm	*o să vedem*	*o să facem*	*o să fugim*	*o să doborâm*
o să adunați	*o să vedeți*	*o să faceți*	*o să fugiți*	*o să doborâţi*
o să adune	*o să vadă*	*o să facă*	*o să fugă*	*o să doboare*

Ultimele două tipuri de viitor se folosesc preponderent în limba vorbită.

Ca şi alte timpuri compuse, formele de viitor pot fi disociate prin intercalarea, între auxiliar şi verbul de bază, a unor adverbe sau pronume (tipul I), între conjuncţia *să* şi verb (tipurile II şi III): *Ne vom mai întâlni.; Ei vor tot bate până li se va deschide.; Aveți să mai veniți în vizită.; O să tot sperăm*. etc.

Viitorul II (anterior)

Viitorul anterior exprimă o acţiune posterioară momentului vorbirii, dar anterioară unei alte acţiuni viitoare: *Dacă acela va fi fost Ioan...iată ce-mi umbla mereu prin cap... căci de va fi fost el, deciziunea mea era ca și luată... trebuia să-l urmez*. (M. Eminescu). Viitorul anterior este un timp de relaţie. Spre deosebire de viitorul I, el localizează o acţiune pe axa temporală raportând-o nu doar la momentul vorbirii, ci şi la momentul desfăşurării unei alte acţiuni.

Viitorul anterior este un timp compus cu o structură analitică. Se formează de la viitorul I al auxiliarului *a fi* + participiul verbului de conjugat. Este un timp omonim cu prezumtivul perfect.

Modele de conjugare:

	Conj. I	Conj. II	Conj. III	Conj. IV
voi fi *vei fi* *va fi* *vom fi* *veţi fi* *vor fi*	*adunat*	*văzut*	*făcut/înțeles*	*fugit /doborât*

Datorită valorii sale, viitorul anterior este considerat un trecut în viitor sau un viitor în trecut. Este rar folosit datorită acestei neobişnuite situări a acţiunii. În general, se consideră un timp învechit. În plus, omonimia perfectă a viitorului anterior cu paradigma prezumtivului trecut şi nuanţa modală de prezumtiv proprie viitorului anterior le fac confundabile.

Timpurile modului conjunctiv. Prezentul conjunctiv

Prezentul conjunctiv exprimă o acţiune viitoare sau o acţiune nelocalizată precis în timp. Cu aceste valori apare ca timp absolut: *Să înceapă veselia*! Ca timp de relaţie, prezentul conjunctiv exprimă simultaneitatea sau posterioritatea faţă de termenul de referinţă contextual. *Voi citi mult ca*

să fiu informat.; (...) *e în zadar să vorbești celuia ce nu vrea să te asculte*. (M. Eminescu); *Să mă trăsnească Dumnezeu dacă mint*. (I. Groșan).

Este un timp compus cu o structură analitică. Se formează cu ajutorul conjuncţiei *să*, care se plasează înaintea formelor de prezent indicativ la pers. 1 şi 2 sg. şi pl. şi înaintea unor forme speciale la pers. 3 sg. şi pl.

Modele de conjugare:

Conj. I	Conj. II	Conj. III	Conj. IV		
să adun *să aduni* *să adune* *să adunăm* *să adunați* *să adune*	*să văd* *să vezi* *să vadă* *să vedem* *să vedeți* *să vadă*	*să fac* *să faci* *să facă* *să facem* *să faceți* *să facă*	*să fug* *să fugi* *să fugă* *să fugim* *să fugiți* *să fugă*	*să vorbesc* *să vorbești* *să vorbească* *să vorbim* *să vorbiți* *să vorbească*	*să dobor* *să dobori* *să doboare* *să doborâm* *să doborâți* *să doboare*

După cum se poate observa, numai la pers. 3 prezentul conjunctiv se diferenţiază de prezentul indicativ. Aici acţionează următoarea regularitate: verbele care au la prezentul indicativ desinenţa -*ă* o preschimbă la prezentul conjunctiv în -*e*, iar verbele care au la indicativ desinenţa -*e* o preschimbă la conjunctiv în -*ă*.

Anume aceste forme ale prezentului conjunctiv pot fi folosite uneori şi fără *să* (aşa-zisul conjunctiv amputat). Nu toate verbele pot fi folosite fără *să* la prezentul conjunctiv. Se pretează unei asemenea întrebuinţări verbele din fondul vechi (*a ajunge*, *a arde*, *a da*, *a face*, *a păzi*, *a rămâne*, *a veni*, *a zice* etc.) şi numai în anumite situaţii contextuale, când exprimă o urare, o imprecaţie: *Audă-te Domnul*, *preacuvioase! – sări bucuros Parnasie*. (I. Groșan).

Formele prezentului conjunctiv sunt uneori disociate prin intercalarea între *să* şi verbul de bază a negaţiei *nu*, a unor adverbe sau a formelor neaccentuate ale pronumelor: *Să nu mai bei apă foarte rece*.; *Să mai scrii versuri*.; *Să-ţi aduci aminte de noi*. etc. Prezentul conjunctiv este un timp foarte frecvent în limba română datorită mulţimii de valori pe care le poate exprima.

Perfectul conjunctiv

Perfectul conjunctiv exprimă o acţiune trecută faţă de momentul de referinţă, care este diferit în funcţie de utilizarea perfectului conjunctiv ca timp absolut sau ca timp de relaţie.

Dacă este întrebuinţat cu valoare de timp absolut în propoziţii independente, localizarea în timp se face cu referire la momentul vorbirii. Perfectul conjunctiv exprimă în acest caz o acţiune anterioară momentului vorbirii: *Să fi fost mai atent*, *nu cădeai*. Ca timp de relaţie, perfectul conjunctiv

exprimă o acţiune anterioară, simultană sau posterioară momentului de referinţă: *Nu cred să fi făcut aşa ceva*. *Să fi fost tu de faţă*, *i-ai fi împăcat*. *Până să fi venit un medic*, *i-aş fi ajutat eu*. (M. Avram).

Perfectul conjunctiv este un timp compus. Se formează de la prezentul conjunctiv al verbului *a fi* (cu o formă invariabilă *să fi*) şi participiul invariabil al verbului de conjugat. Perfectul conjunctiv are o formă ce nu prezintă diferenţe de persoană şi de număr. Identificarea persoanei şi numărului se poate face numai în context.

Modele de conjugare:

	Conj. I	Conj. II	Conj. III	Conj. IV
eu, *tu*, *el*, *ea* *noi*, *voi*, *ei*, *ele*	*să fi adunat*	*să fi văzut*	*să fi înțeles*	*să fi vorbit* / *să fi doborât*

Formele perfectului conjunctiv pot fi disociate prin intercalarea unor adverbe sau pronume între *să* şi verbul de conjugat. *Să mai fi răbdat puțin*/ *câteva minute*, *vedeai eclipsa de lună*.

Timpurile modului condiţional-optativ
Prezentul condiţional-optativ

Prezentul condiţional-optativ exprimă o acţiune realizabilă. Ca timp absolut, exprimă o acţiune viitoare: *Aș dori să avem o bună cooperare pe plan național*. Folosit ca timp de relaţie, el exprimă acţiuni simultane sau posterioare momentului de referinţă exprimat de verbul din regentă: *Îmi părea că ar ascunde ceva*.; *Dacă mâine mi-ar spune cineva să plec*, *aș pleca*.

Prezentul condiţionalului este un timp compus. Se formează de la verbul auxiliar *a avea* (*aş*, *ai*, *ar*, *am*, *aţi*, *ar*) şi infinitivul verbului de conjugat.

Modele de conjugare:

Conj. I	Conj. II	Conj. III	Conj. IV	
aş aduna *ai aduna* *ar aduna* *am aduna* *aţi aduna* *ar aduna*	*aş vedea* *ai vedea* *ar vedea* *am vedea* *aţi vedea* *ar vedea*	*aş înțelege* *ai înțelege* *ar înțelege* *am înțelege* *aţi înțelege* *ar înțelege*	*aş fugi* *ai fugi* *ar fugi* *am fugi* *aţi fugi* *ar fugi*	*aş doborî* *ai doborî* *ar doborî* *am doborî* *aţi doborî* *ar doborî*

Formele prezentului condiţional-optativ pot fi disociate prin intercalarea unor adverbe între verbul auxiliar şi infinitiv: *Aş mai vizita o dată Parisul*. Formele inverse ale prezentului condiţionalului se disociază frecvent prin formele neaccentuate ale pronumelor personale şi reflexive, elementele structurii fiind legate prin cratimă: *Jelui-m-aş şi n-am cui*.

Perfectul condiţional-optativ

Perfectul condiţional-optativ exprimă o acţiune trecută nerealizată, prezentată ca ireală: *Dacă aș fi în locul vostru și aș putea să mă ascult*, *aș zice și eu că e poveste*, *grăi Parnasie*. (I. Groșan). Este preponderent un timp de relaţie.

Cu valoare de optativ, perfectul condiţional exprimă o acţiune simultană cu momentul vorbirii. În această ipostază se actualizează ca timp absolut: *Tu ce ai fi făcut în locul lui?* (I. Groșan). Se foloseşte mai ales în formule de politeţe.

Perfectul condiţional-optativ este un timp compus cu o structură analitică. Se formează de la prezentul condiţional al verbului *a fi* şi participiul verbului de conjugat.

Modele de conjugare:

	Conj. I	Conj. II	Conj. III	Conj. IV
aş fi *ai fi* *ar fi* *am fi* *aţi fi* *ar fi*	*adunat*	*văzut*	*trecut*/*înțeles*	*fugit*/*doborât*

Formele de perfect condiţional pot fi disociate prin intercalarea unor adverbe între auxiliar şi verbul de conjugat: *Aş mai fi vrut puţină apă*.

Timpurile modului prezumtiv. Prezentul prezumtiv

Prezentul prezumtiv exprimă o acţiune realizabilă în momentul vorbirii sau în viitor.

Ca timp absolut, se foloseşte în propoziţii independente şi exprimă o acţiune simultană cu momentul vorbirii (*Ce va fi făcând mama acum?*) sau o acţiune posterioară momentului vorbirii (*Vei fi dorind să mai vii la noi*.). Ca timp de relaţie, are drept moment de referinţă acţiunea verbului din regentă: *Simt că nu vor fi fiind supărați pe mine*.

Prezentul prezumtiv este un timp compus. Se formează de la viitorul indicativ al verbului auxiliar *a fi* şi gerunziul verbului de conjugat.

Modele de conjugare:

	Conj. I	Conj. II	Conj. III	Conj. IV
voi fi *vei fi* *va fi* *vom fi* *veţi fi* *vor fi*	*adunând*	*văzând*	*înțelegând*	*fugind/doborând*

La pers. 3 se foloseşte mai des forma populară a viitorului indicativ: *O fi fiind oare sănătoasă mama?*; *O fi ştiind el ce trebuie să facă?*

Perfectul prezumtiv

Perfectul prezumtiv exprimă o acţiune presupusă, anterioară momentului vorbirii. În funcţie de context, poate fi folosit cu valoare absolută (*Prietenii ne vor fi căutat ieri*), dar şi cu valoare relativă (*Cine ştie dacă ne vor fi căutat prietenii noștri*.).

Perfectul prezumtiv este un timp compus. Se formează cu ajutorul formelor auxiliarului *a fi* la viitor indicativ + participiul verbului de conjugat. Este un timp omonim cu viitorul anterior.

Modele de conjugare:

	Conj. I	Conj. II	Conj. III	Conj. IV
voi fi *vei fi* *va fi* *vom fi* *veţi fi* *vor fi*	*adunat*	*văzut*	*trecut/înțeles*	*fugit/doborât*

Modul imperativ

Imperativul are o formă temporală unică, realizată numai prin pers. 2 sg. şi pl. Forma pozitivă şi negativă: *Mergi! Mergeți! Nu merge! Nu mergeți!*

Imperativul pozitiv pers. 2 sg. are o formă egală cu prezentul indicativ. De cele mai multe ori, aceasta coincide:

cu pers. 3 sg. prezent indicativ	(el) *adună* (el) *lucrează* (el) *citeşte*	→ → →	*Adună!* (tu) *Lucrează!* (tu) *Citeşte!* (tu)
sau cu pers. 2 sg. prezent indicativ	(tu) *taci* (tu) *mergi* (tu) *dormi*	→ → →	*Taci!* (tu) *Mergi!* (tu) *Dormi!* (tu)

Imperativul pozitiv pers. 2 pl. este omonim cu prezentul indicativ pers. 2 pl.: (voi) *cântaţi* → *Cântaţi!* (voi); (voi) *lucraţi* → *Lucraţi!* (voi); (voi) *citiţi* → *Citiţi!* (voi).

Imperativul negativ pers. 2 sg. are pentru toate conjugările următorul model: *nu* + infinitivul prezent: *a fugi* → *Nu fugi!*; *a lucra* → *Nu lucra!*

Imperativul negativ pers. 2 pl. se formează după următorul model: *nu* + pers. 2 pl. prezent indicativ: (voi) *fugiţi* → *Nu fugiţi!*; (voi) *lucraţi* → *Nu lucraţi!*

Persoana şi numărul

Categoria persoanei la verb este constituită, ca şi la pronume, dintr-un sistem de trei termeni la numărul singular şi alţi trei, la plural.

Persoana şi numărul se marchează, în structura timpurilor verbale simple, cu ajutorul desinenţelor personale, iar la cele compuse, de regulă, prin formele verbului auxiliar:

a) timp verbal simplu: sg. – *ajung* (1), *ajungi* (2), *ajunge* (3), pl. – *ajungem*(1), *ajungeți* (2), *ajung* (3);

b) timp verbal compus: sg. – *am ajuns* (1), *ai ajuns* (2), *a ajuns* (3), pl. – *am ajuns* (1), *aţi ajuns* (2), *au ajuns* (3).

După numărul persoanelor implicate în flexiune, verbele limbii române se clasifică în următoarele clase: a) verbe tripersonale (sau pluripersonale) şi b) verbe unipersonale.

Verbele tripersonale au forme pentru toate persoanele şi constituie majoritatea verbelor româneşti. Unipersonale sunt verbele care au forme numai pentru pers. 3. Aceste verbe exprimă procese atribuite lucrurilor, animalelor şi plantelor: *a apune*, *a răsări*, *a lătra*, *a germina*, *a curge*, *a se altera*, *a înflori*, *a încolţi etc*. Verbele impersonale sunt în afara categoriei gramaticale a persoanei, deoarece aceste verbe nu au un autor al acţiunii: *a ploua*, *a ninge*, *a tuna*.

În cadrul enunţului, persoana este exprimată dublu: prin pronume şi prin forma flexionară a verbului. De aceea atunci când subiectul nu este exprimat printr-un substantiv, verbul se poate folosi fără pronumele cu funcţia de subiect. Astfel, conform normelor limbii române, corecte sunt propoziţiile: *Citesc o carte*. *Asculţi muzică*. *Învăţăm limba română*. *Când sunteţi obosiţi*, *dormiţi bine*. Doar la pers. 3 forma verbului poate fi însoţită de pronumele personal respectiv sau de un substantiv: *El*/*Ion*/*Elevul citeşte o carte*.

Categoria numărului şi a persoanei nu se actualizează la conjunctiv perfect care are o singură formă pentru toate persoanele şi pentru ambele numere: *să fi lucrat*.

Unicul mod personal la care nu se actualizează sistemul gramatical al persoanei din cauze semantice este imperativul, care are forme doar pentru persoana a 2-a.

Genul

Categoria genului este caracteristică, în primul rând, participiului, precum şi tuturor timpurilor verbale formate cu ajutorul participiului, deci categoria genului apare doar la diateza pasivă.

Desinenţa participiului exprimă totodată şi numărul: *am fost lăudat* (m.)/*lăudată* (f.), *ai fost lăudat* (m.)/*lăudată* (f.), *a fost lăudat* (m.)/*lăudată* (f.), *am fost lăudaţi* (m.)/*lăudate* (f.), *aţi fost lăudaţi* (m.)/*lăudate* (f.), *au fost lăudaţi* (m.)/*lăudate* (f.).

Formele nepredicative ale verbului (modurile nepersonale)

Formele nepredicative ale verbului sunt: infinitiv, gerunziu, participiu şi supin. Caracteristica fundamentală a acestor forme este faptul că, de regulă, ele nu îndeplinesc funcţia sintactică de predicat, deci sunt nepredicative. Întrucât au şi o serie de trăsături prin care se apropie de nume, ele sunt numite şi forme nominale.

Infinitivul

Infinitivul denumeşte acţiunea sau starea exprimate de verb fără a face referire la subiect. Infinitivul este forma-tip a verbelor sub care ele sunt înregistrate în dicţionare. Forma infinitivului este alcătuită din prepoziţia *a* şi tema infinitivului:

a + tema infinitivului	conj. I	conj. II	conj. III	conj. IV
	a aduna	*a vedea*	*a înțelege*	*a fugi, a doborî*

Reprezentând forma la care verbul se aseamănă cu substantivul, infinitivul se defineşte prin trăsături substantivale şi verbale. Trăsăturile verbale ale infinitivului sunt următoarele:

– are forme temporale (prezent şi trecut) şi de diateză: *a scrie – a fi scris*, *a stima – a fi stimat*;

– uneori, realizează funcţia sintactică de predicat: *A se respecta indicaţiile medicului*.;

– păstrează regimul verbului şi poate primi toate complinirile acestuia: complemente directe şi indirecte şi complemente circumstanţiale: *A iubi copiii e o binecuvântare*.; *A-i ajuta pe alţii înseamnă a fi altruist*.; *A suspina adânc*.;

– poate fi însoţit de un pronume neaccentuat reflexiv: *a-şi cumpăra un costum; a se spăla pe dinţi*.;

– intră în componenţa unor timpuri şi moduri compuse (viitorul, condiţionalul).

Trăsăturile substantivale ale infinitivului îi permit să realizeze toate funcţiile sintactice proprii acestei părţi de vorbire: subiect: *A ierta e uşor, a uita e greu.;* atribut: *Dorinţa de a învăţa era mare.;* complement direct: *Cu înţelegere şi voie bună putem face multe.;* complement indirect: *Să te mişti echivalează cu a trăi*.

În limba română se întâlnesc construcţii în care infinitivul apare însoţit de diverse prepoziţii: *Oratorul a început prin a-şi expune punctul de vedere. Arta de a convinge oamenii nu o posedă fiecare. Lucrăm pentru a avea mulţi bani*. Infinitivul intră în structura unor construcţii cu valoare circumstanţială, numite construcţii infinitivale. Aceste construcţii se izolează când stau înaintea predicatului: *Fără a se gândi la ce spune, răspundea corect*. (L. Rebreanu).

În limba contemporană există tendinţa de a înlocui infinitivul prin conjunctiv. Această tendinţa se observă mai ales în limba vorbită.

Prepoziţia *a* poate lipsi din structura formei de infinitiv în următoarele cazuri.

– când infinitivul intră în componenţa unor forme verbale compuse (viitor indicativ, prezent condiţional şi imperativ negativ singular): *voi face*, *voi crede*, *aş face*, *aş crede*, *nu striga!*, *nu te teme!*;

– după verbul *a putea* şi foarte rar după verbul *a şti*: *nu pot lucra*, *poate face colţunaşi*, *nu ştiu cânta*;

– în construcţiile cu verbele *a avea* şi *a fi* însoţite de pronumele relative *cine*, *ce* sau de adverbele *unde*, *când*, *cum*: *avem ce face*, *ai unde te duce*, *nu este ce mânca*, *nu avem când citi*, *nu are cine lucra*.

Gerunziul

Gerunziul este o formă verbală ce exprimă o acţiune în desfăşurare. Este marcat de sufixele gramaticale -*ind*, -*ând*, care se adăugă la rădăcina verbului.

	conj. I	conj. II	conj. III	conj. IV
Rădăcina + sufixul -*ind*/-*ând*	*adunând* *subliniind*	*văzând*	*înțelegând*	*fugind* *coborând*

Fiind o formă verbală, gerunziul se caracterizează şi prin trăsături proprii altor părţi de vorbire, în special prin trăsături adverbiale. Caracteristicile verbale ale gerunziului se manifestă prin faptul că:

– poate avea subiect şi păstrează recţiunea verbală: *L-am auzit plângând*. *Eu aşteptam verdictul tremurând de frică*.

– primeşte diverse determinări necircumstanţiale sau circumstanţiale: *Admirând natura*, *te relaxezi*.; *Coloana de ostași înainta cântând*.

– intră în componenţa unor forme verbale compuse (prezumtiv prezent): *O fi plângând copilul*.

Funcţia sintactică de bază a gerunziului este cea de complement circumstanţial Acest fapt scoate în evidenţă natura adverbială a gerunziului: *Rănitul mergea şchiopătând*. În cazuri mai rare, gerunziul poate determina un substantiv obţinând trăsături adjectivale: *Admir florile îmbobocind*. *Am văzut un copil plângând*. Când însă gerunziul se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul determinat, el trece definitiv în clasa adjectivului: *lebădă murindă*, *mâini tremurânde*. Pe lângă aceasta, gerunziul poate îndeplini şi funcţia de subiect (*Se aude tunând*), de complement direct (*Am auzit vorbindu-se de salariu*)., de complement indirect (*Nu se mai sătura admirând peisajele montane*.).

Gerunziul intră în componenţa unor construcţii cu valoare circumstanţială. Construcţiile gerunziale antepuse predicatului şi cele intercalate între subiect şi predicat se izolează prin virgule: *Văzând-o aşa frumoasă*, *m-am bucurat*. *Mama*, *văzând-o aşa frumoasă*, *s-a bucurat*. Uneori, se pot izola şi construcţiile gerunziale aşezate după predicat (fiind distanţate de acesta prin alte părţi de propoziţie): *Toate rudele s-au bucurat nespus de mult*, *văzând-o aşa frumoasă*.

Participiul

Participiul exprimă acţiunea ca o însuşire statică a obiectului**.** Participiul se formează de la rădăcina verbului + sufixele: -*at*, -*ut*, -*s*, -*t*, -*it*, -*ît*.

Participiile au forme de gen, număr şi caz: *lăudat*, *lăudată*, *lăudați*, *lăudate*. Comportamentul lor gramatical depinde însă de rolul îndeplinit în propoziţie:

– în componenţa timpurilor verbale compuse la diateza activă participiul este invariabil: *am lăudat*, *ai lăudat*, *a lăudat*, *am lăudat*, *aţi lăudat*, *au lăudat*;

– în structura timpurilor diatezei pasive ele îşi schimbă forma după număr şi gen: *am fost lăudat*, -*ă*, *ai fost lăudat*, -*ă*, *a fost lăudat*, -*ă*, *am fost lăudaţi*, -*te*, *aţi fost lăudaţi*, -*te*, *au fost lăudaţi*, -*te*;

– participiile care determină un substantiv se acordă cu acesta în gen, număr şi caz: *elev lăudat*, *elevi lăudați*, *elevă lăudată*, *eleve lăudate*.

Participiul are afinităţi funcţionale cu verbul şi cu adjectivul. Caracteristicile verbale ale participiului se manifestă prin prezenţa lui în structura formelor verbale compuse. Când apare ca atribut sau nume predicativ, participiul se defineşte prin trăsături adjectivale.

Participiul intră în componenţa unor construcţii circumstanţiale, numite construcţii participiale, care se izolează atunci când sunt antepuse predicatului sau sunt intercalate între subiect şi predicat: *Dusă pe gânduri*, *mama îşi aşteaptă copiii*. *Mama*, *dusă pe gânduri*, *îşi aştepta copiii*.

Supinul

Supinul exprimă numele acţiunii sau stării, combinând caracteristicile verbului cu ale substantivului. Structura supinului este următoarea: prepoziţiile *de*, *după*, *la*, *pentru*, *pe* + participiu: *de examinat*, *de văzut*, *de scris*, *de mers*, *de dormit*, *de coborât*. *De-nchinat*, *am mai avea*, *de băut așijderea*, *dară de mâncat – foicica fagului*. (I. Groșan).

Funcţiile sintactice ale verbului

În structura propoziţiei, verbul poate îndeplini următoarele funcţii sintactice:

a) atunci când este la o formă predicativă, el are funcţia sintactică de predicat: *Elevii cântă şi dansează*.;

b) fiind la o formă nepredicativă, el poate funcţiona în calitate de: subiect: *A ierta e uşor*, *a uita e greu*.; atribut: *Visul de a deveni profesor i s-a împlinit*.; nume predicativ: *Dorinţa lui era de a ajunge mai repede acasă*.; complement de relaţie: *De auzit*, *am auzit*, *dar de văzut*, *n-am văzut*.

Formarea verbelor

Procedeul fundamental prin care se formează verbele în limba română este derivarea şi doar un număr foarte mic de verbe sunt constituite prin compunere.

Verbele formate prin derivare

Derivarea constă în crearea unor verbe noi prin adăugarea, substituirea sau suprimarea afixelor lexicale (prefixe, sufixe) la un cuvânt-bază. Astfel că, în cazul verbelor, procedeul derivării cunoaşte trei aspecte: a) derivarea progresivă (prin adăugarea de prefixe sau sufixe la o bază lexicală), b) derivarea regresivă (prin eliminarea de sufixe de la o bază lexicală) şi c) derivarea prin substituţie de afixe. Cât priveşte derivarea progresivă, după tipul de afix care se ataşează la rădăcină, aceasta poate fi de trei tipuri: derivarea cu prefixe, cu sufixe şi derivare mixtă sau parasintetică. De fapt, pentru derivarea verbelor sunt caracteristice doar primele două tipuri.

Derivarea cu sufixe este procedeul de formare a unui verb nou prin adăugarea unui sufix după rădăcină. Din punctul de vedere al părţii de vorbire la care aparţine cuvântul-bază, sufixele pot contribui la crearea unor derivate diferite morfologic de bază. Astfel, cu ajutorul sufixelor se pot forma verbe de la substantive (*argint* + -*a* = *a arginta*), de la adjective (*alb* + -*i* = *a albi*), de la adverbe (*alături* + -*a* = *a se alătura*), de la interjecţii (*cotcodac* + -*i* = *a cotcodăci*) şi, în cazuri extrem de rare, de la pronume (*nimic* + -*i* = *a nimici*) şi de la o prepoziţie (*asupra* + -*i* = *a asupri*).

Verbele noi se pot forma prin simpla adăugare a semnului caracteristic de infinitiv (numit şi sufix al infinitivului), fiind legat, uneori, de rădăcină prin anumite elemente de legătură:

-*a* – *a ancora*, *a brăzda*, *a dăuna*, *a se depărta*, *a deşerta*, *a fremăta*, *a grebla*, *a îndestula*, *a se minuna*, *a mobila*, *a pagina*, *a peria*, *a păşuna*, *a plusa*, *a spumega*;

-*i* – *a aburi*, *a se acri*, *a bucăţi*, *a ciocăni*, *a ciripi*, *a coji*, *a se cruci*, *a se cuminţi*, *a domni*, *a duşmăni*, *a flecări*, *a folosi*, *a găuri*, *a gândi*, *a se grozăvi*, *a se jertfi*, *a lungi*, *a murdări*, *a nedreptăţi*, *a nenoroci*, *a nimici*, *a se oglindi*, *a orbi*, *a oţeli*, *a păgubi*, *a putrezi*, *a se răcori*, *a sărăci*, *a slăbi*, *a stăpâni*, *a se şubrezi*, *a unelti*, *a viscoli*, *a zădărnici*, *a zări*, *a zugrăvi*;

-*ăi*, -*âi*, -*ăni* – *a chiorăi*, *a chiţăi*, *a croncăi*, *a fonfăi*, *a foşăi*, *a găzdui*, *a se ghemui*, *a grohăi*, *a hămăi*, *a jefui*, *a măcăi*, *a mormăi*, *a orăcăi*, *a pufăi*, *a ronţăi*, *a sforăi*, *a şontâcăi*, *a zornăi*, *a zupăi*; *a bâzâi*, *a cârcâi*, *a fâlfâi*, *a fâşâi*, *a gâlgâi*, *a mârâi*, *a pârâi*, *a scârţâi*, *a ţârâi*, *a vâjâi*; *a bocăni*, *a croncăni*, *a măcăni*, *a trăncăni*, *a ţăcăni*, *a zăngăni*, *a zdrăngăni*;

-*ăli*, -*ări* – *a mâzgăli*, *a zăbreli*; *a frunzări*, *a se maimuţări*, *a plutări*, *a urmări*;

-*ui* – *a biciui*, *a cârmui*, *a cerui*, *a chefui*, *a chinui*, *a drăcui*, *a drumui*, *a jefui*, *a gerui*, *a mitui*, *a nitui*, *a părui*, *a pălmui*, *a pietrui*, *a povăţui*, *a prăfui*, *a preţui*, *a pricinui*, *a prilejui*, *a rândui*, *a secătui*, *a sfătui*, *a smălţui*, *a spicui*, *a stivui*, *a tăinui*, *a terciui*, *a tălpui*, *a undui*, *a vămui*, *a vărui*, *a vieţui*, *a se zdrenţui*, *a zimţui*, *a zurui*;

-*î* – *a izvorî*, *a se mohorî*, *a viforî*.

Verbele noi se pot forma şi cu ajutorul următoarelor sufixe propriu-zise:

-*ifica* – *a cocsifica*, *a electrifica*, *a planifica*, *a zeifica*;

-*iona* – *a atenţiona*, *a concluziona*, *a se decepţiona*, *a inscripţiona*, *a obstrucţiona*, *a ocaziona*, *a porţiona*;

-*iza* – *a abstractiza*, *a se acutiza*, *a bagateliza*, *a clasiciza*, *a contoriza*, *a croniciza*, *a ecraniza*, *a esenţializa*, *a igieniza*, *a muşamaliza*, *a opaciza*, *a operaţionaliza*, *a se orăşeniza*, *a româniza*, *a secretiza*, *a tipiza*, *a maghiariza*, *a marginaliza*.

Derivarea cu prefixe este procedeul de creare a unui verb nou prin adăugarea unui prefix înaintea rădăcinii: *des*- + *a face* = *a desface*, *dez*- + *a aproba* = *a dezaproba*, *în*- + *nod* = *a înnoda*, *re*- + *a aşeza* = *a reaşeza*. Formarea verbelor noi prin derivarea cu prefixe se produce atât în interiorul aceleiaşi părţi de vorbire (verb format de la o bază verbală), cât şi între părţi de vorbire diferite. În acest caz, verbele derivate prin prefixare sunt diferite

morfologic de baza lor. Astfel, verbele se pot forma prin derivare cu prefixe de la o bază verbală (*des-* + *tăinui* = *a destăinui*; *re-* + *deveni* = *a redeveni*; *sub-* + *înţelege* = *a subînţelege*), de la un substantiv (*în-* + *frumuseţe* + *-a* = *a înfrumuseţa*; *în-* + *seară* + *-a* = *a se însera*; *în-* + *dig* + *-ui* = *a îndigui*; *în-* + *zăpadă* + *-i* = *a înzăpezi*; *de-* + *şale* + *-a* = *a deşăla*), de la un adjectiv (*în-* + *bun* + *-a* = *a îmbuna*; *în-* + *crâncen* + *-a* = *a se încrâncena*) sau de la un numeral (*în-* + *doi* + *-i* = *a îndoi*). În cazurile de la urmă, odată cu sufixarea, la rădăcină se adaugă sufixul infinitivului. Aceasta este şi cauza pentru care, în unele lucrări, verbele date, caracterizate prin ataşarea simultană a unui prefix şi a unui sufix, sunt considerate derivate parasintetice.

Prefixele cu ajutorul cărora se creează verbe noi în procesul de derivare de la alte verbe sau de la alte părţi de vorbire sunt următoarele:

con-, *com-*, *co-* – *a compătimi*, *a se complăcea*, *a conlocui*, *a conlucra*, *a consemna*, *a se consfătui*, *a consfinţi*, *a consimţi*, *a constrânge*, *a contopi*, *a convieţui*;

des-, *dez-*, *de-* – *a decădea*, *a decodifica*, *a deconspira*, *a decurge*, *a desăvârşi*, *a descifra*, *a desprinde*, *a destăinui*, *a dezamăgi*, *a dezbate*, *a dezincrimina*, *a dezinforma*, *a dezlănţui*, *a dezlega*, *a dezlipi*, *a dezmoşteni*, *a dezumfla*;

în-, *îm-* – *a încolţi*, *a se încrâncena*, *a încrucişa*, *a îndruma*, *a înfiinţa*, *a se înfiora*, *a înfricoşa*, *a îngrozi*, *a înlăcrima*, *a înnoi*, *a se însera*, *a înspăimânta*, *a întineri*, *a înverzi*, *a înveşnici*, *a învinovăţi*, *a înzestra*;

ne- – *a necinsti*, *a nemulţumi*, *a nesocoti*;

răs-, *răz-*, *ră-* – *a răsfoi*, *a răsturna*, *a răsuci*, *a răsufla*, *a răzbuna*, *a se răscoace*, *a răscroi*, *a se răscula*, *a răsufla*, *a răscumpăra*, *a răsfrânge*, *a răsînţelege*, *a răsplămădi*, *a răspopi*, *a răstălmăci*, *a răzbate*, *a răzbubui*, *a se răzgândi*, *a răzleţi*, *a răzmuia*;

re- – *a reactualiza*, *a realege*, *a reaminti*, *a reangaja*, *a recalcula*, *a recalifica*, *a recăpăta*, *a rechema*, *a reciti*, *a recolora*, *a recompune*, *a reconvoca*, *a recuceri*, *a recunoaşte*, *a reda*, *a redeschide*, *a redescoperi*, *a redeştepta*, *a redeveni*, *a redobândi*, *a reexamina*, *a reface*, *a reformula*, *a regăsi*, *a reieşi*, *a reînnoi*, *a reînvia*, *a relua*, *a renaşte*, *a repovesti*, *a repune*, *a resimţi*, *a restrânge*, *a retipări*, *a retrage*, *a retrimite*, *a reţine*, *a revalorifica*, *a revedea*;

stră- – *a străbate*, *a străfulgera*, *a străluci*, *a strătăia*, *a se străvedea*;

O clasificare a prefixelor verbale din punctul de vedere al sensului este greu de realizat. Se pot însă delimita câteva subclase de prefixe care se definesc printr-un sens comun. Printre acestea se numără: prefixul cu sens negativ *ne-* (*a nemulţumi*); prefixul cu sens privativ „fără“, „a lipsi de“ *des-* (*a desfrunzi*, *a deszăpezi*, *a dezrădăcina*); prefixele care exprimă ideea de repetare a acţiunii *re-* (*a readmite*, *a realege*, *a rescrie*, *a revedea*); *răs-*, *răz-* (*a răstălmăci*, *a se răzgândi*); prefixe cu sensul „împreună cu“: *con-*, *com-*, *co-* (*a conlocui*, *a conlucra*).

În cazuri rare, unele prefixe se pot adăuga unui verb format prin prefixare. În acest caz, se ajunge la dubla prefixare (sau supraprefixarea), care reprezintă prezenţa simultană a două sau a mai multe prefixe la aceeaşi bază (*a dezrăsuci*, *a reîmpăduri*, *a reîntineri*).

Derivarea regresivă constă în eliminarea unui sunet sau a unui grup de sunete de la sfârşitul cuvântului pentru a forma cuvinte noi. Se delimitează două subclase de verbe formate prin derivarea regresivă:

a) verbe formate de la substantive: *a antologa* (< *antologie*), *a se autoservi* (< *autoservire*), *a calamita* (< *calamitate*), *a candida* (< *candidat*), *a corela* (< *corelaţie*), *a se deşertifica* (< *deşertificare*), *a furniza* (< *furnizor*), *a pălăvrăgi* (< *palavragiu*), *a picta* (< *pictor*), *a radiofica* (< *radioficare*), *a râşni* (< *râşniţă*), *a regiza* (< *regizor*), *a şofa* (< *şofer*);

b) verbe formate de la adjective: *a aniversa* (< *aniversar*), *a se dezmăţa* (< *dezmăţat*), *a nedumeri* (< *nedumerit*), *a neferici* (< *nefericit*), *a se nelinişti* (< *neliniştit*), *a nemuri* (< *nemuritor*), *a timora* (< *timorat*), *a vărga* (< *vărgat*), *a uzita* (< *uzitat*).

Derivarea prin substituţie de afixe constă în înlocuirea unui afix derivativ (prefix sau sufix), existent în structura unui cuvânt, cu un alt afix derivativ. În cazul verbelor, derivarea prin substituţie de afixe se realizează prin înlocuirea următoarelor prefixe:

– prefixul *în*- cu *des*-, *dez*-, *de*-: *des*- + [*în*]*cătuşa* = *a descătuşa*; *des*- + [*în*]*câlci* = *a descâlci*; *des*- + [*în*]*creţi* = *a descreţi*; *des*- + [*în*]*curca* = *a descurca*; *des*- + [*în*]*funda* = *a desfunda*; *dez*- + [*în*]*doi* = *a dezdoi*; *des*- + [*în*]*fiinţa* = *desfiinţa*; *des*- + [*în*]*frunzi* = *a desfrunzi*; *des*- + [*în*]*hăma* = *a deshăma*; *dez*- + [*în*]*noda* = *a deznoda*; *dez*- + [*în*]*vălui* = *a dezvălui*; *dez*- + [*în*]*văţa* = *a dezvăţa*; *dez*- + [*în*]*vinovăți* = *a dezvinovăţi*; *dez*- + [*în*]*zăpezi* = *a deszăpezi*, *de*- + [*în*]*şuruba* = *a deşuruba*;

– prefixul *îm*- cu *con*-: *con*- + [*îm*]*plini* = *a complini*;

– prefixul *a*- cu *des*-, *dez*-: *dez*- + [*a*]*morți* = *a dezmorţi*; *de*- + [*a*]*stupa* = *a destupa*.

Verbele formate prin compunere

Puținele verbe compuse din limba română conţin în structura lor, pe lângă un verb, adverbul *bine*: *a binecuvânta*, *a binedispune*, *a binemerita*, *a binevoi* şi pronumele reflexiv *sine*: *a se sinucide*. Se întâlnesc şi verbe în componenţa cărora intră elemente de compunere fără existenţă independentă în limbă: *ante*- „înainte“, „în faţă“, „anterior“ (*a antedata*, *a antepune*); *auto*- „de la sine, prin sine“ (*a se autoadministra*, *a se autoamăgi*, *a se autoconserva*, *a se autoironiza*, *a se autopastişa*); *contra*- „împotriva“, „opus“ (*a contraface*, *a contrasemna*, *a contrazice*); *poli*- „multiplu“ (*a se policalifica*); *pre*- „înainte“, „anterior“ (*a precumpăni*, *a precuvânta*, *a prefabrica*, *a preface*, *a pregăti*, *a preîncălzi*, *a preîntâmpina*, *a prelinge*, *a preschimba*, *a presăra*, *a prescurta*, *a preselecta*, *a presimți*, *a prestabili*, *a presupune*, *a prevedea*, *a prevesti*, *a prezice*); *sub*- „dedesubt“, „în raport de subordonare“ (*a subalimenta*, *a subaprecia*, *a subdivide*, *a subestima*, *a subexpune*, *a subevalua*, *a subintitula*, *a subîmpărți*, *a subînchiria*,

a subîntinde, *a subînțelege*, *a sublinia*, *a subscrie*, *a subzidi*); *supra-* „deasupra“, „peste“ (*a supraaglomera*, *a supraalimenta*, *a supraaprecia*, *a supradimensiona*, *a supraîncărca*, *a suprapopula*, *supraveghea*); *tele-* „realizat de la distanţă“ (*a teleecraniza*, *a teleimprima*, *a telesemnaliza*).

Locuţiunile verbale

Locuţiunile verbale reprezintă grupuri de cuvinte folosite în enunţ cu valoarea unui verb. De cele mai multe ori, locuţiunile verbale, corespund unor verbe: *a ţine minte* (= *a memoriza*); *a lua loc* (= *a se aşeza*); *a o lua la fugă* (= *a fugi*); *a-l duce capul* (= *a se pricepe*); *a avea de gând* (= *a intenţiona*); *a băga în draci* (= *a speria*); *a se face bine* (= *a se însănătoşi*); *a se da de-a rostogolul* (= *a se rostogoli*) etc.

Caracteristica de bază a locuţiunilor verbale este prezenţa obligatorie, în structura lor, a unui verb. În limba română, printre verbele suport de la care se formează numeroase locuţiuni verbale se numără: *a avea* (*a avea asemănare*, *a avea bucurie*, *a avea o dorință*, *a avea nădejde*), *a băga* (*a băga de seamă*, *a băga în seamă*), *a da* (*a da naştere*, *a da drumul*, *a da crezare*, *a da de veste*, *a da un sfat*, *a da greş*, *a da înapoi*, *a se da jos*), *a face* (*a face o vizită*, *a face schimb*, *a se face bine*, *a se face colac*, *a se face lumină*, *a se face seară*, *a se face noapte*), *a fi* (*a fi pe placul cuiva*, *a-i fi cuiva drag*), *a lua* (*a lua parte*, *a lua fiinţă*, *a lua cuvântul*, *a lua în seamă*, *a-şi lua zborul*, *a se lua la harţă*), *a pune* (*a-şi pune în gând*, *a se pune pe treabă*), *a ţine* (*a ţine seama*, *a se ţine de cuvânt*), *a sta* (*a sta de vorbă*, *a sta la îndoială*) etc.

Verbul din structura locuţiunilor verbale are rolul de a preciza diateza, modul, timpul, persoana şi numărul. În structura locuţiunilor verbale, pot apărea, alături de verb, şi alte părţi de vorbire: substantive, pronume, numerale, adverbe: *a face o plimbare*, *a prinde de veste*, *a o lua la fugă*, *a da înapoi*, *a-i părea rău*. Aceste părţi de vorbire au rol lexical, contribuind în mai mare măsură decât verbul la sensul locuţiunii verbale. Unele locuţiuni verbale sunt împrumutate sau calchiate, în special din limba franceză: *a avea în vedere*, *a lua act de prezenţă*, *a trece în revistă*, *a cădea de acord* etc.

Prin comportamentul lor gramatical, locuţiunile verbale se aseamănă cu verbele. Datorită verbelor din structura lor ele pot exprima categoria timpului, modul, iar, unele dintre ele, şi categoria diatezei: *a avea în vedere – a fi avut în vedere*, *a da uitării – a fi dat uitării*, *a lua la întrebări – a fi luat la întrebări*, *a pune la curent – a fi pus la curent*, *a trece în revistă – a fi trecut în revistă*.

În enunţ, locuţiunile verbale se manifestă ca şi verbele cu care sunt echivalente din punct de vedere semantic: ele îndeplinesc funcţia sintactică de predicat şi pot fi determinate de complemente directe, indirecte sau circumstanţiale: *Nu pot să-mi aduc aminte nimic*. *Ne-am dat seama prea târziu că soluţia este greşită*.

ADVERBUL

Adverbul este partea de vorbire care exprimă o caracteristică a unei acţiuni sau circumstanţa în care se desfăşoară o acţiune sau există o însuşire (*aşa*, *repede*, *aici*, *aproape*, *acum*, *azi*, *uneori*). Adverbul răspunde la întrebările *când? unde? cum?*

Adverbul face parte din clasa cuvintelor neflexibile, chiar dacă dispune de categoria gradelor de comparaţie. Gradele de comparaţie la adverb sunt exprimate cu ajutorul unor cuvinte cu rol de instrumente gramaticale, în timp ce adverbul propriu-zis nu suferă niciun fel de modificări formale.

Din punct de vedere sintactic, adverbul este o parte de vorbire care îndeplineşte o funcţie sintactică în structura enunţului. Funcţionând ca element subordonat, adverbul poate determina un verb arătând când, unde şi cum se desfăşoară o acţiune: *Vine azi*. *Suntem acasă*. *Lucrează bine*. Adverbul mai poate determina un adjectiv (*aproape mort*), un alt adverb (*prea devreme*) sau o interjecţie (*Hai mai iute!*). Adverbul poate apărea şi în calitate de determinat al unui nume, fiind legat de acesta printr-o prepoziţie (*ziua de ieri*, *acesta de aici*). Rolul fundamental al adverbului este acela de determinant al verbului, de aceea, în enunţ, el funcţionează, cel mai frecvent, în calitate de complement circumstanţial.

Clasificarea adverbelor după înţeles

După modul de exprimare a caracteristicii sau a circumstanţei, adverbele sunt de două feluri: a) adverbe nepronominale şi b) adverbe pronominale.

Adverbele nepronominale sau propriu-zise denumesc direct caracteristici sau circumstanţe ale acţiunilor. După înţelesul lor, acestea se pot împărţi în următoarele categorii: a) adverbe de mod, b) adverbe de loc, c) adverbe de timp.

Adverbele de mod exprimă modul sau felul în care se desfăşoară acţiunea verbului. Adverbele de mod răspund la întrebarea *cum?* Ele reprezintă cea mai numeroasă clasă şi au foarte multe nuanţe de sens. Din punct de vedere semantic, ele se împart în următoarele categorii:

a) de mod propriu-zise: *abia*, *aşa*, *bine*, *rău*, *mereu*, *încet*, *repede*, *uşor*, *greu*, *amar*, *bărbăteşte*, *frăţeşte*, *omeneşte*, *prieteneşte*;

b) de cantitate: *aproape*, *aproximativ*, *atât*, *cam*, *circa*, *întrucâtva*, *îndeajuns*, *suficient*, *destul*, *puţin*, *mult*;

c) de probabilitate şi posibilitate: *poate*, *probabil*, *pesemne*, *oare*, *cică*, *parcă*, *posibil*;

d) de afirmaţie: *da*, *desigur*, *evident*, *fireşte*, *negreşit*, *bineînţeles*, *sigur*, *realmente*;

e) de negaţie: *nu*, *nici*, *nicidecum*;

f) de restricţie: *decât*, *deja*, *doar*;

g) de precizare (subliniere): *chiar*, *numai*, *tocmai*, *deodată*, *anume*;

h) de durată (iterative): *mai*, *încă*, *mereu*, *necontenit*, *neîncetat*, *permanent*, *tot*, *iarăşi*, *adesea*, *arareori*, *deseori*, *câteodată*.

Adverbele de loc arată locul unde se desfăşoară acţiunea verbului. Adverbele de loc răspund la întrebarea *unde?* Cele mai frecvente adverbe de loc sunt următoarele: *acasă*, *afară*, *înăuntru*, *aproape*, *departe*, *jos*, *sus*, *deasupra*, *dedesubt*, *înainte*, *înapoi*, *alături*, *împrejur*, *pretutindeni*, *aiurea*.

Adverbele de timp exprimă timpul în care se desfăşoară acţiunea verbului. Adverbele de timp răspund la întrebarea *când?* Cele mai frecvente adverbe de timp sunt următoarele: *astăzi*, *mâine*, *poimâine*, *ieri*, *îndată*, *degrabă*, *deunăzi*, *odinioară*, *odată*, *demult*, *devreme*, *târziu*, *totdeauna*.

Adverbele pronominale exprimă indirect, prin raportare la context, caracteristica sau circumstanţa în care se desfăşoară o acţiune. În propoziţie ele substituie adverbele nepronominale. După semnificaţia lor, se împart în următoarele subclase:

a) demonstrative: *acolo*, *acum*, *aici*, *aşa*, *atunci*, *încoace*, *încolo*;

b) interogative: *cum?*, *unde?*, *încotro?*, *dincotro?*, *când?*, *cât?*;

c) relative: *cum*, *unde*, *încotro*, *când*, *cât*;

d) nehotărâte: *oricum*, *orişicum*, *cumva*, *altcumva*, *oarecum*, *oriunde*, *orişiunde*, *undeva*, *altundeva*, *oriîncotro*, *oricând*, *orişicând*, *cândva*, *altcândva*, *altădată*, *oricât*, *orişicât*;

e) negative: *nicidecum*, *nicăieri*, *niciodată*, *nicicând*, *nicicât*.

Clasificarea adverbelor după formă

Din punctul de vedere al structurii lor, adverbele se împart în următoarele două subclase: a) adverbe simple şi b) adverbe compuse.

Din categoria adverbelor simple (marea majoritate) fac parte adverbele primare, adverbele moştenite şi adverbele împrumutate (*azi*, *ieri*, *mereu*, *aşa*, *cum*, *când*), precum şi cele provenite din alte părţi de vorbire (*absolut*, *destul*, *exact*, *încet*, *părinteşte*, *pieziş*, *totalmente*).

Adverbele compuse sunt formate prin îmbinarea a cel puţin două cuvinte într-o unitate lexicală nouă. Ele pot conţine în structura lor un adverb şi un substantiv (*azi-dimineaţă*, *ieri-noapte*, *mâine-seară*), două adverbe (*oriunde*, *oarecum*, *orişicând*, *târâş-grăpiş*), o prepoziţie şi un adverb (*de abia*, *până când*, *până unde*, *dincotro*).

Gradele de comparaţie

Adverbele, ca şi adjectivele, au trei grade de comparaţie:

– Gradul comparativ, care are trei aspecte: de superioritate, de egalitate şi de inferioritate: *mai repede*, *tot aşa de repede*, *mai puţin repede*;

– Gradul superlativ relativ, care poate avea numai două aspecte: de superioritate şi de inferioritate: *foarte repede*, *foarte puţin repede*;

– Gradul superlativ absolut, cu două aspecte: de superioritate şi de inferioritate: *cel mai repede*, *cel mai puţin repede*.

Gradele de comparaţie se formează cu ajutorul aceloraşi mijloace ca şi la adjective: adverbele *mai* şi *foarte*, grupurile de cuvinte: *tot aşa de*, *tot atât de*, *la fel de*, *mai puţin*, *foarte puţin* şi articolul adjectival *cel*, care în structura gradului superlativ relativ este invariabil.

Structura gradelor de comparaţie

Gradele de comparaţie	de superioritate	de egalitate	de inferioritate
comparativul	*mai repede*	*tot aşa de repede* *tot atât de repede* *la fel de repede*	*mai puţin repede*
superlativul relativ	*cel mai repede*	–	*cel mai puţin repede*
superlativul absolut	*foarte repede*	–	*foarte puţin repede*

Construcţiile comparative

Gradul comparativ se foloseşte în următoarele construcţii:

Comparativul de superioritate	*El merge*	*mai repede*	*ca* *decât*	*tine.*
Comparativul de egalitate	*El merge*	*tot aşa de repede* *tot atât de repede* *la fel de repede*	*ca* (*şi*)	*tine.*
Comparativul de inferioritate	*El merge*	*mai puţin repede*	*ca* *decât*	*tine.*

Gradul superlativ relativ se foloseşte în următoarele construcţii:

Superlativul relativ de superioritate	*El merge cel mai repede*	*dintre noi.* *din clasă.* *de aici.*
Superlativul relativ de inferioritate	*El merge cel mai puţin repede*	*dintre noi.* *din clasă.* *de aici.*

Gradul superlativ absolut se foloseşte în construcţii fără cel de al doilea termen de comparaţie: *El merge foarte repede*. *El merge foarte puţin repede*.

Clasificarea adverbelor după posibilitate de a avea grade de comparaţie

În raport cu categoria gradelor de comparaţie adverbele au un comportament eterogen. În funcţie de posibilitate de a admite categoria dată, se disting: a) adverbe care au grade de comparaţie şi b) adverbe fără grade de comparaţie.

Din categoria adverbelor care au grade de comparaţie fac parte:

– cele mai multe adverbe de mod propriu-zise: *bine*, *rău*, *încet*, *repede*, *greu*, *uşor*, *tare* etc.;

– unele adverbe de loc: *aproape*, *departe*, *jos*, *sus* etc.

– unele adverbe de timp: *curând*, *devreme*, *târziu* etc.

În clasa adverbelor care nu au grade de comparaţie din motive semantice intră următoarele adverbe:

– adverbele pronominale: *aşa*, *acum*, *aici*, *acolo*, *atât*, *oricum*, *oriunde*, *oricând*, *oricât* etc.;

– unele adverbe de mod propriu-zise: *întocmai*, *degeaba*, *sufleteşte*, *omeneşte* etc.;

– adverbele de mod de afirmaţie şi de probabilitate: *da*, *nu*, *ba da*, *ba nu*; *poate*, *probabil*, *parcă*, *oare* etc.;

– o mare parte dintre adverbele de loc: *acasă*, *alături*, *pretutindeni* etc.;

– numeroase adverbe de timp: *azi*, *mâine*, *ieri*, *actualmente*, *odinioară*, *totdeauna*, *zilnic*, *câteodată*, *uneori*, *alteori*, *mereu* etc.;

– majoritatea adverbelor de cantitate: *destul*, *circa*, *suficient*, *întrucâtva* etc.;

Din categoria adverbelor care nu admit gradele comparaţie fac parte şi adverbele care prin însăşi semantica lor lexicală exprimă un anumit grad de comparaţie: *enorm*, *excelent*, *extrem*, *formidabil* etc.

Există puţine adverbe care se folosesc numai la gradul comparativ de superioritate: *mai abitir*, *mai ales*, *mai presus*, *mai prejos*. Câteva adverbe de loc pot fi folosite doar la comparativul de superioritate şi la superlativul absolut: *mai/prea încoace*, *mai/prea încolo*, *mai/prea înainte*, *mai/prea înapoi*.

Întrebuinţarea şi funcţiile sintactice ale adverbului

În ce priveşte comportamentul lor sintactic, adverbele din limba română se împart în următoarele subclase:

a) adverbe cu funcţie sintactică de parte de propoziţie. Din categoria dată fac parte adverbele de mod (*încet*, *repede*), de loc (*aproape*, *departe*, *sus*, *jos*, *înainte*, *înapoi*), de timp (*astăzi*, *mâine*, *poimâine*). Aceste adverbe pot îndeplini următoarele funcţii sintactice:

– complement circumstanţial de mod: *Merge încet*.

– complement circumstanţial de loc: *Locuieşte aproape*.

– complement circumstanţial de timp: *Plecăm mâine*. *Aceasta a fost demult*.

– atribut: *Nu am citit ziarele de azi*. *Casa de acolo este a prietenului meu*.

– nume predicativ: *Astfel e lumea*. *Aşa sunt toţi oamenii*.

Adverbele din subclasa dată au, de cele mai multe ori, ca termen regent un verb: *Ei*, *oameni buni*, *cred că acum aţi priceput*. (I. Creangă); *Nechifor Lipan s-a arătat totdeauna foarte priceput în meşteşugul oieritului*. (M. Sadoveanu); *Camarazii lui Zaharia erau departe*. (Cezar Petrescu).

b) adverbe care funcţionează în calitate de predicate. În subclasa dată intră adverbele care pot îndeplini singure funcţia de predicat. Este vorba de aşa-numitele adverbe de modalitate (*fireşte*, *bineînţeles*, *desigur*, *sigur*, *evident*, *fireşte*, *negreşit*, *poate*, *posibil*, *probabil*): *Poate azi va ploua*.

c) adverbe care constituie singure o propoziţie. Este vorba de adverbele de afirmaţie şi de negaţie (*da*, *nu*, *ba da*, *ba nu*), care alcătuiesc propoziţii neanalizabile: *– Ai citit romanul? – Da*. *– Ai fost la şcoală? – Nu*.

d) adverbe fără funcţie sintactică. În clasa dată intră mai multe feluri de adverbe care sunt eterogene în plan semantic şi funcţional. În primul rând, din categoria adverbelor care nu pot fi părţi de propoziţie fac parte: *barem*, *măcar*, *doar*, *chiar*, *numai*, *oare*, *mai*, *foarte*, *prea*, *bunăoară*, *anume* etc. Adverbele în cauză sunt lipsite de autonomie semantică şi sintactică: *Numai în sufletele lor buimăcite mai stăruiau scântei multicolore*, *mângâietoare*... (L. Rebreanu); *Acestea sunt fapte care măcar pentru o bucată de timp nu se uită*. (Cezar Petrescu). La analiza sintactică ele se iau împreună cu părţile de vorbire pe care le însoţesc.

În al doilea rând, se disting unele adverbe, care au rolul de instrument gramatical servind la formarea gradelor de comparaţie: *mai*, *foarte*, *prea*.

În sfârşit, în clasa dată se delimitează unele adverbe care pot funcţiona în calitate de element de relaţie, stabilind legătura dintre propoziţia subordonată şi regenta ei. Acestea sunt adverbele pronominale relative (*cum*, *unde*, *când*, *cât*) şi unele adverbe pronominale nehotărâte (*oricum*, *oriunde*, *oricând*, *oricât*).

Formarea adverbelor

În limba română, adverbele noi se pot forma prin derivare, prin compunere sau prin conversiune.

Adverbe formate prin derivare

Adverbele derivate se formează, în principal, cu ajutorul sufixelor. Există un număr mic de sufixe folosite în derivarea adverbelor: -(*ic*)*eşte*, -*iş*/-*âş*, -*mente*. Dintre acestea, doar cel dintâi este un sufix productiv. Toate sufixele adverbiale servesc la formarea adverbelor de mod de la teme substantivale, adjectivale sau verbale:

Sufixul -(*ic*)*eşte* formează adverbe de la teme:

a) substantivale: *băneşte*, *bărbăteşte*, *greceşte*, *fireşte*, *frăţeşte*, *iepureşte*, *împărăteşte*, *haiduceşte*, *lupeşte*, *mânzeşte*, *mitocăneşte*, *omeneşte*, *orăşeneşte*, *păgâneşte*, *părinteşte*, *păsăreşte*, *româneşte*, *sufleteşte*, *tinereşte*, *vitejeşte*;

b) adjectivale: *istoriceşte*, *moraliceşte*, *nebuneşte*, *orbeşte*, *politiceşte*, *teoreticeşte*.

Sufixul -*iş*/-*âş* formează adverbe de la teme:

a) substantivale: *cruciş*, *grăpiş*, *făţiş*, *furiş*, *morţiş*, *pândiş*, *pieptiş*, *pieziş*, *ponciş*;

b) adjectivele: *chiorâş*, *lăţiş*, *lungiş*, *orbiş*;

c) verbale: *boldiş*, *curmeziş*, *pitiş*, *pituliş*, *târâş*.

Cu ajutorul sufixului -*mente* se formează, după modele franceze sau italiene, adverbe de la teme adjectivale: *actualmente*, *completamente*, *generalmente*, *literalmente*, *necesarmente*, *sinceramente*, *singularmente*, *totalmente*.

În română se întâlnesc şi câteva adverbe formate cu ajutorul sufixelor diminutivale: *încetinel*, *binişor*, *depărtişor*, *repejor*.

Unicul prefix cu care se pot constitui derivate adverbiale este prefixul negativ *ne*-. Cu ajutorul lui se formează adverbele de la alte adverbe: *necreştineşte*, *neomeneşte*, *neprieteneşte*.

Adverbe formate prin compunere

Trăsătura formală care deosebeşte adverbele compuse de cele derivate este structura lor, având în vedere că primele sunt alcătuite din cel puţin două unităţi lexicale cu sens lexical deplin. Adverbele compuse sunt foarte răspândite în limba română. Ele sunt de următoarele tipuri:

1) adverb + adverb (uneori provenit din participiu) sau numeral: *bineînțeles*, *câteodată*, *nicicând*, *nici*(*de*)*cum*, *niciodată*, *numai*, *numaidecât*, *totodată*, *totuna*;

2) adverb + substantiv: *ieri-seară*, *azi-dimineață*, *mâine-seară*;

3) adjectiv + substantiv: *altădată*, *altfel*, *astfel*, *bunăoară*, *deseori*, *rareori*, *uneori*;

4) prepoziție (± prepoziție) + adverb: *adesea*, *arar*, *deasupra*, *decât*, *degeaba*, *demult*, *deplin* (și adjectiv), *desigur*, *dinadins*, *dinăuntru*, *împotrivă*, *înadins*, *îndeaproape*, *îndelung*, *întocmai*, (*mai*) *prejos*, (*mai*) *presus*;

5) prepoziție (± prepoziție) + substantiv: *acasă*, *anume*, *aseară*, *defel*, *degrabă*, *deloc*, *deodată*, *departe*, *devale*, *devreme*, *dimpotrivă*, *diseară*/*deseară*, *împrejur*, *încontinuu*;

6) prepoziție (± prepoziție) + numeral: *deodată*, *împreună*, *întruna*;

7) verb + conjuncție: *parcă*, *cică* (pop.), *mătincă* (pop.)

8) elementul inițial *fie*(*și*)-, *oare*(*și*)-, *ori*(*și*)- + adverb: *fiecum* (înv.), *oare*(*și*)*cum*, *oricând*, *oricum*, *oriîncotro*, *ori*(*și*)*cât*;

9) adverb + elementul final -*va*: *cândva*, *cumva*, *undeva*;

10) adverb + elementul final -*și*: *câtuși*, *iarăși*, *totuși*.

Adverbe formate prin conversiune

În limba română adverbele se pot forma şi prin trecerea cuvintelor de la o altă parte de vorbire în clasa adverbelor. Noile adverbe formate prin conversiune reprezintă rezultatul utilizării unor elemente din alte clase lexico-gramaticale cu funcţia sintactică a adverbului. Pot căpăta valoare adverbială adjectivele, substantivele, numeralele și verbele.

Cel mai productiv tip de conversiune este adverbializarea adjectivelor. Procedeul dat are un caracter aproape regulat în cazul adjectivelor calificative. Astfel, cele mai multe adjective calificative, datorită asemănării de conţinut cu adverbele, pot fi întrebuinţate (cu forma de masculin) şi ca adverbe de mod: (*un om*) *ciudat* > (*se poartă*) *ciudat*; (*un tânăr*) *elegant* > (*se îmbracă*) *elegant*; (*un copil*) *frumos* > (*cântă*) *frumos*; (*un sac*) *greu* > (*se mişcă*) *greu*; (*un roman*) *interesant* > (*povesteşte*) *interesant*, (*un om*) *rău* > (*se uită*) *rău*, (*un plan*) *temeinic* > (*munceşte*) *temeinic*. Devenite adverbe, adjectivele calificative au ca termen regent un verb sau un adjectiv, fiind invariabile în raport cu categoriile de gen, număr şi caz.

La fel ca şi adjectivele, se pot adverbializa şi unele participii. Cazurile de utilizare a participiilor cu valoare adverbială sunt însă puţin numeroase: (*a ţine*) *ascuns*, (*a vorbi*) *deschis*.

Procedeul conversiunii substantivelor prin adverbializare este mai puţin productiv. Prin procedeul dat se pot forma adverbe de mod şi de timp. Sunt folosite cu valoarea unui adverb de mod substantivele din componenţa unor construcţii expresive, care la origine presupun o comparaţie. În felul acesta, conversiunea substantivelor din componenţa acestor construcţii se produce ca urmare a unei elipse: *a dormi* [*ca un*] *buştean*. Atunci când sunt folosite ca adverbe, aceste unităţi lexicale determină un verb şi răspund la întrebarea *cum*?

În aceste construcţii substantivele adverbializate sunt utilizate cu o formă unică, cea de nominativ-acuzativ singular nearticulat. După conţinutul exprimat, construcţiile în care se folosesc substantivele adverbializate sunt de două tipuri: construcţii cu valoare modală (*a se face colac*/*covrig*, *a se strânge ciorchine*/*ciucure*/*grămadă*/*mănunchi*/*roi*) şi construcţii cu valoare cantitativ-intensivă. Acestea de la urmă sunt mai numeroase, reprezentând mijloace de exprimare a superlativului absolut. În construcţiile date, substantivele se adverbializează prin utilizarea lor în contexte verbale (*a curge gârlă*, *a lega fedeleş*, *a merge strună*/*ceas*, *a pleca glonţ*/*puşcă*, *a tăcea chitic*, *a tremura vargă*, *a se ţine scai*,) sau în contexte adjectivale (*bătut măr*, *beat pulbere*, *beat turtă*, *curat lacrimă*, *deștept*/*supărat*/*frumoasă foc*, *gol puşcă*, *îndrăgostit lulea*, *îngheţat bocnă*, *îngheţat tun*, *răcit cobză*, *sărat ocnă*, *singur cuc*, *uscat iască*).

Pot deveni adverbe de timp substantivele cu valoare temporală, care denumesc anotimpuri, zile ale săptămânii sau parţi ale zilei (*toamna*, *iarna*, *vara*, *luni*, *marţi*, *joi*, *ziua*, *noaptea*, *dimineaţa*, *seara*). Substantivele cu valoare temporală se pot folosi ca adverbe, fiind, de cele mai multe ori, la forma

articulată: *Ziua ninge*, *noaptea ninge*, *dimineaţa ninge iar*. (V. Alecsandri). *Toamna se numără bobocii*. (Folclor). Numele zilelor pot apărea ca adverbe şi la forma nearticulată: *Luni am test la engleză*. Când sunt folosite la forma articulată, numele zilelor au sensul „în fiecare zi de…“: *Sâmbăta* (= *în fiecare zi de sâmbătă*) *merg la ţară*. Pentru exprimarea acestei nuanţe de sens la celelalte substantive cu valoare adverbială se foloseşte forma de plural articulată hotărât: *Serile* (= în fiecare seară) *citesc până târziu*.

În anumite condiţii sintactice, poate căpăta valoare de adverb şi pronumele relativ-interogativ *ce*. Atunci când determină un verb, un adjectiv sau un adverb, adverbul de provenienţă pronominală are sensul „cât de tare“, „cât de mult“: *Ce mare te-ai făcut! Ce m-aş mai plimba pe malul mării!*

Locuţiunile adverbiale

Locuţiunile adverbiale sunt grupuri de cuvinte, cu sens unitar, care îndeplinesc rolul unui adverb: *de nevoie*, *din greşeală*, *pe îndelete* etc. Locuţiunile adverbiale conţin în structura lor:

– un substantiv (sau un adjectiv substantivizat), un pronume, un numeral, un verb la supin sau un adverb cu una sau mai multe prepoziţii: *de voie*, *de nevoie*, *de milă*, *de formă*, *de ajuns*, *de-a berbeleacul*, *de-a pururea*, *cu binele*, *cu frumosul*, *cu asprime*, *cu forţa*, *cu încetul*, *cu carul*, *cu ghiotura*, *cu nemiluita*, *cu totul*, *cu toţii*, *fără teamă*, *fără îndoială*, *în grabă*, *în tăcere*, *în esenţă*, *într-o clipă*, *la întâmplare*, *la pas*, *la nesfârşit*, *din răsputeri*, *din plin*, *din nou*, *pe dinafară*, *pe apucate*, *pe neașteptate*, *pe negândite*, *pe neobservate*, *pe îndelete*, *pe alese*, *pe rupte*, *pe tăcute*, *pe nepusă masa*, *pe de rost*, *de-a latul*, *de-a curmezişul*, *de-a lungul*, *de dimineaţă*, *peste noapte*, *cu timpul*, *de la o vreme* etc.

– substantive, pronume sau adverbe repetate introduse prin una sau două prepoziţii: *faţăn faţă*, *cap în cap*, *cap la cap*, *nas în nas*, *rând pe rând*, *încetul cu încetul*, *clipă de clipă*, *zi de zi*, *an de an*, *din vreme în vreme*, *din ce în ce*, *din când în când*, *cu una cu două* etc.

– părţi de vorbire asemănătoare, care rimează: *calea-valea*, *harcea-parcea*, *val-vârtej*, *vrând-nevrând*, *târâș-grăpiş*, *hodoronc-tronc*, *ici-colo* etc.

Locuţiunile adverbiale au acelaşi comportament gramatical ca şi adverbele propriu-zise. Unele dintre ele pot fi folosite la un anumit grad de comparaţie: *cu socoteală – mai cu socoteală*, *din timp – mai din timp*. În plan sintactic, locuţiunile adverbiale se caracterizează prin faptul că îndeplinesc funcţia sintactică de complement circumstanţial: *Izbea cu bocancii lui milităreşti*, *ameninţând destul de tare şi fără teamă pe toţi cei dinăuntru*. (M. Preda). *E drum prost*, *dar ieşim repede într-o poiană*, *şi acolo putem sta de vorbă fără teamă*. (M. Eliade).

PREPOZIŢIA

Prepoziţia este o parte de vorbire cu rol de cuvânt ajutător care exprimă raportul sintactic de subordonare dintre cuvinte în cadrul propoziţiei. După rolul morfologic îndeplinit, prepoziţia face parte din categoria elementelor de relaţie. Prin urmare, ea implică prezenţa a doi termeni care sunt cuvinte autonome şi dintre care unul este termenul regent, iar cel de al doilea subordonatul acestuia: *o pădure de stejari*, *casa de lângă drum*, *a se sfătui cu prietenii*, *a intra în vagon*.

În plan semantic, prepoziţia se defineşte printr-un sens abstract, care se precizează doar în context. Fiind lipsită de autonomie semantică, prepoziţia nu are funcţie sintactică proprie. Ea reprezintă un instrument gramatical, care exprimă relaţii de subordonare numai în limitele unei propoziţii. Astfel, la nivel intrapropoziţional, prepoziţia introduce, de cele mai dese ori, atribute sau complemente pe care le leagă de cuvintele determinate de acestea: *drum de ţară*, *ziua de mâine*, *a tăia pâine cu cuţitul*, *a merge spre casă*.

Din punct de vedere morfologic, prepoziţia este o parte de vorbire neflexibilă.

Clasificarea prepoziţiilor

După structură, prepoziţiile sunt de două feluri: a) prepoziţii simple şi b) prepoziţii compuse. Din prima categorie fac parte:

a) prepoziţiile primare; sunt prepoziţiile vechi, moştenite din latină: *a*, *asupra*, *către*, *contra*, *cu*, *de*, *după*, *fără*, *în*, *între*, *întru*, *la*, *lângă*, *pe*, *pentru*, *peste*, *până*, *spre*, *sub*. La aceste prepoziţii, facând parte din fondul principal de cuvinte al limbii române, se adaugă unele prepoziţii neologice: *graţie*, *pro*, *supra*.

b) prepoziţiile provenite din alte părţi de vorbire prin schimbarea clasei gramaticale; acestea pot fi formate de la:

– adverbe: *dedesubtul*, *dinaintea*, *dinapoia*, *dindărătul*, *înaintea*, *înapoia*, *îndărătul*, *înăuntrul*, *împrejurul*, *împotriva*; deşi sunt considerate simple, aceste prepoziţii conţin în structura lor, pe lângă adverbul de la care sunt formate, şi formantul -*ul*, -*a*, omonim cu articolul enclitic. Acesta asigură distingerea prepoziţiilor de adverbele corespunzătoare: *Priveşte împrejur*. (adv.) → *Toţi s-au adunat împrejurul lui*. (prep.). *Merge înainte*. (adv.) → *A sosit înaintea noastră*. (prep.).

– participii: *datorită*, *mulţumită*.

În clasa prepoziţiilor compuse intră:

a) prepoziţiile formate prin contopirea a două prepoziţii primare: *deasupra* (< *de+asupra*), *despre* (< *de+spre*), *din* (< *de+în*), *dinspre* (< *de+înspre*), *dintre* (< *de+între*), *înspre* (< *în+spre*), *prin* (< *pre+în*), *printre* (< *pre+între*);

b) prepoziţiile formate prin alăturarea a două prepoziţii primare: *de către*, *fără de*, *de pe*, *de după*, *de la*, *de lângă*, *de peste*, *pe lângă*, *pe sub*, *până la*, *până spre* etc.

Prin comportamentul lor gramatical, se apropie de prepoziţii şi alte unităţi lexicale, printre care: unele adverbe: *ca* (comparativ), *cât*, *decât*, *asemenea*, *aidoma*, *conform*, *contrar*, *drept*, *potrivit*, *exclusiv* şi unele gerunzii: *excluzând*, *privind*, *vizând*.

Regimul cazual al prepoziţiilor

Folosite înaintea unor cuvinte care se declină (substantive, pronume, numerale), prepoziţiile le impun acestora o anumită formă de caz. Din acest punct de vedere, se disting următoarele feluri de prepoziţii:

a) Prepoziţii cu regim de acuzativ. Acestea sunt:

– prepoziţiile simple primare, cu excepţia prepoziţiilor *asupra* şi *contra*: *lângă mine*, *despre voi*, *în ţară*, *la prânz*, *după ore*;

– prepoziţiile compuse, cu excepţia prepoziţiei *deasupra*: *de după nori*, *până la gară*, *de către prieteni*;

b) Prepoziţii cu regim de genitiv. Din această subclasă fac parte:

– prepoziţiile formate prin conversiunea adverbelor (cu ajutorul formanţilor -*l*, -*a*): *înaintea casei*, *împrejurul lacului*, *îndărătul uşii*, *împotriva vântului*;

– prepoziţiile *asupra*, *deasupra* şi *contra*: *asupra duşmanului*, *contra lor*, *deasupra oceanului*.

c) Prepoziţii cu regim de dativ: *datorită*, *mulţumită*, *graţie*: *datorită fratelui*, *mulţumită părinţilor*, *graţie timpului frumos*.

Locuţiunile prepoziţionale

Locuţiunea prepoziţională este un grup de cuvinte cu un sens unitar, care îndeplineşte rolul unei prepoziţii. Ea este alcătuită din una sau mai multe prepoziţii şi o altă parte de vorbire (substantiv, adverb): *în faţa casei*, *în jurul pământului*.

Din punctul de vedere al raportului exprimat, locuţiunile prepoziţionale se împart în următoarele clase:

Locuţiunile prepoziţionale:	
– de loc:	*de-a lungul*, *de-a latul*, *din afara*, *din faţa*, *în afara*, *în dosul*, *în dreapta*, *în dreptul*, *în faţa*, *în jurul*, *în mijlocul*, *în preajma*, *în spatele*, *în stânga*, *în urma*, *pe de asupra*, *pe dinaintea*, *pe dinapoia*, *alături de*, *aproape de*, *departe de*, *dincoace de*, *dincolo de*, *din jos de*, *din sus de*;
– de timp:	*de dinaintea*, *în cursul*, *în timpul*, *în vremea*, *la începutul*, *la mijlocul*, *la sfârşitul*, *pe timpul*, *pe vremea*, *înainte de*, *odată cu*;
– de mod:	*asemănător cu*, *conform cu*, *contrar cu*, *în conformitate cu*, *în funcţie de*, *în raport cu*, *întocmai ca*, *în rând cu*, *la fel cu*, *potrivit cu;*
– de cauză:	*din cauza*, *din pricina*, *din cauză de*;
– de scop:	*cu scopul*, *în scopul*, *în vederea*;
– condiţionale:	*în cazul*, *în ipoteza*, *în caz de*;
– concesive:	*în ciuda*, *în pofida*, *cu tot* (*toţi*, *toată*, *toate*);
– sociative:	*cu tot cu*, *dimpreună cu*, *împreună cu*, *laolaltă cu*;
– instrumentale:	*cu ajutorul*, *prin intermediul*, *prin mijlocirea*;
– de relaţie:	*din partea*, *în privinţa*, *sub aspectul*, *sub raportul*, *cât despre*, *cât pentru*, *cât priveşte*, *cu privire la*, *în ce priveşte*, *în legătură cu*, *privitor la*, *referitor la*, *relativ la*;
– opoziţionale:	*în locul*, *în loc de*;
– cumulative:	*în afara*, (*în*) *afară de*, *pe lângă*;
– de excepţie:	*cu excepţia*, *în afara*, (*în*) *afară de*.

Regimul cazual al locuţiunilor prepoziţionale

Când introduc cuvinte care se declină (substantive, pronume, numerale), locuţiunile prepoziţionale, la fel ca şi prepoziţiile, le impun o anumită formă de caz. După regimul cazual, locuţiunile prepoziţionale se împart în următoarele subclase:

a) Locuţiuni prepoziţionale cu regim de acuzativ. Din această categorie fac parte locuţiunile prepoziţionale al căror ultim element este o prepoziţie primară simplă: *afară de tine*, *înainte de război*, *aproape de casă*.

b) Locuţiuni prepoziţionale cu regim de genitiv. În această subclasă intră locuţiunile prepoziţionale al căror ultim element este un substantiv articulat hotărât (-*l*, -*a*): *cu ajutorul prietenilor*, *din cauza gerului*, *cu excepţia lui*, *în faţa şcolii*.

Rolul şi raporturile exprimate de prepoziţii

În structura enunţului, prepoziţia nu îndeplineşte funcţia sintactică de parte de propoziţie. Împreună cu părţile de vorbire pe care le introduce, prepoziţia formează un grup prepoziţional, care reprezintă o unitate sintactică superioară funcţionând ca o singură parte de propoziţie: *casă de piatră* (prepoziţia *de* intră în structura unui atribut); *a se apropia de râu* (prepoziţia *de* intră în structura unui complement circumstanţial de loc).

Grupurile prepoziţionale pot îndeplini diverse funcţii sintactice în propoziţie. Prepoziţia poate intra în structura următoarelor părţi de propoziţie:

a) atribut, pe care îl leagă de regentul său (substantiv, pronume, numeral): *carte cu poze*, *acesta de aici*, *doi de acolo*;

b) complement, legându-l de regentul său (verb, adjectiv, interjecţie): *merge spre casă*, *tare la matematică*, *vai de ei*;

c) nume predicativ: *Copacii sunt de cărbune*. (Cezar Petrescu);

d) element predicativ suplimentar: *Socotea acest ceas drept o urgie trimisă de sus*. (Cezar Petrescu).

În structura propoziţiei, prepoziţiile pot subordona unui termen regent următoarele părţi de vorbire:

– substantive: *Şi-a construit o casă de piatră*. (prepoziţia *de* introduce un substantiv care îndeplineşte funcţia sintactică de atribut);

– pronume: *Nu am vorbit cu el*. (prepoziţia *cu* introduce un complement indirect exprimat printr-un pronume);

– numerale: *Despre cei trei s-a discutat detaliat*. (prepoziţia *despre* introduce un numeral având funcţia sintactică de complement indirect);

– adverbe: *Nu vreau să plec de aici*. (prepoziţia *de* marchează funcţia de complement circumstanţial de loc a adverbului *aici*);

– verbe la infinitiv: *Până a pleca*, *vreau să vorbesc cu voi*. (prepoziţia *până* introduce un complement circumstanţial de timp exprimat printr-un infinitiv);

– adjective: *Ne cunoaştem de mici*. (prepoziţia *de* introduce un complement circumstanţial de timp exprimat printr-un adjectiv).

În calitatea sa de mijloc de realizare a raportului de subordonare, prepoziţia ajută la exprimarea funcţiilor sintactice ale cuvintelor cu sens lexical deplin, interacţionând cel mai mult cu cazul substantivelor. După rolul îndeplinit, prepoziţiile pot fi de următoarele feluri:

a) prepoziţii cu rol semantico-sintactic; sunt prepoziţiile care marchează legătura de subordonare dintre cuvinte exprimând un anumit raport semantic. Clasa dată cuprinde majoritatea prepoziţiilor din limba română. De regulă, prepoziţiile de acest tip sunt polisemantice. Ele posedă un sens de bază şi mai multe sensuri secundare.

b) prepoziţii cu rol morfematic; În categoria dată sunt incluse prepoziţia *a*, din structura infinitivului, şi câteva prepoziţii echivalente funcţional şi semantic cu formele cazuale ale substantivului. Acestea alcătuiesc construcţii prepoziţionale echivalente semantic cu genitivul (*tată a trei copii*) sau cu dativul (*a da la copii = a da copiilor*).

În combinaţie cu diferite părţi de vorbire, prepoziţiile din prima subclasă pot exprima următoarele raporturi semantico-sintactice:

1) raport atributiv; în acest caz prepoziţiile formează construcţii care descriu obiectul şi caracteristica lui. De cele mai multe ori, sunt folosite cu acest rol prepoziţiile: *de* (*carte de poveşti*, *râu de munte*); *cu* (*carte cu poze*, *un car cu fân*); *fără* (*carte fără copertă*, *casă fără acoperiş*); *din* (*mămăligă din făină de porumb*, *floarea din vază*); *pentru* (*hârtie pentru copiator*; *cărbune pentru locomotive*; *autobuz pentru curse lungi*); *contra* (*medicament contra gripei*, *dispozitiv contra furtului*, *lupta contra extremismului*); *despre* (*o lecţie despre natură*, *un film despre al Doilea Război Mondial*); *peste* (*un pod peste râu*) etc.

2) raport completiv; prepoziţiile formează construcţii prepoziţionale care descriu acţiunea şi obiectul sau circumstanţa acţiunii. În aceste construcţii, prepoziţiile se pot caracteriza prin următoarele sensuri:

a) sensul de obiect direct al acţiunii: *pe* (*L-am văzut pe Ion*).

b) sensul de obiect indirect al acţiunii: *asupra* (*O furtună se abătu asupra satului*. *Mama se apleacă asupra copilului*.); *cu* (*a merge cu părinţii la mare*; *Vorbeşte cu fratele lui*.); *de* (*S-a săturat de lucru*. *Nu se teme de nimeni*. *De hoţ nu te poţi păzi*.); *în* (*a se cufunda în zăpadă*; *Clădirea a fost transformată în laborator*.); *la* (*Se gândeşte la copii*. *Corb la corb nu scoate ochii*.); *pe* (*S-a supărat pe toată lumea*. *Puteţi conta pe sprijinul meu*.); *pentru* (*Am o surpriză pentru tine*. *M-am bucurat pentru el*.); *despre* (*a discuta despre politică*; *Toată lumea vorbeşte despre asta*.); *peste* (*a sări peste un zid*; *a trece cu barca peste un râu*; *Am dat accidental peste un pasaj interesant*.); *contra* (*a înota contra curentului*; *a merge contra vântului*);

c) sensul de agent al acţiunii: *de* (*A fost prins de duşmani*. *Am fost ajutat de colegi*. *Luntrea a fost înghiţită de valuri*.);

d) sensul de instrument al acţiunii: *cu* (*a scrie cu stiloul*; *a merge cu maşina*; *Cu miere se prind muştele*.); *din* (*a cânta din fluier*; *Se întreţinea din pescuit*.); *la* (*a cânta la pian*, *la vioară*); *prin* (*a distruge prin foc*; *a ademeni prin vorbe dulci*; *A obţinut totul prin muncă*.);

e) sens modal: *cu* (*a privi cu atenţie*; *a merge cu paşi mari*; *a lucra cu spor*); *fără* (*a câştiga o întrecere fără efort*; *Trenul circulă fără oprire până la Predeal*.); *în* (*a se îmbrăca în alb*.);

f) sens locativ: *în* (*Toţi s-au adunat în sală*. *În uşă a apărut un necunoscut*. *A căzut în apă*. *Avionul se ridică în aer*.); *pe* (*a pune cartea pe masă*); *la* (*a merge la bibliotecă*; *a pleca la oraş*); *lângă* (*a aşeza un dulap lângă perete*; *a se opri lângă o fântână*); *peste* (*a o lua peste câmp*; *Zăpada cade peste sat*.); *sub* (*a sta sub un brad*; *Cartea a căzut sub masă*.); *după*

(*La mândruţa jucăuşă stă gunoiul după uşă.*); *deasupra* (*a zbura deasupra norilor*); *între* (*Vai de oaie între lupi.*); *din* (*a pleca din oraş. Suntem din acelaşi sat.*); *către* (*a alerga către ieşire*; *Furtuna se îndreaptă către ţărm.*); *spre* (*a veni spre mal*; *a se îndreaptă spre casă*; *Spre răsărit cerul începe să se lumineze.*); *înspre* (*a merge înspre apus*); *dinspre* (*Nori negri veneau dinspre pădure.*); *prin* (*a merge prin pustiu*; *a veni prin pădure*; *a colinda prin ţară*; *a trece prin apă*); *printre* (*a se strecura printre copaci*; *Apa se scurge printre pietre.*);

g) sens temporal: *în* (*Vişinii înfloresc în aprilie.*); *la* (*Spectacolul începe la ora opt. La vară ne mutăm în casă nouă.*); *de* (*a lipsi de o lună*); *până* (*a lucra până târziu*); *după* (*Mă întorc după cinci. A venit după miezul nopţii.*); *peste* (*Ajungem peste o oră. Ideile bune vin peste noapte.*); *către* (*Către ziuă ninsoarea s-a înteţit.*); *spre* (*Spre seară cerul s-a înseninat.*); *asupra* (*Drumul de întoarcere l-am făcut asupra serii.*);

h) sens cauzal: *de* (*a striga de durere*; *Am obosit de atâta mers.*); *pentru* (*a se certa pentru un fleac*; *a fi pedepsit pentru furt*); *din* (*a greşi din neatenţie*; *Nu-mi pot permite asta din lipsă de bani.*);

i) sens final: *pentru* (*a învăţa pentru examen*; *Nu învăţ pentru note. Lacătul nu se pune pentru hoţi.*); *după* (*a umbla după comori îngropate*; *a merge după cumpărături*); *de* (*a se pregăti de plecare*); *spre* (*a lucra spre binele ţării*; *a oferi mărfuri spre vânzare*; *a propune o lege spre aprobare*).

Constatăm că cele mai multe prepoziţii sunt polisemantice. Una şi aceeaşi prepoziţie poate exprima diferite raporturi semantico-sintactice.

CONJUNCȚIA

Conjuncţia este o parte de vorbire auxiliară, neflexibilă care leagă fie două propoziţii în cadrul frazei între care se stabileşte un raport de coordonare sau de subordonare, fie două părţi de propoziţie cu acelaşi rol sintactic în propoziţie.

Conjuncţiile exprimă:

a) raportul sintactic de subordonare între o regentă şi subordonata ei: *A spus că nu poate veni*. *M-a întrebat dacă am fost la ore*.

b) raportul sintactic de coordonare:

– între două părţi de propoziţie: *Am cumpărat cărţi şi caiete*. *E deştept şi foarte talentat*.

– între două propoziţii: *Deschide cartea şi citeşte!*

– între o parte de propoziţie şi o propoziţie: *Am studiat documentele din acea perioadă şi ce a mai fost publicat în presă*.

Conjuncţiile, la fel ca şi prepoziţiile, nu pot îndeplini singure funcţia unei părţi de propoziţie. Ele doar leagă părţi de propoziţie sau propoziţii, fiind plasate, de obicei, între cele două unităţi sintactice. În cazuri mai rare, conjuncţiile subordonatoare pot apărea în propoziţii principale exclamative: *Că nu mai vine odată! De-ar veni mai repede vara!*

În practica analizei gramaticale, conjuncţiile coordonatoare se lasă în afara unităţilor pe care le leagă, iar cele subordonatoare intră în structura subordonatelor pe care le introduc şi a căror valoare o reprezintă: *Drumurile /şi/ potecile erau pustii*. (M. Sadoveanu); *Îmi permiteţi /să spun şi eu ceva?* (G. Călinescu).

Clasificarea conjuncţiilor după structură

Conform acestui criteriu, conjuncţiile se împart în următoarele clase: a) conjuncţii simple şi b) conjuncţii compuse. Sunt simple:

a) conjuncţiile primare (neanalizabile): *că*, *căci*, *ci*, *dacă*, *dar*, *deci*, *iar*, *nici*, *or*, *ori*, *sau*, *să*, *şi*;

b) conjuncţiile formate prin conversiune, şi anume conjuncţiile provenite din adverbe: *când* (condiţional), *cât* (consecutiv), *cum* (cauzal), *parcă* (modal), *unde* (cauzal); conjuncţiile provenite din prepoziţii: *de*, *până*; conjuncţiile provenite din pronume: *însă*; conjuncţiile provenite dintr-o formă verbală: *fie*.

c) conjuncţiile formate din alte părţi de vorbire care au termenii sudaţi: *aşadar*, *deoarece*, *deşi*, *fiindcă*, *încât*, *întrucât*.

Din categoria conjuncţiilor compuse fac parte numai conjuncţiile cu termenii nesudaţi: *cum că*, *de să*, *ca … să*, *încât să*.

Clasificarea conjuncţiilor după funcţia lor

După semnificaţia şi rolul lor gramatical, conjuncţiile pot fi clasificate în două categorii: a) conjuncţii coordonatoare şi b) conjuncţii subordonatoare.

Conjuncţiile coordonatoare leagă părţi de propoziţie de acelaşi fel sau propoziţii independente. După valoarea lor, se disting următoarele tipuri de conjuncţii coordonatoare:

a) copulative (exprimă un raport de asociere): *şi*, *nici*, *iar* („şi“) – *luna şi soarele*; *harnică şi ascultătoare*. *Afară tună şi fulgeră*.

b) adversative (exprimă un raport de opoziţie fără excludere): *ci*, *dar*, *iar*, *însă*, *or* („însă“) – *El e mic*, *dar voinic; Noi lucrăm*, *iar ei se plimbă*.

c) disjunctive (exprimă un raport de excludere): *fie*, *ori*, *sau* – *Alb sau negru; ori unul*, *ori altul*. *Mergi sau rămâi?*

d) concluzive (exprimă o concluzie, o urmare): *aşadar*, *deci*, *dar* („deci“) – *E tânăr*, *deci fără experienţă*. *Ai învăţat*, *deci vei reuşi*.

Conjuncţiile subordonatoare exprimă raportul de subordonare în cadrul frazei legând subordonata de regentă ei. Ele introduc propoziţii subordonate subiective, predicative, completive directe, completive indirecte, precum şi unele tipuri de subordonate circumstanţiale.

După numărul de raporturi exprimate, conjuncţiile subordonate sunt de două feluri:

a) Conjuncţiile subordonatoare cu valori multiple sau polivalente (introduc subordonate subiective, predicative, atributive, completive directe, indirecte, precum şi unele tipuri de subordonate circumstanţiale): *ca ... să*, *că*, *dacă*, *de*, *să*: *Le place să facă din ţânţar armăsar*. (L. Rebreanu); *Mai greu era să-i scoată sticleţii din capul fetei*. (Cezar Petrescu); *Vă dau timp până mâine*, *să vă gândiţi mai bine*. (Camil Petrescu).

b) Conjuncţiile subordonatoare specializate. Acestea introduc un anumit tip de subordonate. Există următoarele subclase de conjuncţii subordonatoare specializate pentru exprimarea raporturilor sintactice:

– de timp: *până*, *cum* – *Până nu vine el*, *noi nu putem pleca*.

– de mod: *precum*, *parcă* – *Am făcut precum mi s-a spus*.

– de cauză: *căci*, *deoarece*, *fiindcă*, *întrucât*, *unde*, *cum* – *N-am cumpărat nimic fiindcă n-am avut bani*.

– de consecinţă: *încât*, *cât* – *E atât de întuneric*, *încât nu se vede la doi paşi*.

– de concesie: *deşi* – *Deşi l-am rugat*, *nu a vrut să mă asculte*.

Raporturile exprimate de conjuncţiile subordonatoare

Conjuncţiile subordonatoare exprimă diverse raporturi de subordonare şi pot introduce atât subordonate necircumstanţiale, cât şi subordonate circumstanţiale.

Subordonatele necircumstanţiale sunt introduse cu ajutorul conjuncţiilor: *ca ... să*, *că*, *dacă*, *de*, *să* şi pot fi de următoarele feluri:

– o propoziţie subiectivă: *Rămânea să se facă haiduci*... (Camil Petrescu). *Că mai supravieţuiseră potopului de catran*, *rămânea o minune vrednică de mirare*. (Cezar Petrescu);

– o propoziţie predicativă: *Scăparea mea a fost că a început războiul*. (I. Agârbiceanu);

– o propoziţie atributivă: *Teama că se rătăcise îi îngheţă sângele în vine*. (Em. Gârleanu);

– o propoziţie completivă directă: *Biata mamă a crezut că înnebuneşte de bucurie*. (Camil Petrescu);

– o propoziţie completivă indirectă: *Eram sigur că vrea să mă prăpădească*. (L. Rebreanu);

– o propoziţie completivă de relaţie: *dacă*, *de – Să verificăm rezultatele*, *dacă sunt corecte*.

– o propoziţie completivă de opoziţie: *când*, *dacă*, *unde – Dacă până mai ieri a fost bine şi cald*, *astăzi bate vântul şi e frig*.

Propoziţiile subordonate circumstanţiale care pot fi introduse cu ajutorul conjuncţiilor sunt de următoarele feluri:

– de mod: *precum*, *parcă*: *Toată ziua de sâmbătă îşi ascunse mânia parcă nici n-ar bănui nimica-n lume*. (L. Rebreanu);

– de cauză: *că*, *căci*, *cum*, *dacă*, *deoarece*, *fiindcă*, *întrucât*, *când*, *unde – Era mare nevoie de ploaie la porumb*, *căci nu mai plouase de la mijlocul lui iulie*. (Camil Petrescu). *Cum erau grăbiţi să-şi astâmpere foamea*, *nu mă luară în seamă*. (Z. Stancu);

– de scop: *ca să*, *de*, *să – Trec de trei ori pe zi*, *să văd cum stau lucrurile*. (Cezar Petrescu);

– de consecinţă: *ca să*, *că*, *de*, *de să*, *încât*, *încât să*, *să – Izbitura a fost atât de puternică*, *încât turcii s-au împrăştiat odată cu lăsarea nopţii*, *lăsând prin vâlcelele din jos de sat alte câteva sute de morţi*... (Camil Petrescu);

– de condiţie: *dacă*, *de*, *să – Dacă ai fi tu acasă*, *am avea şi noi un sprijin*. (L. Rebreanu);

– de concesie: *dacă*, *de*, *deşi*, *să – Deşi e înalt*, *cerul e întreg acoperit de nori ca de plumb*. (Camil Petrescu).

Locuţiunile conjuncţionale

Locuţiunea conjuncţională este un grup de cuvinte care are valoarea unei conjuncţii. În structura locuţiunilor conjuncţionale intră, în mod obligatoriu, una sau mai multe conjuncţii sau un cuvânt cu rol conjunctiv (pronume sau adverb relativ) şi o altă parte de vorbire (substantiv, adverb).

Clasificarea locuţiunilor conjuncţionale

Clasificarea locuţiunilor conjuncţionale este paralelă cu clasificarea conjuncţiilor. Spre deosebire de acestea însă, majoritatea locuţiunilor conjuncţionale sunt specializate pentru exprimarea unui singur raport sintactic. După valorile exprimate, locuţiunile conjuncţionale se împart în următoarele clase:

a) Locuţiuni conjuncţionale coordonatoare: *ci şi*, *cât şi*, *cum şi*, *dar şi*, *precum şi*, *şi cu*, *numai că*, *prin urmare*.

b) Locuţiuni conjuncţionale subordonatoare. După tipul raportului sintactic pe care îl marchează, acestea sunt de mai multe feluri:

Locuţiunile conjuncţionale subordonatoare:

– de timp: (*mai*) *înainte* (*ca*) *să*, *până să*, *până ce*, *până când*, *pentru când*, *în timp ce*, *în vreme ce*, *în moment ce*, *pe când*, *câtă vreme*, *cât timp*, (*ori*) *de câte ori*, *pe măsură ce*, *după ce*, *imediat ce*, (*de*) *îndată ce*, *de cum*, *de când*, *de pe când*;

– de mod: *astfel cum*, *după cum*, *atât cât*, *după cât*, *pe cât*, *cu cât*, *fără să*, *fără ca să*, *ca şi cum*, *ca şi când*, *aşa cum*, *decât să*, *pe măsură ce*;

– de cauză: *din cauză că*, *din pricină că*, *pentru că*, *dat fiind că*, *de vreme ce*, *câtă vreme*, *din moment ce*, *odată ce*;

– de condiţie: *în caz că*;

– de scop: *pentru ca* (…) *să*;

– de consecinţă: *încât să*, *aşa încât*, *pentru ca* (…) *să*;

– de concesie: *cu toate că*, *chit că*, *fără* (*ca*) *să*, *măcar că*, *măcar să*, *măcar de*, *chiar dacă*, *chiar de*, *chiar să*, *nici dacă*, *nici de*, *nici să*, *indiferent dacă*;

– de relaţie: *cât priveşte*, *în ce priveşte*;

– de opoziţie: *în loc să*;

– cumulative: *după ce* (*că*), *pe lângă că*, (*în*) *afară că*, *plus că*;

– de excepţie: (*în*) *afară că*, *decât că*, *decât să*, *afară numai că*.

INTERJECȚIA

Interjecţia este o parte de vorbire neflexibilă care exprimă, prin sunete articulate, senzaţii, stări sufleteşti, manifestări de voinţă ale vorbitorului sau imită sunete şi zgomote din natură.

Clasificarea interjecţiilor

După structură şi din punctul de vedere al originii lor, interjecţiile se grupează în următoarele clase:

– interjecţii primare (simple): *ah!*, *aoleu!*, *of!*, *vai!*, *bre!*, *poc!*, *bravo!*, *halal!*, *adio!* etc.

– interjecţii compuse: *cioc-boc!*, *hodoronc-tronc!*, *tic-tac!*, *trosc-pleosc!*, *treanca-fleanca!*, *tura-vura!* etc.

– interjecţii formate din alte părţi de vorbire sau din grupuri de cuvinte prin conversiune: *Doamne!*, *Poftim!*, *Ca să vezi!*, *Doamne fereşte!*, *Ajutor!* etc.

După semnificaţia lor, interjecţiile sunt de trei feluri:

– interjecţii cu valoare emotivă (exprimă senzaţii sau sentimente): *a!*, *ah!*, *aoleu!*, *aş!*, *brr!*, *bravo!*, *ehe!*, *halal!*, *hm!*, *oho!*, *of!*, *poftim!*, *ura!*, *vai!*, *zău!* etc.

– interjecţii care exprimă un act de voinţă sau servesc ca mijloc de adresare: *ajutor!*, *aho!*, *alo!*, *bre!*, *cea!*, *cuţu-cuţu!*, *haide!*, *hăis!*, *ho!*, *iată!*, *măi!*, *pst!*, *ptru!*, *pui-pui!*, *stop!*, *zât!* etc.

– interjecţii imitative sau onomatopee (reprezintă reproducerea aproximativă a sunetelor din lumea înconjurătoare): *bang!*, *bâz!*, *boc!*, *bâldâbâc!*, *buf!*, *cirip!*, *cotcodac!*, *cucu!*, *cucurigu!*, *gogâlţ!*, *ham!*, *haţ!*, *hor!*, *mârr!*, *piu!*, *pleosc!*, *trosc!*, *zdup!*, *zvâr!* etc.

Cele mai multe interjecţii cu valoare emotivă sunt polisemantice. Ele îşi precizează sensul doar în cadrul contextelor în care apar.

Întrebuinţarea interjecţiilor

După rolul lor, se disting următoarele tipuri de interjecţii:

a) interjecţii care alcătuiesc propoziţii neanalizabile. Ele se folosesc fără a realiza relaţii cu celelalte părţi ale propoziţiei: *Vai*, *mă doare! Ura*, *am învins! Sfinte Dumnezeule*, *ce-ai păţit?*

b) interjecţie care îndeplinesc funcţia unei părţi de propoziţie. Aceste interjecţii se încadrează în structura sintactică a propoziţiei îndeplinind următoarele funcţii sintactice:

– subiect: *Din desiş se auzea mor-mor-mor!*
– predicat: *Hai la culcare! El atunci trosc! una la ceafă!*
– nume predicativ: *Era vai de capul lor!*
– complement direct: *Am auzit trosc! şi puntea s-a rupt în două*.
– complement circumstanţial de mod: *Bătea cioc! cioc! la fereastră*.
– complement instrumental: *Avea o haină căptuşită cu aoleu!*

SINTAXA

Cuvântul *sintaxă* vine de la grecescul *syntaxis* „aşezare împreună, construcţie, îmbinare“. Ca termen lingvistic, el are două sensuri. În primul rând, este folosit pentru desemnarea nivelului sintactic al limbii. Spre deosebire de nivelul morfologic, reprezentat, în temei, prin formele gramaticale ale cuvintelor şi prin valorile lor caracteristice, nivelul sintactic este constituit prin organizarea şi funcţionarea unităţilor lexicale în structuri superioare, în unităţi cu rol comunicativ.

În al doilea rând, cuvântul sintaxă denumeşte ramura lingvisticii, care studiază nivelul corespunzător. Ca disciplină ştiinţifică, sintaxa este, alături de morfologie, o parte a gramaticii. Ea cuprinde regulile privitoare la îmbinarea cuvintelor în propoziţii şi a propoziţiilor în fraze.

Obiectul de studiu al sintaxei

Sintaxa, la fel ca lexicologia şi morfologia, are în centrul atenţiei sale cuvântul. Diferenţa dintre aceste domenii de cercetare constă însă în faptul că ele se concentrează pe aspecte diferite. Astfel, dacă lexicologia studiază cuvântul din perspectiva sensului său lexical, iar morfologia se interesează de valorile exprimate prin diferite forme gramaticale ale aceluiaşi cuvânt, atunci sintaxa studiază funcţiile cu care se utilizează cuvintele în structura unităţilor comunicative (propoziţia, fraza), altfel spus, analizează şi descrie valorile care se datorează combinării cuvintelor în procesul de comunicare.

La nivel sintactic, cuvintele trec din ipostaza lor de elemente de vocabular în cea de elemente constitutive ale unităţilor comunicative. Trecerea cuvintelor în această ipostază este asigurată de relaţiile sintactice stabilite între cuvinte atunci când ele funcţionează ca părţi de propoziţie. În componenţa propoziţiei, cuvintele, care se definesc printr-un sens lexical fiind folosite la o anumită formă gramaticală sau însoţite de anumite instrumente gramaticale (cuvinte auxiliare), îndeplinesc şi o anumită funcţie sintactică.

În felul acesta, sintaxa ca ştiinţă a organizării şi funcţionării limbii în procesul de comunicare are ca obiect de studiu unităţile de diferite ranguri (structural-sintactice şi comunicative) delimitate în cadrul nivelului sintactic, analizând elementele lor componente, raporturile stabilite între aceste unităţi şi funcţiile cu care ele sunt utilizate în comunicare.

Unităţile nivelului sintactic sunt examinate şi descrise prin analiza sintactică. Acest tip de analiză presupune cercetarea propoziţiilor şi a frazelor în vederea descrierii structurii şi a elementelor lor componente (părţile de propoziţie şi propoziţiile din componenţa frazelor).

Spre deosebire de celelalte domenii lingvistice, sintaxa impune o analiză amplă şi presupune o înţelegere mai profundă a limbii şi a unităţilor ei în procesul de comunicare. Diferitele tipuri de unităţi sintactice – *partea de propoziţie*, *sintagma*, *propoziţia*, *fraza* – sunt privite dintr-o dublă perspectivă: relaţională şi funcţională, altfel spus, sub aspectul organizării lor sintactice şi din perspectiva funcţiei comunicative. Perspectiva relaţională pune în evidenţă elementele de expresie, iar cea funcţională urmăreşte identificarea funcţiilor sintactice îndeplinite de cuvinte în cadrul propoziţiei sau de propoziţii în structura frazelor.

Analiza sintactică descompune succesiv propoziţiile şi frazele în părţi componente din ce în ce mai simple, până se ajunge la unităţile sintactice cele mai mici care sunt părţile de propoziţie. Dacă întregul iniţial este propoziţia, atunci fragmentul minimal este partea de propoziţie, iar dacă se porneşte de la frază, atunci elementele componente la care se ajunge prin analiză sintactică sunt propoziţiile regente şi subordonate. Totodată, în cursul operaţiilor de analiză se cercetează mijloacele de exprimare a unităţilor în cauză şi relaţiile dintre părţile care formează un întreg.

Aşadar, obiectul sintaxei îl constituie unităţile de la nivelul sintactic al limbii, adică unităţile care sunt create prin actualizarea disponibilităţilor combinatorii ale cuvintelor. În calitatea ei de ramură a gramaticii, sintaxa are ca sarcină principală studierea regulilor pe baza cărora cuvintele sunt îmbinate în structuri superioare folosite în procesul de comunicare.

Relaţiile dintre sintaxă, lexic şi morfologie

Sintaxa este unul dinte sistemele centrale ale limbii, reprezentând nivelul superior al funcţionării limbii în procesul de comunicare. În cadrul acestui nivel se manifestă plenar relaţia dintre toate celelalte subsisteme ale limbii. Nivelul sintactic este în strânsă legătură, pe de o parte, cu lexicul şi, pe de altă parte, cu morfologia.

Relaţia strânsă dintre aceste trei niveluri ale limbii poate fi uşor relevată examinând unul dintre conceptele centrale ale nivelului sintactic, şi anume cel de parte de propoziţie. În conformitate cu cea mai simplă definiţie, partea de propoziţie reprezintă, de fapt, un cuvânt dotat cu o semnificaţie lexicală, folosit la o anumită formă gramaticală şi care intră în anumite raporturi sintactice cu celelalte elemente ale propoziţiei. După cum vedem, pentru definirea şi caracterizarea acestei unităţi sintactice este necesar să fie luate în considerare atât trăsăturile sintactice, cât şi caracteristicile lexico-semantice şi morfologice specifice părţii de vorbire care îndeplineşte funcţia sintactică dată.

Relaţia strânsă dintre sintaxă şi nivelurile lexical şi morfologic se relevă în procesul de funcţionare a limbii. În linii foarte generale, relaţia **sintaxei** cu **nivelul lexical** se poate manifesta prin următoarele:

1. Structurile sintactice reprezintă o actualizare a posibilităţilor funcţional-semantice şi a disponibilităţilor combinatorii ale cuvintelor. Deci

nu putem vorbi despre structuri sintactice fără a avea în vedere conţinutul şi valenţa cuvintelor ca unităţi ale sistemului lexical al limbii.

2. Elementele componente ale unităţilor sintactice sunt cuvintele care dispun de un anumit sens lexical, fiind folosite în componenţa propoziţiilor la o anumită formă gramaticală. Toate acestea denotă interdependenţa strânsă dintre caracteristicile lexico-semantice, morfologice şi sintactice ale cuvintelor în procesul funcţionării lor în structura unităţilor sintactice.

3. Sensul lexical al cuvintelor este determinant pentru comportamentul lor sintactic. Astfel, pentru sintaxă este importantă clasificarea cuvintelor în autosemantice (dotate cu sens lexical deplin: substantive, adjective, pronume, numerale, verbe, adverbe) şi sinsemantice (cuvinte cu rol auxiliar: articole, prepoziţii, conjuncţii). Cele dintâi sunt folosite cu rolul de parte de propoziţie, iar celelalte funcţionează ca mijloace de exprimare a relaţiilor sintactice dintre părţile de propoziţie.

4. Sensul lexical al cuvintelor poate determina specificul semantic al construcţiilor sintactice. În funcţie de conţinutul semantic al unităţilor lexicale această structură sintactică poate fi utilizată pentru exprimarea unor valori diferite.

Relaţia dintre **morfologie** şi **sintaxă** se manifestă în faptul că:

1. Fiecare parte de vorbire este specializată pentru îndeplinirea anumitor funcţii sintactice. De exemplu, substantivele şi pronumele sunt cuvintele care prin particularităţile lor funcţional-semantice corespund cel mai bine funcţiei de subiect, complement (direct, indirect), adjectivele, funcţiei de atribut, verbele, funcţiei de predicat, iar adverbele, funcţiei sintactice de complement circumstanţial.

2. Pe de altă parte, sintaxa, mai exact criteriul sintactic, are un rol hotărâtor în identificarea şi delimitarea părţilor de vorbire, cu alte cuvinte, sistemul părţilor de vorbire reprezintă rezultatul utilizării cuvintelor în anumite poziţii sintactice. În felul acesta, sintaxa poate influenţa statutul categorial al cuvintelor, ceea ce înseamnă că odată cu schimbarea funcţiei sintactice un cuvânt poate trece într-o altă clasă lexico-gramaticală.

3. În alcătuirea structurilor sintactice se folosesc nu cuvintele ca unităţi ale vocabularului, ci formele gramaticale ale acestora. Pentru a constitui o unitate sintactică, cuvintele variabile sunt puse la o anumită formă gramaticală. Prin urmare, caracteristicile morfologice ale cuvintelor se subordonează comportamentului lor sintactic.

Unităţile sintactice

Elementele de bază ale nivelului sintactic sunt unităţile sintactice, funcţiile sintactice şi relaţiile sintactice stabilite între diferite elemente ale unităţilor sintactice.

Unităţile delimitate la nivel sintactic sunt, în ordinea crescătoare a complexităţii: partea de propoziţie, grupul de cuvinte (sintagma), propoziţia şi fraza. Primele două, partea de propoziţie şi grupul de cuvinte, sunt considerate

unităţi structural-sintactice. Ele nu pot constitui unităţi comunicative de sine stătătoare, funcţionând doar prin integrarea lor în structura propoziţiei. Celelalte două, propoziţia şi fraza, sunt unităţi sintactice cu rol comunicativ.

Partea de propoziţie este cea mai mică unitate sintactică delimitată prin analiza unei propoziţii. Pentru identificarea unei părţi de propoziţie este important să fie luată în considerare funcţia specifică pe care o îndeplineşte în propoziţie şi relaţiile ei cu alte unităţi ale propoziţiei.

Reprezentând un element constituent al propoziţiei care îndeplineşte o funcţie sintactică, partea de propoziţie (cuvânt sau grup de cuvinte) se află în raporturi sintactice cu alte unităţi (părţi de propoziţie): *Elevul citeşte o carte*. În această propoziţie avem trei părţi de propoziţie (subiect + predicat + complement direct), între care există următoarele relaţii sintactice: a) un raport de inerenţă stabilit între subiect şi predicat şi b) un raport de subordonare completivă prin care complementul direct este legat de regentul său (verbul predicat).

Pentru analiza şi descrierea părţilor de propoziţie sunt importante următoarele aspecte:

– indicarea termenului determinat (a regentului),

– precizarea mijloacelor morfosintactice de exprimare a părţii de propoziţie respective şi

– examinarea tipului de raport stabilit între partea de propoziţie analizată şi alte elemente ale propoziţiei şi identificarea mijloacelor de realizare a acestei relaţii sintactice.

Grupul de cuvinte (grupul sintactic, sintagma) este, la fel ca şi partea de propoziţie, un constituent al propoziţiei, deosebindu-se de aceasta prin aceea că este alcătuit din două sau mai multe cuvinte cu sens lexical deplin legate printr-un raport de subordonare: *casă înaltă*, *casă de piatră*, *a intra în casă*, *în pragul casei* etc. Datorită faptului că în interiorul lui se poate stabili un raport sintactic, grupul de cuvinte este definit drept unitatea minimală relaţională a sintaxei.

Ceea ce apropie partea de propoziţie şi grupul de cuvinte este şi faptul că acestea sunt nişte unităţi lipsite de predicaţie, deci unităţi inferioare propoziţiei, care nu pot realiza o comunicare. În sintaxă sunt examinate, mai ales, grupurile libere de cuvinte.

Propoziţia este unitatea comunicativă de bază. Fiind rezultatul îmbinării cuvintelor în conformitate cu anumite reguli ale limbii, propoziţia se constituie într-o unitate care asigură comunicarea. O propoziţie se recunoaşte prin faptul că are în structura sa un singur predicat (care poate fi exprimat sau nu): *Trenul mergea încet*. (Camil Petrescu).

Fraza este o unitate comunicativă constituită din minimum două propoziţii, dintre care cel puţin una este principală. Fraza este cea mai extinsă unitate sintactică având în structura ei două sau mai multe predicate. Numărul de propoziţii într-o frază coincide cu numărul de predicate din această frază. De exemplu, în fraza *Săriră toţi/*[1] *şi începură să stingă focul/*[2] *care era foarte leneş/*[3] *şi se lăsa stins cu uşurinţă,/*[4] *nu adia de nicăieri vântul/*[5]. (M. Preda) sunt cinci predicate şi, respectiv, cinci propoziţii.

Trăsăturile esenţiale ale unităţilor sintactice sunt prezentate în următorul tabel rezumativ.

Unitatea sintactică	Trăsăturile unităţii sintactice
Partea de propoziţie	– cea mai mică unitate sintactică purtătoare de funcţie sintactică – se realizează printr-o parte de vorbire însoţită sau nu de un instrument gramatical
Grupul de cuvinte	– este unitatea minimală relaţională a sintaxei – implică doi termeni purtători de funcţie sintactică, un determinat (regentul) şi un determinant (subordonat)
Propoziţia	– este unitatea comunicativă de bază – reprezintă „o comunicare cu un singur predicat“
Fraza	– este o unitate comunicativă – este constituită din cel puţin două propoziţii

PROPOZIȚIA

Propoziţia este cea mai mică unitate a nivelului sintactic structurată gramatical, care poate apărea de sine stătător în procesul de comunicare. Conform unei definiţii larg răspândite, propoziţia este o unitate comunicativă care descrie un eveniment, o stare de lucruri din realitate, fiind folosită pentru transmiterea informaţiei, obţinerea informaţiei sau pentru exprimarea unui îndemn, ordin sau a unei porunci: *Copiii sunt cuminţi*.; *Sunt cuminţi copiii?*; *Copii*, *fiţi cuminţi!*

Din definiţia prezentată reiese că propoziţia reprezintă o unitate alcătuită din anumite elemente, dotată cu un anumit conţinut şi care este folosită în procesul de comunicare cu un scop anumit.

De cele mai multe ori, propoziţia este examinată şi descrisă dintr-o dublă perspectivă: ca structură sintagmatică analizabilă în părţi componente şi ca unitate care funcţionează în procesul de comunicare.

Analiza structurală are în vedere organizarea sintactică a propoziţiei. Acest tip de analiză presupune identificarea elementelor componente (părţile de propoziţie), a relaţiilor stabilite între acestea şi a mijloacelor folosite pentru exprimarea relaţiilor dintre elementele propoziţiei.

Cea mai importantă trăsătură structurală a propoziţiei constă în faptul că ea reprezintă o entitate constituită prin combinarea a două componente esenţiale, subiectul şi predicatul, care admit, la rândul lor, anumite părţi de propoziţie cu rol de determinare, atributul şi complementul. Din acest punct de vedere, propoziţia apare ca o comunicare completă în care se spune ceva despre subiect cu ajutorul predicatului.

Analiza funcţională vizează examinarea propoziţiei şi a părţilor ei componente prin luarea în considerare a rolului lor în procesul comunicării. Acest tip de analiză urmăreşte descrierea elementelor de conţinut ale propoziţiei.

În plan funcţional, trăsătura esenţială a propoziţiei rezidă în faptul că ea poartă o anumită informaţie semantică, fiind utilizată de vorbitor într-un context dat cu un scop comunicativ, şi anume să comunice o informaţie, să solicite o informaţie, să exprime o cerere, un îndemn, o rugăminte, să-şi exprime anumite sentimente, emoţii etc.

În planul analizei practice, o propoziţie se identifică prin prezenţa în structura ei a unui predicat, care este exprimat de obicei printr-un verb la un mod personal sau, în cazuri mai rare, prin alte părţi de vorbire având funcţie predicativă. Din acest punct de vedere, propoziţia este definită ca fiind o comunicare cu un singur predicat. Totuşi, chiar dacă se spune că existenţa

propoziţiei depinde de existenţa predicatului, trebuie avut în vedere că o propoziţie poate să existe şi fără ca ea să conţină în structura sa un predicat: *Vară*. *Soare*. *Mare*.

Trăsăturile propoziţiei

Propoziţia, în calitatea ei de unitate comunicativă, se defineşte prin următoarele trăsături:

1. Se caracterizează printr-o structură organizată în conformitate cu anumite reguli. De obicei, o propoziţie este structurată gramatical în jurul unui predicat, fiind constituită din părţi de propoziţie principale (subiectul, predicatul) şi părţi de propoziţie secundare (atributul, complementul) între care se stabilesc anumite relaţii sintactice. Există însă şi propoziţii nestructurate, constituite din elemente echivalente cu predicatul (*Da!*; *Foc!*; *Vai!* etc.) sau cu subiectul (*Ninsoare*. *Vânt puternic*. etc.).

2. Reprezintă o secvenţă fonică delimitată prin pauze şi caracterizată de un contur intonaţional specific (care diferă în funcţie de tipul său comunicativ). Importanţa intonaţiei pentru marcarea propoziţiei se relevă în cazul delimitării cuvântului ca unitate lexicală de cuvântul cu rol de propoziţie. Astfel, un cuvânt rostit cu o intonaţie caracteristică propoziţiei capătă statut de unitate comunicativă: *Noapte*. *Lună*. *Cer senin*.; *Înainte!* etc.

3. Conţine o informaţie semantică prin care se referă la o stare de lucruri reală sau posibilă. Datorită conţinutului său semantic autosuficient propoziţia apare ca o unitate comunicativă de sine stătătoare, care poate fi înţeleasă fără alte adăugiri.

4. Este folosită într-un anumit context comunicativ. Unele dintre elemente ei (substitutele) pot fi descifrate doar în raport cu contextul în care este utilizată propoziţia. De asemenea, propoziţiile nestructurate, constituite din adverbe de afirmaţie sau de negaţie, nu pot fi înţelese fără cunoaşterea contextului anterior.

5. Constituie o structură finită, care se defineşte prin unitatea de înţeles şi de structură, caracterizându-se prin autonomie comunicativă. Autonomia propoziţiei nu este absoluta, ci adesea limitată de semantica ei şi contextul în care este utilizată.

Clasificarea propoziţiilor

Clasificarea propoziţiilor se face în funcţie de mai multe criterii:

a) după structură,
b) după scopul comunicativ,
c) după aspectul lor pozitiv sau negativ și
d) după afectivitate.

Clasificarea propoziţiilor după structura lor gramaticală

În funcţie de acest criteriu, propoziţiile se împart în două clase: analizabile şi neanalizabile.

Propoziţiile analizabile, frecvente în toate formele şi stilurile de comunicare, au o structură internă constituită din mai multe elemente componente fiecare îndeplinind o funcție sintactică. Cu alte cuvinte, ele sunt alcătuite din părţi de propoziţie distincte din punctul de vedere al funcţiei lor sintactice. Propoziţiile date pot fi clasificate, la rândul lor, din mai multe puncte de vedere.

O primă clasificare a propoziţiilor analizabile are la bază numărul şi forma părţilor de propoziţie principale. De cele mai multe ori, propoziţiile analizabile conţin în structura lor două părţi de propoziţie principale: subiectul şi predicatul exprimat printr-un verb la o formă predicativă: *Un vânt rece*, *de toamnă*, *mişca crengile uscate*. (E. Barbu).

Predicativitatea unor astfel de propoziţii se manifestă prin relaţia dintre cele două părţi principale, subiectul şi predicatul, ele constituind nucleul predicativ al propoziţiei.

Sunt cuprinse în categoria propoziţiilor cu două părţi de propoziţie principale atât cele în care subiectul este exprimat printr-un cuvânt aparte, cât şi cele cu subiectul inclus în predicat prin desinenţă sau subînţeles din context: *Am legat calul subt unul din plopi*, *de-o tufă*. (M. Sadoveanu) (= *eu am legat calul*...); *Monica ieşi în vârfuri*. *Se opri în faţa uşii odăii lui Dănuţ*. *Bătu încet cu degetul*. (I. Teodoreanu). (= *ea se opri*…; *ea bătu*…). De asemenea, sunt considerate propoziţii cu două părţi principale şi cele în care predicatul este omis fiind subînţeles din context: *Tu ai care cu opt boi*,/*Ai coşar cu păpuşoi*,/ *Eu*, *un cal bun de nevoi*! (V. Alecsandri). În ultima propoziţie predicatul *am* este omis, însă poate fi dedus din contextul anterior (= *eu am un cal*...).

O altă categorie o constituie propoziţiile care nu au decât o singură parte principală de propoziţie: fie numai subiectul (*Noapte*. *Toamnă*.), fie numai predicatul (*Plouă*. *Ninge*.). În aceste propoziţii cea de a doua parte principală nu este exprimată şi nici nu poate fi restabilită pe baza contextului.

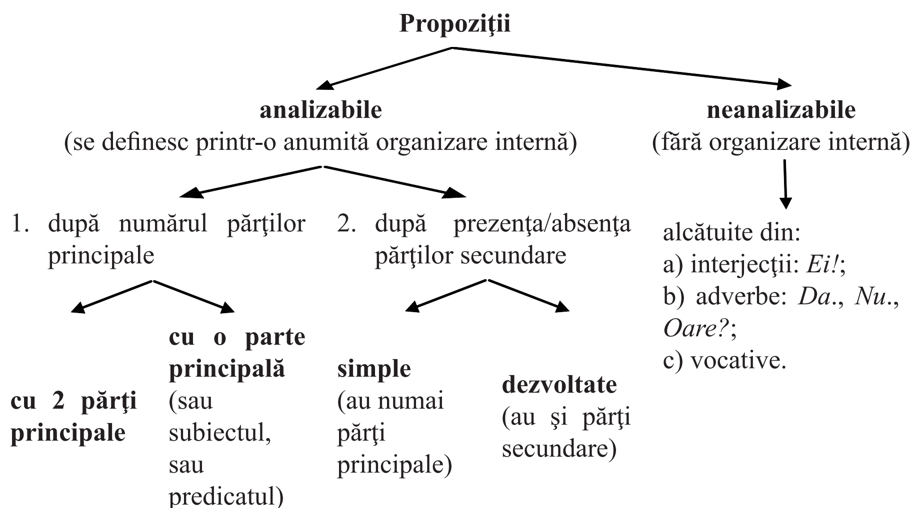
În conformitate cu un alt criteriu, şi anume după prezenţa sau absenţa părţilor de propoziţie secundare, propoziţiile analizabile se împart în a) propoziții simple și b) propoziţii dezvoltate. Propoziția simplă are numai părţi principale, adică numai subiect și predicat (*A sosit trenul*.), fie numai subiect, fie numai predicat: (*Toamnă*.; *Plouă*.; *Se luminează*.).

Propoziția dezvoltată, pe lângă părţile de propoziţie principale, are și cel puțin o parte secundară de propoziție: *Cu câteva clipe în urmă*, *în gară*, *a sosit trenul nostru*.; *Toamnă târzie*.; *Plouă monoton*.

Propoziţiile neanalizabile, frecvente mai ales în dialoguri, nu se caracterizează printr-o organizare internă. Elementele lor constituente nu sunt

structurate în jurul unui predicat. Acestea reprezintă nişte părţi de vorbire neflexibile (interjecţii, adverbe) sau forme de vocativ ale numelor: *Ah!*, *Vai!*, *Da*., *Nu*., *Ba da*., *Oare?*, *Doamne!* etc.

Clasificarea propoziţiilor după structură ar putea fi prezentată schematic în felul următor:

Clasificarea propoziţiilor după scopul comunicativ

Atunci când formulează o propoziţie, vorbitorul urmăreşte un anumit scop: să informeze pe cineva despre ceva, să afle ceva, să-l determine pe cineva să facă ceva etc. Acestor scopuri comunicative le corespund următoarele trei feluri de propoziţii:

a) propoziţia enunţiativă: *Cărţile sunt pe masă*.

b) propoziţia interogativă: *Unde sunt cărţile?*

c) propoziţia imperativă: *Pune*, *te rog*, *cărţile pe masă!*

Fiecare tip de propoziţie prezintă anumite caracteristici formale (în ce priveşte topica, intonaţia, punctuaţia etc.), necesare pentru exprimarea conţinutului ei specific.

Propoziţia enunţiativă este utilizată pentru transmiterea unei informaţii cu privire la un eveniment, la o stare de lucruri din realitate: *Trenul pleacă peste o oră*. Se consideră că marca esenţială a caracterului enunţiativ al unei propoziţii este intonaţia specifică, o intonaţie obişnuită, continuă: *Departe*, *nevăzute încă*, *se apropiau zorile*. *Văzduhul era rece*, *limpede*, *împietrit*. *Stelele pieriseră sub bătaia flăcărilor*. (M. Eliade).

Propoziţia interogativă are drept scop formularea unei întrebări, deci este folosită de vorbitor pentru a solicita o informaţie: *Ai fost astăzi la şcoală?*; *Cine m-a căutat?* În planul expresiei, cea mai importantă marcă a caracterului interogativ al unei propoziţii este intonaţia

specifică. Astfel, multe propoziţii se deosebesc de cele enunţiative doar prin intonaţia lor ascendentă. Să se compare: *Ei au plecat ieri în excursie*. (propoziţie enunţiativă folosită pentru comunicarea unei informaţii) şi *Ei au plecat ieri în excursie?* (propoziţie interogativă cu ajutorul căreia se solicită o informaţie). Alteori, valoarea interogativă a unei propoziţii este marcată prin cuvinte interogative: pronume ori adverbe interogative (*cine*, *ce*, *care*, *cât*, *unde*, *când*, *cum* etc.) sau prin topică, adică prin organizarea termenilor din structura ei.

Interogativele se clasifică în funcţie de mai multe criterii. După statutul sintactic al propoziţiilor cu ajutorul cărora se formulează întrebarea, propoziţiile interogative sunt:

a) directe (apar ca propoziţii principale, independente): *Cine eşti tu*? sau

b) indirecte (întrebările iau forma unei propoziţii subordonate în frază): *El mă întreabă cine sunt eu*. *Am întrebat-o pe unde a călătorit*. (Camil Petrescu).

Diferenţa dintre aceste specii de interogative constă în faptul că interogativele directe sunt folosite pentru a adresa cuiva o întrebare, iar cu ajutorul celor indirecte vorbitorul reproduce o întrebare.

După partea de propoziţie la care se referă întrebarea, interogativele sunt a) totale şi b) parţiale.

Interogativele totale se referă la predicatul verbal sau la verbul copulativ din componenţa predicatului nominal al propoziţiei aşteptate ca răspuns. Cu ajutorul lor se întreabă dacă un eveniment a avut loc sau nu. Ele nu conţin în structura lor cuvinte interogative, admiţând un răspuns de tipul *da* sau *nu*: *Ai fost azi la şcoală? Au sosit musafirii?*

Interogativele parţiale vizează orice parte de propoziţie (subiectul şi părţile de propoziţie secundare), cu excepţia verbului predicat. Interogativele parţiale conţin în structura lor un cuvânt interogativ, pronume sau adverb interogativ: *Cine a pronunţat cuvântul trădare*? (I. L. Caragiale); *Unde-i legitimaţia*, *puişorule*? (I. Teodoreanu); *Când plecaţi de la putere*? (G. Călinescu); *Cum a luat fiinţă lumea*? (M. Eliade).

Propoziţiile interogative mai sunt împărţite în a) propriu-zise şi b) retorice. Interogativele propriu-zise sunt folosite atunci când vorbitorul solicită şi aşteaptă un răspuns: *Mergeţi la teatru? Când începe spectacolul?* Interogativele retorice (numite şi false) fac o afirmaţie sub forma unei întrebări. Având o formă interogativă, ele, de fapt, nu cer, ci dau o informaţie: *Cine nu greşeşte în viaţă?* (= *toţi greşesc*); *Cine te crede*? (= *nimeni nu te crede*); *Da' slănină nu-i în pod*? *unt nu-i*? *ouă nu sunt*? (I. Creangă).

Propoziţia imperativă exprimă un act de voinţă a vorbitorului (un ordin, un îndemn, o rugăminte, o interdicţie): *Deschide*, *te rog*, *fereastra!* Caracterul imperativ al propoziţiei este marcat, de cele mai multe ori, cu ajutorul modului imperativ: *Închide uşa!*; *Învaţă*, *fiule*, *învaţă!* (I. Teodoreanu).

Clasificarea propoziţiilor după scopul lor comunicativ ar putea fi prezentată rezumativ în felul următor:

	Propoziţii	
a) **enunţiative**	b) **interogative**	c) **imperative**
– transmit informaţii	– solicită informaţii	– exprimă o cerere
	– **directe** (propoziţii principale, independente);	
	– **indirecte** (propoziţii subordonate în frază)	
	– **totale** (se referă la verbul predicat; admit un răspuns de tipul *da*, *nu*);	
	– **parţiale** (se referă la orice parte de propoziţie, cu excepţia verbului predicat)	
	– **propriu-zise** (aşteaptă un răspuns);	
	– **retorice** (nu cer, oferă informaţii)	

Clasificarea propoziţiilor după aspectul lor pozitiv sau negativ

În funcţie de acest criteriu, propoziţiile pot fi:

a) afirmative; sunt propoziţiile care descriu stări de lucruri, acţiuni, obiecte ca existente: *El învaţă*.

b) negative; sunt propoziţiile care indică inexistenţa unor stări de lucruri, fapte sau obiecte: *El nu învaţă*.

Dintre aceste două tipuri de propoziţii numai cele negative dispun de mărci speciale, în structura lor fiind folosit, cel mai adesea, adverbul negativ *nu*. Cât priveşte propoziţiile afirmative, ele se disting în opoziţie cu cele negative.

Sunt considerate negative doar propoziţiile în care negaţia *nu* se referă la verb. Propoziţiile în care acest element stă pe lângă o altă parte de propoziţie decât predicatul nu sunt negative, ci afirmative: *Dar nu pentru asta*, *totuşi*, *i s-a desfiinţat catedra*. (M. Preda).

În structura propoziţiilor, negaţia poate fi accentuată prin alte cuvinte cu înţeles negativ: pronume negative (*nimeni*, *nimic*, *niciunul*), adjective negative (*niciun*, *nicio*), adverbe şi locuţiuni adverbiale negative (*niciunde*, *niciodată*, *nicicum*, *nicăieri*, *deloc*, *defel* etc.), conjuncţia (*nici*). Aceste cuvinte cu sens negativ însoţesc în structura propoziţiei adverbul *nu*. *Nimeni nu ştie ce s-a întâmplat*. *Nu înţelege nimic*.

Clasificarea propoziţiilor după afectivitate

Prin afectivitate se înţelege atitudinea vorbitorului faţă de ceea ce se exprimă în propoziţie. Din acest punct de vedere, propoziţiile se împart în:

a) propoziţii neexclamative; sunt propoziţiile care descriu un eveniment din realitate fără a transmite şi starea de spirit a vorbitorului: *Astăzi e o zi frumoasă*.

b) propoziţii exclamative; sunt propoziţiile care exprimă atitudinea afectivă a vorbitorului în legătură cu cele comunicate: *Ce zi frumoasă e astăzi!* Acest tip de propoziţii pot exprima admiraţia, plăcerea, surprinderea, regretul, indignarea etc., valori care sunt marcate prin intonaţie specifică. Caracterul exclamativ al propoziţiei este subliniat, de asemenea, cu ajutorul unor elemente de natură adjectivală sau adverbială: *ce*, *cât* (*de*), *cum* (*de*), *aşa* (*de*), *atât* (*de*): *Ce frumoasă fată am!* (G. Călinescu); *Ce mare*, *ce frumoasă epocă începe atunci*! (M. Kogălniceanu). De multe ori, propoziţiile exclamative conţin interjecţii: *O*, *paşă*, *cât de darnic eşti*! (G. Coşbuc).

Expresia atitudinii afective a vorbitorului faţă de conţinutul exprimat poate fi asociată oricăreia dintre cele trei tipuri de propoziţii delimitate după scopul comunicării. Prin urmare, se delimitează următoarele subtipuri de propoziţii:

– propoziţii enunţiative exclamative: *Ce mult a îmbătrânit!* (Em. Cioran); *Eşti un prieten adevărat!* (L. Rebreanu); *Atât de singur e omu-n faţa morţii!...* (M. Sorescu). Cu intonaţie exclamativă pot fi rostite nu doar propoziţiile cu două părţi principale, ci şi cele cu o singură parte de propoziţie principală: *Sacră şi neruşinată naivitate a tinereţii!* (O. Paler).

– propoziţii interogative exclamative: *Vrei să pleci deja?!*; *Primeşte să dea bir?! se mirau oştenii şi slujitorii curţii*. (E. Camilar).

– propoziţii imperative exclamative: *Piei din ochii mei!*; *Răspunde cinstit!* (L. Rebreanu).

PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE

În studiile de sintaxă, propoziţia este analizată ca unitate comunicativă, folosită de un vorbitor în procesul de comunicare, dar şi ca ansamblu ierarhizat, ca structură sintagmatică, alcătuită din elemente care au o funcţie sintactică şi între care se stabilesc anumite relaţii. Cea de a doua ipostază a propoziţiei presupune segmentarea ei în părţi componente.

Elementele constitutive ale propoziţiei sunt numite părţi de propoziţie. Cea mai simplă interpretare a conceptului de parte de propoziţie relevă că ea reprezintă un cuvânt (un grup de cuvinte) dotat cu o semnificaţie lexicală, folosit la o anumită formă gramaticală şi care intră în anumite raporturi cu celelalte elemente ale propoziţiei. Astfel, în structura unei propoziţii sunt utilizate cuvintele, care nu mai sunt văzute ca nişte entităţi semantice izolate, ci ca elemente care au o funcţie sintactică. Partea de propoziţie ar putea fi descrisă succint cu ajutorul formulei care urmează

partea de propoziţie	=	**cuvânt/ grup de cuvinte**	(sens lexical + formă gramaticală/instrument gramatical + relaţie sintactică)

Pentru limba română sunt considerate părţi de propoziţie: subiectul, predicatul, atributul, complementul şi elementul predicativ suplimentar.

După rolul lor gramatical în structura sintactică a propoziţiei, părţile de propoziţie se împart în: a) părţi de propoziţie principale şi b) părţi de propoziţie secundare. Sunt părţi de propoziţie principale subiectul şi predicatul. Importanţa lor pentru propoziţie constă în faptul că ele formează nucleul predicativ al propoziţiei, sunt deci esenţiale pentru constituirea propoziţiei ca structură sintagmatică având funcţie comunicativă.

Sunt calificate drept părţi de propoziţie secundare: atributul, complementul şi elementul predicativ suplimentar. Funcţionând în calitate de determinanţi ai altor cuvinte, ele întregesc conţinutul unităţii folosite cu scop comunicativ. Totuşi, în multe cazuri acestea sunt nu numai necesare, ci şi absolut obligatorii pentru realizarea unei propoziţii complete din punct de vedere comunicativ. Deşi constituie baza structurală a unei propoziţii, subiectul şi predicatul nu totdeauna pot realiza singure o propoziţie completă şi corectă. De exemplu, în propoziţia *Vorba dulce mult aduce*. sunt părţi principale cuvintele *vorba* şi *aduce*. O propoziţie alcătuită doar din subiectul *vorba* şi predicatul *aduce* pare a fi imposibilă în limba română. Formularea corectă a unei comunicări în acest caz este posibilă doar cu exprimarea şi a celor două părţi secundare ale propoziţiei: a atributului *dulce* şi a complementului *mult*.

Diferenţa dintre părţile de propoziţie numite principale şi cele secundare se vede mai clar atunci când se are în vedere relaţia stabilită între aceste

componente ale propoziţiei. Astfel, subiectul şi predicatul sunt nişte elemente ale propoziţiei care se presupun reciproc: subiectul denumeşte obiectul despre care în propoziţie se spune ceva cu ajutorul predicatului, iar predicatul este componentul care atribuie subiectului o caracteristică. După cum vedem, aceste două părţi de propoziţie se definesc una prin alta.

Cât despre părţile de propoziţie numite secundare, trebuie spus că ele intră în relaţie cu anumiţi termeni regenţi, deci sunt subordonate acestora. După cum demonstrează definiţiile lor, părţile de propoziţie secundare se identifică în raport cu cuvântul determinat, regent: atributul determină de obicei un substantiv (sau un substitut al acestuia), iar complementul determină un verb (sau o altă parte de vorbire cu valoare de verb: interjecţie, adverb) sau un adjectiv.

Aşadar, există o diferenţă netă între părţile de propoziţie principale şi cele secundare în ce priveşte statutul lor sintactic. Astfel, cele dintâi sunt independente sintactic, în timp ce părţile secundare sunt subordonate altor părţi de propoziţie. Ele se folosesc doar pentru a determina, pentru a completa termenii regenţi.

Mijloacele de exprimare a părţilor de propoziţie

În plan formal, partea de propoziţie poate fi exprimată fie printr-un singur cuvânt, fie prin două (sau mai multe) cuvinte, dintre care unul este un cuvânt cu sens lexical deplin, iar celălalt un instrument gramatical.

Pot realiza de sine stătător o parte de propoziţie numai cuvintele cu sens lexical deplin: substantivele, adjectivele, pronumele, numeralele, verbele şi adverbele. Părţile de propoziţie pot fi exprimate şi prin combinarea unui cuvânt cu sens lexical deplin cu un instrument gramatical (prepoziţie, verb copulativ). De exemplu, în propoziţia *Elevii pleacă în excursie cu trenul de dimineaţă*. pot fi delimitate următoarele părţi de propoziţie: părţi de propoziţie exprimate prin cuvinte de sine stătătoare la o anumită formă gramaticală (*elevii*, *pleacă*) şi părţi de propoziţie realizate prin combinarea unui cuvânt ajutător cu un cuvânt de sine stătător, care însă funcţionează în structura propoziţiei ca o singură parte de propoziţie (*în excursie*, *cu trenul*, *de dimineaţă*).

Cuvintele cu rol de instrument (prepoziţiile, conjuncţiile) nu îndeplinesc funcţia de parte de propoziţie. Ele intră în componenţa părţilor de propoziţie, ajutând la realizarea unor funcţii sintactice (prepoziţiile) sau pot exprima relaţiile sintactice stabilite între părţile de propoziţie (conjuncţiile).

Clasificarea părţilor de propoziţie după structură

În sintaxă nu se pune semnul egalităţii între cuvânt şi parte de propoziţie. Anume din această cauză, părţile de propoziţie pot fi de mai multe feluri în ce priveşte structura lor. Din acest punct de vedere se disting:

a) părţi de propoziţie simple; sunt exprimate printr-un singur cuvânt cu sens lexical de sine stătător însoţit sau nu de un cuvânt cu rol

de instrument gramatical: *Stelele sclipeau deasupra noastră*. (L. Blaga). În această propoziţie distingem trei părţi de propoziţie simple: primele două exprimate printr-un singur cuvânt şi cea de a treia, printr-un pronume posesiv însoţit de o prepoziţie.

b) părţi de propoziţie dezvoltate (sau complexe); sunt exprimate prin îmbinări de două sau mai multe cuvinte cu sens lexical de sine stătător. În categoria dată intră părţile de propoziţie realizate:

– prin locuţiuni corespunzătoare părţilor de vorbire autosemantice (locuţiuni substantivale, verbale, adverbiale): *aducere aminte*, *unul şi unul*, *a ţine minte*, *cu forţa* etc. Fiind nişte îmbinări de două sau mai multe cuvinte cu sens lexical de sine stătător, ele se caracterizează printr-un sens global unitar şi se comportă, din punct de vedere gramatical, ca o singură parte de vorbire. Deci fiecare locuţiune va îndeplini o singură funcţie sintactică în structura propoziţiei: *Patria e aducerea-aminte de zilele copilăriei...* (A. Russo); *Când mi-am adus aminte era prea târziu*! (M. Preda).

– prin construcţii infinitivale, gerunziale, participiale: *Rămaşi pe drumuri*, *cutreierau uliţele Bucureştilor*, *căutând serviciu*. (V. Eftimiu); *Înainte de a vă da adevărata explicaţie*, *am lăsat să plece oaspeţii străini*. (V. Voiculescu).

– prin construcţii comparative: *Era*, *în adevăr*, *un flăcău zdravăn şi înalt ca un brad*. (C. Hogaş).

– printr-un cuvânt cu sens lexical deplin însoţit de un adverb de mod cu autonomie semantică, dar fără funcţie sintactică (adverbe de restricţie, de precizare, de întărire, de aproximaţie): *chiar el*, *numai tu*, *tocmai acum*, *doar unii*, *măcar o dată în viaţă*, *încă unul*, *iar vine*, *tot azi*, *aproape bolnav*, *cam departe*; *N-are decât un frate*.

c) părţile de propoziţie multiple; sunt părţile de propoziţie de acelaşi fel, coordonate între ele: *Câmpiile*, *dealurile*, *văile erau pline de un murmur surd*. (M. Sadoveanu); *Veneau nopţi lungi*, *nesfârşite*. (E. Barbu); *Apa era dulce*, *limpede şi răcoritoare*. (Camil Petrescu). Pot fi părţi de propoziţie multiple subiectul, atributul, complementul, numele predicativ, elementul predicativ suplimentar. Singura parte de propoziţie care nu poate fi multiplă este predicatul, întrucât prin coordonarea a două predicate se obţine o frază.

Raporturile sintactice în propoziţie

Părţile de propoziţie sunt legate între ele prin relaţii semantice şi sintactice. Datorita raporturilor sintactice stabilite la nivelul propoziţiei are loc trecerea cuvintelor din ipostaza de unitate lexicală în cea de unitate care îndeplineşte o funcţie sintactică. În felul acesta, raportul sintactic stă la baza oricărei propoziţii caracterizate prin organizare internă. Anume din aceste considerente raportul sintactic este calificat drept noţiunea de bază a nivelului sintactic.

Într-un sens foarte larg, prin raport sintactic se înţelege legătura de natură semantico-sintactică stabilită între două părţi de propoziţie care intră

în componenţa unei propoziţii. Dat fiind că elementele componente ale unei propoziţii sunt de natură diferită, este evident că în structura acestei unităţi comunicative pot fi identificate mai multe feluri de raporturi (relaţii) sintactice:

a) raportul de inerenţă (predicativ): *Râul curge*.; *Păsările cântă*.; *Zilele sunt frumoase*.

b) raportul de subordonare: *casa vecinului*; *iarbă verde*; *aleargă repede*.

c) raportul de coordonare: *Ion şi Maria*, *frumoasă şi deşteaptă*, *atunci şi acum*.

Fiecare dintre aceste tipuri de raporturi sintactice se caracterizează prin anumite trăsături, fiind marcat prin mijloace formale specifice.

Raportul de inerenţă

Raportul de inerenţă, numit şi raport predicativ, este raportul stabilit între subiect şi predicat. Relaţia dintre cele două părţi esenţiale ale propoziţiei diferă atât de raportul de coordonare, cât şi cel de subordonare. Se consideră că subiectul şi predicatul, care sunt funcţii sintactice diferite prin natura lor, nu depind unul de celălalt. Cu alte cuvinte, în cazul lor nu putem vorbi de dependenţă unilaterală, deoarece nu poate fi identificat un termen regent şi altul subordonat. În acelaşi timp, raportul dintre cele două părţi de propoziţie nu poate fi înţeles nici ca o relaţie de independenţă absolută, deoarece ele se implică una pe alta. Ca urmare a acestei „implicaţii“ între subiect şi predicat se stabileşte un raport de condiţionare reciprocă, numit şi interdependenţă sau dependenţă bilaterală. Prin acest tip de raport se are în vedere faptul că predicatul depinde de subiect în aceeaşi măsură în care subiectul depinde de predicat.

Cea mai importantă trăsătură a raportului de inerenţă constă însă în aceea că datorită raportului în cauză o structură sintactică devine propoziţie, fapt imposibil în cazul celorlalte două tipuri de raport. Toate acestea confirmă faptul că raportul de inerenţă nu poate fi identificat nici cu raportul de subordonare, nici cu cel de coordonare.

În plan formal, raportul de inerenţă este marcat prin faptul că subiectul imprimă verbului predicat o anumită persoană şi număr, iar acesta, la rândul lui, îi impune numelui din poziţia subiectului un anumit caz. Astfel, se delimitează, pe de o parte, mijloacele care asigură acordul predicatului cu subiectul (flexiunea de număr şi de persoană) şi, pe de altă parte, forma de caz a substantivului cerută de funcţionarea lui ca subiect pe lângă un predicat: *El totdeauna întârzie*. În această propoziţie, predicatul *întârzie* (pers. 3, sg.) îşi însuşeşte categoriile de persoană şi număr, dictate de subiect, iar subiectul exprimat prin pronumele personal *el* (pers. 3, sg., N.) respectă categoria de caz impusă de predicat. În felul acesta, raportul sintactic de inerenţă reprezintă un tip special de acord (reciproc), care se realizează de la stânga la dreapta datorită acordului între cele două părţi de propoziţie implicate şi de la dreapta la stânga prin folosirea numelui subiect la cazul nominativ.

Raportul de subordonare

Raportul de subordonare este un raport de dependenţă unilaterală, care se stabileşte între termenii propoziţiei (părţile de propoziţie) cu funcţii sintactice diferite. Dintre aceştia, termenul aflat într-o poziţie inferioară (termenul subordonat) depinde gramatical de cel care este într-o poziţie dominantă (termenul regent). De exemplu, *Picătura de apă găureşte stânca*... (L. Rebreanu). În această propoziţie, termenii celor două grupuri de cuvinte *picătura de apă* şi *găureşte stânca* sunt legaţi printr-un raport de subordonare.

Se consideră că raportul de subordonare, care cunoaşte mai multe forme de manifestare, joacă un rol esenţial în constituirea propoziţiilor, deoarece el leagă părţile de propoziţie secundare (atribut, complement sau element predicativ suplimentar) de termenii lor regenţi. După cum părţile de propoziţie secundare sunt de natură diferită şi raportul de subordonare este de mai multe feluri:

a) subordonarea atributivă (determinativă); este raportul stabilit între un atribut şi termenul său regent. De ex.: *picătura de apă*. În această sintagmă termenul subordonat este un atribut (*de apă*), iar termenul regent, un substantiv (*picătura*).

b) subordonarea completivă; este raportul stabilit între un complement necircumstanţial şi termenul său regent, care este de cele mai multe un predicat. De ex., cele două părţi de propoziţie din sintagma *găureşte stânca* sunt legate printr-un raport de subordonare completivă: cuvântul subordonat este un complement direct (*stânca*), iar termenul regent, un verb (*găureşte*).

c) subordonarea circumstanţială; este raportul stabilit între un complement circumstanţial şi termenul său regent (de regulă, un predicat). De ex.: *cântă frumos*. În această sintagmă termenul subordonat este un circumstanţial de mod (*frumos*), iar termenul regent, un verb (*cântă*).

Raportul sintactic de subordonare presupune o dependenţă a cuvântului aflat într-o poziţie inferioară faţă de regentul său. Această dependenţă este marcată prin anumite mijloace care aparţin sau însoţesc cuvântul subordonat. Cele mai frecvente mijloace de exprimare a subordonării la nivelul propoziţiei sunt flexiunea cuvântului (schimbarea formei cuvântului) şi joncţiunea (folosirea unor instrumente gramaticale: prepoziţii, adverbe). Pe lângă acestea, raportul de subordonare mai poate fi exprimat prin juxtapunere sau cu ajutorul topicii şi al intonaţiei.

Mijloacele prin care se realizează subordonarea diferă în funcţie de părţile de propoziţie între care se stabileşte. Astfel, mijloacele de exprimare a subordonării atributive sunt:

a) flexiunea cuvântului; exprimă acordul atributului adjectival cu termenul determinat (*o carte nouă*); marchează subordonarea substantivelor în genitiv faţă de un alt nume (*cămaşa băiatului*);

b) prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale; realizează subordonarea unor atribute faţă de termenul regent (*casă de piatră; ziua de astăzi; lupta împotriva corupţiei*);

c) formele articolului; marchează subordonarea atributului substantival faţă de regentul său (*cămaşa cea nouă a băiatului*).

Mijloacele de exprimare a subordonării completive şi circumstanţiale sunt:

a) flexiunea cuvântului; exprimă subordonarea complementului indirect faţă de regentul său (*I-am dăruit mamei flori*.);

b) prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale; marchează subordonarea unor complemente circumstanţiale şi necircumstanţiale (*Îl aştept pe Ion*.; *Scrie cu creionul*.; *Au intrat în pădure*. *Vine spre mine*.);

c) unele adverbe; sunt folosite în realizarea construcţiilor comparative (*E mai mare ca mine*.);

d) juxtapunerea; caracterizează subordonarea adverbelor faţă de termenul regent; determinantul stă lângă regentul său fără a avea vreo marcă gramaticală (*A sosit ieri*.);

e) topica; în cazuri foarte rare, marchează complementul direct, distingâdu-l de subiect; cuvântul subordonat are o anumită topică în raport cu determinatul său (*Maşina loveşte mingea*. dar *Mingea loveşte maşina*.).

Raportul de coordonare

Pe lângă raportul de inerenţă şi cel de subordonare, care sunt raporturi de bază, definitorii pentru constituirea propoziţiei, în sintaxa limbii române se mai identifică un alt tip de raport, cel de coordonare. Raportul de coordonare se stabileşte între părţile de propoziţie care au funcţii sintactice identice, altfel spus, între părţi de propoziţie de acelaşi fel. Fiind pe acelaşi plan, părţile de propoziţie date se asociază fără a depinde una de alta: *Drumurile şi potecile erau pustii*. (M. Sadoveanu). În această propoziţie se conţin două subiecte legate între ele prin coordonare, raport marcat aici cu ajutorul conjuncţiei coordonatoare *şi*.

Raportul de coordonare se deosebeşte net de primele două. Astfel, spre deosebire de inerenţă, coordonarea nu poate servi drept bază pentru constituirea unei propoziţii, iar spre deosebire de subordonare, care are un caracter unilateral, coordonarea apare ca un raport de tip bilateral. O deosebire importantă între aceste tipuri de raporturi priveşte părţile de propoziţie între care ele se pot stabili. Astfel, dacă raportul de inerenţă nu poate exista decât între părţile principale ale propoziţiei, iar cel de subordonare leagă doar părţile secundare de cele principale sau pe cele secundare între ele, atunci raportul de coordonare poate exista între toate părţile de propoziţie, unica excepţie fiind doar predicatul. De observat, totuşi, că şi predicatele pot fi legate prin coordonare, doar că în acest caz nu vom mai avea o propoziţie, ci o frază.

Cu toate diferenţele existente, nu totdeauna se poate face o distincţie clară între cele trei tipuri de raporturi. Există numeroase situaţii în care este dificil să se identifice, mai mult sau mai puţin exact, tipul de raport care leagă părţile de propoziţie.

Raportul de coordonare cuprinde mai multe specii:

a) coordonarea copulativă (un raport de asociere): *Săptămânile*, *lunile*, *anii treceau*. (V. Eftimiu); *Vântul îi aducea mereu miresme proaspete*, *îmbătătoare*. (I. Agârbiceanu); *Vorbiră despre vreme*, *despre pământ*, *despre sărăcie*. (L. Rebreanu);

b) coordonarea disjunctivă (un raport de excludere): *Nu-şi dădea seama dacă asta înseamnă mult sau puţin*. (R. Ojog-Braşoveanu); *Probabil*, *asta se întâmpla într-un sfârşit de iarnă sau la începutul primăverii*. (O. Paler);

c) coordonarea adversativă (un raport de opoziţie fără excludere): *Câinele nu fuge de colac*, *ci de ciomag*. (Folclor);

d) coordonarea concluzivă: *Creştinul este liber*, *aşadar fericit*. (N. Steinhardt).

Raportul de coordonare la nivelul propoziţiei sunt realizate prin juxtapunere sau prin joncţiune. În cazul juxtapunerii părţile de propoziţie de acelaşi fel sunt legate prin simpla alăturare, fără ajutorul unor instrumente gramaticale speciale: *Arendaşii*, *administratorii*, *logofeţii mă fură*. (V. Eftimiu); *Tu de asemenea eşti un băiat cumsecade*, *cuminte*, *aşezat*... (L. Rebreanu).

Joncţiunea presupune folosirea unor elemente de legătură. Acestea sunt conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale coordonatoare, specializate pentru fiecare dintre cele patru specii ale raportului de coordonare:

a) coordonarea copulativă: *şi*, *iar* („*şi*“), *nici* etc.: *Ştefan şi Decebal au fost oameni de aceia care nu au nici strămoşi*, *nici moşteni*. (Al. Russo); *Nu era nici mare*, *nici mic*, *nici gras*, *nici slab*, *nici nalt*, *nici bondoc*, *nici subţire*, *nici gros*. (I. L. Caragiale);

b) coordonarea adversativă: *ci*, *dar*, *iar*, *însă* etc.: *Mi se părea că nu mai sunt eu*, *ci altul*. (L. Blaga); *Era un vis foarte frumos*, *dar foarte trist*. (M. Eliade); *Intrară într-o casă numai cu parter*, *însă vastă*. (G. Călinescu);

c) coordonarea disjunctivă: *fie*, *ori*, *sau* etc.: *Din zorii zilei*, *până-n faptul nopţii*, *bătea bătrânul coclaurile*, *trăgea fără milă în orice vietate îi ieşea în cale*, *fie căprioară*, *fie viezure*, *fie guşter*, *fie porumb sălbatic*, *fie nevinovata turturea*. (V. Eftimiu); *Rău sau bun*, *românul e adevărat*. (M. Eminescu);

d) coordonarea concluzivă: *aşadar*, *deci* etc.: *Nu trebuie să abuzăm de ea*, *pentru a ne lăsa aici*, *pe pământ*, *în viaţă*, *robii Timpului şi*, *deci*, *ai Morţii*. (M. Eliade).

FRAZA

Fraza este unitatea sintactică superioară propoziţiei, rezultată dintr-o îmbinare de cel puţin două propoziţii, care sunt legate semantic şi sintactic. Fraza presupune existenţa unor elemente componente între care se stabilesc raporturi asemănătoare celor care unesc cuvintele în propoziţie.

Elementele componente ale propoziţiei sunt părţile de propoziţie organizate în jurul unui predicat. Din acest punct de vedere, propoziţia este definită ca fiind unitatea sintactică cu un singur predicat: *Am ajuns acasă*. În acelaşi timp, componentele sintactice ale frazei sunt propoziţiile, adică unităţile constituite prin relaţia dintre un subiect şi un predicat. Prin urmare, numărul propoziţiilor într-o frază este egal cu numărul predicatelor din fraza respectivă. În această ordine de idei, fraza este văzută ca o unitate sintactică cuprinzând două sau mai multe predicate.

Chiar dacă fraza include în structura sa mai multe propoziţii, aceasta încă nu înseamnă că ea reprezintă o unitate rezultată prin combinarea mecanică a unor propoziţii. Propoziţiile din structura unei fraze se caracterizează prin anumite trăsături care le diferenţiază atât de părţile de propoziţie, cât şi de propoziţiile independente din componenţa unui text.

Propoziţiile din structura unei fraze diferă de corespondentele lor de la nivelul propoziţiei în ce priveşte structura şi mijloacele de realizare. Astfel, dacă o parte de propoziţie poate fi exprimată printr-un cuvânt sau prin combinarea unui cuvânt de sine stătător cu un instrument gramatical, propoziţiile din structura unei fraze reprezintă unităţi sintactice complexe ce presupun existenţa obligatorie a unui predicat. Să se compare: *A venit acasă*. şi *A venit/unde îl aşteptau părinţii*.

În acelaşi timp, propoziţiile în calitatea lor de elemente componente ale frazei nu coincid cu propoziţiile independente care alcătuiesc un text. Astfel, pentru ca două sau mai multe propoziţii să constituie o frază nu e suficient ca între ele să se stabilească anumite relaţii semantice. Propoziţiile pot fi legate între ele prin înţeles şi atunci când sunt alăturate în structura unui text. Să se compare următoarele propoziţii simple din structura unui text cu aceleaşi propoziţii din componenţa unei fraze:

Propoziţiile în text	**Propoziţiile în frază**
1	**2**
Am ajuns acasă. Toţi dormeau *Afară plouă. Noi stăm în casă.*	*Când am ajuns acasă, toţi dormeau.* *Noi stăm în casă, deoarece afară plouă.*

Ceea ce caracterizează în mod special propoziţiile din structura unei fraze este relaţia sintactică stabilită între componentele ei. Relaţia, de coordonare sau

de subordonare, prin care se leagă componentele frazei, este marcată cu ajutorul unor mijloace sintactice specifice. În prima frază raportul de subordonare dintre cele două propoziţii este exprimat cu ajutorul adverbului relativ *când* (arată un raport temporal), iar în cea de a doua, cu ajutorul conjuncţiei *deoarece* (indică un raport de cauză).

Aşadar, fraza este o unitate comunicativă constituită prin combinarea unor propoziţii legate prin relaţii sintactice, dintre care cel puţin una este principală, putând fi determinată de propoziţii subordonate.

Clasificarea propoziţiilor ca unităţi constitutive ale frazei

Propoziţiile ca unităţi constitutive ale frazei pot fi clasificate din următoarele puncte de vedere: a) importanţa pe care o au în structura frazei şi tipul de conţinut exprimat şi b) după raportul sintactic stabilit între ele.

În funcţie de primul criteriu, propoziţiile din structura frazei sunt de două feluri: a) propoziţii principale şi b) propoziţii secundare.

Propoziţia principală se caracterizează prin independenţă gramaticală constituind nucleul în jurul căruia se organizează propoziţiile secundare din frază. Propoziţia secundară nu are autonomie gramaticală şi semantică, ea explică şi întregeşte înţelesul unei alte propoziţii. Din punct de vedere gramatical, ea depinde de o propoziţie regentă, legându-se de aceasta printr-un element de relaţie. De exemplu, în fraza *Nu tulbura fântâna*/[1] *care ţi-a potolit setea*/[2]. (Folclor), prima propoziţie este principală, iar cea de a doua o propoziţie secundară, care depinde de propoziţia principală având rolul de a completa înţelesul celei dintâi.

După cel de al doilea criteriu, propoziţiile din frază se împart în: a) propoziţii regente şi b) propoziţii subordonate.

Propoziţia regentă este cea de care depinde o altă propoziţie în frază, iar subordonată este propoziţia care depinde sintactic de altă propoziţie (regentă). În fraza de mai sus prima propoziţie este principală şi, totodată, regentă pentru propoziţia a doua, care este o subordonată.

Între cele două clasificări există o anumită corelaţie, însă ele nu se suprapun. Termenul de propoziţie regentă nu este echivalent cu cel de propoziţie principală. O propoziţie principală poate fi regentă doar dacă pe lângă ea apare şi o propoziţie secundară fiind dependentă de cea dintâi. Există propoziţii principale care nu sunt şi regente. În fraza *Am alergat pe coridor*,/[1] *am sărit treptele patru câte patru*/[2]. (M. Eliade) avem două propoziţii principale (sunt propoziţii independente, aflându-se pe acelaşi plan sintactic), însă niciuna dintre ele nu este şi regentă, deoarece nu există alte propoziţii care ar depinde de ele.

În acelaşi timp, pot fi regente nu doar propoziţiile principale, ci şi unele secundare: acestea de la urmă funcţionează ca regente pentru alte propoziţii subordonate. De exemplu, în fraza *Mi-e ciudă*/[1] *că nu m-a pălmuit niciodată*,/[2] *ca să-l pot urî*/[3]. (M. Eliade) prima propoziţie este principală şi regentă pentru

a doua; cea de a două este o propoziţie secundară şi subordonată în raport cu prima, dar regentă pentru cea de a treia; ultima este o propoziţie secundară şi subordonată faţă de a doua. După cum vedem, propoziţiile în frază pot depinde una de cealaltă, de aceea unele subordonate pot fi, la rândul lor, regente pentru alte subordonate.

Pentru a înţelege specificul propoziţiilor ca elemente constitutive ale frazei este important să avem în vedere faptul că propoziţiile subordonate îndeplinesc rolul unor părţi de propoziţie. Cu alte cuvinte, chiar dacă au statut de unităţi predicative, ele reprezintă, la nivelul frazei, nişte echivalente funcţionale ale părţilor de propoziţie.

Prin urmare, ar trebui să existe atâtea tipuri de subordonate câte părţi de propoziţie pot fi identificate în structura propoziţiei. În general, fiecăreia dintre cele mai multe părţi de propoziţie îi corespunde o propoziţie secundară. Excepţie face doar predicatul. Deşi există o subordonată care se numeşte predicativă, aceasta nu este un echivalent al predicatului ca parte de propoziţie, ci doar al unui element al predicatului nominal, anume al numelui predicativ.

În felul acesta, echivalenţa funcţională dintre părţile de propoziţie şi propoziţiile subordonatoare este hotărâtoare pentru analiza şi descrierea celor de la urmă. La examinarea lor este aplicat acelaşi model: se precizează definiţia lor, întrebarea la care răspund, termenul regent, elementele de relaţie, topica şi punctuaţia lor.

Raporturile sintactice în frază

În structura unei fraze, propoziţiile componente sunt legate prin raporturi sintactice de subordonare şi de coordonare. Raporturile stabilite între propoziţiile din frază sunt aceleaşi ca şi cele dintre părţile de propoziţie, cu excepţia raportului de inerenţă (predicativ), care, după opinia celor mai mulţi lingvişti, nu se întâlneşte la nivelul frazei. În plus, raporturile sintactice stabilite între propoziţii în structura frazei se deosebesc de cele existente între părţile de propoziţie în ce priveşte elementele relaţionale, adică prin mijloacele de realizare.

Raportul de subordonare

Subordonarea în frază este un raport de dependenţă unilaterală, stabilit între două propoziţii aflate pe planuri diferite, care depind una de alta. Dintre acestea, una este propoziţia regentă şi cealaltă propoziţie subordonată, care îi completează sensul celei dintâi, aducând informaţii suplimentare în legătură cu conţinutul ei. Raportul de subordonare la nivelul frazei cunoaşte, la fel ca şi în propoziţie, trei aspecte: subordonarea atributivă, completivă şi circumstanţială.

Subordonarea în frază se realizează, de cele mai multe ori, prin joncţiune, cu ajutorul unui element de relaţie. Se folosesc următoarele elemente de relaţie:

1. conjuncţiile subordonatoare: *ca să*, *că*, *căci*, *dacă*, *deoarece*, *deşi*, *fiindcă*, *încât*, *întrucât*, *până*, *să*;

2. locuţiunile conjuncţionale subordonatoare: *pentru că*, *cu toate că*, *măcar că*, *fără să*, *până să*, *măcar să*, *chiar dacă*, *chiar să*, *chiar de*, *din cauză că*, *din pricină că*, *după ce*, *până ce*, *îndată ce*, *din moment ce*, *ori de câte ori*, *câtă vreme*, *ca şi când*, *ca şi cum*, *după cum* etc.;

3. pronumele (adjectivele pronominale) relative şi interogative: *care*, *cine*, *ce*, *cât*, *-ă*, *-i*, *-e*, *cel ce*, *ceea ce*, *cei ce*, *cele ce*, *cel care*, însoţite sau nu de prepoziţii;

4. pronumele (adjectivele pronominale) nehotărâte: *fiecare*, *fiecine*, *oricare*, *oricine*, *orice*, *oricât*, *ă*, *-i*, *-e*, însoţite sau nu de prepoziţii;

5. adverbele relative şi interogative: *unde*, *când*, *cum*, *cât*, *încotro*, *parcă*, *precum*, însoţite sau nu de prepoziţii;

6. adverbe nehotărâte: *oricând*, *oriunde*, *oriîncotro*, *oricum*, însoţite sau nu de prepoziţii.

După natura lor, mijloacele folosite cu rol de instrumente gramaticale la exprimarea raportului de subordonare sunt de două feluri:

a) conjuncţiile (locuţiunile conjuncţionale) subordonatoare şi

b) elementele relative care aparţin clasei pronumelui, adjectivului sau adverbului.

Specificul acestora de la urmă constă în faptul că ele fac legătura cu propoziţia regentă, fiind în acelaşi timp parte de propoziţie în subordonată (ele substituie un anumit component în propoziţia subordonată): De ex.: *Spune/*[1] *cui îl întreabă/*[2].; *Merge/*[1] *unde îl duce drumul/*[2].; *Norocul vine/*[1] *când te aștepți mai puțin/*[2]. În toate aceste fraze, elementele de relaţie nu sunt doar mijloace care stabilesc legătura între propoziţii, ci şi parte de propoziţie în subordonatele date: subiect în prima frază, circumstanţial de loc în cea de a doua şi circumstanţial de timp în a treia. Uneori, elementele relaţionale sunt precedate de prepoziţii: *Vorbeşte/*[1] *cu cine se înţelege/*[2].; *Asta am văzut eu la munte,/*[1] *pe când eram tânăr/*[2]. (M. Sadoveanu).

În foarte puţine cazuri, subordonarea la nivelul frazei poate fi realizată şi prin juxtapunere. În acest caz subordonata, alăturată regentei, este despărţită de cea din urmă prin virgulă. Acest mijloc de realizare a subordonării este posibil doar pentru unele subordonate circumstanţiale (condiţionale, cauzale, concesive): *Bine faci,/*[1] *bine găseşti/*[2]. Prima propoziţie din această frază, legată de regenta ei prin juxtapunere, este o subordonată condiţională (= *dacă bine faci*, *bine găseşti*.).

Aşadar, raportul de subordonare cunoaşte următoarele forme:

a) subordonare conjuncţională: *Ştiu/*[1] *că poţi/*[2].; *M-a rugat/*[1] *să-ţi spun/*[2].;

b) subordonare cu element relativ: *Scapă/*[1] *cine poate!/*[2]; *Rămâi/*[1] *unde eşti/*[2].;

c) subordonare prin juxtapunere: *Ai carte,/*[1] *ai parte/*[2].

Raportul de coordonare

Raportul de coordonare la nivelul frazei se stabileşte între propoziţiile de acelaşi fel, aflate pe acelaşi plan. Aceste propoziţii sunt legate prin anumite relaţii doar în planul conţinutului, din punct de vedere gramatical, ele sunt însă independente. La nivelul frazei, coordonarea poate exista:

a) între propoziţiile principale: *Vântul bate,*/[1] *câinii latră*/[2]. (Folclor); *Noaptea se oprise de dragul lor,*/[1] *cocoşii amuţiră,*/[2] *zorile rămase ascunse după munţi vreme îndelungată...*/[3] (V. Eftimiu);

b) între propoziţiile subordonate, care depind de acelaşi termen regent: *Spunea*/[1] *că e singura*/[2] *pe care o mai are,*/[3] *că era nou-nouţă,*/[4] *că a costat-o nu ştiu cât*/[5]. (V. Eftimiu).

La fel ca şi în cazul coordonării părţilor de propoziţie, coordonarea propoziţiilor în frază cunoaşte mai multe aspecte:

1. coordonarea copulativă; exprimă acţiuni, caracteristici asociate. Poate fi realizată prin juxtapunere sau prin joncţiune: *Românul e viteaz,*/[1] *e bun,*/[2] *e „poet“*/[3]. (M. Eliade); *Şi plângea,*/[1] *şi ţipa,*/[2] *şi suspina*/[3]. (C. Negruzzi). Se întâlnesc şi fraze în care raportul copulativ este exprimat prin combinarea juxtapunerii cu joncţiunea: *Apucă de clanţă,*/[1] *puse umărul,*/[2] *împinse cu puterea lui grozavă*/[3] *şi uşa se deschise, scârţâind uşor*/[4]. (Em. Gârleanu). Raportul de coordonare copulativă se realizează cu ajutorul conjuncţiilor (*şi*, *iar*, *nici*) sau cu ajutorul locuţiunilor conjuncţionale (*atât… cât şi…*, *nu numai că… dar şi…*, *nu numai că… dar nici…*, *precum şi*): *Nu numai că n-aş putea face nimic,*/[1] *dar aş crea confuzii*/[2]. (M. Eliade); *Nu numai că nu are dreptul,*/[1] *dar nici nu poate*/[2]. (M. Eliade);

2. coordonarea disjunctivă; exprimă acţiuni care se exclud. Raportul dat poate fi realizat numai prin joncţiune (cu ajutorul conjuncţiilor *fie*, *ori*, *sau*, folosite, de multe ori, şi la prima propoziţie): *Vii*/[1] *sau te duci?*/[2] *Ori e o farsă la mijloc,*/[1] *ori eu sunt un dobitoc,*/[2] *îmi spuneam*/[3]. (M. Eliade); *L-am smuls pentru totdeauna din inima mea,*/[1] *fie că-i în viaţă,*/[2] *fie că-i mort până acum*/[3]. (I. Agârbiceanu);

3. coordonarea adversativă; exprimă acţiuni care se opun. Tipul dat de raport copulativ este exprimat prin joncţiune şi, uneori, prin juxtapunere, cu ajutorul conjuncţiilor *ci*, *dar*, *însă*, *or*: *Nu vinde,*/[1] *cumpără*/[2]. (G. Călinescu); *Această femeie zbura,*/[1] *nu mergea*/[2]. (C. Hogaş); *El a găsit o brăţară,*/[1] *iar lui nu-i trebuie brăţară*/[2]. (Cezar Petrescu); *N-a plâns,*/[1] *ci a stat aşa cu capul în palmele aspre*/[2]. (I. Agârbiceanu);

4. coordonarea concluzivă; exprimă o acţiune prezentată drept concluzie a primului termen. Acest raport se exprimă prin joncţiune (cu ajutorul conjuncţiilor şi a locuţiunilor conjuncţionale *deci*, *aşadar*, *de aceea*, *prin urmare*): *Vorbesc,*/[1] *deci exist*/[2]. (O. Paler); *Ajutorul a fost acordat unui număr limitat de persoane,*/[1] *prin urmare este de natură selectivă*/[2]. Raportul dat poate fi realizat şi prin juxtapunerea unor propoziţii: *Nu le era rudă,*/[1] *nu aveau dreptul să închirieze*/[2]. (G. Călinescu).

Tipuri de fraze

În funcţie de tipul de raport prin care sunt legate propoziţiile din structura lor, frazele se împart în următoarele tipuri:

1) fraze formate prin coordonare; sunt frazele care conţin în structura lor două sau mai multe propoziţii principale: *Vântul aţâţă focul*/[1] *şi*/*vorba aţâţă vrajba*/[2]. (Folclor);

2) fraze formate prin subordonare; sunt frazele constituite dintr-o propoziţie principală şi una sau mai multe subordonate: *Vulpea*,/[1] *când n-ajunge la struguri*,/[2] *zice*/[1] *că sunt acri*/[3]. (Folclor);

3) fraze mixte; sunt frazele formate prin raporturi de ambele feluri, ele sunt constituite din una sau mai multe propoziţii principale şi una sau mai multe subordonate: *Leului nu i-a fost ciudă*/[1] *că l-a lovit vânătorul*,/[2] *ci că l-a lovit măgarul*/[3]. (Folclor).

PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE ȘI PROPOZIȚIILE SUBORDONATE

Subiectul

Este partea principală de propoziţie care arată cine este autorul acțiunii exprimate de verbul predicat (*Henri Coandă a inventat motorul cu reacție*.), cine suferă acțiunea exprimată de verbul predicat (*Motorul cu reacție a fost inventat de Henri Coandă*.) sau cui i se atribuie însușirea ori calitatea desemnată de un nume predicativ (*Henri Coandă este un pionier al aviației*.). Într-un sens foarte larg, se spune că subiectul indică obiectul despre care se comunică ceva cu ajutorul predicatului.

Ca parte de propoziţie, subiectul este definit şi caracterizat prin relaţie cu predicatul, împreună cu care constituie nucleul predicativ al propoziţiei. În plan sintactic, între subiect şi predicat se instituie un raport de interdependenţă. Acest raport, numit şi raport predicativ, se exprimă prin acordul predicatului cu subiectul în număr şi persoană şi prin utilizarea subiectului în nominativ. Totuşi, există propoziţii în care aceste categorii nu sunt marcate formal. Drept exemplu ar putea servi subiectul exprimat printr-un cuvânt invariabil în raport cu numărul sau persoana: *A trăi e actul nostru de eroism cel mai mare*. (G. Călinescu). În propoziţia citată nu putem vorbi despre un acord între predicat şi subiect, deoarece subiectul este exprimat printr-un infinitiv, care nu cunoaşte categoriile implicate în realizarea acordului.

Această parte de propoziţie se actualizează preponderent ca subiect al verbului predicat folosit la un mod predicativ. Ea poate apărea însă și ca subiect al unor verbe la moduri nepredicative: infinitiv (*Înainte de a începe ploaia*, *eu am ajuns acasă*.); gerunziu (*Ajungând eu acasă*, *a început ploaia*.); participiu (*Acestea zise*, *discuția s-a încheiat*.)

Subiectul se recunoaște cu ajutorul întrebărilor specifice puse predicatului: *cine*? *ce*? Chiar dacă aceste cuvinte interogative sunt specializate (*cine?* cu referire la fiinţe, iar *ce?* pentru lucruri şi noţiuni abstracte), primul dintre ele este folosit adesea şi pentru a întreba despre subiecte realizate prin nume de inanimate. De exemplu, *Apa a rupt digurile*. *Viscolul troieneşte cărările*. În aceste cazuri, întrebările cu care identificăm subiectul în propoziţiile date sunt: *Cine a rupt digurile? Cine troieneşte cărările?* O altă întrebare, cu caracter mai general, frecvent utilizată pentru recunoaşterea subiectului unei propoziţii, este: *Despre cine sau despre ce se vorbeşte în propoziţie*?

Din punct de vedere comunicativ-pragmatic, subiectul apare, de cele mai multe ori, ca purtător al unei informații vechi, cunoscute în situaţia dată de comunicare (are calitatea de temă), iar predicatul aduce o informaţie nouă, necunoscută ascultătorului (funcţionează ca remă). De exemplu, propoziţia *Maria cântă*. are scopul de a-l informa pe ascultător cu privire la ceea ce face

persoana subiect. Ea apare ca un răspuns la întrebarea: *Ce face Maria?* Este adevărat că se întâlnesc şi propoziţii în care raportul dintre aceste părţi de propoziţie este inversat, subiectul fiind elementul care comunică o informaţie nouă, necunoscută anterior. De exemplu, *Cântă Maria*. este o propoziţie folosită de vorbitor cu scopul de a indica persoana care realizează acţiunea desemnată de verbul predicat, propoziţia dată constituind un răspuns la întrebarea: *Cine cântă?*

Clasificare. Subiectul cunoaşte manifestări diferite în cadrul propoziției. Prin urmare, poate fi clasificat în funcţie de mai multe criterii:

I. După prezenţa sau absenţa subiectului în propoziţie, în limba română se delimitează:

1. subiectul exprimat; este subiectul realizat în propoziție printr-o anumită parte de vorbire și

2. subiectul neexprimat; este subiectul care nu este realizat în propoziţie printr-un cuvânt aparte. El este de mai multe feluri:

a) subiect inclus; este subiectul dedus din forma verbului. Este reprezentat prin pronumele personale de persoana 1 și a 2-a sg. și pl.: *Cânt la pian*. (*eu*); *Învățăm cu plăcere gramatica*. (*noi*); *Mergi*/*Mergeți la facultate?* (*tu*/*voi*).

b) subiect subînțeles; este subiectul absent în limitele propoziţiei date, care poate fi identificat prin raportare la contextul anterior, fiind exprimat într-o altă propoziție. Este caracteristic pentru pers. a 3-a sg. și pl.,: *Ion este un student harnic*. *Este mândria grupei*. (*el*).

În unele lucrări se vorbeşte şi despre aşa-numitul subiect zero. Este un subiect neexprimat în structura propoziţiei şi care nici nu poate fi subînţeles. Se consideră că un astfel de subiect e posibil în cazul verbelor care descriu fenomene meteorologice: *Plouă*. *Fulgeră*. *Se înnoptează*. Există autori care afirmă că aceste verbe ar admite un subiect intern: *A plouat o ploaie mare*. *Tunetul tună*. Întrebuințate cu sens figurat, aceste verbe pot avea subiect exprimat: *Ion tuna și fulgera de supărare*.

II. După structură, subiectul exprimat poate fi:

1. subiect simplu (exprimat printr-o singură parte de vorbire): *Profesorul anunţă notele de la testare*.

2. subiect multiplu (exprimat prin două sau mai multe părți de vorbire coordonate): *Profesorul și studenții citesc un text*. Subiectul multiplu este de mai multe feluri: a) propriu-zis: *Ghioceii și toporașii înfloresc primăvara devreme*.; b) grupat: *Mama și tata*, *frații și surorile*, *verișorii și verișoarele sunt cele mai apropiate rude*.; c) disjunctiv: *Urșii sau leii sunt mai periculoși?*; d) format prin apoziționare: *A venit lume și lume*.

Uneori subiectul poate fi exprimat de două ori în aceeaşi propoziţie prin cuvinte diferite, substantiv şi pronume. Unele dintre construcţiile cu subiectul dublu exprimat au o valoare afectivă, fiind caracteristice vorbirii familiare: *Vine el tata deseară!* În alte construcţii reluarea subiectului printr-un pronume însoţit de *şi* adverbial are scopul de a evidenția, de a accentua subiectul: *Ion a venit și el la adunare*.

III. Din punctul de vedere al înţelesului, subiectul este de mai multe feluri:

a) subiectul determinat; este subiectul care indică precis autorul unei acţiuni sau purtătorul unei stări;

b) subiectul nedeterminat; este caracteristic pentru construcţiile în care autorul acțiunii sau purtătorul unei caracteristici nu este indicat precis. El poate fi neidentificabil atunci când este exprimat prin persoana a 3-a, sg. și pl.: *Sună la ușă*.; *Spune în cărţi*.; *Au făcut reduceri*. Există și subiecte nedeterminate cu valoare generală. Prin conţinutul lor ele se raportează la orice persoană, fiind marcate prin persoana a 2-a sg. sau 1 pl.: *Ce e rău și ce e bine*, *tu te-ntreabă și socoate*. (pers. 2, sg); *Nu trăim ca să mâncăm*, *ci mâncăm ca să trăim*. (pers. 1, pl.).

Uneori subiectul gramatical poate să nu coincidă cu autorul real al acţiunii din propoziție. În astfel de construcţii se delimitează și un subiect logic. Această distincție este caracteristică pentru construcțiile pasive. De exemplu, în propoziţia *Pâinea este coaptă de mama*. subiectul gramatical este exprimat prin cuvântul *pâine* (care denumeşte obiectul real al acţiunii), iar cel logic prin cuvântul *mama* (exprimă agentul real al acţiunii). Aşadar, din punct de vedere sintactic, acest substantiv este un complement de agent, din punct de vedere logic însă, el desemnează autorul real al acțiunii.

Despre subiectul logic se vorbeşte și în legătură cu construcţiile de tipul *Mă doare capul*.; *Îmi trebuie o carte*.; *Mi-e sete*. Subiectul lor gramatical este exprimat printr-un nume de nonpersoană (*capul*, *o carte*, *sete*). Referirea la persoană se face prin intermediul pronumelui personal (în dativ sau în acuzativ) care are rolul de subiect logic.

Exprimarea subiectului

Subiectul este exprimat prototipic prin substantive şi pronume (părţi de vorbire care constituie clasa numelui). Celelalte părţi de vorbire care pot apărea în poziţia subiectului sunt fie cuvinte substantivizate (adjective, adverbe, interjecţii), fie elemente cu o valoare apropiată de cea a unui nume (modurile nepredicative ale verbului). În felul acesta, subiectul poate fi exprimat prin:

1) substantiv comun sau propriu, simplu sau compus, în cazul nominativ: *Bunicul e un fel de copil*. (I. Teodoreanu); *Studenţii citesc mult*.; *Mihai Eminescu ne-a lăsat o moștenire literară inegalabilă*.; *Prim-ministrul a demisionat*.

2) locuțiune substantivală: *Aducerile-aminte de ce mai vin la mine?!* (O. Goga).

3) adjectiv substantivizat: *Zgârcitul mai mult pierde*. *Noul-sosit ascultă puţin*, *se suci*, *se învârti*. (V. Voiculescu).

4) pronume (cu excepția celui reflexiv): *Ele citesc mult*. *El ne-a lăsat o moștenire literară de mare valoare*. (personal); *Dumneaei nu a venit*. (de politețe); *Acestea citesc mult*.(demonstrativ); *Câteva*/ *multe*/ *unele citesc mult*. (nehotărât); *Nimeni nu citește*. (negativ); *Cine a fost la teatru?* (interogativ).

5) numeral: *Doi din ei au părăsit seminarul şi s-au călugărit*. (G. Călinescu, *Bietul Ioanide*), (cardinal); *Al treilea a fost cel mai convingător*. (ordinal); *Amândouă au fost la bibliotecă*. (colectiv); *Se iau câte două linguri înainte de masă*. (distributiv); *O pătrime din sumă a fost împărțită celor săraci*. (fracţionar) etc.

6) verb la o formă nepredicativă: a) infinitiv: *E ușor a scrie versuri. A învăța este datoria noastră*.; b) gerunziu: *Se aude tunând*.; *Se auzea trosnind*.; c) participiu (rar): *Merită încercat*.; d) supin: *Este util de negociat*.

7) interjecție: *Se auzea fâș-fâș!*

Cazul subiectului

Cazul prototipic pentru subiect atunci când este exprimat printr-un nume este nominativul. Constituind un indice al raportului de inerenţă dintre subiect şi predicat, cazul nominativ îi este impus subiectului de verbul predicat: *Nepoţii îşi încrucişează privirile asupra cutiei cu bomboane*. (I. Teodorescu); *Cei doi surâdeau cu o binevoitoare îmbărbătare*, *bătându-l cu palma pe umăr*. (Cezar Petrescu).

Există însă şi propoziţii în care subiectul poate fi la un alt caz decât nominativ. Iată câteva excepții:

1) subiect exprimat printr-un substantiv sau pronume relative în cazul genitiv: *Ai casei au plecat*.; *Ai Popeștilor au adus flori*.; *Și-ai tăi*, *deștepți*, *vor plânge iarăși toți,/Când el te va-ncleșta să te ridice*. (G. Coşbuc);

2) subiect exprimat printr-un pronume la cazul dativ: *Profesorul dă note mari cui merită*.; *I-am mulțumit oricui a răspuns la telefon*.; *Dau cui/oricui cere*.

3) subiect exprimat printr-un substantiv sau pronume la cazul acuzativ: *A venit acolo la lume!*; *Tema e înțeleasă de cine ascultă atent*.; *Cunosc pe cine a intrat*.; *Mă gândesc la cine a intrat/la ce vom face*.; *Cu toții vor pleca la munte*.

Topica

Se consideră că în limba română subiectul are topică liberă. Totuși, locul obișnuit al subiectului este înaintea predicatului: *Virtutea pentru ei nu există*. Subiectul stă obligatoriu înaintea predicatului când este exprimat prin pronume interogativ-relativ: *Cine lipseşte?*; *Ce s-a întâmplat?*; *Cine spune adevărul şi cine minte*? (G. Călinescu, *Bietul Ioanide*).

După predicat, subiectul este plasat în câteva cazuri: 1) când predicatul este exprimat prin verbe care exprimă senzații fizice sau stări psihice: *Mă doare capul*. *Mi-e frig*.; 2) când predicatul este exprimat prin verbe la diateza impersonală: *Se caută un paznic*. *Se organizează o conferință*.; 3) în propoziții interogative sau relative: *Cine este el? Unde este caietul meu?*; 4) pe lângă verbele cu subiectul logic în dativ: *Fiului meu nu-i place matematica*.; 5) când se insistă asupra acțiunii exprimate de verbul-predicat: *Vine primăvara!*; *Există într-adevăr acest tip de om*. (G. Călinescu); *Mai urcă Ion vreun sfert de ceas*. (L. Rebreanu); 6) când predicatul este un verb de declarație în vorbirea directă: „*Cheamă urgența!*“, *zise mama*.

Există cazuri când subiectul poate fi intercalat între părţile unei locuţiuni verbale*: L-am pus eu la punct*, *n-ai grijă*. sau între verbul copulativ şi numele predicativ: *Să fie ea fericită*.

Punctuația

Subiectul, de regulă, nu se desparte de predicat: *Au înflorit crinii*.; *Românul este poet*. Apariţia virgulei între cele două părţi de propoziţie principale se explică prin intercalarea între ele a unor elemente care se izolează. Cele mai frecvente cazuri sunt următoarele:

– când între subiect și predicat apare o apoziție sau o parte de propoziție/ propoziție incidentă: *Ion*, *prietenul meu*, *este medic*.; *El*, *ca de obicei*, *întârzie*.; *Mama și tata*, *așa cum sunt toți părinții*, *mă susțin în toate*.

– când este urmat de un atribut izolat: *Florile*, *ofilite*, *se aruncă*.; *Învăţătorul*, *mişcat*, *rămăsese locului să-l spioneze*. (V. Voiculescu).

– când subiectul este multiplu, părţile lui componente se separă prin virgule, daca sunt juxtapuse: *Ion*, *Ana și Maria sunt prieteni*.

Propoziţia subordonată subiectivă

Este propoziţia subordonată care îndeplineşte funcţia sintactică de subiect al unui predicat din regentă: *Cine se grăbeşte*,/[1] *se poticneşte*/[2]. Din punct de vedere formal, propoziţia principală (2) din această frază nu are subiect, fiind alcătuită doar din predicat. Poziţia de subiect al acestui predicat este ocupată de o propoziţie subiectivă (1). Uneori, subordonata subiectivă poate apărea pe lângă un verb la un mod nepredicativ din propoziţia regentă: *Aflându-se*/[1] *ce trebuie făcut*,/[2] *toţi s-au apucat de lucru*/[1]. Subordonata subiectivă (2) are în calitate de termen regent un verb la gerunziu (*aflându-se*).

Propoziţia subiectivă răspunde la întrebările subiectului (*cine?*, *ce?*), puse predicatului sau verbelor la infinitiv sau gerunziu pe care le determină: *Cine se scoală de dimineaţă*[1]/ *departe ajunge*[2]/. (*Cine departe ajunge*?); *Se aude*[1]/ *cum vuieşte marea*[2]/. (*Ce se aude?*). *Banii au fost daţi ştiindu-se*[1]/ *că nu vor fi rambursaţi niciodată*[2]/. (*Banii au fost daţi ştiindu-se ce?*). Fiind un corespondent semantic al subiectului propoziţia subiectivă poate fi contrasă într-un subiect. Astfel, în baza principiului corespondenței, subiectiva, ca şi oricare alt subiect, poate fi substituită prin pronumele demonstrativ *acesta*/ *acela* sau *aceasta*/ *aceea*: *Cine tace*[1]/, *merge în pace*[2]/. (P. Ispirescu). *Acela merge în pace.*

Echivalenţa funcţională a propoziţiei subiective cu subiectul se manifestă nu doar sub aspectul relaţiei sale cu predicatul din regentă, ci şi în ce priveşte conţinutul exprimat prin aceste unităţi de rang diferit. Subordonata subiectivă, la fel ca şi subiectul, desemnează obiectul, concret sau abstract, despre care se spune ceva cu ajutorul predicatului. Există subiective care arătă cine face acţiunea (*Cine tace*/[1] *mai multă treabă face*/[2].), cine suferă acţiunea (*Cel ce iubeşte dreptatea*/[1] *e stimat de toată lumea*/[2].) sau cui i se atribuie o însuşire, o calitate (*Cine e mare*/[1] *e şi tare*/[2].). Nu toate

subiectivele desemnează persoane sau lucruri. Se întâlnesc şi subordonate subiective cu sens abstract: ele indică o acţiune, o stare, o însuşire, o relaţie prezentate ca fapte despre care se comunică ceva cu ajutorul predicatului din regentă: *E curios*/[1] *că nu-mi amintesc nimic*/[2].; *Mă sperie*/[1] *ceea ce aud aici*/[2]. Aceste specii de subiective diferă şi din alte puncte de vedere. Cele dintâi sunt introduse, de obicei, prin pronume relative, iar celelalte prin conjuncţii şi prin adverbe relative.

Elementele regente. Pentru identificarea şi caracterizarea subordonatei subiective este esenţial elementul regent. O subordonata subiectivă poate avea în calitate de termen regent un verb, o locuţiune sau o expresie cu funcţia de predicat în propoziţia regentă. Predicatul din regentă poate fi verbal sau nominal.

1. Predicatul verbal este realizat prin următoarele elemente:

– un verb personal la diateza activă: *Rămâne*/[1] *cine vrea*/[2].; *Cine vine prea târziu la masă*,/[1] *acela roade oasele*/[2].; *Cel ce începe multe*/[1] *nu isprăveşte nimic*/[2].

– un verb impersonal cu formă activă: *ajunge* (*să* …), *contează* (*că* …), *decurge* (*că* …), *era* (*să* …), *face* (*să* …), *trebuie* (*să* …), (*nu*) *merge* (*să* …), (*nu*) *merită* (*să* …), *pare* (*că* …), *rămâne* (*să* …), (*nu*) *reiese* (*că* …), *urmează* (*să* …), (*nu*) *strică* (*să* …) etc.: *Era*/[1] *să cadă în apă*/[2].; *Merită*/[1] *să faci acest sacrificiu*/[2].; *Rămâne*/[1] *să clarificăm situaţia*[2]/.

– un verb la diateza pasivă folosit ca impersonal: *este cunoscut*, *este dat*, *este hotărât*, *este recunoscut*, *este scris*, *este stabilit*, *este știut* etc.: *Este cunoscut*/[1] *că zincul este un element esenţial pentru creştere*/[2].; *I-a fost dat*/[1] *să treacă prin multe greutăţi*/[2].

– un verb impersonal cu formă reflexivă având sens activ: (*nu*) *se cade* (*să* …), *se cuvine* (*să* …), *se impune* (*să* …), *se întâmplă* (*să* …), *se făcea* (*că* …), *se pare* (*că* …), *se poate* (*să* …): *Se cade*/[1] *să fim disciplinaţi la ore*/[2].

– un verb impersonal cu formă reflexivă având sens pasiv: *se admite* (*că* …), *se afirmă* (*că* …), *se aude* (*că* …), *se bănuiește* (*că* …), *se cere* (*să* …), *se crede* (*că* …), *se înţelege* (*că* …), *se presupune* (*că* …), *se spune* (*că* …), *se ştie* (*că* …), *se zice* (*că* …), *se zvonește* (*că* …) etc.: *Se ştie*/[1] *că pământul e rotund*/[2]. *S-a dovedit ştiinţific*/[1] *că fetele seamănă cu taţii*/[2] *şi*/ *băieţii cu mamele*/[3].

– un verb cu formă reflexivă cu sens pasiv sau activ însoţit de un pronume personal în dativ: *mi se cere să*, *mi se ordonează să*, *mi se pare că*, *mi se spune că*: *Mi s-a cerut*/[1] *să plec imediat*/[2].; *Mi s-a povestit mai târziu*/[1] *ce s-a întâmplat în ziua aceea*/[2].; *Mi se pare*/[1] *că v-am mai văzut undeva*/[2].

– un verb impersonal reflexiv cu pronume în dativ sau acuzativ: *îmi convine*, *îmi displace*, *îmi pare*, *îmi place*, *îmi vine*; *mă doare*, *mă frământă*, *mă indispune*, *mă încântă*, *mă întristează*, *mă miră*, *mă surprinde*, *mă uimește*: *Îmi place*/1 *să cânt la pian*/[2].; *Mă doare*/[1] *că nu ne-am înţeles*/[2].

– o locuţiune verbală impersonală: *a* (*nu*) *avea rost* (*să*…), *a* (*nu*) *avea haz* (*să*…), *a* (*nu*) *avea nicio noimă* (*să*…): *Nu are rost*/[1] *să vorbeşti cu el*/[2].

– o expresie verbală impersonală: *e absurd*, (*e*) *adevărat*, (*e*) *bine*, (*e*) *destul*, (*e*) *evident*, *e firesc*, *e folositor*, *e greşit*, *e greu*, *e important*,

(*e*) *imposibil*, *e inadmisibil*, *e incontestabil*, *e interzis*, *e inutil*, *e lesne*, *e necesar*, *e nevoie*, *e normal*, *e păcat*, *e permis*, (*e*) *posibil*, (*e*) *probabil*, (*e*) *rău*, *e regretabil*, *e sănătos*, *e ușor*, *e util*, *e cu putinţă*, *e de dorit*, *e de prisos*: *E bine*[1]/ *că nu am întârziat*/[2].; *E rău*[1]/ *că s-a întâmplat aşa*/[2].; *E util*[1]/ *să cunoşti stilul de lucru al celui de lângă tine*/[2]. Există şi adverbe sau locuțiuni adverbiale care, spre deosebire de cele descrise mai sus, pot funcţiona ca predicat al unei propoziţii subiective, fără a fi predicativizate cu verbul *a fi*. Ele sunt însă însoțite obligatoriu de o conjuncție subordonatoare: *bineînțeles*, *desigur*, *destul*, *firește*, *pesemne*, *poate*, *sigur*, *cu certitudine*, *cu siguranță*, *de bună seamă*, *fără doar și poate*, *fără îndoială*: *Bineînţeles*/[1] *că nu l-am recunoscut*/[2].; *Sigur*/[1] *că nu are dreptate*/[2].; *Fără doar şi poate*/[1] *că vom învinge*/[2].

– o expresie impersonală cu pronume în dativ: *mi-e drag*, *mi-e frică*, *mi-e greu*, *mi-e lehamite*, *mi-e lene*, *mi-e poftă*, *mi-e silă*, *mi-e teamă*: *Mi-e frică*/[1] *să nu se întâmple ceva rău*/[2].

2. Unele propoziţii subiective au ca termen regent un predicat nominal. În contextul dat, subiectiva poate indica o persoană (*Cine caută stăpân*/[1] *devine slugă*/[2].; *Cine caută nevastă fără cusur*/[1] *neînsurat rămâne*/[2].), un lucru (*Ce e mult*/[1] *nu e bun*/[2].) sau poate avea un sens abstract (*Ce spui tu acum*/[1] *e o mare surpriză pentru mine*/[2].).

Un caz aparte îl prezintă subiectivele folosite cu un verb copulativ: *e* (*că* …), *înseamnă* (*să* …): *Ceea ce contează*/[1] *e*/[2] *că am susţinut examenul*/[3].; *Să înveţi*/[1] *înseamnă*/[2] *să ştii*/[3]. În aceste fraze, propoziţia care precedă verbul copulativ este subiectivă, iar cea care îl urmează este o subordonată predicativă.

Propoziţia subiectivă mai poate avea ca element regent şi un verb la un mod nepredicativ, deci un cuvânt nu doar cu funcţie sintactică de predicat, ci şi cu alte funcţii sintactice: *Am auzit la radio spunându-se*/[1] *că mâine va fi vreme frumoasă*/[2]. În fraza dată, propoziţia subiectivă (2) are ca element regent gerunziul *spunându-se*, folosit cu funcţia sintactică de complement direct.

Elementele de relaţie. Propoziţia subiectivă este introdusă în fraza cu ajutorul următoarelor elemente:

1. Pronume sau adjective pronominale relative, precedate sau nu de prepoziţii: *care*, *cine*, *ce*, *cel ce*, *cât*: *Cine are bani*/[1] *are de toate*/[2].; *Se ştie*/[1] *pe cine laudă el mereu*/[2].; *Nu se ştie*/[1] *ce se poate întâmpla mâine*/[2].; *Cel ce nu lucrează ziua*/[1] *flămânzeşte noaptea*/[2].; *S-a stabilit*/1 *care echipe vor juca*/[2].; *Nu este adevărat*/[1] *ceea ce se scrie în ziare*/[2]. De obicei, prin aceste elemente sunt introduse propoziţiile subiective care determină un predicat exprimat printr-un verb personal.

2. Pronume sau adjective pronominale nehotărâte: *oricare*, *oricine*, *orice*, *oricâţi*, *oricâte*: *Oricine vine la el*/[1] *este primit cu bunăvoinţă*/[2]. *Orice a căzut*/[1] *rămâne bun prins acolo*/[2]. (V. Voiculescu).

3. Adverbe relative precedate sau nu de prepoziţii: *unde*, *când*, *cum*, *cât*: *S-a aflat*/[1] *unde este el*/[2].; *Este important*/[1] *cum va fi realizată lucrarea*/[2].

4. Conjuncţii subordonatoare: *că*, *să*, *ca* (…) *să*, *dacă*, *cum că*: *Este clar*/[1]

că nu va reuşi/[2].; *Se simte*[1]/ *că a venit iarna*/[2].; *S-a întâmplat*/[1] *ca norocul să fie de partea noastră*/[2].; *Nu se ştie*/[1] *dacă va reuşi*/[2].

În funcţie de elementele de relaţie, propoziţiile subiective se clasifica în două categorii: 1) conjuncţionale (introduse prin conjuncţii subordonatoare): *E bine că lucrează*/ *să lucreze*/ *dacă lucrează*. şi 2) relative (introduse prin pronume şi adverbe relative, nehotărâte, interogative): *Nu se ştie cine va veni.*/ *a cui este scrisoarea*/ *ce are*/ *cât va sta acolo*/ *unde pleacă*/ *de unde vine*/ *când va ajunge*/ *cum va proceda*.

Topica şi punctuaţia. Subordonata subiectivă nu are topică fixă. Ea poate sta atât înainte, cât şi după regentă: *E uşor*/[1] *să vorbeşti*/[2].; şi *Să vorbeşti*/[1] *e uşor*/[2]. Despre o anumită specializare se poate vorbi, totuşi, în funcţie de elementul introductiv. Subiectiva introdusă prin pronume relative şi nehotărâte care apare pe lângă un predicat verbal realizat printr-un verb personal sau pe lângă un predicat nominal este aşezată, de obicei, înaintea regentei: *Cine întreabă*/[1] *nu greşeşte*/[2].; *Ce s-a petrecut în orele următoare*/[1] *e greu de povestit*/[2]. În cazuri mai rare, subiectiva relaţională poate sta şi după regentă: *Drept şi cinstit este*/[1] *ce a spus*/[2]. Celelalte tipuri de subiective stau, de cele mai multe ori, după regentă: *Nu-i venea*[1]/ *să se ducă acasă*/[2].; *Puţin contează*/[1] *dacă succesul este efemer*/[2].

Indiferent de poziţia ei faţă de regentă, subordonata subiectivă nu se desparte prin virgulă: *Ceea ce văzuse*[1]/ *era oribil*/[2].; (D. Zamfirescu); *Rămânea*/[1] *să se facă haiduci…*/[2] (Camil Petrescu).

Se desparte prin virgulă de regenta ei doar subordonata subiectivă reluată printr-un pronume demonstrativ sau nehotărât cu rolul de a preciza şi accentua subiectul: *Cum o spunea*/[1], *asta era uimitor*/[2]. (M. Preda); *Cine ţi-a vârât în cap una ca asta*/[1], *acela încă-i unul*/[2]. (I. Creangă).

Predicatul

Este partea principală de propoziţie care spune ceva despre subiect arătând ce face subiectul (*Elevul citeşte o carte.*) ce se întâmplă cu subiectul (*Cartea este citită de elev.*), cine este, ce este sau cum este subiectul (*El este prietenul meu. El este student*.; *El este inteligent.*).

Predicatul răspunde la întrebările: *ce face*?, *cine* este?, *ce este*?, *cum este*? subiectul.

În structura propoziţiei, predicatul reprezintă o poziție sintactică dominantă. El se află în relaţie de interdependenţă bilaterală cu subiectul, fiind responsabil de exprimarea predicativității. Grație predicativității, care are la bază relația dintre obiectul despre care se spune ceva și caracteristica atribuită acestuia, predicatul raportează conţinutul propoziţiei la realitatea descrisă și astfel această unitate comunicativă capătă autonomie în comunicare. Astfel, prin predicativitate se efectuează raportarea la realitate a unei expresii lingvistice prin mărcile gramaticale ale categoriilor de persoană şi timp.

Din punct de vedere comunicativ, predicatul apare, de regulă, în poziţia remei, fiind purtătorul unei informații noi, necunoscute ascultătorului: *Oamenii intrară*, *cu vitele la un loc*, *în bârloguri*. (V. Voiculescu).

Prototipic, predicatul se exprimă printr-un verb predicativ, folosit la unul din modurile predicative. De asemenea, pot funcționa ca predicate și cuvinte care aparțin altor părți de vorbire: substantivele, adjectivele (în calitate de părţi componente ale predicatului nominal), unele adverbe şi interjecţii.

În studiile de gramatică se mai prezintă următoarele trăsături specifice predicatului.

La nivelul propoziţiei, predicatul se caracterizează prin doar două tipuri de relaţii: relaţia de interdependenţă, prin care el se leagă cu subiectul, şi relaţia de subordonare, stabilită între partea dată de propoziţie şi alte elemente componente ale propoziţiei (de obicei, complemente de diferite tipuri). Astfel, datorită statutului său, predicatul apare doar ca termen regent, care îşi subordonează alte elemente. În niciun fel de contexte, el nu poate fi subordonat altor părţi de propoziţie. În acelaşi timp, în cadrul unei propoziţii predicatul nu poate fi legat prin relaţii de coordonare. În aceeaşi propoziție nu pot exista predicate multiple, coordonate. Cel mult, se poate vorbi despre predicatele coordonate doar la nivelul frazei. În acest caz ele apar în componenţa unor propoziţii reprezentând elemente constitutive al frazei.

În structura propoziţiei, predicatul este un element obligatoriu. Cu excepția cazurilor când poate fi recuperat pe baza contextului, această parte de propoziţie nu poate fi suprimată, deoarece asta ar însemna anularea unităţii comunicative date.

Tipologia predicatelor

După natura gramaticală a elementului/ elementelor prin care sunt realizate predicatele, în limba română se face distincţie între:

a) predicatul verbal (exprimat printr-un verb predicativ)

şi

b) predicatul nominal (exprimat printr-un verb copulativ şi un nume predicativ).

Predicatul se mai poate realiza şi prin adverb sau interjecţie, fiind denumit în aceste cazuri predicat adverbial şi predicat interjecţional.

Predicatul verbal

După structură, predicatul verbal poate fi: a) simplu (exprimat printr-un singur verb) şi b) compus (exprimat prin două verbe, un verb semiauxiliar şi un verb de bază).

Predicatul verbal simplu

Este realizat, în general, printr-un verb predicativ cu înțeles de sine stătător sau printr-o unitate echivalentă semantic şi funcţional cu acesta. Din punct de vedere semantic, predicatul verbal simplu se caracterizează

prin faptul că atribuie subiectului o acțiune, dar mai poate exprima şi anumite stări sau relaţii stabilite între două obiecte.

Predicatul verbal simplu constituie elementul semantic şi gramatical cu rol central în constituirea propoziţiei, el nu poate fi suprimat decât în situații speciale: atunci când predicatul se repetă în două propoziții coordonate: *Răul vine iute*, *binele încet*. Elipsa lui poate fi facultativă: *Ion a mâncat sarmale*, *iar Maria*, *salată.* sau obligatorie: *Ion a mâncat*, *iar Maria*, *nu*. În scris omisiunea predicatului se poate marca prin virgulă sau, mai rar, prin două puncte ori prin linia de pauză: *Cerbul o luă la goană*, *vânătorul*, *după el*. (V. Eftimiu); *Pescuitul primitivilor era agerime*; *vânatul – forţă şi rezistenţă*. (M. Sadoveanu).

Modalități de exprimare a predicatului verbal simplu

Verbele predicative autosemantice (personale şi impersonale) prin care se exprimă predicatul verbal simplu pot fi la diferite moduri, timpuri și diateze:

– modul indicativ, diateza activă, timpul prezent: *Ion vorbește la telefon*.; timpul trecut: *Maria i-a trimis mamei o felicitare*.; *Ion citea mult. Trecuse mai mult de o oră de la accident*.; timpul viitor: *Profesorul va veni în curând.*

– modul conjunctiv prezent: *Să fiți sănătoși!*; conjunctiv perfect: *Să fi venit la timp*, *nu pierdeai trenul.*

– modul condițional-optativ prezent: *Aş pleca la mare*.; condițional perfect: *Aş fi citit cu plăcere cartea recomandată*.

– modul imperativ: *Spălaţi-vă pe mâini înainte de masă.*

– diateza pasivă: *Studenții sunt examinați des*.; *Maşina a fost reparată repede*.

– diateza impersonală: *Se doarme bine la aer curat*.; *Se aude tunând.*

– verbe impersonale: *Plouă*.; *Ninge*.; *Se înnoptează.*

Pot funcţiona ca predicate verbale simple şi unele forme nepredicative ale verbelor, în special cele care sunt echivalente funcțional cu modul imperativ (infinitivul şi supinul): *A se păstra la rece.*; *A se agita înainte de folosire.*; *A nu se rupe florile!*; *De respectat dieta!*; *De dus gunoiul!*

De asemenea sunt considerate simple predicatele realizate prin locuţiuni verbale: *Copiii au luat-o la sănătoasa*.; *Imediat şi-a dat seama despre ce e vorba.*

Atunci când nu sunt prezentate drept o clasă de sine stătătoare, în categoria predicatului verbal simplu sunt cuprinse şi predicatele exprimate prin aşa-numitele adverbe predicative. Acestea se leagă de restul frazei cu ajutorul conjuncțiilor subordonatoare: *Firește că mergem*.; *Sigur că o să vin.*

Tot în clasa predicatului verbal simplu sunt cuprinse şi predicatele realizate prin:

– interjecţii predicative care au diverse nuanțe de sens (*hai*, *haide*, *iaca*, *iacătă*, *iată*, *uite*, *na*). Ele pot exprima un îndemn: *Hai la plimbare!*; *Haide mai repede*!; pot indica un obiect sau însoţi o acţiune: *Uite o carte bună!*; *Na-ți un măr!*;

– interjecții onomatopeice. Funcţionând ca predicate verbale, acestea pot avea subiect, ceea ce denotă faptul că ele se aseamănă cu verbele: *Iepurele țuști dintr-un tufiș!*; *Pasărea zbârr din cuib!*

Predicatul verbal compus

Reprezintă o construcție analitică în componenţa căreia sunt asociate două elemente, un verb semiauxiliar şi un verb de bază: *El trebuie să înveţe.*; *El începe să înveţe.* Pentru ca cele două elemente cuprinse în structura predicatului verbal compus să funcționeze ca o singură unitate este important ca valorile specifice categoriilor gramaticale cu rol predicativ (mod, timp, persoană) să se extindă de la verbul semiauxiliar la verbul de bază. În comparație cu predicatul verbal simplu, cel compus are o frecvență mai redusă.

Verbele semiauxiliare au un dublu rol în componența predicatului verbal compus. Pe de o parte, prin conţinutul lor semantic, ele contribuie la realizarea sensului predicatului verbal compus, iar pe de altă parte, îndeplinesc un rol gramatical, marcând categoriile gramaticale necesare îndeplinirii funcției de predicat. Ele reprezintă nişte mărci ale predicativităţii: *Soarele începea să ardă.* (Cezar Petrescu).

Se consideră că verbele semiauxiliare din structura predicatului verbal compus şi-au pierdut numai parțial autonomia, situându-se între calitatea de verb autonom și cea de marcă gramaticală. Din punctul de vedere al conţinutului lor, verbele semiauxiliare sunt distribuite în două grupuri:

1. semiauxiliare de mod, cu un inventar redus la câteva verbe: *a putea*, *a trebui*, *a fi*, *a avea*, *a-i veni*, *a vrea* și

2. semiauxiliare de aspect, puțin mai numeroase, care exprimă începutul, continuarea şi sfârșitul unei acțiuni. Semiauxiliarele incoative sunt: *a începe*, *a* (*se*) *porni*, *a prinde*, *a apuca*, *a sta*, *a da*, *a se pune.* Semiauxiliarele care exprimă continuarea acțiunii sunt: *a continua*, *a urma.* Semiauxiliarele care exprimă sfârșitul acțiunii sunt: *a termina*, *a sfârși*, *a înceta*, *a isprăvi*, *a se opri*, *a conteni*, *a ajunge*, *a izbuti*, *a găta*, *a mântui* (ultimele două sunt regionale).

Verbul de bază din structura predicatului verbal compus poate fi la conjunctiv, uneori prezumtiv, care sunt moduri predicative, sau la infinitiv, supin, moduri nepredicative: *Ion trebuie să-și repare mașina.*; *Ion urmează să-şi repare mașina.*; *Ion poate repara mașina.*; *Ion se apucă de reparat mașina.*

Modalități de realizare a predicatului verbal compus

Se disting următoarele tipuri de predicat verbal compus:

1. Predicate cu verb semiauxiliar modal. Verbul de bază este la: a) conjunctiv (*El trebuie să fie premiat pentru lucrul făcut.*; *Ion poate să conducă mașina.*; *Era să mor de frică.*; *Are să-și facă temele pentru mâine.*); b) infinitiv (*Nu poate merge.*; *Îi vine a râde.*; *Nu-i era a glumi.*);

c) supin (*Multe sunt de făcut și puține de vorbit, dacă ai cu cine te înțelege.*; *El are de făcut temele.*); d) participiu (*Trebuie subliniat că…*); e) prezumtiv (*El trebuie să fi dormind.*).

2. Predicate cu verb semiauxiliar aspectual. Verbul de bază este la: a) conjunctiv (*Începe să plouă.*; *Continuă să ningă.*; *Ion se apucă să-și facă temele.*); b) supin (*Maria se apucă de măturat.*; *Ea se pune pe plâns.*); c) infinitiv (*Copilul a început a plânge.*; *Ei pornesc a povesti care mai de care.*; *Băiatul prinde a râde.*).

Cât priveşte analiza structurilor descrise, trebuie ştiut că, în lucrările de gramatică, se întâlnesc mai multe interpretări. Prima, numită sintetică, cea care a fost prezentată mai sus, prevede tratarea construcţiilor date ca predicate verbale compuse, ambele elemente (verbul semiauxiliar şi verbul de bază) făcând parte din componenţa aceleaşi propoziţii: *El vrea să lucreze.*

Cea de a doua, cunoscută drept interpretare analitică, presupune separarea acestor construcţii în două unităţi, adică în două predicate verbale simple, fiecare dintre ele constituind câte o propoziţie: *El vrea/*[1] *să lucreze/*[2].

Un al treilea punct de vedere asupra acestor construcţii se întâlneşte în *Gramatica limbii române* (2005), unde se disting următoarele subtipuri de predicat verbal complex:

– primul subtip coincide cu predicatul nominal din gramatica tradițională: este alcătuit dintr-un verb copulativ plus un suport adjectival, nominal sau adverbial: *Ion este deștept/ medic/ asemenea unui copil.*;

– cel de al doilea coincide cu un predicat verbal exprimat printr-un verb la diateza pasivă: *Ion este lăudat/ premiat.*;

– cel de al treilea este alcătuit dintr-un verb semiauxiliar aspectual plus un verb predicativ suport: *Ion urma să plece.*;

– cel de al patrulea este alcătuit dintr-un verb semiauxiliar modal plus un suport verbal predicativ *Ion poate să lucreze.*

După cum vedem, în cazul de la urmă spectrul de construcţii cu statut de predicat verbal compus a fost extins pe contul altor tipuri de structuri.

Predicatul nominal

Predicatul nominal îi atribuie subiectului o calitate, o însușire, o stare, arătând cine este, ce este sau cum este subiectul. Predicatul nominal constă dintr-un verb copulativ la un mod personal şi unul sau mai multe nume predicative: *Meseria este brățară de aur.*

Verbul copulativ

Verbul copulativ stabileşte relația între subiect şi numele predicativ. Această relaţie se manifestă prin faptul că el se acordă în număr și persoană cu subiectul: *Ion a devenit medic.*; *Prietenii lui au devenit ingineri.* Copulativele nu sunt verbe predicative: ele nu pot îndeplini singure funcția de predicat, ci

doar împreună cu un nume predicativ. În structura predicatului nominal, ele au rolul de a fi purtătorul informației gramaticale de timp, mod, persoană și număr: *Ion devine/ a devenit/ va deveni medic*.; *Eu m-aș face/ sunt actor*.

În limba română există următoarele verbe copulative: *a fi*, *a deveni*, *a se face*, *a ieși*, *a ajunge*, *a rămâne*, *a însemna*, *a* (*se*) *părea*, *a se numi*, *a se chema.* Cele mai multe dintre ele, pe lângă verb copulativ, pot fi şi predicative:

1. *a fi* poate funcționa ca: a) verb predicativ (când este sinonim cu verbele: *a se afla*, *a exista*, *a costa*, *a constitui* etc.); b) verb copulativ (când leagă un nume predicativ de subiect) şi c) verb auxiliar (când participă la formarea unui mod, a unui timp compus sau a diatezei pasive). Ca verb copulativ, *a fi* are o frecvență mare în limba română: *El este Ion/ tânăr/ de la munte/ din Bucureşti/ ce şi-a dorit.*

2. *a deveni* este numai verb copulativ: *Orice vis devine realitate.*

3. *a se face* este: a) verb copulativ (când e sinonim cu *a deveni*): *Cu vârsta*, *omul se face mai înțelept.*; b) verb predicativ (când este sinonim cu *a se transforma*, *a se preface*): *După spălare*, *culoarea neagră s-a făcut gri.*

4. *a ieşi* este: a) verb copulativ (când e sinonim cu *a deveni*): *Cine a ieșit câştigător?*; b) verb predicativ (când exprimă mișcarea): *Ion a ieșit din casă.*

5. *a ajunge* este: a) verb copulativ (când e sinonim cu *a deveni*): *El a ajuns antrenor*.; *Ion a ajuns inginer.*; b) verb predicativ (când are valoarea unui verb de mișcare): *Ion a ajuns cu bine la București*.; *Trenul a ajuns la destinație*.; *Coletul a ajuns la ora 15.*

6. *a rămâne* este: a) verb copulativ: *Casa rămâne nelocuită. El a rămas același. Ion a rămas uimit de ce a văzut*.; b) verb predicativ (când e sinonim cu *a sta pe loc*): *Ion a rămas în Franța.*

7. *a însemna* este: a) verb copulativ: *Asta înseamnă mult. Succesul înseamnă muncă.*; b) verb predicativ (când e sinonim cu *a nota*): *El își înseamnă cuvintele noi în caiet.*

8. *a părea* este: a) verb copulativ când are subiect: *El pare interesant*.; *Timpul părea cald.*; b) verb predicativ (când nu are subiect, fiind impersonal): *Se pare că va ploua.*

9. *a se numi* și *a se chema* sunt: a) verbe copulative în contexte de tipul: *Asta se numește prietenie?*; *Acesta se cheamă ajutor?*; b) verbe predicative (când sunt sinonime cu *a boteza*, *a promova* şi *a striga*): *L-au numit Ion / director*.; *L-au chemat în ajutor.*

Numele predicativ

Este componentul purtător de informație semantică referitoare la calitatea, caracteristica, identitatea subiectului. Reprezintă componenta esențială a predicatului nominal, exprimând diferite valori semantice, cum ar fi: calificativă (*Ioana este harnică*.); denominativă (*Câinele se numește*

Grivei.), categorizantă (*Ion a devenit medic*.), locativă (*Profesorul este din România*.), gnomică (*Timpul înseamnă bani*.) etc. Este o funcţie sintactică de sine stătătoare, cerută de un verb copulativ, face parte din schema semantico-sintactică a verbului, fiind o determinare obligatorie a verbului centru. Prin urmare, numele predicativ este implicat într-o relație ternară față de verbul copulativ şi față de subiect. Structura în care se utilizează este: Subiect + Verb copulativ + Nume predicativ.

Numele predicativ are următoarele caracteristici:

În raport cu verbul copulativ: 1) are restricție de caz, verbul impunându-i cazul Nominativ: *Ion este inginer.*; 2) nu depinde de modul verbului copulativ, acesta putând fi atât la un mod predicativ (*Casa a rămas nelocuită şi s-a dărâmat*.), cât şi nepredicativ (*Rămânând nelocuită*, *casa s-a dărâmat.*); 3) nu poate fi omis (elipsa numelui predicativ duce la apariţia unor construcţii nereperate: **Asta înseamnă*…, **Ion devine*… sau ambigue: **Ion este*…**Casa rămâne*…).

În raport cu subiectul: 1) se acordă în gen, număr şi caz cu acesta (când este exprimat prin adjectiv): *Fata este blondă*.; *Fetele sunt blonde.*; 2) comportă restricții lexicale, impuse de subiect: *Fata este blondă*, *inteligentă*, *frumoasă vs.* **Copacul este blond/ inteligent/ frumos*.; 3) comportă restricții conjuncționale, impuse de propoziția subiectivă: *Credința noastră este că*…; *Problema este dacă*…; *Speranța lor este să*…

Numele predicativ poate fi:

a) simplu, exprimat printr-un singur cuvânt (*Ion este înalt.*);
b) multiplu, exprimat prin mai multe cuvinte cu sens lexical deplin (*Ion este înalt*, *frumos şi inteligent.*);
c) dezvoltat, exprimat prin sintagme (*Dorința lui era de a deveni un avocat bun*.);
d) mixt exprimat prin infinitivul verbului copulativ și un nume (*Figura lui părea a fi de gheață*.).

Modalități de exprimare a numelui predicativ

Prototipic, numele predicativ se exprimă printr-un nume: adjectiv (*Cerul este senin*.), substantiv în Nominativ (*Ion este pictor.*). Există însă şi alte mijloacele de realizare a numelui predicativ. În felul acesta, la nivel propoziţional, numele predicativ se exprimă prin:

– adjective: *Protestatarii sunt nemulţumiţi de guvernare.* sau locuţiuni adjectivale care nu se acordă cu subiectul: *Fata asta este de milioane!*; *Bătrânul era negru de necaz!*

– substantive în nominativ de diferite tipuri: a) proprii: *Mașina este un Volvo*.; b) comune nearticulate sau articulate hotărât sau nehotărât în nominativ: *Luna este satelitul Pământului.*; *Ion a ajuns medic.*; *El este compozitor*.; c) mai rar, substantive în cazurile genitiv, dativ, acuzativ: *Cartea este a profesorului.*; *Omenirea este împotriva războiului.*; *Filmul este cu desene animate.*; d) locuțiune substantivală: *El este un om de încredere.*; *Asta înseamnă nebăgare de seamă.*

– pronume (cu excepția celor reflexive): *Acesta nu este el.*; *Ce înseamnă asta?*; *Cine te crezi?*; *Nu ştiu cine eşti.*; *Cel mai important*

lucru este acela căruia îi acorzi cea mai mare atenţie.; *A rămas el însuşi.*; *Tabloul este al lui.*; *Ei nu sunt ca noi.*; *Cadoul este pentru ea.*; *Eu nu sunt împotriva nimănui.*

– numerale cu valoare substantivală în diverse cazuri: *Ei sunt trei.*; *Zilele săptămânii sunt şapte.*; *El este al doilea pe listă.*; *El este împotriva amândurora.*

– adverbe de mod, fiind folosite în construcţii personale (c*um*, *aşa*, *altfel*, *astfel*, *cumva*, *oricum*,

altcumva; *cât*, *atât*, *oricât*): *Cum este el?*; *Au rămas împreună.* sau impersonale; *Este timp frumos.* Pot funcţiona ca nume predicative şi unele adverbe care cer compliniri în Dativ: *Este aidoma lor*.; *Copiii sunt asemenea părinților.*

– verbe la un mod nepredicativ: a) participiu: *Mâncarea este arsă/ stricată.*; b) infinitiv: *A vrea nu înseamnă a putea..*; c) supin: *Calul este de furat.*; *Temele sunt de rezolvat.*).

– interjecţii: *E vai de noi!*

Predicatul verbal exprimat printr-un verb la diateza pasivă poate fi confundat cu cel nominal: *Copacul este tăiat.* vs. *Copacul este înflorit*. Confuzia poate fi înlăturată dacă se aplică proba introducerii complementului de agent, ușor reperabil la predicatul verbal: *Copacul este tăiat de pădurar.* și imposibil în cazul predicatului nominal: *Copacul este înflorit*.

Acordul predicatului cu subiectul

Acordul gramatical, formal dintre subiect şi predicat este manifestarea raportului de interdependență dintre cele două părţi principale de propoziţie. El constă în faptul că fiecare dintre aceste părți principale ale propoziției îi impun celeilalte o anumită formă:

1. predicatul impune subiectului cazul nominativ: *Vulturii sunt păsări de pradă.*

2. subiectul impune predicatului:

a) acordul în număr (când subiectul este exprimat printr-un nume): nume (sg.) → verb predicat (sg.): *Casa este de piatră.*; *Nimeni n-a venit.*; *Aceasta este cartea lui Ion*.; nume (pl.) → verb predicat (pl.): *Casele sunt de piatră.*; *Acestea sunt cărțile lui Ion.*;

b) acordul în persoana (când subiectul este exprimat printr-un pronume personal): *Ea a venit.*; *Ele au venit.*; *Eu plec în excursie.*; *Noi plecăm în excursie.*; *Ei pleacă la studii în Franța.* Când subiectul este exprimat printr-un substantiv la singular sau plural, acordul în persoană se realizează la pers. 3 sg. sau pl. *Filmul este de acțiune.*; *Filmele sunt de acțiune.*

3. subiectul impune numelui predicativ (exprimat prin adjectiv propriu-zis sau participial):

a) acordul în gen: *Ion este deștept.*; *Ioana este deșteaptă.*; *Pâinea este coaptă.*; *Copacii sunt uscaţi.*;

b) acordul în caz (când numele predicativ este exprimat prin substantive sau pronume). Acordul în caz se realizează în felul următor:

– când este exprimat prin substantive fără prepoziţii sau prin pronume, numele predicativ este la cazul nominativ: *Ion este medic.* Poate apărea și la genitiv *Meritul este al școlii.*; *Casa este a mea.*;

– când este exprimat prin substantive cu prepoziții, numele predicativ apare la cazul cerut de prepoziţie: *Ion este contra violenței.* (genitiv); *Dieta este conform indicațiilor medicului*. (dativ); *Casa este de piatră.* (acuzativ).

În procesul comunicării apar diverse situații când regulile acordului formal dintre subiect şi predicat sunt încălcate. E vorba de situațiile în care acordul se face prin atracție sau după înțeles.

În cazul acordului prin atracție, predicatul nu se acordă cu subiectul, ci cu determinantul subiectului, care, de cele mai multe ori, este situat în imediata apropiere de predicat: *Fiecare dintre colegii mei au luat note mari.* Dacă subiectul nu este însoțit de determinanți, norma literară recomandă acordul gramatical: *Fiecare își cunoaște defectele.*; *Fiecare a fost odată tânăr.*; *Oricine va veni la concurs va fi acceptat.*

În cazul acordului după înțeles, acordul se face în conformitate cu sensul substantivului prin care este exprimat subiectul, nu ţinându-se cont de forma lui gramaticală. Astfel, dacă subiectul este exprimat printr-un substantiv colectiv (*majoritate*, *mulțime*, *serie* etc.), a care este la singular, iar înțelesul este de plural, predicatul este pus uneori la plural: *Majoritatea au sosit la timp.*

Cu toate că acordul prin atracție și cel după înțeles sunt admise ca variante de normele limbii literare, acordul corect este cel gramatical, formal, ceea ce înseamnă că predicatul trebuie pus la singular. *Majoritatea a sosit la timp.*; *Fiecare traversează strada la semnalul verde al semaforului.*

Cazuri speciale de încălcare a acordului dintre predicat şi subiect

I. Când subiectul este exprimat printr-un substantiv colectiv, important este să se țină cont de tipul din care face parte substantivul respectiv.

1. Dacă elementele lui componente sunt exprimate direct (*echipaj*,*familie*, *armată*, *popor*, *studențime*, *tineret*, *țară*, *frunziș* etc.), atunci se realizează acordul gramatical: *Familia a fost întotdeauna pe primul loc.*; *Armata este echipată cu armament modern.*; *Tineretul este viitorul oricărei țări.*

2. Dacă substantivele colective au nevoie de determinanți pentru a-și specifica elementele componente, atunci acordul gramatical poate concura cu celelalte două tipuri de acord: a) acordul prin atracţie: *O mulțime de oameni scandau în piaţă.*; *O echipă de fotbaliști din Franța au câștigat meciul.*; *O ceată de colindători umblau pe la case și colindau.*; *Un grup de tineri au construit un azil pentru animale.*; b) acordul după înţeles: *Majoritatea participanților la conferință au plecat.*

3. Dacă subiectul este exprimat prin substantive de tipul: *categorie*, *fel*, *tip*, *soi*, *specie*, *rasă* (care au anumite asemănări cu substantivele colective), fiind însoțit întotdeauna de un determinant la plural, atunci acordul predicatului nu se face cu subiectul, ci cu determinantul său, care îi impune forma de plural: *O specie de insecte au infestat livezile.*; *Un tip de adjective nu au grade de comparație.*; *O categorie de indicatori au fost considerați relevanți.*

II. Când subiectul exprimă o relație partitivă, acordul corect este cel gramatical, formal, adică predicatul se acordă în număr și persoană cu subiectul:

Un turist din grup s-a rătăcit.; *Trei turiști din grup s-au rătăcit.*; *Unul dintre ei a plecat.* Uneori însă prepozițiile cu sens partitiv prin care se realizează relația respectivă selectează pe poziția a doua substantive specifice care favorizează realizarea acordului după înțeles sau a acordului prin atracție. Cele mai frecvente prepoziții cu sens partitiv sunt *din*, *dintre.*

Prepoziția *din* selectează pe poziția a doua un substantiv cu sens colectiv (cu formă de singular). În cazul acesta, se realizează acordul gramatical: *Un trandafir din glastră s-a uscat*.; *Două foi din caiet au fost rupte*.

Prepoziția *dintre* selectează un substantiv sau un pronume (cu formă de plural): *o parte dintre studenți*, *fiecare dintre tineri*, *unii dintre voi*, *majoritatea dintre noi.* În cazul acesta, este foarte frecvent acordul neliterar: *O parte dintre studenți n-au venit la cursuri.*; *Fiecare dintre tineri își cunosc drepturile și obligațiile.*; *O treime dintre voi nu ați învățat tema.*, acordul corect fiind: *O parte dintre studenți n-a venit la cursuri.*; *Fiecare dintre tineri își cunoaște drepturile şi obligațiile.*; *O treime dintre ei n-a învățat tema.*

III. Când subiectul este exprimat prin substantive proprii, pun probleme de acord numele proprii de persoană și de locuri care au formă de plural: *Cincilei*, *Șaptefrați*, *București*, *Iași*, *Humulești* etc. În acest caz, acordul se face după înțeles. *Cincilei vine la timp la ore.*; *Bălți este un oraş din nordul Moldovei.* Dacă substantivele proprii au şi înțeles de plural, atunci se realizează acordul gramatical: *Georgeștii au venit primii.* În cazul toponimelor, acordul poate fi influențat de posibilitatea articulării lor. Acordul poate fi realizat fie la singular: *Bucureștiul este capitala României.*, fie la plural: *Anenii Noi nu sunt departe de Chișinău.*

IV. Când subiectul este exprimat prin pronumele de politețe *dumneavoastră*, predicatul verbal se pune la plural: *Dumneavoastră veniți la teatru?* În cazul predicatului nominal, verbul copulativ și numele predicativ se pun la plural când pronumele desemnează o colectivitate: *Dumneavoastră sunteți studenți?* Când pronumele desemnează o singură persoană, atunci la plural se pune numai verbul copulativ, iar numele predicativ se acordă după înțeles, punându-se la singular şi la genul masculin sau feminin conform referentului: *Dumneavoastră sunteți obosit/ obosită?* Când subiectul este exprimat prin formulele *Măria Ta*, *Domnia Sa* etc., predicatul se pune la singular: *Domnia Sa este regele Suediei.*; *Măria Ta*, *binecuvântează-ne pe noi!*

V. Când subiectul este multiplu, regula de bază este că predicatul verbal și verbul copulativ din componența predicatului nominal se pun la numărul plural. *Brânza şi untul se vând la un preț acceptabil.*; *Cărțile şi caietele lui sunt curate.*

Când printre termenii subiectului multiplu este și un pronume, predicatul este la persoana întâi plural: *Eu şi sora mea mergem des la cumpărături.*

Când termenii subiectului multiplu sunt exprimați doar prin pronume personale, la realizarea acordului trebuie să se țină seama de faptul că persoana a 2-a are prioritate fata de persoana a 3-a şi persoana 1 are prioritate față de celelalte: *Tu și el mergeți cu mine*.; *Noi și voi vom constitui o echipă bună.*; *Eu şi tu lucrăm bine împreună.*

Există şi câteva excepţii de la regula acordului predicatului verbal cu un subiect multiplu tolerate, şi anume, predicatul este la numărul singular:

1. când substantivele prin care este exprimat subiectul multiplu sunt la numărul singular şi sunt coordonate negativ prin conjuncţia *nici*: *Nici mama*, *nici tata n-a auzit zgomotul*.

2. când substantivele prin care este exprimat subiectul multiplu sunt la numărul singular fiind coordonate disjunctiv: *Sora sau fratele va veni de sărbători la noi.*

3. când subiectul multiplu este postpus, predicatul se acordă cu primul termen al subiectului

multiplu: *Era odată un moșneag și o babă.*; *Se aude zgomot şi bătăi în ușă.*

4. când substantivele prin care este exprimat subiectul multiplu sunt la numărul singular şi nearticulate: *Pâine și sare este în fiecare casă.*

5. când substantivele prin care se exprimă subiectul multiplu se comportă ca un tot întreg: *Punctul şi virgula separă ideile/ pasajele într-un text.*; *Praf şi pulbere se alege din asta.*

6. când predicatul este impersonal: *E greu de înţeles şi explicat.*

7. când unul din componentele subiectului multiplu este evidențiat prin adverbe şi locuţiuni de tipul: *mai ales*, *în special*, *în primul rând* etc.: *Ochii*, *în special*, *privirea ei te cucerea.*

VI. Acordul numelui predicativ exprimat prin adjectiv cu subiectul multiplu se realizează în funcție de tipul substantivului prin care este realizat subiectul multiplu. Se atestă următoarele feluri de acord:

1. când este exprimat prin substantive animate de genul masculin și feminin sau prin pronume personale de diferite genuri, acordul se face la masculin, deoarece masculinul are prioritate asupra femininului: *Ion şi Maria sunt îndrăgostiți.*; *Câinele și pisica erau flămânzi.*; *Tata şi mama au fost bolnavi.*; *El şi ea sunt plecați la mare.*

2. când este exprimat prin substantive animate și inanimate, acordul se face cu substantivele animate: *Podul gigantic şi constructorii lui sunt cunoscuți în toată lumea.*

3. când este exprimat prin substantive inanimate, acordul este de mai multe tipuri:

– dacă substantivele sunt de genul feminin și neutru, acordul se face cu substantivele feminine. *Mașina și troleibuzul sunt confortabile.*; *Genţile şi rucsacurile sunt grele.*

– dacă substantivele sunt de genul masculin și feminin, acordul se face la feminin plural, când substantivul masculin este la numărul singular: *Ușa și peretele erau vopsite.*; când substantivul masculin este la plural, acordul se face la masculin plural doar în cazul în care acesta este în vecinătatea verbului copulativ: *Ușa şi pereții erau vopsiți.* Dacă această condiție nu se respectă, numele predicativ ia forma de feminin plural: *Pereții și ușa erau vopsite.*

– dacă substantivele sunt de genul masculin și neutru, acordul se face în funcție de numărul substantivului la masculin: a) masculin sg. + neutru

sg./ pl. acordul se face cu substantivul neutru plural: *Copacul şi dealul/ dealurile erau înzăpezite.*; b) masculin pl. + neutru sg., acordul se face cu numărul substantivului masculin: *Copacii și dealul erau înzăpeziți.*; c) dacă și substantivul masculin, şi cel neutru sunt la numărul plural, acordul se face cu substantivul cel mai apropiat de verb: *Copacii și dealurile erau înzăpezite*.; *Dealurile şi copacii erau înzăpeziți.*

Acordul predicatului nominal cu un subiect simplu se face în felul următor: verbul copulativ se acordă în număr și persoană cu subiectul: *Apa înseamnă totul.*, iar numele predicativ se acordă în gen, număr când este exprimat prin adjectiv sau participiu adjectivizat *O zi de vară e lungă.*; *Zilele de vară sunt lungi.*, iar când este exprimat prin substantiv, se acordă cu subiectul şi în caz: *Apa înseamnă viață.*

Topica și punctuația predicatului

Predicatul, la fel ca și subiectul, are o topică liberă. Totuşi, poziția prototipică a predicatului este după subiect. Unele dintre cazurile speciale în care predicatul ocupă o altă poziție au fost specificate la subiect.

Predicatul verbal nu se separă de subiect sau de unele complemente cu excepția cazurilor când apare o intercalare: *Ion îl ajută pe prietenul său.*, dar *Ion îl ajută*, *firește*, *pe prietenul său.* Aceeași situație se remarcă și la predicatul nominal. Verbul copulativ nu se separă de numele predicativ decât atunci când intervine o intercalare: *Ion este*, *bineînțeles*, *deștept ca şi fratele său.*

Propoziţia subordonată predicativă

Este propoziţia subordonată care îndeplineşte funcţia sintactică de nume predicativ pe lângă un verb copulativ din regentă: *Oamenii sunt/*[1] *cum au fost întotdeauna/*[2].; *Problema este/*[1] *că nu am timp/*[2].

În planul conţinutului, propoziţia predicativă corespunde unui nume predicativ, exprimând ca şi acesta o însuşire sau o caracteristică atribuită subiectului prin intermediul verbului copulativ. Ea răspunde la întrebările numelui predicativ: *ce?*, *cine?*, *care?*, *cum?*. Prin urmare, ea poate fi recunoscută prin conţinutul exprimat şi prin poziţia sa după verbul copulativ: *Totul e/*[1] *să începi/*[2]. (Camil Petrescu). În această frază, propoziţia (2) este o subordonată predicativă: ea poate fi identificată după întrebarea la care răspunde şi după faptul că urmează imediat după verbul copulativ *a fi.*

În plan sintactic, subordonata predicativă se caracterizează prin trăsăturile specifice altor subordonate. La fel ca şi acestea, predicativa reprezintă o structură care dispune de predicat propriu fiind introdusă prin anumite elemente de relaţie: *Adevărul este/*[1] *că el întârzie mereu/*[2].

De multe ori, subiectul unei propoziţii predicative este exprimat printr-un nume abstract: *adevărul*, *bucuria*, *credinţa*, *dorinţa*, *gândul*, *ideea*, *nenorocirea*, *speranţa*, *întrebarea*, *opinia*, *părerea*, *problema*, *scopul* etc.

Elementele regente ale subordonatei predicative

Fiind corespondentul propoziţional al unui nume predicativ, subordonata predicativă este pusă în relaţie cu subiectul din regentă prin intermediul unui verb copulativ. Există următoarele verbe copulative care se pot combina cu o propoziţie predicativă:

– *a fi* (*Scopul nostru este/*[1] *să câştigăm meciul/*[2].),
– *a însemna „a semnifica“* (*Succesul înseamnă/*[1] *să faci lucruri obişnuite extrem de bine/*[2].),
– *a deveni* (*El a devenit/*[1] *ce şi-a dorit/*[2].),
– *a se face* (*Vinul s-a făcut/*[1] *cum e mai bun de băut/*[2].),
– *a rămâne* (*Totul a rămas/*[1] *cum a fost/*[2].)

şi

– *a ajunge* (*Într-un an am ajuns/*[1] *cum sunt acum/*[2].).

Dintre acestea, primele două sunt cele mai frecvente, celelalte intră în relaţie cu o subordonată predicativă mult mai rar.

Elementele de relaţie

Legătura dintre subordonata predicativă şi verbul copulativ din regentă se face cu ajutorul unui element de relaţie subordonator. Inventarul de elemente introductive al propoziţiilor predicative este comun cu al subordonatelor completive. Astfel, ea poate fi introdusă în frază prin:

a) conjuncţii sau locuţiuni conjuncţionale subordonatoare: *că*, *să*, *ca* (…) *să*, *dacă*, *de*, *după cum*, *ca şi cum*, *ca şi când*, *de parcă*: *Speranţa mea este/*[1] *sa mă reîntorc în ţară/*[2].; *Întrebarea este/*[1] *dacă vom reuşi/*[2].;
b) pronume şi adjective pronominale relative: *care*, *cine*, *ce*, *cea ce*, *cât*: *Problema este/*[1] *cine îl va ajuta/*[2].; *O comoară e/*[1] *a cui o găseşte/*[2]. (Cezar Petrescu).; *Eu sunt/*[1] *ce n-am fost niciodată/*[2]. (G. Topârceanu);
c) pronume şi adjective pronominale nehotărâte: *oricine*, *oricare*, *orice*, *oricât*: *Povestea mea este/*[1] *pentru oricine vrea sa înveţe/*[2].;
d) adverbe relative: *cum*, *unde*, *când*, *cât*: *Oraşul a rămas/*[1] *cum a fost/*[2].; *Întrebarea este/*[1] *când se va întâmpla acest lucru/*[2].

După natura elementului de relaţie, se disting două tipuri de propoziţii subordonate predicative:

a) propoziţia predicativă conjuncţională (este introdusă prin conjuncţii subordonatoare): *Dorinţa mea e/*[1] *să-mi văd fata fericită/*[2].; *Asta e/*[1] *ca si cum ţi-ar pune sare pe rană/*[2].
b) propoziţia predicativă relativă (este introdusă prin pronume relative ori nehotărâte sau adverbe relative): *Întrebarea mea e/*1 *cine este el/ ce face/ unde este/ când vine.*

Contragerea şi expansiunea. Fiind echivalentă cu un nume predicativ, subordonată predicativă poate fi redusă prin contragere la acest element al predicatului nominal: *El a devenit/*[1] *ce şi-a dorit/*[2]. ⇒ *El a devenit medic.* În acelaşi timp, şi un nume predicativ poate fi dezvoltat într-o subordonată predicativă: *Ea rămas aceeaşi.* ⇒ *Ea a rămas/*[1] *cum a fost/*[2].

Topica. Propoziţia subordonată predicativă este aşezată, de obicei, după verbul copulativ din regentă: *Lucrul esenţial este/*[1] *să-ţi lichidezi adversarul/*[2]. (M. Eliade). Când se insistă asupra ei, adică atunci când se urmăreşte scopul

de a reliefa subordonata predicativă, aceasta poate preceda regenta: *Ce eşti tu/*[1] *sunt şi eu/*[2].

Punctuaţia. Indiferent de locul pe care îl ocupă în frază, subordonata predicativă nu se desparte de regentă prin virgulă: *Era întocmai/*[1] *cum o visase el/*[2]. (Camil Petrescu).

Elementul predicativ suplimentar

Elementul predicativ suplimentar (EPS) este o parte de propoziţie, care se subordonează concomitent unui regent verbal (predicat) și unui regent nominal (subiect, complement direct, complement indirect), realizând o relație ternară de dublă dependență. Apare deci ca determinant atât al unui nume, cât şi al unui verb, fiind o parte de propoziţie secundară cu trăsături mixte: de atribut, dar şi de complement: *L-am găsit supărat.*

Elementul predicativ suplimentar rezultă din reorganizarea sintactică fie a unei fraze constituite din două propoziţii principale: *El merge/*[1] *şi cântă/*[2]. ⇒ *El merge cântând.*, fie a unei fraze cu propoziții subordonate (de diferite feluri): *Știam/*[1] *că ei sunt căsătoriți/*[2]. ⇒ *Îi știam căsătoriți.*; *L-am văzut/*[1] *în timp ce venea/*[2]. ⇒ *L-am văzut venind.*; *Nu răspunde/*[1] *dacă nu-l întrebi/*[2]. ⇒ *Nu răspunde neîntrebat.* Reorganizarea sintactică se face prin anularea statutului predicativ al uneia dintre propoziții (de cele mai multe ori, a doua), reducând-o la parte de propoziție utilizată în structura rămasă: *Știam/*[1] *că este profesor de chimie/*[2]. ⇒ *Îl știam profesor de chimie.* Anumite modificări suferă și subiectul propoziției transformate. De obicei, acesta trece în poziția de complement direct înaintea verbului regent: *Văd/*[1] *că ea doarme/*[2]. ⇒ *O văd dormind.* Dacă subiectul propozițiilor supuse reorganizării sintactice este comun, acesta îşi păstrează funcția sintactică în enunțul reorganizat: *Ea a plecat.*; *Ea era supărată.* ⇒ *Ea a plecat supărată.*

Elementul predicativ suplimentar exprimă o stare, o caracteristică, o calitate a numelui la care se raportează, limitându-le la acțiunea verbului regent. Printre nuanțele semantice ale elementului predicativ suplimentar se numără: a) aprecierea (fizică, psihică, numerică, comparativă etc.): *Maria a intrat veselă.*; *Soluțiile le-am găsit puține.*; *Toți îl vedeau cam lingușitor.*; b) identificarea: *O bănuiau informatoarea directorului.*; *Ion era văzut drept consilier.*; c) categorizarea: *Îl știau trădător.*; *Vânzătoarea l-a făcut hoț pe Ion.*; *A plecat agronom la țară.*; d) posesivă: *Casa cea nouă o credeam a lui Ion.*; e) partitivă: *Îl știam de-al nostru.*; f) circumstanțială: *Mâncarea o vreau caldă, nu fierbinte.*; *Mulți au murit arși.*; *Rezultatele le așteptăm mâine.*

În funcție de specificul semantico-sintactic al verbului regent, elementul predicativ suplimentar poate fi a) obligatoriu sau b) facultativ. Elementul predicativ suplimentar obligatoriu este cerut de verbe de tipul: *a alege* (*L-au ales deputat.*); *a angaja* (*Au angajat-o redactor.*); *a boteza* (cu sensul de *a da un nume*) (*L-au botezat Irinel.*); *a desemna* (*L-au desemnat viceprim-ministru.*); *a intitula* (*Fondatorii au intitulat-o Astra.*); *a înscăuna* (*L-au*

înscăunat domn.); *a porecli* (*O porecleau Uituca.*); *a unge* (*L-au uns domn.*); *a zice* (*Îi ziceau Filozoful.*), precum şi de sintagmele: *a califica drept* (*Au calificat propunerea drept aberantă.*); *a lua drept* (*M-a luat drept alta.*); *a taxa de* (*L-au taxat de mincinos.*) etc.

În aceste contexte, elementul predicativ suplimentar nu poate fi omis, deoarece face parte din schema semantico-sintactică a verbului. Absența lui face enunțurile incomplete: **L-au ales.*; **L-au angajat.*; **L-au botezat.*; **L-au desemnat* etc.

În *Gramatica Academiei* (II, 2005), elementul predicativ suplimentar obligatoriu a fost numit complement predicativ al obiectului (CPO). Această funcție sintactică exprimă o caracteristică a obiectului direct sau indirect prin intermediul verbului.

Elementul predicativ suplimentar facultativ se poate construi cu majoritatea verbelor, cele mai frecvente fiind:

a) verbele de percepţie: *a auzi* (*Am auzit-o pe Maria cântând.*); *a simţi* (*O simt pe mama îngrijorată.*); *a vedea* (*Îl văd pe Ion mereu obosit.*);
b) verbele de apreciere: *a considera* (*Profesorul de logică îl consideră pe Ion deștept.*); *a aprecia* (*Îl apreciez ca bun.*); *a crede* (*O credeam plecată din oraș.*);
c) verbele dubitative: *a bănui* (*Polițiștii îl bănuiesc pe Ion drept criminal.*); *a suspecta* (*Toți îl suspectează ca trădător.*);
d) verbele de acceptare: (*O accept pe Maria ca prietenă.*); *a primi* (*Te primesc ca musafir în casa mea.*).

Verbele cu element predicativ suplimentar pot avea diferite forme gramaticale: *Profesorii o considerau lider.* (diateza activă); *Ea era considerată lider*. (diateza pasivă); *Ion vine/ a venit/ venise trist şi abătut.* (prezent, perfect compus, mai-mult-ca-perfect indicativ) etc.

Numele regent al elementului predicativ suplimentar poate avea diverse funcții sintactice, dintre care cele mai frecvente sunt: 1) subiect: *La marginea pădurii creștea falnic un stejar secular.* 2) complement direct: *Am lăsat-o pe Maria plângând.* 3) complement indirect: *M-am pomeni cu el bolnav.*

Elementul predicativ suplimentar exprimat printr-un adjectiv sau o altă parte de vorbire cu valoare adjectivală, se acordă cu numele regent în număr şi gen: *Ion mergea îngândurat.*; *Prietena mea a plecat supărată.*; *Oamenii au plecat revoltați.*; *Fetele citeau concentrate.* Elementul predicativ suplimentar nu se acordă cu numele regent în caz.

Exprimarea elementului predicativ suplimentar

Elementul predicativ suplimentar cunoaşte o gamă largă de mijloace de exprimare, deoarece, cu excepția părților de vorbire care nu pot avea funcții sintactice, toate celelalte pot îndeplini această funcție sintactică. Astfel, la nivel propozițional, elementul predicativ suplimentar poate fi exprimat prin:

1. substantiv comun la cazul nominativ care apare frecvent nearticulat: *Toți l-au dorit preşedinte.*; *Am ales-o primar.*; *Colegii l-au vrut şef.*; *A plecat copil şi s-a întors bărbat.*; *Ne-am despărțit amici.* Substantivul articulat nehotărât poate apărea în funcție de element predicativ suplimentar atunci

când acesta are o semnificație evaluatoare: *Toţi îl consideră un papă-lapte.*; *Îl credeam un înger.* Substantivul cu funcţie de element predicativ suplimentar apare articulat hotărât atunci când este însoțit de un determinant: *Se credea în sufletul lui răzbunătorul nedreptăţiţilor…* (L. Rebreanu). Poate apărea cu funcție de element predicativ suplimentar și un substantiv propriu: *Se crede Napoleon Bonaparte.*; *Se consideră un viitor Michelangelo.*

2. adjectiv propriu-zis: *O știam sănătoasă.*; *L-au crezut inteligent.*; *Am găsit-o bolnavă.*; *Mama a plecat bucuroasă.*; *Rochia și-a dorit-o verde.*; adjectiv participial: *L-am văzut dezamăgit.*; *L-am considerat devotat.* Adjectivul folosit cu rol de element predicativ suplimentar poate fi la un anumit grad de comparaţie sau poate fi însoţit de determinări: *Niciodată nu-l văzuse atât de hotărât.*; *Îl știam viclean de mama focului.*

3. pronume: personal (rar): *S-a prezentat drept tine la întâlnire.*; demonstrativ: *Satul l-am regăsit același.*; negativ: *Îl considerau un nimeni.*; relativ: *Nu este cine se crede.*; interogativ: *Cine te crezi?* etc.

4. numeral: *Au plecat tustrei în delegație.*; *Porția și-o dorea întotdeauna dublă.*; *Ana a ieșit primul pe municipiu.*

5. verb la un mod nepredicativ, mai frecvent la gerunziu sau la participiu: *Am văzut-o mergând spre casă.*; *El a intrat cântând.*; *O vedea mereu dansând.*; *A lăsat copilul dormind.*; *Au observat-o trăgând cu ochiul în caietul colegului.*; *O consideram pricepută.*; *Se simțea ofensat.*; *Se știa bine văzută de șefi.* sau, mai rar, la infinitiv sau supin: *L-au crezut a fi bun de director.*; *Îl știau de neînvins.*; *O astfel de comportare era considerată de neacceptat.*

6. adverb (rar): *L-au dorit pe fiul lor aici, alături de ei.*; *Îl știam altfel.*; *Și-au vrut casa înapoi.*; *El se consideră așa.*

7. interjecţie: *A lăsat-o paf.*; *Îl ştiau terchea-berchea.*; *L-am văzut vai și amar de el!*

Unele dintre părţile de vorbire cu funcţie de element predicativ suplimentar pot fi introduse prin prepoziţii. Sunt frecvente prepozițiile *ca*, *de* și *drept*: *L-a preferat pe Ion ca prieten.*; *L-au evaluat ca cel mai bun elev la matematică.*; *A prezentat-o ca soție.*; *L-au admis ca student la două facultăți.*; *L-au acceptat drept ginere.*; *L-au luat drept altul.*; Prepozițiile *ca şi drept* sunt sinonime când elementul predicativ suplimentar este obligatoriu: *L-au ales ca președinte/ drept președinte*. Cu ajutorul acestor prepoziţii pot fi introduse şi adjectivele cu funcţie de element predicativ suplimentar: *Această lege este recunoscută ca/ drept universală*. Prepoziţia *de* este caracteristică, mai ales, pentru limbajul colocvial: *Toată lumea o știe de leneșă.* În limba literară prepoziția *de* se atestă doar în locuțiunile folosite cu această funcţie: *Hainele le-a luat de gata.*

Elementul predicativ suplimentar se construiește şi cu alte prepoziţii: *fără*, *la*, *cu*, *în*, *lângă*, *din*, *de la etc.*: *O credea la școală/ cu bunica/ în bucătărie/ lângă părinți/ din Chișinău/ de la țară.*

Substantivele cu funcţie de element predicativ suplimentar pot fi introduse şi prin locuțiuni prepoziţionale. Dintre acestea cele mai frecvente sunt: *în*

calitate de, *în chip de*: *L-au prezentat în calitate de martor.*; *Și-o imagina în chip de înger.*

Substantivul introdus prin prepoziţie este, de obicei, nearticulat. Uneori apare articulat nehotărât: *A prezentat-o ca pe o studentă bună.*; *L-a luat drept un hoț calificat.*; *Profesorul vorbea ca un orator.*

Substantivul cu funcție de element predicativ suplimentar este, de cele mai multe ori, în acuzativ. Dacă se construiește cu prepoziții care cer cazul genitiv, substantivul în funcție de element predicativ suplimentar stă în genitiv: *O știam împotriva proiectului.*; *Îl consideram deasupra prejudecăților.*

Topica şi punctuația elementului predicativ suplimentar

Locul elementului predicativ suplimentar este după verbul regent: *A venit primul la întâlnire.* Poate sta şi după diverşi determinanți ai verbului regent: *A venit la întâlnire primul.* Uneori, din motive sintactice, elementul predictiv suplimentar poate fi așezat înaintea verbului regent: *Ce atotștiutor te crezi!* sau înaintea substantivului: *Bucuroasă*, *bunica își îmbrățișa nepoții.* În acest caz, adjectivul trebuie să fie nearticulat pentru a îndeplini funcția de element predicativ suplimentar.

Elementul predicativ suplimentar, de regulă, nu se separă de regentul său: *Pășeam îngândurat către şcoală*. (M. Eliade). Există, totuşi, cazuri când acesta se izolează prin virgulă: *Bunica*, *bucuroasă*, *își îmbrățișa nepoții.*; *În două săptămâni va putea părăsi spitalul*, *vindecat*. (V. Eftimiu).

Propoziţia subordonată predicativă suplimentară

Este propoziţia subordonată care îndeplineşte funcţia de element predicativ suplimentar, determinând un verb din regentă: *L-am văzut/*[1] *cum a sărit în apă/*[2]. Predicativa suplimentară exprimă o acţiune simultană sau posterioară acţiunii exprimate de verbul predicat din regentă: *Îl simţeam/*[1] *că minte/*[2].; *Vestea l-a făcut/*[1] *să sară în sus de bucurie/*[2].

Elementele regente. Se consideră că practic orice verb ar putea să apară în calitate de termen regent pentru o propoziţie predicativă suplimentară. Totuşi, există unele verbe care admit frecvent o subordonată predicativă suplimentară. Dintre acestea menţionăm următoarele: a) verbele de percepţie (*a auzi*, *a simţi*, *a vedea*): *Şi focul s-aud/*[1] *cum trosneşte/*[2]. (G. Bacovia); b) verbele de cunoaştere (*a şti*, *a cunoaşte*, *a recunoaşte*): *Colegii îl ştiu/*[1] *că este un bun familist/*[2].; c) verbele de apreciere (*a considera*, *a socoti*, *a crede*, *a caracteriza*, *a analiza*, *a aprecia*): *Îl cred/*[1] *că e om cinstit/*[2].; d) verbele dubitative (*a bănui*, *a presupune*, *a suspecta*): *Îl suspectează/*[1] *că ar fi falsificat datele/*[2]. etc.

Elementele de relaţie. Predicativa suplimentară poate fi legată de termenul regent prin următoarele elemente de relaţie subordonatoare:

a) conjuncţii subordonatoare: *că*, *să*, *ca* (…) *să*, *dacă*: *Îl ştiu/*[1] *că este foarte muncitor/*[2].

b) pronume sau adjective relative: *care*, *cine*, *ce*, *cel ce*, *cât*: *Îl ştiu/*[1] *cine este/*[2].; *Aţi rămas/*[1] *ce-aţi fost de atâtea mii de ani/*[2]. (M. Eliade); *Faptele noastre ne fac/*[1] *ceea ce suntem/*[2].

c) adverbe relative precedate sau nu de prepoziţii: *unde*, *când*, *cum*, *cât*: *Se văd casele/*[1] *cum sunt luate de ape/*[2].

Clasificarea. În funcţie de elementele de relaţie, predicativele suplimentare pot fi de doua feluri: a) conjuncţionale (sunt introduse prin conjuncţii subordonatoare): *Îl ştiu/*[1] *că-i om bogat/*[2]. şi b) relative (sunt introduse prin pronume sau prin adverbe relative): *Toţi îl știu/*[1] *ce fel de om este/*[2].

Contragerea şi expansiunea. Elementul predicativ suplimentar se dezvoltă în propoziţie predicativă suplimentară, iar propoziţia predicativă suplimentară se contrage în element predicativ suplimentar: *A rămas/*[1] *cum a fost/*[2]. ⇒ *A rămas neschimbată.*

Topica şi punctuaţia. Subordonata predicativă suplimentară stă, de obicei, după propoziţia regentă şi doar în cazuri rare poate preceda regenta: *Aşa cum se găsea/*[1] *a plecat împreună cu ceilalţi/*[2]. Predicativa suplimentară nu se desparte de obicei prin virgulă de regenta ei: *Privea pieziş şi cu ură pe om/*[1] *cum se duce/*[2]. (M. Sadoveanu).

Atributul

Este partea secundară de propoziție care caracterizează, specifică, identifică, explică sau precizează elementul regent reprezentat de o parte de vorbire din clasa numelui. Este singura parte de propoziție dependentă de substantiv sau de substitutele acestuia.

Regentul atributului poate fi:

a) un substantiv: *Cartea nouă este interesantă.*; *Trandafirii tăi au înflorit în glastră.*; *Copacul de acolo este un cireş.*

b) un pronume: *Aceștia obraznici sunt din clasa a noua.*; *Ea cea timidă a luat o notă bună.*

c) un numeral: *A treia din stânga este sora mea.*; *Un sfert de oră a durat interviul.*

Atributul răspunde la una din următoarele întrebări puse cuvântului regent: *care?* (*soare matinal*, *pisică blândă*); *ce fel de?* (*lemn de salcâm*, *flori de câmp*, *sticlă de plastic*); *cât?*, *câți?*, *câtă?*, *câte?* (*douăzeci de elevi*, *trei banane*, *puțină răbdare*, *mult lapte*); *al câtelea?*, *a câta?* (*al nouălea val*, *a treia încercare*); *al/ a/ ai/ ale cui?* (*caietul elevului*, *rochia mamei*, *petalele florilor*).

Atributul se recunoaşte uşor după întrebări şi după termenul regent împreună cu care formează o sintagmă.

Exprimarea atributului

În propoziție, atributul poate fi exprimat prin:

1. adjectiv: propriu-zis: *ape limpezi*, *câmpii verzi*, *cer albastru*, *lumină lină*, *ochi albaștri*; participial: *pagini scrise*, *ochi plânși*, *carne prăjită*, *copaci*

tăiați; gerunzial: *lebădă murindă*, *rană sângerândă*, *mână tremurândă*; pronominal: *copilul acesta*, *celălalt mal*, *altă opinie*; sau prin locuțiune adjectivală: *om de seamă.*

2. substantiv sau locuţiune substantivală la cazurile:

N. *profesorul Petrescu*, *orașul Chișinău*;

G. *filele cărții*, *fratele bunicului*, *ochii copilului*, *ecoul aducerilor aminte*;

D. *înmânarea de diplome absolvenților*;

A. *flori de câmp*, *un noian de gânduri*, *dovadă de încredere.*

3. pronume: *părerea lor*, *casa mea*, *unul ca el*;

4. numeral: cardinal: *trei case*, *două mii de lei*, *bancnote de o mie*; ordinal: *primul venit*, *ultimul vagon*;

5. verb la un mod nepredicativ: *dorința de a învăța*, *setea de a cunoaște*;

6. adverb: *casa de acolo*, *ziua de azi*, *peisajul de aici*;

7. interjecţie: *halal viață! Uite atitudine!*

Clasificarea atributelor

Atributele pot fi clasificate în funcţie de mai multe criterii: 1) după partea de vorbire prin care se exprimă; 2) după structură; 3) după gradul de dependență față de regent; 4) din punct de vedere semantic.

I. După partea de vorbire prin care se exprimă, se delimitează: atribute adjectivale, atribute substantivale, atribute pronominale, atribute numerale, atribute verbale, atribute adverbiale şi atribute interjecţionale.

Atributul adjectival se exprimă prin adjective propriu-zise sau provenite din alte clase gramaticale, care au un comportament adjectival:

– adjectiv propriu-zis la toate gradele de comparație, cu o frecvență foarte mare, inclusiv: adjective variabile *un prieten fidel*, *un prieten foarte fidel*, *cel mai fidel prieten*, *o fată deșteaptă*, *o fată foarte deșteaptă*, *cea mai deșteaptă fată*; adjective invariabile: *rochie mov*, *copertă gri*;

– locuţiune adjectivală: *om de seamă/ de treabă/ cu judecată/ cu stare*, *bărbat în toată firea*;

– adjectiv provenit din verb la participiu: *copaci tăiați*, *lapte fiert*, *alimente consumate*, *scrisoare pierdută*, *bătrâni ajutați de voluntari*, *instalator priceput*;

– adjectiv provenit din verb la gerunziu: *lebădă murindă*, *supă aburindă*, *ordine crescândă*, *femeie suferindă*, *coșuri fumegânde*, *răni sângerânde*, *gene tremurânde*;

– adjectiv pronominal: de întărire: *mama însăși*, *profesorul însuși*, *studenții înșiși*; posesiv: *cartea mea*, *prietena mea*, *hainele mele*, *profesorii noștri*, *casele noastre*; demonstrativ: *cartea aceasta*, *strada aceea*, *mașina cealaltă*, *malul celălalt*, *băieții aceștia*; relativ-interogativ: *care băiat?*; nehotărât: *câteva cărți*, *unele decizii*; *fiecare copil*; negativ: *niciun student*, *nicio lecție*, *niciun indiciu*;

– adjectiv provenit din adverb: *haine gata*, *bărbat bine*, *câini bărbați*;

– adjectiv provenit din numeral: *trei prieteni*, *primul pas*, *a doua atenționare*, *ambii prieteni*, *efort înzecit.*

Atributul substantival se împarte în următoarele subclase: atribut substantival genitival, atribut substantival prepozițional, atribut substantival în dativ și atribut substantival în nominativ.

1. Atributul substantival genitival se exprimă prin substantiv în genitiv: *cartea elevului*, *o carte a elevului*, *florile teiului*; sau prin construcţii analitice sinonime cu genitivul: sunt constituite din substantive nearticulate, precedate de numerale sau adjective cu sens de plural (*diferit*, *numeros*/ *mulţi*, *destui*, *puţini*): *părerea a numeroşi*/ *a doi*/ *a câţiva*/ *a mulţi profesori*, *lucrările a cinci dintre ei*, *ajutorul a doi prieteni.*

2. Atributul substantival prepoziţional se exprimă prin:

– substantiv sau numeral, pronume cu valoare substantivală însoțit de o prepoziție sau de o locuțiune prepozițională care cere un anumit caz. Cele mai frecvente sunt prepozițiile și locuțiunile prepoziționale care cer cazul acuzativ: *caiet de desen*, *rochie de voal*, *carte cu povești*, *casă cu etaj*, *alimente fără pesticide*, *raport despre activitatea științifică*, *ochelari pentru citit*, *respectul față de părinți*;

– substantiv însoțit de o prepoziție care cere cazul genitiv: *zbor deasupra norilor*, *înot împotriva curentului*, *lupta contra corupției*, *teiul din faţa casei*, *grădina din fața școlii*;

– substantiv însoțit de o prepoziție care cere cazul dativ: *reușită grație efortului depus*, *întâlnire conform înțelegerii*, *realizarea lucrării conform planului*.

3. Atributul substantival în dativ se exprimă prin substantiv la cazul dativ cu sau fără prepoziție. Acest tip de atribut determină: 1) substantive nearticulate (termeni de rudenie, de cele mai multe ori): *El este frate Mariei și cumnat lui Ion. Alexei Mateevici*, *preot deșteptării noastre.* etc. 2) substantive articulate enclitic, provenite de la verbe și urmate de un atribut nearticulat care stă înaintea substantivului în dativ: *acordarea de ajutoare sinistraților*, *înmânarea de premii învingătorilor.*

4. Atributul substantival în nominativ se exprimă prin substantiv în nominativ care determină un substantiv comun articulat hotărât: *orașul Chișinău*, *ora șapte*, *doctorul Nicolaescu*, *fluviul Sena* etc.

Atributul pronominal este, la fel ca şi cel substantival, de mai multe feluri: atribut pronominal genitival, atribut pronominal în acuzativ și atribut pronominal în dativ.

Atributul pronominal genitival se exprimă prin pronume de diferite tipuri în cazul genitiv cu sau fără prepoziții: personal (*talentul ei*, *părerea lui*/ *ei*); posesiv (*răspunsul alor tăi*, *opinia alor noştri*/ *voştri*/ *săi*); demonstrativ (*părerea acestuia*, *problemele acestora*); nehotărât (*părerea fiecăruia*); negativ (*părerea niciunuia*). Poate fi exprimat şi prin forme neaccentuate ale pronumelui personal, precedat de o locuţiune prepoziţională (*pădurea din faţa-i*, *de jur împrejuru-mi*).

Atributul pronominal în acuzativ se exprimă prin pronume de diferite tipuri, precedate de prepoziții, și anume: pronume personal (*atitudinea față de noi*, *gândul la tine*, *părerea despre el*, *flori pentru ea*, *unul dintre ei*, *un om ca*

dânsul); pronume reflexiv (*lauda de sine*); pronume demonstrativ (*câţiva dintre aceia*); pronume posesiv (*caietul meu*, *casa ta*, *părinții noștri*); pronume de politețe (*părerea dumneavoastră*); pronume nehotărât (*grija de fiecare*).

Atributul pronominal în dativ (numit şi dativ posesiv) are sens de posesie. Se exprimă prin forme neaccentuate ale pronumelui personal în dativ fără prepoziție (*sufletu-mi trist*, *fața-i palidă*, *ochi-ți plânși*, *fapta-ți măreață*) sau prin formele accentuate ale pronumelui personal, precedate de o prepoziție care cere cazul dativ (*reușită datorită vouă*/ *grație alor noștri*).

Atributul numeral se exprimă prin: numeral cardinal (*cinci cărți*, *șapte zile*, *nouă planete*); numeral ordinal (*rândul al doilea*, *raftul al patrulea*, *prima întâlnire*); numeral colectiv (*amândouă prietenele*, *tustrei colegii*, *lucrările ambilor elevi*, *responsabilitatea amândurora*); numeral multiplicativ (*efort întreit*, *răsplată înzecită*); numeral distributiv (*rânduri a câte doi studenți*, *coloane a câte zece manifestanți*); numeral fracţionar (*valoarea a două pătrimi*); numeral adverbial (*repetarea de trei ori a poeziei*, *reducerea de două ori a impozitului*).

Atributul verbal se exprimă prin verbe sau locuțiuni verbale la un mod nepredicativ:

– la infinitiv, însoţit de prepoziţiile *de*, *fără* sau *pentru*: *posibilitatea de a gândi liber*, *dorința de a fi sănătos*, *obișnuința de a întârzia*, *operație fără a face incizie*, *abilitate pentru a citi rapid*. Uneori, acest fel de atribut poate fi exprimat şi prin locuțiuni verbale cu verbul la infinitiv: *plăcerea de a-și aduce aminte de copilărie*, *obiceiul de a-ți da cu părerea*;

– la gerunziu (fără prepoziții): *copil plângând*, *cocoși cântând*, *câini lătrând*, *frunze căzând*, *stele licărind*;

– la participiu: *geamuri înghețate*, *tablouri pictate*, *cărți scrise*;

– la supin, însoțit de prepoziția *de*: *apă de băut*, *praf de spălat*, *mașină de cusut*, *dispozitiv de numărat banii*, *timp de odihnit*, *utilaj de nivelat terenul*.

Atributul adverbial se exprimă prin adverb, precedat ori nu de prepoziție (*de*, *pe*, *în*), sau prin locuțiune adverbială: *evenimentul de azi*, *întâlnirea de mâine*, *clădirea de acolo*; *zgomotul de afară*, *mersul pe jos*, *privitul în sus*, *sosirea aici*, *trezirea devreme*.

Atributul interjecţional se exprimă prin interjecții: *O mâncare mmmm!*; *Bravo fată!*; *Halal răspuns!*

II. După structură se deosebesc**:**

a) atribute simple, constituite dintr-o singură parte de vorbire autosemantică: *zi frumoasă*, *carte interesantă*, *plecarea trenurilor*, *sfârșitul semestrului*;

b) atribute multiple, constituite din mai multe părți de vorbire autosemantice, legate prin coordonare: *om integru*, *generos și respectuos*, *amestec de tristețe și de nostalgie*, *plăcerea de a călători și de a fotografia locuri inedite*;

c) atribute dezvoltate, construite după tipare diferite:

– un substantiv și un adjectiv posesiv: *casa fratelui meu*, *obiceiurile prietenului său*, *opiniile șefului nostru*;

– un substantiv comun și unul propriu, nume de persoană: *comportamentul profesorului Ionescu*, *plecarea unchiului Vasile*, *povestirile lui nenea Gheorghe*, *întâlnirile cu badea Ion*;

– un numeral cardinal și un substantiv, precedat de prepoziția *de*: *un sac de cincizeci de kg*, *distanță de mii de metri*.

III. După gradul de dependenţă faţă de regent se delimitează:

1. atribute izolate; au o slabă legătură cu regentul. Ele pot fi omise fără a fi prejudiciat conținutul enunțului. De aceea prezența lor în propoziție este facultativă. *Mama*, *veselă*, *m-a felicitat cu ocazia absolvirii facultății.* În scris, ele se separă prin virgulă, iar în vorbirea orală, prin intonație specifică. Atributele izolate au diverse nuanțe circumstanțiale:

– de timp: *Ajuns la bătrânețe*, *omul devine neputincios*.; *Rămasă singură*, *fetița a adormit*;

– de cauză: *Mirat de purtarea copilului*, *profesorul tăcu*.; *Supărată*, *mama ieși din casă*.; *Dezbrăcat*, *copilul răci*;

– de concesie: *Și machiată*, *femeia își trăda vârsta*.; *Si cu defecte fizice*, *tânărul era simpatic*;

– de condiție: *Sănătos*, *omul le face pe toate*.; *Spălate bine*, *aceste haine pot fi purtate*;

2. atribute neizolate au o legătură strânsă cu regentul și un rol esențial în comunicare. Ele nu pot fi omise fără a prejudicia conținutul propoziției. Prezența lor în propoziție este obligatorie, fiind absolut necesare pentru determinarea regentului. Fără aceste determinări, regentul nu-și justifică semantic poziția. Atributele neizolate nu pot fi separate de cuvântul pe care îl determină: *fată cu ochi albaștri*, *femeie cu picioare frumoase*, *om de talie mijlocie*, *ziua aceea.* Această obligativitate este evidentă, conform opiniei Mioarei Avram, mai ales atunci când regentul este exprimat printr-un substantiv de origine verbală, provenit dintr-un verb insuficient semantic: *acordarea de ajutoare*, *distribuirea pachetelor* etc.

Pot fi neizolate și unele atribute facultative care aduc informații suplimentare referitoare la cuvântul regent suficient din punct de vedere semantic: *copac verde*, *înflorit*, *casă înaltă*, *rochie de mătase.* Atributele neizolate se deosebesc după nuanța semantică pe care o exprimă.

IV. Din punct de vedere semantic, atributele se clasifică în:

– atribute calificative (izolate sau neizolate); acestea indică: o trăsătură calitativă intrinsecă (formă, culoare, dimensiune, conţinut etc.): *masă ovală*, *covor roșu*, *material plastic*, *flori proaspete*; o trăsătură extrinsecă (efect, destinaţie etc.): *mașină de cusut*, *apă de băut*; un indice cantitativ: *doi pași*, *trei zile*, *zece ani*; o apreciere subiectivă a vorbitorului: *copilă suavă*, *cunoștințe temeinice*, *vin bun*;

– atribute de identificare; evidențiază o trăsătură distinctivă a obiectului desemnat de termenul regent, individualizându-l și deosebindu-l de celelalte obiecte din aceeași sferă semantică: *aceeași menire*, *izvorul adevărului*, *forța dreptății*;

– atribute de clasificare; indică apartenența obiectului desemnat de regent la o anumită clasă: *boală cronică*, *cercetări arheologice*, *cultură orientală.*

– atribute de complinire; fixează limita exterioară a desfăşurării unei acțiunii. Însoțesc un substantiv de proveniență verbală: *dispariția dinozaurilor*, *studiul morfologiei*, *aruncarea discului*, *ridicare a mâinii.*

– atribute descriptive; descriu obiectul desemnat de termenul regent: *pisică neagră*, *casă nouă*, *copil deștept*;

Mioara Avram identifica următoarele valori semantice specifice atributului: agentul unei acțiuni (*grevă studențească*); autorul unei opere (poezia *lui Blaga*); obiectul acțiunii (*culesul merelor*, *dorul de casă*); scopul acțiunii (*plasă de pescuit*); materia (*tavă de argint*); comparația (*fată ca o floare*); conținutul (*sticlă cu apă*); calitatea (*teorie celebră*, *treabă de doi lei*); cantitatea (*vorbă multă*); timpul (*plimbarea de dimineață*); locul (*oamenii de aici*); originea (*cetățean american*); partitivul (*unul dintre ei*); termenul calificat (*o minune de fată*); termenul comparat (*umezeala camerei*); superlativul (*un vin de nota zece*); relația (*un coleg de serviciu*).

Acordul atributului cu termenul regent

Conform normelor limbii literare, atributele exprimate prin părţi de vorbire flexibile se acordă în gen, număr și caz cu termenul regent: *caietul unui student bun*/ *studentului bun*; *caietele unor studenți buni*/ *studenților buni*; *caietul unei studente bune*/ *studentei bune*; *caietele unor studente bune*/ *studentelor bune*; *notele fiului nostru*/ *fiicei noastre.*

Dacă atributul se raportează la doi sau mai mulți termeni regenți, e necesar să fie respectate următoarele reguli:

1. când termenii regenți sunt nume de ființe, atunci forma de masculin a atributului are prioritate față de feminin și neutru: *un motan și o pisică blânzi*, *fete și băieți inteligenți*;

2. când termenii regenți sunt nume de lucruri, atunci acordul depinde de genul și numărul substantivelor determinate:

– neutru sg./pl. și feminin sg./pl. – atributul va avea formă de feminin/ neutru plural: *un troleibuz și o mașină confortabile*; *niște troleibuze și o mașină confortabile*; *un troleibuz și niște mașini confortabile*; *niște troleibuze și niște mașini confortabile*;

– masculin sg./pl. și feminin sg./pl. – atributul va avea formă de feminin plural: *un copac și o casă înalte*; *niște copaci și niște case înalte.* Este admis și acordul prin atracție (cu cel mai apropiat termen): *niște case și niște copaci înalți*; *niște copaci și niște case înalte*;

– masculin sg. și neutru sg. – atributul va avea forma de feminin plural: *un pantof şi un fular rupte*;

– masculin sg. și neutru pl. – atributul va avea forma de feminin plural: *un pantof şi nişte fulare rupte*;

– masculin pl. și neutru sg. – atributul va avea forma de masculin plural: *nişte pantofi şi un fular rupţi*;

– neutru sg. și masculin pl. – atributul va avea forma de masculin plural: *un fular şi nişte pantofi rupţi*. Când ambele substantive sunt la plural, se admite și acordul prin atracție: *nişte pantofi şi nişte fulare rupte*; *nişte fulare şi nişte pantofi rupţi.*

În situația atributelor izolate, acordul în caz cu termenul regent este opțional: *intensificarea acestei lupte*, *duse* sau *dusă în comun de toate organismele interesate*… (Mioara Avram).

Topica

Atributul stă, de regulă, după regent. Există și câteva restricții:

1. Stau întotdeauna înaintea termenului regent atributele exprimate prin: numeral (*ambii prieteni*/ *amândoi prietenii*, *tustrei prietenii*); adjectiv invariabil (*fiecare*/ *așa*/ *asemenea student*); adjective pronominale interogative (*ce*/ *care student?*, *câți studenți*?); adjectiv pronominal nehotărât și negativ (*unii oameni*, *niciun student*); unele interjecții (*halal viață! bravo băiat*!).

2. Stau întotdeauna după termenul regent atributele exprimate prin: adjectiv invariabil, nume de culori (*bluză maro*, *culoare bleumarin*, *cer gri*); pronume în cazul genitiv (*casa alor mei*, *contribuția fiecăruia*, *mașinile acestora*); pronume în cazul dativ (dativul posesiv) (*ochi-ți plânşi*, *privirea-i inocentă*); verb la un mod nepredicativ (*plăcerea de a citi*, *haină de purtat*, *soldați defilând*).

Punctuația

Există câteva reguli simple:

1. Nu se despart de termenul regent atributele neizolate: *Câţiva nori fumurii pluteau leneşi deasupra muntelui*. (G. Călinescu). Ele stau, de obicei, pe lângă cuvântul determinat și identifică obiectul exprimat de acesta (*ziua de mâine*, *anul acesta*) sau exprimă cantitatea obiectelor (*câteva ore*, *mulți oameni*, *doi profesori*).

2. Se despart prin virgulă (în scris) și prin intonație (în vorbirea orală) atributele izolate, care au un rol explicativ: *Părul*, *răvăşit*, *îi cădea pe jumătate pe frunte*. (F. Neagu). De cele mai multe ori, sunt în situația de a fi izolate atributele care determină un pronume personal (*Ei*, *copiii mei*, *locuiesc în Franța.*) sau un nume propriu (*Ion*, *fiul nostru*, *este medic.*)

3. Se despart obligatoriu prin virgule atributele multiple: *Veneau nopţi lungi*, *nesfârşite*. (E. Barbu).

Apoziția

Apoziția reprezintă un element sintactic incident, relativ independent, care precizează și explică partea de propoziție, ce apare ca termen-bază al relației apozitive: *Ioana*, *studentă în anul întâi*, *a fost premiată.* Dată fiind identitatea referențială a apoziției cu baza, raportul dintre apoziție și bază este de echivalență și se concretizează în reluarea, nuanțarea și explicitarea de către apoziție, dintr-o altă perspectivă, a referentului desemnat de termenul-bază. Important este de reținut că apoziția nu este în raport de subordonare sau de coordonare cu termenul-bază reluat. Ea este legată de acesta doar în plan semantic.

Apoziția nu reprezintă o funcție sintactică propriu-zisă, ea constituie un element cu rol de specificare, de identificare, de concretizare informativă.

Se deosebește de atribut, în primul rând, prin faptul că nu determină, ci explică secvența care apare drept bază, stabilind cu aceasta o relație de

echivalență, nu de subordonare. În al doilea rând, baza explicată nu este exprimată numai printr-un substantiv sau substitut al acestuia, ca în cazul atributului, ci poate fi exprimată și printr-un adverb, printr-un verb, printr-un adjectiv etc. având diferite funcții sintactice. Astfel, apoziția poate explicita un subiect (*Noi*, *părinții*, *îi ajutăm pe copiii noștri*.); nume predictiv (*Ion a devenit medic*, *o profesie nobilă.*); atribut (*Comportamentul directorului*, *al dlui Ionescu*, *a fost impecabil.*); complement direct (*L-am văzut pe Ion*, *colegul meu de facultate.*); complement indirect (*I-am trimis lui Ion*, *colegului meu de facultate*, *o scrisoare*.); complement circumstanțial de timp (*Mâine*, *duminică*, *plecăm la mare.*); complement circumstanțial de scop (*Pentru a reuși*, *adică pentru a realiza obiectivul propus*, *trebuie să muncim mult.*).

Apoziția nu poate fi recunoscută prin întrebări ca celelalte părți de propoziție. Ea se recunoaște pe baza contextului, a intonației, a semnelor de punctuație și a unor mărci lexicale, precum: *adică*, (*și*) *anume* (cele mai frecvente), *alias*, *respectiv*, *mai exact*, *chiar*, *tocmai*, *numai*, *tot* etc., plasate opțional înaintea construcției respective.

Exprimarea apoziției

Apoziția are un inventar variat de mijloace de exprimare. Ea poate fi exprimată prin orice parte de vorbire în cadrul propoziției.

În cadrul propoziției, cele mai frecvente mijloace de exprimare sunt:

– substantive comune sau proprii în toate cazurile: nominativ (*Principalul râu din Moldova*, *Nistru*, *izvorăște din Carpați.*); genitiv (*Maşina tânărului*, *a lui Mihai*, *e acum la reparaţie*.); dativ (*I-am adus Laurei*, *nepoatei mele*, *niște mere*.); acuzativ (*L-am văzut pe Petru*, *pe colegul meu*, *la teatru*.; *Petrecerea era în parc*, *în aer liber.*); vocativ (*Ioane*, *vecine*, *ești acasă*?);

– pronume personale și demonstrative la diferite cazuri: *Economiștii*, *ei*, *trebuie să asigure bunăstarea populației*.; *Copiilor*, *lor*, *dați-le tot ce e mai bun*.; *Al copiilor*, *al lor*, *este viitorul*.; *Casa noastră*, *aceasta*, *are un design modern.*

– adjective: *Părinții*, *sărmanii*, *au dus tot greul*.; *Am rămas perplecși*, (*adică*) *stupefiați*, *de ce am văzut.*

– numerale cardinale și ordinale: *Ion și Vasile*, (*adică*) *doi din grupă*, *sunt studenți buni*.; *Ion și Vasile*, *ambii*, *sunt studenți buni.*

– verbe la un mod nepredicativ: *A te lamenta*, (*adică*) *a te plânge mereu*, *nu înseamnă a rezolva ceva.*

– adverbe de diferite tipuri: *În casa părintească*, *acolo*, *mă simt bine*.; *Mâine*, *atunci*, *se vor anunța rezultatele*.; *Ca de plumb*, *grele*, *îmi erau pleoapele.*

Clasificarea apoziției

Apoziția poate fi clasificată după valoarea morfologică a termenului-bază, după structură și după valoarea morfologică a părții de vorbire prin care se exprimă.

I. După valoarea morfologică a termenului-bază, se delimitează apoziția atributivă care precizează un substantiv și substitutele acestuia: *Ion*/ *acela*/ *primul*, *directorul institutului*, *a fost demis.* și apoziție neatributivă care se raportează la un termen-bază exprimat prin verb, adverb sau prin propoziție: *cioplind în piatră*, *adică sculptând*; *acolo*, *și anume la școală*; *a învățat să fie respectuos*, *adică să nu judece pe nimeni.*

II. După structură, se delimitează apoziția simplă, apoziția dezvoltată și apoziția multiplă.

– Apoziția simplă este exprimată printr-o singură parte de vorbire autosemantică: *Fiul lor cel mare*, *Ion*, *este inginer.*

– Apoziția dezvoltată este constituită dintr-o apoziție simplă, însoțită de diverși determinanți care specifică sau parafrazează conținutul bazei: *Fiul lor cel mare*, *inginer talentat*, *locuiește în Franța.*; *Directorul instituției*, *un fizician recunoscut pe plan mondial*, *a făcut multe descoperiri științifice.*

– Apoziția multiplă se constituie din cel puțin două apoziții simple legate prin coordonare: *Câțiva colegi*, *mai exact Ion*, *Radu și Mihai*, *pleacă la studii în străinătate.*

III. După valoarea părții de vorbire prin care se exprimă, există:

1. apoziții substantivale, exprimate prin substantive comune sau proprii: *Moș Vasile*, *paznicul școlii*, *a alertat poliția.* Apozițiile substantivale sunt de două feluri, neacordate și acordate. Apozițiile substantivale neacordate au formă cazuală de nominativ, indiferent de cazul termenului-bază: *Ion*, *prietenul meu*, *este plecat în străinătate.*; *L-am văzut pe Ion*, *prietenul meu.*; *I-am împrumutat bani lui Ion*, *prietenul meu.*; *Banii sunt ai lui Ion*, *prietenul meu.* Apoziția în nominativ se consideră apoziție „reală”, conformă normelor limbii literare.

Apozițiile substantivale acordate iau forma cazuală a termenului-bază: *Banii sunt ai lui Ion*, *ai prietenului meu* (genitiv).; *I-am împrumutat bani lui Ion*, *prietenului meu* (*dativ*).; *L-am văzut pe Ion*, *pe prietenul meu.* (acuzativ).; *Ioane*, *prietene*, *ajută-mă* (vocativ). Apoziția acordată se atestă mai frecvent în limba veche și în variantele neliterare ale limbii române.

2. apoziții adjectivale, exprimate pin adjective: *Am mâncat prune moi*, *răscoapte*.

3. apoziții pronominale, exprimate prin pronume: *noi doi*, *tu și eu*.

4. apoziții numerale, exprimate prin numerale: *voi*, *cei doi*.

5. apoziții verbale, exprimate prin verbe la un mod nepredicativ: *Se auzea strigând*, *adică cerând ajutor*.

6. apoziții adverbiale, exprimate prin adverbe: *La Roma*, *acolo*, *vreau să merg.*

Topica și punctuația

Apoziţia stă, de obicei, după cuvântul pe care îl explică: *Dar eu*, *sărmană văduvă*, *ce să fac*? (L. Rebreanu).

Folosirea semnelor de punctuație depinde de tipul de apoziție. Astfel, apoziția explicativă, considerată apoziție propriu-zisă, reală, se izolează întotdeauna de termenul bază: *Capitala Moldovei*, *Chișinău*, *este un oraș verde*. Apoziţiile care au ca termen determinat un pronume personal sau un nume propriu şi apoziția dezvoltată se separă întotdeauna de termenul-bază prin virgule: *Dar cea mai mare nedumerire rămase hotărârea gazdei de a ni se destăinui nouă*, *doi străini*. (V. Voiculescu); *Cu noi şedea şi moş Bodrângă*, *un moşneag fără căpătâi*, *însă de tot hazul*. (I. Creangă); *Ion*, *un elev de o inteligență sclipitoare*, *a fost premiat*. În acelaşi timp, apoziția determinativă, considerată o apoziție falsă, apropiată de atribut, nu se izolează prin virgulă de termenul-bază: *Orașul Chișinău este verde.*

Propoziţia subordonată atributivă

Este subordonata care îndeplineşte la nivelul frazei funcţia sintactică de atribut determinând un nume (substantiv sau substitut al acestuia) din propoziţia regentă: *Era odată o capră*/[1] *care avea trei iezi*/[2]. (I. Creangă). În ce priveşte conţinutul său, subordonata dată exprimă o caracteristică atribuită unei fiinţe sau unui lucru desemnat printr-un substantiv sau indicat printr-un pronume sau numeral cu valoare substantivală: *Nu tulbura fântâna*/[1] *care ţi-a potolit setea*/[2]. (Folclor); *Nimic*/[1] *din ce-i omenesc*/[2] *nu-mi este străin*/[1].

Subordonata atributivă răspunde la întrebările atributului: *care?*, *ce fel de?*, *al* (*a*, *ai*, *ale*) *cui?*, *câţi?*, *câte?* puse elementului din regentă pe care îl determină: *Nu şi-a primit banii*/[1] *ce i se cuvin*/[2]. (*care bani?*).

Elemente regente. Atributiva are ca termen regent un substantiv: *Violeta este o floare*/[1] *care simbolizează modestia*/[2].; un pronume: *Atunci am îngălbenit de spaimă şi eu*/[1], *care împingeam deseori jocul până a mă distra cu moartea*/[2]. (V. Voiculescu); *Prima noastră impresie e ceva*/[1] *ce seamănă cu groaza*/[2]. (Camil Petrescu); un numeral: *Şi nu sunt eu primul*/[1] *care iubeşte viaţa cu disperare*/[2]. (O. Paler).

Elemente de relaţie. Subordonata atributivă poate fi legată de termenul regent cu ajutorul următoarelor elemente de relaţie subordonatoare:

a. Pronume relative: *care*, *cine* (în forma de G.), *ce*, *cel ce*, *cât*: *Omul*/[1] *care ştie carte*/[2] *de toate are parte*/[1]. (Folclor); *Într-o zi Andrei pierduse un proces*/[1], *a cărui dreptate era vădită tuturor*/[2]. (I. Al. Brătescu-Voineşti); *Acesta e gândul*/[1] *ce-mi alina inima*/[2].; *Facem atâta mâncare*/[1] *câtă ne trebuie*/[2].

b. Pronume nehotărâte: *oricare*, *oricine* (în forma de G.): *Această piesă nu ar trebui să lipsească din casa*/[1] *oricui e pasionat de modă*/[2].

c. Adverbe relative precedate sau nu de prepoziţii: *unde*, *când*, *cum*, *cât*: *Am vizitat din nou satul*/[1] *unde am copilărit*/[2]. *Acest farmec se săvârşise în răstimpul*/[1] *cât ţine un somn*/[2]. (M. Sadoveanu).

d. Conjuncţii subordonatoare: *că*, *să*, *ca* (…) *să*, *dacă*: *A venit timpul*/[1] *să plecăm*/[2].; *Teama*/[1] *că se rătăcise*/[2] *îi îngheţă sângele în vine*/[1]. (Em. Gârleanu); *El primise poruncă*/[1] *să sape*/[2] *şi sapă*/[3]. (Cezar Petrescu).; *Nu mi-a răspuns la întrebarea*/[1] *dacă acesta a fost cu adevărat el*/[2].

Clasificarea. Atributivele pot fi clasificate în funcţie de mai multe criterii. După tipul de element de relaţie, subordonatele atributive sunt de două feluri: a) relative şi b) conjuncţionale. Atributivele relative sunt introduse prin pronume sau prin adverbe relative: *Ziua*/[1] *care începe fără un mic dejun consistent*/[2] *este o zi pierdută*/[1].; O*mul îi arătă drumul către biserică,*/[1] *unde ajunse după câteva minute*/[2]. (D. Zamfirescu). Atributivele conjuncţionale se leagă de regentă cu ajutorul conjuncţiilor subordonatoare (*Faptul*/[1] *că întârzie mereu*/[2] *mă supără*/[1].).

După importanţa lor comunicativă şi după gradul de legătură cu termenul regent, atributivele se clasifică în a) atributive determinative şi b) atributive explicative.

Atributivele determinative aduc o informaţie absolut necesară comunicării. Din cauză că au un caracter obligatoriu, ele nu pot fi omise din frază: *Şi din al prinţilor şirag/*[1] *Câţi au trecut al casei prag/*[2] *De bună seamă cel mai drag/ A fost ales/*[1]. (G. Coşbuc). Subordonata (2) este o atributivă determinativă, deoarece introduce o precizare importantă pentru situaţia descrisă: ea arată că nu e vorba de toţi prinţii, ci doar de cei care au trecut pragul casei.

Omiterea atributivei determinative poate avea drept efect modificarea sau chiar denaturarea sensului general al frazei: *Este ca un copil/*[1] *care crede/*[2] *că mama şi tata sunt eterni/*[3]. (G. Călinescu). Fără subordonata atributivă (2), această frază ar fi lipsită de sens.

Atributivele explicative comunică o informaţie care nu este indispensabilă comunicării; ele pot lipsi din frază fără ca aceasta să-şi piardă claritatea: *Avea o voce aparte,/*[1] *pe care nimeni n-o putea uita/*[2]. (Camil Petrescu).

Contragerea şi expansiunea. Subordonata atributivă este echivalentă cu atributul şi poate fi redusă la un atribut prin contragere: *Locurile/*[1] *în care m-am născut/*[2] *nu le voi uita niciodată/*[1]. ⇒ *Locurile natale nu le voi uita niciodată*. În acelaşi timp, atributul poate fi dezvoltat într-o subordonată atributivă: *Orice copil bolnav trebuie tratat.* ⇒ *Orice copil/*[1] *care este bolnav/*[2] *trebuie tratat/*[1].

Topica şi punctuaţia. Subordonata atributivă este frecvent postpusă, stând după substantivul pe care îl determină: *E un frig/*[1] *care ajunge până la oase…/*[2] (Camil Petrescu). Uneori însă poate fi intercalată (cu condiţia să urmeze termenului regent): *Pe noi,/*[1] *care am rămas,/*[2] *uită-ne/*[1]. (M. Eliade).

Se întâlnesc şi fraze în care între atributivă şi termenul regent pot fi intercalate cuvinte aparte sau chiar grupuri de cuvinte: *E un curaj nemăsurat,/*[1] *pe care numai copiii şi florile îl pot avea/*[2]. (V. Voiculescu).

Fiind absolut necesare comunicării, atributivele determinative nu se despart prin virgulă de termenul determinat: *Începu să-l irite faptul/*[1] *că nu se putea trezi/*[2]. (M. Eliade). Subordonatele explicative sunt separate obligatoriu de propoziţia regentă prin virgule: *A fost odată un împărat bătrân,/*[1] *care avea o singură fată/*[2]. (V. Eftimiu); *În faptul verii trimiteau desagi cu sare şi mălai pe cai,/*[1] *care se întorceau încărcaţi cu brânză de burduf şi lână/*[2]. (Camil Petrescu).

Complementele

Complementul este o parte secundară de propoziţie care se defineşte în raport cu calitatea morfologică a regentului. Prin complement se înţelege partea de propoziție care însoţeşte şi determină un verb (la un mod predicativ sau nepredicativ), un adjectiv, un adverb sau o interjecție. După anumite trăsături semantico-sintactice, în gramatica limbii române sunt identificate mai multe

specii de complemente. Ele pot fi clasificate în funcţie de mai multe criterii: după conţinut, după formă şi după termenul regent.

1. După conținutul lor, complementele sunt de două feluri: a) complemente necircumstanțiale şi b) complemente circumstanțiale. În linii generale, această distincţie se bazează pe delimitarea dintre părţile de propoziţie care desemnează obiectele implicate, într-un fel sau în altul, în realizarea unei acţiuni, în producerea unui eveniment (complementele necircumstanţiale) şi cele care exprimă circumstanţele în care se realizează acţiunea sau se produce evenimentul desemnat în propoziţie (complementele circumstanţiale).

Se disting următoarele subspecii de complemente necircumstanțiale:

– complementul direct; indică obiectul care suferă efectul unei acţiuni: *Ciobanii au aşteptat pe stăpâni*. (M. Sadoveanu);

– complementul indirect; desemnează obiectul implicat indirect în realizarea unei acţiuni: *Îi părea rău că s-a spovedit băiatului*. (L. Rebreanu);

– complementul de agent; exprimă autorul real al unei acţiuni: *Mai mulţi copaci au fost smulși de vânt.*;

– complementul sociativ; arată fiinţa sau lucrul care însoţeşte subiectul sau un alt obiect în realizarea acţiunii: *Prefectul se urcă în trăsură cu căpitanul*. (L. Rebreanu);

– complementul instrumental; arată mijlocul (lucru, fiinţă sau proces) prin care se realizează o acţiune: *El răcneşte*, *blestemă şi bate-n mişei cu ghioaga-i de fier*. (Al. Vlahuţă).

O categorie aparte de complemente necircumstanţiale o constituie următoarele subspecii de complemente:

– complementul cumulativ; indică obiectul sau situaţia la care se adaugă cele exprimate prin alte părţi de propoziţie (subiect, complemente etc.): *Pe lângă lemnul uscat arde şi cel verde*. (Folclor);

– complementul opoziţional; semnifică un obiect sau o situaţie care se opune celor exprimate prin altă parte de propoziţie: *Doctorul*, *în loc de alt răspuns*, *îi arătă marfa întinsă pe jos*. (G. Călinescu);

– complementul de excepţie; exprimă o excepţie în raport cu alte părţi de propoziţie: *Toţi*, *în afară de Madala*, *privîră spre poartă.* (Cezar Petrescu);

– complementul de relaţie; arată obiectul la care se limitează o acţiune sau existenţa unei însuşiri: *În privinţa vinului din ulcioare cinstitul şătrar are dreptate*. (M. Sadoveanu).

În unele lucrări, aceste specii de complemente sunt considerate circumstanţiale. Alteori, ele sunt definite drept complemente aflate la limita dintre complementele circumstanţiale şi cele necircumstanţiale.

Clasa circumstanțialelor cuprinde mai multe specii de complemente care transmit precizări referitoare la timpul, locul şi modul desfăşurării acţiunii sau exprimă relaţia dintre evenimentul descris în propoziţie şi alte entităţi. Prima subclasă este constituită de circumstanţialele situative:

– circumstanţialul de loc; arată locul de desfăşurare a unei acţiuni sau de manifestare a unei însuşiri: *Departe*, *spre stânga*, *se zărea lacul*. (M. Eliade);

– circumstanţialul de timp; arată momentul desfăşurării unei acţiuni: *La ora aceea pe ţărm nu era nimeni*. (O. Paler);

– circumstanţialul de mod; arată felul în care se desfăşoară o acţiune: *Ar trebui ca la toamnă să încep să studiez atent psihologia*. (M. Eliade).

Alte tipuri de circumstanţiale sunt cele care exprimă diferite raporturi logico-semantice dintre fenomenele descrise în propoziţie:

– circumstanţialul de scop; arată scopul unei acţiuni: *Turme de vite se scoboară la adăpat*. (Al. Vlahuţă);

– circumstanţialul de cauză; arată cauza unei acţiuni: *Îi scânteiază ochii negri*, *de bucurie*. (Camil Petrescu);

– circumstanţialul condiţional; exprimă o condiţie: *În caz de furtună*, *este interzis adăpostitul sub copaci izolaţi*.;

– circumstanţialul concesiv: arată obiectul sau fenomenul care ar fi putut să împiedice desfăşurarea unei acţiuni: *În pofida armistiţiului*, *toate trupele care se aflaseră pe frontul din Moldova fuseseră capturate şi trimise în Rusia*. (M. Eliade);

– circumstanţialul consecutiv: arată consecinţa unei acţiuni: *S-a rănit până la sânge.*

Se consideră că cele două clase diferă sub mai multe aspecte. Astfel, complementele necircumstanțiale au un sens abstract și sunt complinir obligatorii ale termenului regent. De obicei, ele nu pot fi omise, iar dacă lipsesc, pot fi subînțelese. Deoarece aceste complemente păstrează o legătură strânsă cu regentul, ele nu se separă de acesta. În plus, pentru a evidenția obiectul acțiunii, complementul direct și cel indirect pot fi dublate (anticipate sau reluate) prin alte părți de vorbire (în special, prin pronume) cu aceeași funcție sintactică.

Complementele circumstanțiale au un sens concret, desemnând circumstanțele propriu-zise (locul, timpul, modul, condiția, concesia, cauza etc.) în care se desfăşoară o acțiune sau este atribuită o însușire și nu sunt compliniri obligatorii decât în cazuri rare (când sunt cerute de verbe insuficiente din punct de vedere semantic). De exemplu, în propoziţia: *Casa se află în centrul satului.* complementul circumstanțial de loc constituie o complinire obligatorie, deoarece suprimarea acestuia ar transforma-o în una incompletă: **Casa se află*… O caracteristică a complementelor circumstanțiale este posibilitatea substituirii lor prin adverbe de timp, de loc, de mod etc.

2. După formă, se deosebesc complemente exprimate prin diverse părți de vorbire. Substantivul deține întâietatea, întâlnindu-se la toate tipurile de complemente, urmează pronumele, numeralul, adjectivul, adverbul, verbul la un mod nepredicativ etc. Tot după formă se deosebesc complementele exprimate printr-o parte de vorbire la o anumită formă de caz şi cele construite cu prepoziții.

3. După termenul regent, se delimitează următoarele specii de complemente: complemente ale verbului (majoritatea), complemente ale adjectivului (indirect, de agent, de mod, de cauză, de relație; complementul direct, foarte rar); complemente ale interjecției predicative (aceleași ca ale verbului); complemente ale adverbului (puține la număr: indirect, de mod, consecutiv şi de relație).

În *Gramatica* Academiei Române, clasificarea complementelor se face şi pe baza principiului unicităţii, conform căruia un termen regent atribuie doar o singură dată o anumită funcţie sintactică.

Cu alte cuvinte, într-o propoziție nu pot apărea două funcții sintactice de acelaşi fel, dacă nu sunt coordonate sau dublate (în cazul în care au același referent). Ca urmare, unele funcții sintactice, pe care gramatica tradițională le trata împreună, au fost separate, mărindu-se numărul lor. Astfel, în exemplul *Ion îmi povestește despre fiul său.*, conform analizei tradiționale, există două complemente indirecte cerute de verbul regent *a povesti*: unul în dativ, exprimat prin pronumele personal în dativ (*îmi*) și unul prepozițional, exprimat prin substantiv cu prepoziție (*despre fiul*), ceea ce contrazice principiul unicității.

Pentru a soluționa problema în cauză, autorii disting în cadrul complementului direct, funcţia de complement secundar, cerut de verbele dublu tranzitive (*Profesorul îl întreabă pe elev tema.*), iar în cadrul complementului indirect – un complement indirect în dativ (*Ion îi spune fiului său.*) și un complement prepozițional (*Ion se gândește la fiul său.*). Un argument în favoarea separării operate este şi faptul că aceste complemente, având în comun restricții de formă (de caz și de prepoziție), se deosebesc prin trăsătura semantico-referențială – dublarea – care caracterizează doar complementele direct şi indirect, nu şi pe cel prepoziţional: *Pe mama o văd rar.*; *Mașina îi aparține lui Ion.* vs. *Părinții se gândesc la copii*.

Complementul direct

Este partea secundară de propoziție cerută de un verb tranzitiv sau de o interjecţie predicativă (*Dimineața beau o cafea.*; *Poftim cafeaua!*). Indică obiectul asupra căruia se exercită acţiunea verbului (*Ion taie un copac.*), rezultatul acţiunii (*Părinții au acoperit casa.*) sau beneficiarul acţiunii (*Îl ajut pe Ion.*).

Complementul direct răspunde la întrebările: *pe cine?* (pentru ființe umane) şi *ce?* (pentru lucruri și ființe nonumane).

Regentul unui complement direct este:

a) un verb tranzitiv (în majoritatea cazurilor) sau o locuțiune verbală tranzitivă: *Mănânc un măr.*; *Desenez un tablou.*; *Țin minte povestea.*
b) un verb dublu tranzitiv: *Profesorul îl întreabă pe elev tema.*
c) interjecţii cu regim de acuzativ (uneori): *Iată biletul.*; *Poftim cărțile.*; *Ia cadoul. Lupul haț! pe ied de gât!*
d) adjectivul *dator* (foarte rar): *Îmi este dator mulți bani.*

Verbele tranzitive care cer un complement direct sunt de două tipuri:

a) verbe tranzitive pentru care complementul direct este o funcţie sintactică *obligatorie*, fiind strâns legat de verbul regent. De exemplu, verbele de tipul *a face*, *a da*, *a pune*, *a reprezenta*, *a adora*, *a spune*

etc. cer în mod obligatoriu un complement direct, altfel folosirea lor va fi ambiguă: *Ea face mâncare*.; *Ion dă bani la cei săraci*.; *Maria pune cărțile pe masă*.; *Ana adoră florile*. De asemenea, sunt verbe (mai ales, cele din clasa verbelor zicerii: *a spune*, *a zice*, *a ști*) care cer în mod obligatoriu o complinire propozițională: *Ion spune că trebuie să plece*.; *Ana știe să croșeteze hăinuțe pentru copii*.

b) verbe tranzitive pentru care complementul direct este o funcție sintactică facultativă, care poate să rămână neexprimată: *a ara*, *a bea*, *a mânca*, *a învăța*, *a repeta* etc.: *Ion ară* (*pământul*); *Ana mănâncă* (*ceva*); *Studentul învață* (*temele*).

Exprimarea complementului direct

Complementul direct se exprimă printr-un substantiv sau substitut al acestuia (pronume, numeral) în cazul acuzativ: *Am scris o scrisoare*.; *Îl iau pe acesta*.; *I-am întâlnit pe amândoi la teatru*. În cazuri mai rare, poate fi exprimat prin verb la un mod nepredicativ (infinitiv, gerunziu): *Copilul învaţă a citi*.; *Ştie a scrie*.; *Am auzit căzând pe jos un pahar*.

Complementul exprimat prin substantiv sau substitutele lui în cazul acuzativ poate fi precedat sau nu de prepoziţia *pe*. Există câteva reguli care vizează construirea obligatorie sau facultativă a complementului direct cu sau fără prepoziția *pe*. Cele mai importante sunt:

1. Se construiesc cu prepoziția *pe* complementele directe exprimate prin:

a) substantive proprii nume de persoană sau de animale: *Îl aştept pe Ionescu*.; *O văd pe Ana*.; *Îl mângâi pe Rex*. Regula acționează şi atunci când numele de persoane şi cele de animale sunt însoțite de un substantiv comun generic: *Îl cunosc pe arhitectul Ionescu*.; *Îl iubesc pe câinele Rex*. și atunci când substantivele proprii sunt nume de aștri, formații artistice sau sportive, nave etc.: *Pe Mary Queen o vedem de departe*.

b) substantive comune de diferite tipuri: nume de persoane considerate unice: *Pe mama și pe tata nu-i uiți niciodată*.; nume de persoane însoțite de adjective demonstrative sau posesive: *Pe omul acesta l-am mai văzut undeva*.; *L-a invitat pe fratele său*.; denumiri de funcții: *Pe director l-a salvat colectivul*.; nume de animale sau de lucruri personificate: *Pe lup nu-l păcălești ușor*.; *Pe păpușă o iubește mult*.; nume de persoane la plural articulate care au diverși determinanți: *Îi respect pe toți colegii*.; *Îi apreciez pe copiii deștepți*. şi nearticulate fără determinări: *Îi aștept pe prieteni*.; *I-am invitat pe copii*.

c) pronume demonstrative, interogative şi relative cu excepția lui *ce*: *Pe acesta îl cunosc*.; *Pe cine vezi?*; *Doamna pe care o vezi este profesoara mea*.; *Tabloul pe care îl cumpăr este al unui pictor renumit*.; pronume personal: *Profesorul l-a întrebat pe el*.; pronume nehotărât: *Pe fiecare îl aşteaptă cineva acasă*.; pronume negativ: *Nu aștept pe nimeni*.

d) numerale ordinale: *L-am ales pe primul*.; numerale colective: *I-am văzut pe tustrei*.

2. Se construiesc fără prepoziția *pe* complementele directe exprimate prin:

a) substantive proprii nume de lucruri: *Deseori vizităm Parisul*.

b) substantive comune nume de persoane nedefinite: *O firmă caută manageri*.; *Ştiu oameni care cunosc problema*.; nume de lucruri sau de fiinţe nonumane: *Văd o mașină*.; *Ador peisajele de iarnă*.; *Vânătorul a împuşcat nişte raţe*.; substantive articulate construite cu un dativ posesiv pe lângă verb: *Îi cunosc meteahna*.; *Își respectă familia*.

c) pronume personal (la forma neaccentuată): *Îl aştept*.; *Sună-mă*.; pronume nehotărât, interogativ sau negativ care substituie nume de lucruri: *S-a auzit ceva*.; *Știi ceva?*; *Nu știu nimic*.

d) numeral fracționar: *El a luat o zecime din total*.

e) verb la un mod nepredicativ (infinitiv, gerunziu): *Învață a te apăra singur*.; *Am auzit strigând*.

f) interjecţie: *Deodată am auzit: buf*!; *De câte ori auzeam „jart!*“, *auzeam şi „aoleu!*“ (B. Şt. Delavrancea).

Dublarea complementului direct

Se întâlnesc construcţii în care complementul direct poate fi exprimat prin două elemente raportate la același verb: un nume în acuzativ, cu sau fără prepoziția *pe*, şi un pronume personal la forma neaccentuată în acuzativ: *Îl aştept pe Ion*. În această propoziţie complementul direct este marcat de două ori: prin substantivul propriu cu prepoziţie (*pe Ion*) şi prin forma neaccentuată a pronumelui personal în acuzativ (*îl*). După poziţia pronumelui neaccentuat faţă de complementul direct, dublarea este de două feluri:

a) reluarea complementului direct; este caracteristică pentru construcţiile cu structura Cd. + Pronume. În cazul dat, forma neaccentuată a pronumelui personal este situată după complementul direct: *Pe Ion l-am văzut la teatru*.;

b) anticiparea complementului direct; are loc în construcţiile cu structura Pronume + Cd. În acest caz, forma neaccentuată a pronumelui personal precedă complementul direct: *Îl văd pe Ion*.

Pentru fiecare dintre cele două forme ale dublării complementului direct există reguli care au caracter obligatoriu, facultativ sau care interzic realizarea lor.

Reluarea complementului direct

1. Reluarea este obligatorie la:

a) complementele directe exprimate prin substantiv de orice fel articulat hotărât: *Tabloul l-am cumpărat de la galeria de arte*.; *Italia am vizitat-o de mai multe ori*.

b) complementele directe exprimate prin substantiv precedat de un determinativ, şi anume: un adjectiv demonstrativ: *Acelaşi lucru l-am făcut şi eu*.; adjectivul *fiecare*: *Fiecare temă am repetat-o de două ori*.; un numeral cu articol adjectival: *Cele două scrisori le-am lăsat pe masă*.; un adjectiv la gradul superlativ relativ: *Cel mai scump cadou l-am adus pentru tine*. Dublarea are loc și în cazul în

care determinativul este postpus substantivului: *Tabloul acesta l-am cumpărat azi*.

c) complementele directe exprimate prin substantiv, pronume, numeral, construite cu prepoziţia *pe*: *Pe Ion îl cunosc de mult*.; *Pe mama o iubesc nespus de mult*.; *Pe băiat l-am văzut ieri la şcoală*.; *Pe el l-au premiat*.; *Pe acesta îl cunosc demult*.; *Îți place tabloul pe care l-ai cumpărat?*; *Tabloul pe care l-am cumpărat îmi place*.; *Pe cele două le-am citit*.; *Pe al patrulea nu l-am văzut*. Fac excepţie complementele exprimate prin: *pe cine*, *pe cineva*, *pe altcineva*, *pe nimeni*.

2. Reluarea este facultativă la:

a) complementele directe exprimate prin substantiv cu articol nehotărât: *O problemă* (*o*) *constituie prețurile mari*.

b) complementele directe exprimate prin pronumele *ce*: *Omul se cunoaşte după cărţile ce* (*le*)-*a citit*.

3. Reluarea este interzisă la:

a) marea majoritate a complementelor directe fără *pe* (substantive nearticulate şi neînsoţite de determinări): *Cărți cumpără*.; *Banane mănâncă*.; *Vrabia mălai visează*.

b) complementele exprimate prin substantive precedate de: *asemenea*, *aşa*, *atare*, *atât*, *ce*, *niciun*, *vreun*: *Nicio greşeală n-am găsit*.

c) complementele exprimate prin pronumele *cine şi* compusele sale *oricine*, *cineva*, *altcineva*, prin pronumele nehotărât *orice* şi prin pronumele negative *nimeni*, *nimic*: *Pe cine ai văzut la teatru?*; *Ce-ai adus?*; *Spune-mi pe cine ai văzut*.; *Pe altcineva nu am văzut*.; *Pe nimeni nu aştept*.

Anticiparea complementului direct

1. Anticiparea este obligatorie la complementele directe exprimate prin pronume personale, reflexive, posesive, demonstrative: *Îl aşteptăm pe el*.; *Îi căutăm pe ai noştri*.; *Îl iau pe acesta*.

2. Anticiparea este facultativă la majoritatea complementelor cu *pe* (în acest caz este evidentă preferinţa pentru extinderea anticipării): (*Îi*) *întreabă pe copii*. (*Îl*) *aştept pe Ion*.; (*O*) *vede pe Maria*.; (*I*)-*am întâlnit pe amândoi*.; (*O*) *vreau pe asta*.; *Profesorul* (*îl*) *ascultă pe fiecare*.

3. Anticiparea este interzisă la:

a) complementele directe fără *pe*: *Trebuie să scriu articolul/o felicitare/nişte scrisori*.; *Citesc cartea cu mare interes*.; *Bea apă plată*. În această categorie ar trebui incluse şi complementele directe exprimate prin substantive articulate hotărât folosite în constricție cu dativul posesiv: *Îşi caută părinții*.

b) complementele directe exprimate prin: pronumele relative sau interogative *cine*, *ce*; pronumele nehotărât *oricine*, *cineva*, *orice* și pronumele negative *nimeni* și *nimic*: *Am să întreb pe cineva*.; *Cumpăr orice*.; *Nu văd pe nimeni/nimic*.

Realizări speciale ale complementului direct

Lucrările de specialitate atestă câteva realizări speciale ale complementului direct, care sunt tratate ca abateri aparente de la regula generală. E vorba de

exemple de tipul: *A chemat la lume!*; *Am aflat la noutăţi!*; *Să-l fi văzut cum înghițea la buhai*, *la boi*, *la vaci și la viței*, *până a înghițit el toată cireada*. (I. Creangă), unde prepoziția *la* are sensul *multe*; *A pus din haine în valiza cea mare*., unde se atestă elipsa elementului *o parte*/*câteva*/*multe*; *Caută de lucru*., unde este omis determinantul *ceva*.

Complementul direct intern

Există situaţii în care unele verbe intranzitive cunosc o utilizare tranzitivă, admiţând un complement direct exprimat printr-un substantiv din aceeaşi familie lexicală ca şi cea a verbului regent: *Au luptat luptă deşartă*.; *Împreună au trăit o viaţă lungă*. În lucrările de gramatică, acest tip de complement este numit complement intern, fiind interpretat fie ca o variantă a complementului direct, fie ca o funcție sintactică distinctă.

Complementul intern este cerut de verbe intranzitive, care, datorită utilizării lor cu un complement direct, sunt numite şi fals tranzitive sau pseudotranzitive, de tipul: *a alerga*, *a cânta*, *a dansa*, *a dormi*, *a juca*, *a lupta*, *a trai*, *a visa* etc.

Trăsăturile definitorii ale complementului intern sunt:

1) este exprimat obligator printr-un substantiv care derivă din aceeași rădăcină ca a verbului sau este înrudit semantic cu verbul pe care-l determină: *Am visat un vis frumos*.; *A dansat un dans modern*.

2) este însoțit obligatoriu de un atribut: *A mers cale lungă*.; *A trăit o viață frumoasă*.; *A dormit un somn agitat*.

3) poate fi substituit printr-un complement circumstanțial, cel mai frecvent, de mod: *A visat frumos*.; *A mers mult*.; *A dansat modern*.; *A trăit mult*.; *A luptat zadarnic*.; *A dormit agitat*.

4) termenul regent este totdeauna un verb, spre deosebire de complementul direct care poate determina nu numai un verb tranzitiv, ci și o interjecție predicativă cu sens tranzitiv.

5) se realizează numai la nivelul propoziției.

6) se construiește obligator fără prepoziția *pe*.

7) nu poate fi exprimat prin substantive proprii nume de persoană.

8) nu poate fi dublat.

Se caracterizează printr-o frecvență redusă dat fiind faptul că sunt puține verbe care cer o complinire de acest fel și puține substantive prin care poate fi exprimat. Realizarea complementului intern are menire stilistică, fiind un instrument pentru amplificarea expresivității comunicării.

Complementul direct secundar

Tot de specificul verbului regent este legată şi delimitarea unei alte subspecii de complement, şi anume complementul secundar. Acesta apare în construcţii cu verbe dublu tranzitive, care pot avea două complemente directe, unul al fiinţei şi altul al lucrului sau al acţiunii: *Profesorul îi întreabă pe elevi tema*. Dintre cele două complemente directe care apar în această propoziţie, fără a fi coordonate, (*întreabă pe cineva ceva*), cel de al doilea (*tema*) este un complement secundar. În limba română, se delimitează următoarele verbe

dublu tranzitive: *a anunţa*, *a avertiza*, *a examina*, *a înştiinţa*, *a întreba*, *a învăţa*, *a ruga*, *a sfătui*, *a vesti* etc.

Complementul secundar poate fi exprimat prin:

a) substantiv inanimat: *Îl învaţă literele*.; *L-a ascultat lecţia*.
b) pronume sau numeral: *Vreau să te rog ceva*.; *Nu m-a întrebat nimic*.
c) verb la un mod nepredicativ (infinitiv): *I-a învăţat a citi*.; *Îl învaţă a dansa*.
d) printr-o propoziţie subordonată: *M-a învăţat cum să fac avion din hârtie*.; *Vă anunţ că am soluţionat problema*.

Topica şi punctuația

Complementul direct stă, de obicei, după termenul regent: *Părinții i-au dăruit o bicicletă*.; *Am desenat o floare*. Nu este însă exclusă nici posibilitatea utilizării lui în antepunere: *Florile le ador nespus de mult*. Când este exprimat prin formele neaccentuate ale pronumelui personal, complementul direct stă, de cele mai multe ori, înaintea regentului său: *L-am văzut*.; *Nu o voi uita*.

Indiferent de poziţia sa faţă de termenul regent, complementul direct nu se separă, de obicei, de regentul său: *Aștept profesorul de fizică*.; *Pe prieteni i-am invitat la o cafea*. Foarte rar, poate fi separat, facultativ, complementul direct antepus: *Fizica mi-a plăcut din școală*. dar *Fizica*, *mi-a plăcut din școală*. Se despart prin virgulă complemente directe multiple: *În excursie am văzut sate*, *păduri*, *munți și câmpii*.

Propoziţia subordonată completivă directă

Este propoziţia subordonată care îndeplineşte funcția de complement direct pe lângă predicatul propoziţiei regente sau pe lângă un verb la un mod nepredicativ din propoziţia regentă: *Am făcut*/[1] *ce-am promis*/[2].; *Moromete citea cu pauze mari încercând*/[1] *să înţeleagă*/[2]. (M. Preda). Corespunzând la nivelul frazei unui complement direct, subordonata în cauză arătă obiectul asupra căruia se exercită acţiunea unui verb din propoziţia regentă: *Mereu am pierdut*/[1] *ce-am câştigat*/[2].

Elementele regente. Subordonata completivă directă poate avea ca termen regent un verb tranzitiv sau o locuţiune verbală tranzitivă: *Abia peste ani am aflat*/[1] *ce se întâmplase*/[2]. (M. Preda); *Îmi aduc aminte*/[1] *că fusese foarte cald în ziua aceea*/[2]. Uneori, ca termen regent al unei completive directe poate apărea o interjecţie predicativă (*iată*, *iaca*, *uite*): *Iată*/[1] *ce m-am gândit*/[2].

Elementele de relaţie. După tipul de element de relaţie, completivele directe sunt de două feluri: conjuncţionale sau relative. Completivele directe conjuncţionale sunt introduse cu ajutorul conjuncţiilor subordonatoare: *că*, *să*, *ca* (…) *să*, *dacă*, *cum că*: *Ştiu*/[1] *că aceasta e dragostea*/[2]. (M. Eliade); *Copilul învaţă*/[1] *să scrie*/[2].; *M-a întrebat*/[1] *dacă plec undeva*/[2].

Completivele directe relative sunt legate de propoziţia regentă cu ajutorul următoarelor elemente:

1) Pronumele sau adjectivele pronominale relative, precedate sau nu de

prepoziţii: *care*, *cine*, *ce*, *cel ce*, *cât*: *Dumnezeu n-ajută/*[1] *pe cine nu se ajută/*[2].; *A pierdut/*[1] *ce a avut mai scump pe lume/*[2].; *Nu ştie*[1] *ce soartă îl aşteaptă/*[2].

2) Pronumele sau adjectivele pronominale nehotărâte: *oricare*, *oricine*, *orice*, *oricâţi*, *oricâte*: *Ajută/*[1] *pe oricine îi cere ajutor/*[2].; *Poate face/*[1] *orice vrea/*[2].

3) Adverbele relative precedate sau nu de prepoziţii: *unde*, *încotro*, *când*, *cum*, *cât*: *Fiecare ştie/*[1] *unde îl doare/*[2].; *Am aflat/*[1] *când revine/*[2].; *Am văzut/*[1] *încotro a luat-o/*[2].; *Eu nu ştiu/*[1] *cum se prinde peştele/*[2]. (I. Creangă).

Dublarea propoziţiei completive directe. În anumite condiţii semantice şi sintactice, completiva directă introdusă printr-un pronume (adjectiv pronominal) relativ sau nehotărât în acuzativ cu prepoziţia *pe*, poate fi dublată (anticipată, reluată) printr-un pronume personal neaccentuat în acuzativ.

Reluarea completivei directe este obligatorie când este antepusă propoziţiei regente: *Pe care l-am găsit acolo,/*[1] *l-am lăsat să plece/*[2].; *Pe oricine întâlnea în cale/*[1] *îl întreba despre tine/*[2]. Anticiparea completivei directe postpuse este facultativă sau chiar nepermisă: (*Îl*) *întreabă/*[1] *pe fiecare îi ieşea în cale/*[2].; *Ajuta/*[1] *pe oricine era într-o situaţie dificilă/*[2].

Topica şi punctuaţia. Subordonata completivă directă este de cele mai multe ori postpusă: *O vorbă veche spune/*[1] *că cel deştept cedează/*[2].; *Ştia/*[1] *că nu-i mai pot face nimic…/*[2] (Camil Petrescu). Ea poate sta însă şi înaintea propoziţiei regente atunci când se urmăreşte reliefarea ei: *Că e mare,/*[1] *văd eu bine!/*[2] (I. Agârbiceanu). Uneori, completiva directă poate fi intercalată în propoziţia regentă: *Copilul/*[1] *ce vede cu ochii/*[2] *cere/*[1]. (Folclor).

Propoziţia completivă directă postpusă propoziţiei regente nu se izolează prin virgulă: *Orbului degeaba îi spui/*[1] *că s-a făcut lumină/*[2]. (Folclor). Fiind plasată înaintea regentei, completiva directă poate fi despărţită de aceasta prin virgulă: *Ce făcea cu atâta mâncare şi băutură,/*[1] *numai el ştia/*[2]. (V. Eftimiu).

Complementul indirect

Este partea secundară de propoziție care arată obiectul asupra căruia se răsfrânge indirect o acțiune. Poate avea ca termen regent un verb (*A povestit totul mamei sale*.), o interjecție (*Bravo lor*.) sau un adjectiv (*Era o liniște prielnică somnului*.). Este o parte de propoziţie foarte eterogenă din punctul de vedere al conţinutului şi al formei. În cadrul aceste funcţii sintactice se conturează două tipuri: complementul indirect în dativ (*Părinții le doresc copiilor tot binele din lume*.) *şi* complementul indirect prepozițional (*Părinții se gândesc la copii*.).

Complementul indirect în dativ este partea de propoziție care arată beneficiarul/destinatarul acțiunii, persoana sau obiectul căruia i se atribuie o însușire, o caracteristică. Această funcție sintactică este cerută de verbe, de interjecții și de adjective care se construiesc cu cazul Dativ: *Îmi place muzica*

clasică.; *Mulțumim părinților!*; *Le-am dăruit flori fetelor/acestora/celor trei*. Complementul indirect în dativ răspunde la întrebarea *cui?*

El poate avea în calitate de termen regent:

1) un verb sau o locuțiune verbală. Cele mai frecvente verbe care impun substantivului sau substitutelor acestuia cazul Dativ sunt: *a aparține*, *a se alătura*, *a se conforma*, *a conveni*, *a da*, *a se dedica*, *a se destăinui*, *a displăcea*, *a se împotrivi*, *a plăcea*, *a-i reveni*, *a supraviețui*, *a aduce aminte*, *a-i părea bine*, *a-i părea râu*, *a i-o lua înainte* etc.: *Îmi place lectura*.; *Ți-am expediat un colet*.; *I-am cedat locul*.; *Casa îmi aparține*.; *I-a supraviețuit soțului*.; *Îmi displace indolența*.; *Mi-a părut bine să te văd*.

Unele dintre aceste verbe, precum: *a ceda*, *a cere*, *a da*, *a dărui*, *a expedia*, *a explica*, *a face*, *a trimite* etc., se construiesc cu două complemente – direct şi indirect în dativ: *Poştaşul mi-a adus o scrisoare*.; *I-am dat Mariei un buchet de flori*.; *Profesorul explică elevilor tema*.

2) o interjecţie cu valoare verbală: *na!*, *vai!*, *jap!*, *halal!*, *pleosc*!, *buf*! *jart! poc! trosc! hârşti! Bogdaproste!* etc.: *Vai ție!*; *Pleosc hoțului o palmă!*; *Na-ți un măr*.

3) un adjectiv. Cele mai multe dintre adjectivele cu regim de dativ sunt neologice: a*ccesibil*, *adecvat*, *anterior*, *contrar*, *exterior*, *fatal*, *favorabil*, *fidel*, *loial*, *necesar*, *ostil*, *util*, altele însă fac parte din fondul vechi al limbii*:* *drag*, *familiar*, *firesc*, *scump*, *prielnic*: *În Moldova sunt locuri dragi mie*. *Este fidelă soțului ei*. *Suntem loiali conducătorilor*. *Profesorul tratează teme necesare studenților*. O bună parte a adjectivelor derivate de la verbe care se construiesc cu dativul pot fi regenți ai complementului indirect: *dator*, *deschis*, *necunoscut*, *recunoscător*, *supus*: *România este deschisă colaborării cu toate țările europene*. *Îți sunt recunoscător pentru toate*. *Am ajuns într-o țară necunoscută mie*.

4) un adverb; de exemplu: *aidoma*, *asemenea*, *conform*, *contrar*, *potrivit* etc. *A procedat aidoma înaintaşilor săi*. Complementul indirect dependent de un adverb nu poate fi dublat prin forme neaccentuate ale pronumelui, cu excepția celui introdus prin intermediul adverbului *aidoma*.

Complementul indirect se poate realiza uneori şi în absența regentului, acesta fiind subînțeles din context: *Odă limbii române*! (*Odă adusă/închinată limbii române*.); *Salutări colegilor!* (*Transmite salutări colegilor*.); *Cinste înaintașilor noștri!* (*Poartă cinste înaintașilor*.); *Tineretului mai multă atenție!* (*Acordaţi mai multă atenție tineretului*.).

Sfera semantică a complementului indirect în dativ

În funcție de semantica verbului sau a adjectivului determinat, complementul indirect în dativ se defineşte prin mai multe valori semantice:

1) indică destinația sau ținta acțiunii: *I-a trimis lui Ion o invitație*.; *Îți adresez o întrebare*.

2) indică beneficiarul acțiunii: *Mihai Eminescu i-a dedicat multe poezii Veronicăi Micle*.; *El vă datorează multe*.

3) indică sursa acțiunii: *Copii le cer părinților bani*.

4) indică persoana în favoarea sau în defavoarea căreia se realizează acțiunea: *Mama s-a dedicat copiilor*.; *Gerul provoacă daune plantelor*.

5) indică purtătorul unei stări: *Copilului îi e foame*.; *Cățelului îi e frig*.; *Nu le pasă de mine*.

6) indică apartenența sau dependența: *Noi aparținem noii generații*.; *Ni se atribuie greşeli pe care nu le-am comis*.

7) indică un punct de referință în cadrul situației de comunicare: *Am depistat simptomele anterior declanșării bolii*. (temporală).; *Camera mea este adiacentă bucătăriei*. (spațială); *Este un elev superior tuturor elevilor din clasă*. (comparativ); *Am cumpărat un apartament asemănător celui vechi*. (asemănare, diferențiere).

8) indică specificarea clasei la care se referă calitatea: *Orașul era de o frumusețe tipică orașelor orientale*.

9) indică persoana care evaluează calitatea: *Este un băiat plăcut fetelor*.

10) indică obiectul sau persoana spre care se orientează calitatea. *Ion este devotat familiei*.; *Laura este fidelă soțului său*.

Exprimarea complementului indirect în dativ

Complementul indirect în dativ se exprimă prin:

a) substantive comune animate și inanimate în dativ: *Bunica le-a adus nepoților nuci şi struguri*.; *Reclamația a fost înaintată directorului școlii*.; *I-am cumpărat Mariei un album pentru fotografii*.; *Dăruiește flori fetelor*.; *S-a adresat mulțimii*.

b) substantive proprii: *I-am dat un telefon Laurei*.; *Lui Ion i s-a oferit o bursă în Franța*.; *Orașului București i se mai spune micul Paris*.

c) pronume personale sau reflexive neaccentuate în cazul dativ: *Mi-au dat salariul*.; *Ne-au ascuns adevărul*.; *Ți-am trimis un mesaj*.; *Mi-am zis că trebuie să încerc*.; alte tipuri de pronume: *Acestuia i s-a făcut rău*.; *N-a dat nimănui nimic*.; *A povestit tuturor întâmplarea*.; *Le-am spus alor mei că am luat examenul*.

d) numerale de diverse tipuri: *Amândurora li s-a eliberat viza*.; *Doar unuia din clasă i s-a permis să plece*.; *Celor trei li s-au confiscat bagajele*.; *Primului venit i se acordă un bonus*.; *Celor doi din față li s-a înmânat câte o diplomă de onoare*.

e) numerale cardinale și ordinale în construcţii echivalente cu dativul: *Celor trei li s-a eliberat pașapoarte*.; *Celui de-al doilea i s-a oferit o bursă în străinătate*.; *Am dat invitații la cinci dintre colegi*.

f) substantive însoţite de prepozițiile *la*, *către* (construcţii echivalente cu dativul analitic): *Am dat bomboane la copii*.; *Profesorul s-a adresat către studenți*.

Dubla exprimare a complementului indirect în dativ

Complementul indirect în dativ, la fel ca şi cel direct, poate fi dublu exprimat în propoziţie: odată printr-un substantiv sau altă parte de vorbire din clasa numelui în dativ şi a doua oară prin forma neaccentuată a pronumelui personal în acelaşi caz: *Îi scriu fratelui o scrisoare*. În această propoziţie complementul indirect este exprimat prin substantivul în dativ (*fratelui*) şi prin pronumele (*îi*). În funcţie de poziţia formei neaccentuate a pronumelui faţă de complementul indirect în dativ dublarea se realizează fie prin anticipare (*Le dau copiilor bomboane*.), fie prin reluare (*Copiilor le-am dat bomboane*.).

Reluarea complementului indirect

1. Reluarea este obligatorie la complementele indirecte exprimate prin orice substantiv, prin cele mai multe pronume sau prin numeral: *Copiilor le plac dulciurile*.; *Lui Ion îi merge bine*.; *Unor elevi li s-au dat cărţi noi*.; *Mie îmi e totuna*.; *Ție ți-am adus un cadou*.; *Lui nu-i pasă de nimic*.; *Lor le vom trimite o telegramă*.; *Celorlalţi nu le-am spus*.; *La cei doi le-am dat câte un caiet*.

2. Reluarea este facultativă la complementele exprimate prin pronumele *cine*, *cât*, *oricine*, *oricât*: *Cui ai trimis scrisoarea?*; *La câţi* (*le*) *daţi un loc de lucru?*

Anticiparea complementului indirect:

1. Anticiparea este obligatorie:

a) la complementele exprimate prin pronume personale: *I-a dat lui banii*.; *De ce-mi spui mie asta?*

b) în construcţiile de tipul *mi-e foame*, *mi-e sete*, *mi-e milă*: *Le e greu şi lor*.; *Crede-mă că nu mi-e uşor nici mie*.

2. Anticiparea este facultativă:

a) la complementele exprimate prin celelalte specii de pronume: (*Le*)-*a spus numai unora*.; *Nu* (*i*)-*a dat niciunuia nimic*.; *Poţi să* (*le*) *comunici şi alor tăi*.

b) la complementele exprimate prin numerale: (*Le*)-*am scris celor doi câte o scrisoare*.;

c) la complementele exprimate prin substantive animate (este preferabilă): (*Le*)-*a spus prietenilor săi*.; (*Le*) *dă apă la cai*.

3. Anticiparea este interzisă:

a) la complementele exprimate prin substantive inanimate: *A donat bibliotecii cărţi din colecţia sa*.

b) la complementele exprimate prin substantive abstracte: *El nu acordă atenție detaliilor*. *Fumatul dăunează sănătății*.

c) la complementele exprimate printr-un substantiv sau un substitut al acestuia care indică o persoană, având ca regent un verb pronominal: *Mă adresez profesorului/vouă/tuturor*.

d) la complementele care au ca regent o interjecție (cu excepția lui *na!* când e posibilă dublarea prin anticipare: *Na-ți ție un măr*.): *Bravo lor!*

e) la complementele care au ca regent un adverb: *A procedat conform convingerii sale*.

Complementele indirecte care determină un adjectiv pot fi dublu exprimate doar dacă adjectivul este un nume predicativ: *Cartea ne este utilă nouă tuturor*. Dacă adjectivul ocupă funcția de atribut, dublarea este imposibilă: *Am cumpărat o carte utilă nouă tuturor*.; *Am prins un timp favorabil nouă*.; *Ea este o persoană fidelă ție*.; *În parlament s-a instaurat o atmosferă favorabilă lor*.

Tipologie. După structura sa, complementul indirect în dativ poate fi:

a) simplu, când este exprimat printr-o singură parte de vorbire autosemantică: *Mama îi trimite fiului bani*.

b) multiplu, când este exprimat prin mai multe părți de propoziție coordonate fie printr-o conjuncţie coordonatoare copulativă sau disjunctivă, fie prin juxtapunere: *Nici lui Ion*, *nici Mariei nu i-a convenit*. *Lui sau ei o să trimit o felicitare*. *Statul le-a dat îndemnizații copiilor*, *bătrânilor şi șomerilor*.

Topica şi punctuația

Complementul indirect în dativ exprimat prin substantive stă, de obicei, după termenul regent: *Am adus ajutoare sinistraților*.; *Du Oltului din partea mea*/*O caldă sărutare*. (G. Coșbuc). Postpuse sunt şi complementele indirecte exprimate prin formele neaccentuate ale pronumelui personal care determină interjecția *na*: *Na-ți și ție o ciocolată*.

Stă întotdeauna înaintea termenului regent complementul indirect în dativ exprimat prin formele neaccentuate ale pronumelui personal sau reflexiv: *Le-am adus ajutoare*.; *I-am spus povestea de seară*. Antepuse sunt şi complementele indirecte în dativ exprimate prin substantive, folosite în propoziții cu subiectul postpus: *Florilor le trebuie căldură şi lumină*.; *Părinților să le fim recunoscători*. sau în construcții fără subiect: *Mariei nu-i arde de glumă*.

Complementul indirect în dativ este o funcție sintactică, strâns legată de cuvântul pe care îl determină, de aceea, în postpoziție, nu se separă de acesta. Dacă stă înaintea regentului, virgula este facultativă. *Mamei*, *îi mulțumesc*. *Mamei îi mulțumesc*. Dacă între regent şi complementul indirect în dativ sunt intercalate alte elemente, atunci se folosește virgula pentru a le evidenția: *Le datorăm respect*, *firește*, *profesorilor*.; *Părinților*, *întotdeauna*, *le vom fi aproape*.

Complementul indirect prepozițional constituie o funcție sintactică asemănătoare și în același timp diferită de complementul indirect în dativ. Au în comun inventarul de regenți (verbe, adjective, adverbe şi interjecții), faptul că regentul le impune un anumit regim, faptul că au valori semantice comune etc. Se deosebesc, în primul rând, prin regimul diferit – cazual (pentru complementul indirect în dativ) şi prepozițional (pentru complementul indirect construit cu prepoziție). În al doilea rând, spre deosebire ce complementul indirect în dativ, complementul indirect prepozițional nu poate fi exprimat prin forme neaccentuate ale pronumelor personale și reflexive. În al treilea rând, complementul indirect prepozițional nu admite dubla exprimare care este frecventă în cazul complementului indirect în dativ. Pe lângă aceste deosebiri, este de reținut că, spre deosebire de complementul indirect în dativ, cel prepozițional poate fi exprimat şi prin verbe nepredicative, iar la nivelul frazei, și prin propoziție completivă conjuncțională, mijloace de exprimare excluse în cazul complementului indirect în dativ.

Complementul indirect prepozițional este cerut de verbe şi de interjecții predicative care cer cazul acuzativ şi se construiesc cu diverse prepoziții, precum şi de adjective cu regim de acuzativ, dar şi de adverbe.

Complementul indirect prepoziţional răspunde la întrebările:

– *de cine*?, *de ce*?, *despre cine*?, *despre ce*?, *cu cine*?, *cu ce*?, *pentru cine*?, *pentru ce*?, *pe cine*?, *pe ce*?, *la cine*?, *la ce*? etc. *Despre copii nu se spune nimic rău*.; *Asistenţa medicală este gratuită pentru copii*.; *Am cumpărat flori pentru mama*.; *Copiii se bazează pe părinţi*.; *Eu contez pe noroc*.; *S-a cufundat într-o depresie profundă*.; *Masajul foloseşte la întinerirea pielii*.

– *împotriva cui*?, *contra cui*?, *asupra cui?*: *Furtuni violente s-au abătut asupra Europei*.; *E greu să mergi contra vântului*.; *Jurnaliştii au protestat împotriva cenzurii*.

Complementul indirect prepoziţional are ca termen regent:

1) un verb sau o locuţiune verbală care cer sau admit compliniri prepoziţionale obligatorii sau facultative. Cele mai frecvente prepoziţii şi verbele pe lângă care acestea apar sunt următoarele:

– prep. *a* (*a aduce*, *a mirosi*)*: Miroase a pâine coaptă*.; *În bucătărie aduce a gaz*.

– prep. *asupra* (*a avertiza*, *a se concentra*, *a insista*, *a medita*, *a reveni* etc.): *Studenţii s-au concentrat asupra testelor*.; *Vom reveni asupra discuţiilor*.

– prep. *cu* (*a coresponda*, *a se căsători*, *a se împrieteni*, *a se învecina*, *a se obişnui*, *a se răfui*, *a se sfătui* etc.): *Fiica lui s-a împrietenit cu un francez*.; *Corespondez cu prieteni din mai multe ţări*.; *Noi ne-am obişnuit cu clima de aici*.

– prep. *de* (*a abuza*, *a beneficia*, *a se bucura*, *a se despărţi*, *a se debarasa*, *a se feri*, *a se îndepărta*, *a se molipsi*, *a profita de*, *a se ocupa de*, *a suferi*, *a se teme* etc.): *Ei abuză de răbdarea noastră*.; *Acum ei beneficiază de un trai mai bun*.; *Copilul se teme de lupi*.

– prep. *despre* (*a discuta*, *a relata*, *a scrie*, *a povesti*, *a vorbi* etc.): *Studenţii discută despre examen*.; *Profesorul vorbeşte despre noutăţile recente*.

– prep. *din* (*a consta*, *a decurge*, *a demisiona*, *a proveni*, *a se retrage*, *a rezulta* etc.): *Apartamentul constă din trei camere*.; *Concluzia decurge din cele spuse*.; *El provine din răzeşi*.

– prep. *după* (*a alerga*, *a plânge*, *a tânji* etc.): *Nu alerga după doi iepuri*.; *Cine tânjeşte după trecut pierde prezentul*.

– prep. *împotriva* (*a conspira*, *a complota*, *a lupta*, *a se pronunţa*, *a se proteja*): *Deputaţii s-au pronunţat împotriva măririi taxelor*.; *Copiii se protejează împotriva răcelii*.

– prep. *în* (*a crede*, *a se dizolva*, *a se încadra*, *a rezida*): *Noi credem în libertate*.; *Problema îmbolnăvirilor frecvente rezidă în poluarea atmosferei*.; *Ne încadrăm în termenii asumaţi*.

– prep. *la* (*a adera*, *a se adapta*, *a se aştepta*, *a asista*, *a se preta*, *a renunţa*, *a reveni*, *a se raporta*, *a subscrie*): *Multe ţări au aderat la acest bloc*.; *Nu mă aşteptam la asta*.; *Studenţii au asistat la o operaţie complicată*.

– prep. *pe* (*a se baza*, *a conta*, *a miza*): *Nu te baza doar pe memorie*.; *Contez foarte mult pe prieteni*.

– prep. *prin* (*a se caracteriza*, *a se distinge*, *a răzbate*, *a străbate*, *a străluci*): *Laura se distinge prin eleganţă*.; *El a strălucit prin inteligenţă*.

2) adjective propriu-zise (*apt*, *avid*, *bun*, *capabil*, *învecinat*, *plin*, *rău*, *predispus*) sau derivate postverbale (*dornic*, *dătător*, *echivalent* etc.): *Planul este bun de executat*.; *Copilul este dornic de joacă*.; *Oxigenul este dătător de viață*.; *El totdeauna a fost avid de putere*.; *Unii copii sunt predispuși la îmbolnăviri*.

3) adverbe, mai ales, cele care au corespondent adjectival: *corespunzător*, *aproape*, *departe* etc.: *Lucrează corespunzător cu indicațiile șefului*.; *Suntem aproape de final*.; *Departe de mine gândul de a te jigni*.

4) (rar) interjecții de tipul: *halal! haț*!: *Halal de viață ca asta!*; *Cățelul haț! pe pisoi de coadă*.

Exprimarea complementului indirect prepozițional

Complementul indirect prepozițional se exprimă prin:

a) *Ei beneficiază de ajutor medical*.; *Ţara noastră se învecinează cu Marea Neagră*.; *El a profitat de ocazie*.; *Vom reveni asupra problemei*.; *Ion vorbește frumos despre colegii lui*.

b) pronume precedat de o prepoziţie: *M-am despărțit de el*.; *Mi-a vorbit despre ei*.; *E preocupat de sine*.; *A recurs la alții*.; *S-a gândit la ai săi*.; *Decizia nu se extinde asupra noastră*.

c) numeral cardinal şi ordinal precedat de o prepoziţie: *Corespondează cu trei dintre foștii lui prieteni*.; *Câinele s-a aruncat asupra primului dintre cei doi*.

d) verbe la infinitiv, gerunziu sau supin: *Se limitează la a se plânge*.; *S-a plictisit nefăcând nimic*.; *Nu este nimic de văzut*.

e) adjectiv precedat de o prepoziție: *Din alb s-a făcut gri*.; *Din bun s-a făcut rău*.

Sfera semantică a complementului indirect prepozițional

Complementul indirect prepozițional cuprinde un spectru larg de valori semantice. Ca şi complementul indirect în dativ, complementul indirect prepozițional arată:

a) destinatarul acțiunii: *Părinții se gândesc la viitorul copiilor*.; *Tinerii investesc în imaginea lor profesională*.

b) beneficiarul acţiunii: *Am cumpărat cărți pentru tine*.; *Bunica a făcut dulceață pentru nepoți*.

c) pacientul care suferă efectele acțiunii: *El își bate joc de noi*.; *Atentează la viața lui*.

d) sursa: *Se trage din viță nobilă*.; *Se teme de medici*.

Pe lângă valorile comune cu ale complementului indirect în dativ, complementul indirect prepozițional indică:

– direcția, orientarea acțiunii: *Privirile turiştilor se îndreptau spre tablourile comentate de ghid*.; *Nu te uita așa la mine*.

– reciprocitatea acțiunii: *Ion se ceartă cu Maria*.; *Se salută cu toţi vecinii*.

– rezultatul acțiunii: *Apa poate fi transformată în energie*.

– efecte ale unor senzații: *Se bucură de atenția colegilor*.; *M-am mirat de rezultatul obținut*.

– asemănarea sau diferența dintre obiecte: *Copilul seamănă cu părinții*.; *Copia nu trebuie să se deosebească de original*.

Tipologie. Complementul prepoziţional poate fi a) simplu (*Povestește despre Italia*.), b) multiplu (*Italia se confruntă cu ploi şi ninsori abundente*.) sau c) complex (*Românii apelează mai degrabă la o agenţie străina decât la una românească*.).

Topica şi punctuaţia. Complementul indirect prepoziţional are topică liberă şi, de obicei, nu se desparte prin virgulă de cuvântul regent. *Şi*, *tot mergând eu*, *m-am izbit de un zid*. (O. Paler); *De la un datornic rău şi un sac de paie este bun*. (Folclor). Se poate despărţi prin virgulă complementul indirect prepoziţional aşezat înaintea predicatului când se urmăreşte scopul de a evidenţia obiectul respectiv: *Din stejar*, *stejar răsare*. (Folclor).

Propoziţia subordonată completivă indirectă

Este propoziţia subordonată care îndeplineşte în frază funcţia sintactică de complement indirect al predicatului propoziţiei regente: *Ne-am adresat/*[1] *cui trebuie/*[2].; *El este un tânăr dornic/*[1] *să se afirme/*[2].

Subordonata completivă indirectă poate determina elemente de natură diferită (verbe, adjective, adverbe, interjecţii), caracterizându-se prin valori multiple şi dispunând de numeroase mijloace de introducere în frază.

O subordonată completivă indirectă poate fi identificată prin echivalenţa sa cu un complement indirect şi pe baza întrebării la care răspunde. În general, ea răspunde la întrebările complementului indirect în dativ: *cui?*: *A înmânat premiul/*[1] *cui a câştigat concursul/*[2]. (cui a înmânat premiul?) şi la întrebările complementului indirect prepoziţional: *pe cine/ce?*, *despre cine/ce?*, *de la cine/ce?*, *cu cine/ce?* etc.: *A primit ajutor/*[1] *de la cine nu se aştepta/*[2]. (de la cine a primit ajutor*?*); *Se gândeşte/*[1] *la ce s-a întâmplat ieri/*[2]. (la ce se gândeşte?); *Explică din nou/*[1] *pentru cine nu a înţeles/*[2]. (pentru cine explică din nou?); *Colaborăm/*[1] *cu cine vrem/*[2]. (cu cine colaborăm?); *Se fereşte/*[1] *să intre în polemică/*[2]. (de ce se fereşte?).

Elementele regente. Completiva indirectă poate avea ca termen regent următoarele părţi de vorbire:

– un verb sau o locuţiune verbală, folosite la un mod predicativ sau nepredicativ: *Povestea/*[1] *oricui îl asculta/*[2].; *Să ne aducem aminte/*[1] *de cine suntem/*[2].; *El nu era în stare/*[1] *să înveţe/*[2]. (I. Teodoreanu); *A fost deschis cu toţi răspunzând/*[1] *oricui îl întreba/*[2].

– un adjectiv sau o locuţiune adjectivală: *Tema e uşoară/*[1] *pentru cine învaţă/*[2].; *Este amabil/*[1] *cu cine merită/*[2].; *Era conştient/*[1] *că greşeşte/*[2].; *Sunt recunoscător/*[1] *pentru ceea ce mi s-a dat/*[2].

– un adverb: *Să stai departe/*[1] *de cel care vrea să te uite/*[2].; *Vrea sa fie cât mai aproape/*[1] *de cei care îi sunt dragi/*[2].

– o interjecţie: *Vai/*[1] *de cine-şi pierde ţara/*[2]. (O. Goga); *Halal/*[1] *de cine se naşte sub steaua aceea!/*[2] (D. Zamfirescu).

Elemente de relaţie. Completiva indirectă este introdusă prin următoarele mijloace:

1. pronume sau adjective pronominale relative ori nehotărâte, folosite singure sau cu prepoziţii: *care*, *cine*, *ce*, *cel ce*, *cea ce*, *cât*, *oricare*, *oricine*, *orice*, *oricât*: *Profesorul explică din nou*/[1] *cui are nevoie*/[2].; *Astăzi discutăm*/[1] *despre ce vreţi voi*/[2].

2. adverbe relative: *unde*, *când*, *cum*, *cât*: *S-au înţeles*/[1] *unde să se întâlnească*/[2].; *Mă mir*/[1] *cum îl mai rabdă pământul*/[2].

3. conjuncţii subordonatoare: *că*, *să*, *ca (...) să*, *cum că*, *dacă*: *Se bucură*/[1] *că a dat norocul peste el*/[2].; *Sunt sigur*/[1] *că vom reuşi*/[2]. *S-a gândit*/[1] *să plece*/[2]. *Mă aşteptam*/[1] *ca drumul să fie mai dificil*/[2].

Topica şi punctuaţia. Propoziţia completivă indirectă stă, de obicei, după propoziţia regentă:

Nu şi-a dat seama/[1] *că a greşit*/[2].; *Nu sunt sigur*/[1] *că răspunsul e corect*/[2].; *Se pregăteşte*/[1] *să dea examen*/[2].; *S-a hotărât*/[1] *să treacă în aceeaşi noapte munţii*/[2]. (O. Paler).

Ea poate sta însă şi înaintea propoziţiei regente atunci când se urmăreşte reliefarea ei. De cele mai multe ori sunt antepuse completivele relative: *Pentru cine locuieşte într-un sat*,/[1] *capitala de judeţ este metropolă*/[2]. (G. Călinescu); *Cum de a fost cu putinţă aşa ceva*/[1] *nu-mi pot da seama*/[2].

Completiva indirectă postpusă regentei nu se izolează prin virgulă: *Să fim foarte prudenţi*/[1] *cu ceea ce se-întâmplă în jurul nostru*/[2]. (M. Eliade). Atunci când este aşezată înaintea regentei, subordonata indirectă, de cele mai multe ori, se desparte de aceasta prin virgulă: *Cui nu ştie juca*,/[1] *odaia i se pare strâmtă*/[2]. (M. Sadoveanu); *Cui i se croieşte rău*,/[1] *rău îi merge*/[2]. (Folclor).

Complementul de agent

Complementul de agent este partea secundară de propoziție cerută de un verb tranzitiv la diateza pasivă. Este un tip special de complement prepoziţional care arată de cine este realizată acțiunea verbului regent. Se actualizează în structurile pasive şi corespunde din punct de vedere semantic subiectului logic al propoziției. Prepozițiile specifice acestui complement sunt *de*/*de către*: *Romanul „Ultima noapte de dragoste*, *întâia noapte de război" este scris de Camil Petrescu*.; *Tabloul a fost pictat de Leonardo da Vinci*.

De cele mai multe ori, prepoziția compusă *de către* introduce complemente de agent exprimate prin nume de persoană, iar *de* poate fi folosită când complementul de agent este exprimat prin celelalte mijloace: *Fereastra a fost spartă de către Ion*. şi *Fereastra a fost spartă de vânt*/*de pisică*.

Complementul de agent răspunde la întrebările: *de cine*? *de către cine*?

Complementul de agent are ca termen regent:

a) un verb sau o locuțiune verbală la un mod predicativ sau nepredicativ, la diateza pasivă cu *a fi*: *Manualul de gramatică a fost elaborat de un colectiv de autori*.; *Fiind elaborat de un colectiv de specialişti*, *manualul de gramatică*

este bun.; *Este o lecție de învățat de oricine*.; *După acest caz*, *oamenii de pe aici au fost băgați în seamă de autorități*.

b) un verb la diateza impersonală: *Se caută un teren de construcție de către un cetățean străin*.; *Impozitele se colectează de Inspectoratul Fiscal*.; *S-a făcut o hartă a orașului de către o echipă de arhitecți*.; *S-a stabilit de către judecător că nimeni nu e vinovat*.; *Stabilindu-i-se nevinovăția de către judecător*, *învinuitul a fost eliberat*.

c) adjective provenite din participii pasive: *Cele prezentate de martori au fost de folos*.; *Rochia cusută de mama îmi vine bine*.; *Materia învățată de mine mi-a prins bine la examen*.; *Cărțile vechi scrise de către călugări se păstrează la arhivă*.; *Fereastra deschisă de vânt s-a spart*.

d) adjective postverbale derivate cu sufixul -*bil*: *Amendamentul a fost considerat inacceptabil de către Comisie*.; *Apartamentul este locuibil de o familie cu mulți copii*.; *Performanţele lui sunt inatacabile de alți tenismeni*.; *Este un exercițiu rezolvabil de către liceeni*.

Exprimarea complementului de agent

Complementul de agent se exprimă prin:

a) substantive comune sau proprii în cazul acuzativ cu prepoziția *de* sau *de către: Profesorii sunt respectați de către studenți*.; *Contrabandiştii a fost arestat de către poliţişti*.; *Propunerea a fost votată unanim de către Consiliul părintesc al școlii*.; *Poezia a fost citită de către un actor*.; *Copacii a fost tăiaţi de pădurar*.

b) pronume în cazul acuzativ de diferite tipuri: *Decizia a fost luată de către ei*.; *Ştirea a fost răspândită de aceștia*.; *Am fost ajutaţi de ai noştri*.; *A fost urmărit de cineva*.; *N-am fost păcălit de nimeni*.

c) numerale cu valoare substantivală: *A fost felicitată de cei doi*.; *Erau așteptați la gară de cel de al treilea*.; *Am fost întâmpinaţi de amândoi*.; *Fiind ajutată de cei doi*, *el a urcat în tren*.

Topica şi punctuaţia

Complementul de agent este așezat imediat după regent şi nu se separă de acesta prin virgulă: *Smântâna a fost mâncată de motan*. Nu se desparte prin virgulă de regent nici atunci când precedă regentul, de exemplu, în propoziţiile care urmăresc reliefarea lui: *De mine a fost scrisă această scrisoare*, *nu de Ion*. sau în cele interogative: *De către cine a fost adus acest pachet?*

Propoziţia subordonată de agent

Este propoziţia subordonată care îndeplineşte, în frază, funcţia sintactică de complement de agent, fiind dependentă de un verb la diateza pasivă sau de o altă parte de vorbire cu sens pasiv: *Pădurile au fost defrișate*/[1] *de cine a avut nevoie de lemne*/[2].; *Acest impozit este plătit*/[1] *de oricine are o afacere*/[2].

Subordonata de agent arată autorul real al acţiunii exprimate de verbul la diateza pasivă, este deci echivalentul semantic al subiectului din

construcţia activă. Completiva de agent răspunde la întrebările *de cine?* sau *de către cine?*

Elemente determinate. Completiva de agent poate avea ca termen regent:

– un verb sau, mai rar, o locuţiune verbală la diateza pasivă: *A fost atacat*/[1] *de cine nu se aştepta*/[2].; *Conflictul a fost provocat*/[1] *de cine a avut interese*/[2]. Uneori se afirmă că termenul regent al unei completive de agent poate fi şi un verb la diateza impersonală (numită şi reflexiv-pasivă). De menţionat însă că în aceste cazuri completiva de agent este foarte rar exprimată: *Casele se construiesc*/[1] *de către cei ce vor locui în ele*/[2].

– un verb tranzitiv la participiu sau supin: *Iată nişte teste făcute*/[1] *de cine a avut timp*/[2].; *Aparatul e uşor de folosit*/[1] *de oricine are un minim necesar de cunoştinţe*/[2].

Elemente de relaţie. Subordonata de agent este totdeauna o propoziţie relativă, fiind introdusă prin următoarele mijloace:

– pronume relativ (*care*, *cine*, *ce*, *cea ce*, *cât*), precedat de prepoziţiile *de*, *de către*: *A fost ajutat*/[1] *de cine era alături de el în acele clipe*/[2].

– pronume nehotărât (*oricare*, *oricine*), precedat de prepoziţiile *de*, *de către*: *Colesterolul este un fel de sperietoare agitată*/[1] *de oricine are un interes în această direcție*/[2].

Subordonata de agent stă, de obicei, după regentă şi nu se desparte prin virgulă de aceasta: *Muzeul poate fi vizitat*/[1] *de oricine doreşte*/[2].

Complementul sociativ

Este o parte de propoziție care arată cine sau ce însoţeşte (sau nu) subiectul ori obiectul direct, indirect din propoziţia regentă în realizarea/ suportarea unei acţiuni: *Vara elevii merg în excursie cu profesorul lor*.; *Vine la serviciu cu mâncarea de acasă*.; *A fost prins împreună cu un prieten al său la furat*.; *A plecat la muncă în străinătate fără familie*.

Complementul sociativ răspunde la întrebările: *cu cine/ce?*, *împreună/la un loc cu cine/ce?*, *fără cine/ce?*, *cu tot cu ce?*, *cu câți/câte?*

Se recunoaște prin prepozițiile *cu* sau *fără* care preced complementul sociativ. Pentru a intensifica sensul de asociere se folosesc uneori şi adverbele de mod *împreună*, *laolaltă* sau expresia *cu tot*, urmate de prepoziția *cu*: *A plecat împreună cu familia la mare*.

Complementul sociativ are ca termeni regenți:

– un verb sau o locuțiune verbală la un mod predicativ: *Poftim, om bun, de-i ospăta împreună cu noi, ziseră cei doi drumeți călătorului străin*. (I. Creangă); *Hoțul a luat-o la fugă împreună cu complicii săi*.

– o interjecție predicativă: *Hai cu noi*.

– un adjectiv derivat cu sufixul -*bil*: *Casa este vandabilă fără terenul aferent*.

Complementul sociativ se exprimă prin:

a) substantive comune sau proprii în cazul acuzativ precedate de prepozițiile *cu* şi *fără*: *Ioana a ieșit la o cafea cu Maria.*; *Am plecat fără ghid.* (M. Eliade) sau de locuţiunile prepoziţionale *împreună cu*, *dimpreună cu*, *laolaltă cu*, *la un loc cu*, *cu tot cu*: *Bunicii au plecat la munte împreună cu nepoții.*

b) pronume de diferite tipuri în cazul acuzativ precedate de prepozițiile *cu*, *fără* sau de locuțiunile prepoziționale *împreună cu*, *laolaltă cu*: *Merg cu voi la patinoar.*; *Am luat masa împreună cu ai mei.*; *Striga în piaţă laolaltă cu ceilalţi.*; *Cu cine pleci la masă?*

c) numerale de diferite tipuri în acuzativ precedate de prepozițiile *cu*, *fără* sau de locuțiunile prepoziționale specializate: *A lucrat toată ziua fără cei trei.*; *Am călătorit împreună cu cei doi.*

Uneori substantivele, pronumele sau numeralele prin care se exprimă complementul sociativ pot fi precedate de sintagmele: *în alianță cu*, *cot la cot cu*: *Lucrează cot la cot cu fiii săi.*; *Și-a construit afacerea în alianță cu rudele din partea soției.*

Topica şi punctuaţia

Complementul sociativ stă, de regulă, după termenul regent şi nu se separă de acesta prin semne de punctuație sau pauze: *Jandarmul intră cu trei ţărani în cancelarie.* (L. Rebreanu); *Prefectul se urcă în trăsură cu căpitanul.* (L. Rebreanu).

Fiind exprimat printr-un pronume relativ-interogativ, el stă înaintea termenului regent şi nu se desparte de acesta prin virgulă: *Cu cine lucrăm mâine?*; *Știu cu cine vom lucra mâine.*

Propoziţia subordonată sociativă

Este propoziţia subordonată care îndeplineşte funcţia sintactică de complement sociativ al regentei. Ea arată cine sau ce însoţeşte subiectul sau obiectul direct în efectuarea sau la suportarea unei acţiuni: *Am venit la voi/*[1] *cu cine v-am promis/*[2]*.*; *A părăsit satul/*[1] *cu ce a încăput într-o căruţă/*[2]*.*; *A fost prins/*[1] *împreună cu cine fugise în pădure/*[2]*.*

Subordonata sociativă răspunde la întrebările: *împreună cu cine/ce?*, *fără cine/ce?*

Subordonata sociativă este o propoziţie relativă, fiind introdusă prin pronumele sau adjectivele pronominale relative ori nehotărâte (*care*, *cine*, *ce*, *cea ce*, *cât*, *oricare*, *oricine*, *orice*) însoţite de prepoziţia *cu* sau de locuţiunile prepoziţionale *împreună cu*, *laolaltă cu* (pentru aspectul pozitiv al subordonatei) şi de prepoziţia *fără* (pentru aspectul negativ al subordonatei): *A ajuns în vârful muntelui/*[1] *împreună cu cine a rezistat până la capăt/*[2]*.*; *A venit/*[1] *fără ce a promis/*[2]*.*

Subordonata sociativă stă, de obicei, după regentă: *Se duce la film/*[1] *cu cine vrea/*[2].; *Au luat lada/*[1] *cu ce era în ea/*[2]. Foarte rar, poate fi antepusă regentei: *Doar cu ce avea pe el/*[1] *a plecat de acasă/*[2].

Complementul instrumental

Este partea secundară de propoziție care indică mijlocul prin care se realizează o acțiune. Această funcție sintactică a fost desprinsă din complementul indirect și din complementul circumstanțial de mod. Se recunoaște prin întrebarea *cu ce*?: *A deschis ușa cu cheia*. Pe lângă aceasta, complementul instrumental răspunde la întrebările: *din ce?*, *fără ce?*, *prin cine?*, *prin ce?*, *datorită/grație cui?*, *prin intermediul cui?*, *cu ajutorul cui?* etc.

Termenul generic *mijlocul* include: instrumentul cu ajutorul căruia se realizează acțiunea (*Ară cu tractorul*.); materia care se folosește (*Vinul poate fi diluat cu apă plată*.); ființa care servește ca intermediar în realizarea acțiunii (*Am trimis scrisoarea prin curier*.); acțiunea (prezentă sau absentă) prin care se realizează procesul sau se manifestă o însușire (*A reușit prin muncă*.).

Complementul instrumental are ca termen regent:

– un verb sau o locuţiune verbală la un mod predicativ: *Cu bucăţele mici se prind peşti mari*. (Folclor). După numărul de complemente instrumentale admise, verbele sunt de mai multe feluri. Există verbe care au instrumentul inclus în structura lor semantică de adâncime: *a ara*, *a biciui*, *a cântări*, *a frâna*, *a grebla*, *a mobila*, *a mușca*, *a mătura*, *a pieptăna*, *a pudra*, *a parfuma*, *a ruja*, *a strecura*, *a zăvorî* etc. Aceste verbe cer realizarea explicită a instrumentului doar facultativ, când e nevoie de precizare: *A mobilat salonul cu mobilă din lemn*.; *A pudrat copturile cu zahăr*.

Alte verbe la care sensul instrumental nu este inclus în structura de adâncime cer un complement instrumental pentru a preciza instrumentul folosit la realizarea acţiunii date din diversitatea de instrumente posibile: *a scrie cu creionul/cu pixul/la calculator; a tăia cu toporul/cu cuțitul/cu foarfeca/cu lama/cu beschia* etc. Din acest grup fac parte verbe de tipul: *a dezinfecta*, *a înveli*, *a lega*, *a lumina*, *a măsura*, *a sancționa*, *a spăla*, *a sparge*, *a scrie*, *a steriliza* etc.

– un verb la un mod nepredicativ: *Plătind cu cardul*, *economisești timp*.; *Citind cu ochelari*, *nu-ți încordezi ochii*.; *Lovită cu biciul*, *femeia avea spatele rănit*.

– o interjecţie predicativă: *Pac/zvârrr cu piatra*.

– un adjectiv postverbal sau un participiu cu valoare adjectivală: *Este un lucru inexprimabil prin cuvinte*.; *Text lizibil doar cu lupa*.; *Oțet preparat din mere*.

Exprimarea complementului instrumental

Complementul instrumental se exprimă prin:

– substantive precedate de prepoziţii sau de locuţiuni prepoziţionale în genitiv (*cu ajutorul*, *prin intermediul*, *prin mijlocirea*, *prin bunăvoinţa*), în

dativ (*graţie*, *mulţumită*, *datorită*) sau în acuzativ (*cu*, *prin*, *din*, *după*, *la*, *în*): *Se mișcă doar cu ajutorul bastonului*.; *Reușește grație părinților*.; *Mănâncă cu lingura de argint*.; *Şi după bici l-am cunoscut*. (G. Coşbuc).

– numerale cardinale şi ordinale însoţite de prepoziţiile sau de locuţiunile prepoziţionale care cer cazurile genitiv (*cu ajutorul*, *prin intermediul*, *prin mijlocirea*, *prin bunăvoința*), dativ (*graţie*, *mulţumită*, *datorită*) sau acuzativ (*cu*, *prin*, *din*, *după*, *fără*, *la*, *în*): *Merg cu al doilea*, *nu cu primul*.

– verbe sau locuţiuni verbale la un mod nepredicativ: *Citind*, *ne perfecționăm limbajul*.; *Am început prin a vinde cu amănuntul*.; *Prea puţini oameni trăiesc bine din cântat*.

Topica şi punctuația

Complementul instrumental stă după termenul regent şi nu se separă de acesta prin virgule. Când stă înaintea regentului, utilizare motivată stilistic, complementul instrumental se desparte prin virgulă: *Cu mâna ei*, *Olguţa vărsă din cană în ulciorul fiecăruia*. (I. Teodoreanu); *Grație ajutorului oferit de părinți*, *Ion și-a cumpărat o casă*.

Propoziţia subordonată instrumentală

Este propoziţia subordonată care îndeplineşte, la nivelul frazei, funcţia sintactică de complement instrumental: *S-a îmbrăcat*/[1] *cu ce avea mai bun*/[2].; *Sapă în grădină*/[1] *cu ce găseşte*/[2]. Subordonata completivă instrumentală arată mijlocul (fiinţă, lucru, acţiune) prin care se realizează acţiunea exprimată prin predicatul regentei sau se manifestă o însuşire: *Trăieşte*/[1] *cu ce are*/[2]. *Şi-a deschis o afacere*/[1] *cu ce a economisit de-a lungul anilor*/[2].

Fiind echivalentă cu un complement instrumental, subordonata completivă instrumentală poate fi identificată cu ajutorul întrebărilor la care răspunde: *cu ce?*, *prin cine*/*ce?*, *din ce?*, *datorită cui?*, *cu ajutorul cui?* etc.: *Şi-a reparat casa*/[1] *cu ce a găsit la îndemână*/[2].

Elemente regente. Subordonata instrumentală are ca termen regent:

– un verb sau o locuţiune verbală, folosite la un mod predicativ sau nepredicativ: *Le-a transmis vestea*/[1] *prin cel ce a călătorit prin acele locuri*/[2].; *A ajuns la timp*/[1] *mulţumită celor care l-au ajutat*/[2].

– un participiu adjectivizat: *Fiecare a venit îmbrăcat*/[1] *cu ce a găsit pe acasă*/[2].

– o interjecţie predicativă: *Şi pleosc! una la ceafă* /[1] *cu ce avea în mână*/[2].

Elemente de relaţie. Din punctul de vedere al mijloacelor de relaţie, completiva instrumentală este, în majoritatea absolută a cazurilor, o propoziţie relativă. Ea poate fi introdusă în frază printr-un grup prepoziţional constituit dintr-o prepoziţie/locuţiune prepoziţională şi un pronume sau un adjectiv pronominal relativ ori nehotărât (*care*, *cine*, *ce*, *cel ce*, *cea ce*, *cel care*, *cât*, *oricare*, *oricine*, *orice*, *oricât*). Grupul prepoziţional conţine una dintre următoarele prepoziţii (*cu*, *datorită*, *din*, *după*, *în*, *la*, *prin*, *fără*) sau locuţiuni

prepoziţionale (*cu ajutorul*, *prin mijlocirea*): *Aruncau unii în alţii/*[1] *cu ce le cădea sub mână/*[2].; *Sătenii trăiesc/*[1] *din ce cultivă în grădini/*[2].; *A rezistat/*[1] *datorită celor care au fost alături de el/*[2].

În cazuri rare, subordonata instrumentală poate fi introdusă doar printr-o conjuncţie subordonatoare. Este vorba de conjuncţia compusă *fără* (*ca*) *să*: *Un guvern poate guverna ţara/*[1] *şi fără să dea comenzi justiţiei/*[2]. Dintre aceste mijloace de relaţie, prepoziţiile *fără* şi *fără* (*ca*) *să* sunt folosite pentru realizarea aspectului negativ al subordonatei instrumentale: *A obţinut totul/*[1] *fără să mişte un deget/*[2].

Topica şi punctuaţia. Subordonata instrumentală stă, de obicei, după propoziţia regentă: *Am pregătit masa/*[1] *cu ce a găsit prin frigider/*[2]. Când se urmăreşte reliefarea ei, instrumentala poate sta însă şi înaintea propoziţiei regente. Pot fi antepuse doar subordonatele instrumentale relaţionale: *Cu ce-a găsit mai nou/*[1] *s-a încălțat/*[2]. Indiferent de poziţia ei faţă de propoziţia regentă, subordonata instrumentală nu se desparte prin virgulă.

Complementul cumulativ

Este partea de propoziție ce arată o situație (obiect, acțiune sau însușire) la care se adaugă informația exprimată de o altă parte de propoziție din aceeași propoziție. Apariția complementului cumulativ este condiționată de prezența altei părți de propoziție, încadrându-se astfel într-o relație mediată. Cu alte cuvinte, complementul cumulativ „cumulează“ informația exprimată de: subiect (*În afară de lupi*, *urlau și câinii*.), predicat (*Pe lângă mers*, *a și alergat*.), nume predicativ (*Pe lângă medic*, *Ion e și primar*.), complemente (direct: *Pe lângă Ion*, *au mai fost accidentați încă trei pasageri.;* indirect: *Afară de Ioana*, *se vorbea mult și despre Maria*.; de agent: *Pe lângă profesori*, *a mai fost lăudat și de prieteni*.); atribut (*Afară de rochii lungi*, *erau și scurte*.), circumstanţiale (de loc: *În afară de bibliotecă*, *învață și acasă*.; de timp: (*În afară de vara*, *poți să te odihnești și iarna*.). Este o funcție sintactică facultativă.

Se recunoaște prin prezenţa elementelor de relație specifice: prepozițiile *pe lângă*, *peste* și locuțiunile prepoziționale: (*în*) *afară de*, *în afara*, *dincolo de;* adverbul *decât*, precum și adverbele corelative *şi*, *mai*, *încă şi*, *nici*: *Afară de ceai*, *mai bea și cafea*.; *Pe lângă ei*, *au mai venit încă doi*.; *Dincolo de morală*, *intervine legea*. Complementul cumulativ nu are întrebări specifice, deoarece ideea de cumul se poate descifra lesne cu ajutorul contextului.

Complementul cumulativ are ca termen regent:

– un verb sau o locuţiune verbală la un mod predicativ sau nepredicativ: *A servit şi tort*, *pe lângă prăjituri*.; *Aducându-şi aminte şi de alte aspecte*, *pe lângă cele declarate*, *a sunat la poliţie*.

– interjecţii predicative: *Na*/*Poftim şi astea pe lângă celelalte*.

– adjective de proveniență verbală: *Pe lângă pânză*, *era învelită și cu folie*.

Exprimarea complementului cumulativ

Complementul cumulativ se exprimă prin:

– substantive (comune sau proprii) precedate de prepoziţii*: peste*, *pe lângă* sau locuţiuni prepoziţionale: *în afară de*, *în afara*, *dincolo de* şi de adverbul *decât*: *În afara adversarilor din propria tabără*, *unii dintre susţinătorii săi ar putea de asemenea să-i facă probleme*.; *Peste necazuri*, *a mai avut și dureri mari*.; *În afară de frumuseţe*, *e nevoie şi de inteligenţă*.; *Dincolo de* (*alături de*) *frumuseţe*, *e nevoie de inteligență*.; *A primit şi altceva decât laude*.

– pronume de diferite feluri: *Pe lângă acestea*, *mi-au plăcut și altele*.; *În afara ei*, *au mai venit câțiva prieteni*.

– numerale: *În afara celor unsprezece*, *echipa de fotbal mai are doi jucători de rezervă*.

– adverbe însoţite de următoarele elemente de relație *decât*, *nu doar*, *nu numai*: *În afară de ieri*, *a venit şi săptămâna trecută*.; *L-am văzut şi altădată*, *nu numai azi*.

– adjective însoţite de elementele de relație specifice: *Pe lângă frumoasă*, *mai e și inteligentă*.

– verbe la un mod nepredicativ: *Pe lângă învăţat*, *munceşte foarte mult*.; *În afară de a vorbi*, *reînvaţă şi a merge*.

– locuţiuni adverbiale: *pe deasupra*, *în plus*, *în afară de asta*, *mai mult*, *mai presus de asta*: *Pe deasupra*, *vorbeşte prea mult*.; *În afară de asta*, *mai şi minte*.

Topica și punctuația

În general, complementul cumulativ are o topica liberă. Totuşi, locul lui obișnuit este înaintea termenului regent, fiind despărţit prin virgulă de acesta: *Pe lângă lemnul uscat*, *arde şi cel verde*. (Folclor); *Afară de bomboane*, *le-am dat copiilor și cărți*. Atunci când stă după termenul regent, complementul cumulativ nu se separă prin virgulă: *Am cumpărat și fructe pe lângă legume*. Nu se separă de asemenea complementul cumulativ introdus prin adverbul *decât*: *Am probat și alte haine decât astea*.

Propoziţia subordonată cumulativă

Este propoziţia subordonată care îndeplineşte în frază funcţia sintactică de complement cumulativ pe lângă un verb cu rol de predicat al propoziţiei regente: *Pe lângă că e frig*,/[1] *mai şi plouă*/[2].; *După ce că nu ştie nimic*,/[1] *nici nu e atent*/[2].

Subordonata cumulativă exprimă un raport de adăugare, acumulare, arătând la ce se adaugă cele exprimate în propoziţia regentă: *Pe lângă că e frumoasă*,/[1] *e şi cuminte*/[2].

Elementele regente. Completiva cumulativă are ca termen regent un verb: *Pe lângă că e o femeie superbă*,/[1] *îl şi îngrijeşte admirabil*/[2]. (L. Rebreanu).

Elementele de relaţie. În funcţie de tipul de element de relaţie prin care este introdusă în frază, completiva cumulativă poate fi de două feluri: conjuncţională sau relativă. Cumulativele conjuncţionale se introduc prin următoarele locuţiuni conjuncţionale: *după ce* (*că*), *pe lângă că*, (*în*) *afară că*, *plus că*, *las*(*ă*) *că*: *După ce că/pe lângă că/în afară că a lipsit de la ore/*[1] *nici nu învaţă/*[2].; *Lucrarea nu spune nimic nou,/*[1] *plus că e plină de greşeli/*[2].

Propoziţiile cumulative relative sunt introduse prin pronume, adjective pronominale relative (*care*, *cine*, *ce*, *cel ce*, *cel care*) sau prin adverbe relative (*unde*, *când*, *cum*, *cât*), însoţite de prepoziţiile *pe lângă*, *peste* sau de locuţiunile prepoziţionale *pe lângă*, *în afară de*: *Pe lângă cine ştii tu*, */*[1] *au mai venit şi alţii acolo/*[2].

Topica şi punctuaţia. Propoziţia completivă cumulativă are o topică liberă, ea poate sta atât înainte, cât şi după propoziţia regentă: *Pe lângă ce mi-ai spus tu,/*[1] *am cumpărat şi fructe/*[2]. şi *Am cumpărat şi fructe*,/[1] *pe lângă ce mi-ai spus tu/*[2]. Totuşi, poziţia preferabilă a subordonatei cumulative este cea antepusă: *Pe lângă că era curat spilcă,/*[1] *apoi obişnuia/*[2] *să se îmbrace foarte galant…/*[3] (I. L. Caragiale).

Completiva cumulativă conjuncţională se izolează totdeauna prin virgulă de regenta ei: *După ce că nu sunt buni de nimic,/*[1] *apoi sunt şi brutali şi mojici*, *mai ales cu copiii de familie bună/*[2]. (I. L. Caragiale); *După ce că-mi sari în cap,/*[1] *mai vrei să te apăr/*[2]. (M. Preda). Cât priveşte subordonata cumulativă introdusă prin pronume sau adverb relativ, izolarea ei prin virgulă depinde de gradul legăturii cu regenta: *Pe lângă cine a fost invitat la petrecere,/*[1] *au mai venit şi alţii/*[2].

Complementul opoziţional

Este partea de propoziţie ce exprimă un obiect sau o situaţie care se opune celor desemnate printr-o altă parte de propoziție la care se raportează. Existenţa complementului opozițional este condiționată de prezența unei alte părți de propoziție, stabilind cu aceasta din urmă o relație de dependență mediată. Astfel, complementul opozițional se poate referi: la subiect (*În locul mamei*, *a venit tata la adunare*), la numele predicativ (*În loc de rea*, *soacră-sa era bună ca pâinea caldă*.; *În loc de medic*, *Ion a ajuns profesor*.), la complemente (direct: *În loc de bucurii*, *ne-a adus numai necazuri*.; indirect: *În loc de tacâmuri*, *masa de bucătărie era plină de cărți*.; de agent: *În loc de profesorul de fizică*, *lecția a fost predată chiar de director*.), la atribut (*În loc de albă*, *a cusut cu ață roșie*.), la circumstanţiale (de loc: *În loc de școală*, *s-a dus la cinema*.; de timp: *În loc de dimineața*, *a venit seara*.). Complementul opozițional este o parte de propoziţie facultativă.

Se caracterizează prin prezenţa elementelor de relație specifice: locuțiunile prepoziționale (*în loc de*, *în locul*, *departe de*), prin prepozițiile (*fără*, *pentru*, *spre* şi adverbul *decât*). Această parte de propoziţie poate fi recunoscută pornind de la conţinutul ei şi prin echivalarea ei cu o construcție

coordonată adversativă legată prin conjuncțiile *ci*, *dar nu*, *iar nu*: *În locul lui Ion*, *a plecat un prieten al lui*. = *Nu Ion a plecat*, *ci un prieten al lui*.

Complementul opozițional are ca termen regent:

a) un verb sau o locuţiune verbală la un mod predicativ: *Mănâncă fructe în loc de carne*.

b) o interjecţie predicativă: *Hai la plimbare în loc de a merge la ore*.

c) un adjectiv: *În loc de albă*, *a cumpărat o rochie neagră*.

d) un adverb: *În loc de mâine*, *trebuie să trăim azi*.

Exprimarea complementului opozițional

Complementul opozițional se exprimă prin:

– substantive comune sau proprii în acuzativ, precedate de locuţiunile prepoziţionale: *în locul*, *în loc de: În loc de pâine*, *am cumpărat un colac*.; *În locul lui Ion*, *a venit Gheorghe*.

– pronume, precedate de locuțiunile prepoziționale *departe de*, *în loc de*, *în locul*: *Îi laşi pe alţii să voteze în locul tău?*; *Departe de mine gândul acesta*, *nu ți-am vrut decât binele*.; *În loc de ai voștri*, *au venit ai noștri*.

– numerale în cazul acuzativ sau genitiv, precedate de același elemente de relație: *În locul celor doi*, *au venit alţii*.; *În locul primului*, *a venit al doilea*.

– adjective precedate de aceleași elemente de relație*: În loc de murată*, *a luat varză proaspătă*.; *În loc de neagră*, *mi-a adus o rochie roșie*.

– adverbe*: S-a trezit altundeva decât acasă*.; *În loc de vara*, *pleacă în concediu iarna*.; *În loc de mâine*, *e mai bine să vii acum*.

– verbe la un mod nepredicativ, precedate de prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale specifice (*fără*, *pentru*, *spre*, *în loc de*, *departe de*): *În loc de a depune mărturie*, *a preferat să fugă*.; *În loc de strâns mâna oricui*, *s-a apucat de treabă*.; *A ajutat-o fără a-i spune*.; *În loc de a asculta*, *vorbea întruna*.

Topica și punctuația

Complementul opozițional stă, de regulă, înaintea părților de propoziție de care depinde. În aceste condiţii, el se desparte în mod obligator prin virgulă: *Iar în locul trăsnetelor*, *un vuiet infernal se dezlănţuie*. (G. Bogza); *Pe măsuță*, *în loc de mămăligă*, *se răcorea o turtă dulce tăiată felii*. (I. Teodoreanu).

Dacă este plasat după partea de propoziție la care se referă, complementul opozițional nu se desparte de aceasta: *În schimb*, *nu cedase de loc stăruinţelor de-a renunţa la itinerarul pe apă*, *alegând trenul în locul vaporului*. (I. Teodoreanu).

Propoziţia subordonată opoziţională

Este propoziţia subordonată care îndeplineşte, la nivelul frazei, funcţia sintactică de complement opoziţional pe lângă verbul cu rol de predicat al propoziţiei regente: *În loc să lucreze la stat,*/[1] *ei preferă şomajul*/[2]. Ea arată

acțiunea sau obiectul ce se opune conținutului exprimat de subiect, de predicat sau de complement şi răspunde la întrebările complementului opoziţional: *în loc de ce?*, *în loc de cine?*, *în locul cui?*

Subordonata completivă opoziţională exprimă un raport de opoziţie faţă de cele enunţate în propoziţia regentă. Altfel spus, ea se opune prin întregul ei conţinut sau printr-o parte a sa conţinutului propoziţiei regente: *În loc să-şi ajute părinţii/*[1], *ei bat mingea pe stadion/*[2].; *În loc să vină toţi,/*[1] *au venit numai câţiva/*[2].

În plan semantic, raportul dintre subordonata opoziţională şi regenta sa este echivalent cu raportul coordonator adversativ: *În loc să înveţe*, se *plimbă*. = *Nu învaţă*, *ci se plimbă*.

Elementele regente. Completivă opoziţională are ca termen regent un verb sau o locuţiune verbală: *Dar numărul lor parcă sporea,/*[1] *în loc să scadă/*[2]. (G. Topârceanu)

Elementele de relaţie. După elementele de relaţie, completiva opoziţională este de două feluri: conjuncţională şi relativă. Subordonatele opoziţionale conjuncţionale sunt introduse prin conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale subordonatoare. Specifică pentru subordonata opoziţională este locuţiunea conjuncţională *în loc să*: *În loc să se înfurie,/*[1] *el zâmbeşte/*[2]. Alte elemente folosite pentru introducerea subordonatei opoziţionale sunt: conjuncţiile subordonatoare (*dacă*, *ca să*, *unde*, *când*) şi locuţiunile conjuncţionale (*decât să*, *câtă vreme*, *în timp ce*, *în vreme ce*, *pe când*, *pe câtă vreme*): *Decât să stai degeaba,/*[1] *mai bine ai lucra/*[2].; *Dacă* (sau *unde*, *de vreme ce*) *înainte tinerii căutau dreptul sau finanţele,/*[1] *acum se interesează de tehnică/*[2].; *La voi e cald şi frumos,/*[1] *pe când la noi e frig şi urât/*[2].; *În timp ce acolo e numai bucurie,/*[1] *aici e mare dezamăgire/*[2].

Subordonatele opoziţionale relative sunt legate de regentele lor cu ajutorul pronumelor, adjectivelor pronominale relative (*care*, *cine*, *ce*, *cel ce*) sau cu al adverbelor relative (*unde*, *când*, *cum*, *cât*), precedate de locuţiunea prepoziţională *în loc de* sau (mai rar) *în locul*: *În loc de cine era aşteptat,/*[1] *a venit un necunoscut/*[2].; *În loc de ce l-am rugat,/*[1] *el mi-a adus un ceas/*[2].; *În loc de cât trebuia,/*[1] *mi-a înapoiat puţin/*[2].; *În locul cui a fost invitat,/*[1] *a venit un musafir nepoftit/*[2].

Topica şi punctuaţia. Unele specii de subordonate opoziţionale au o topică liberă, fiind plasate atât înaintea (de preferinţă), cât şi după propoziţia regentă. Din categoria dată fac parte subordonatele opoziţionale cu *în loc să*, *în loc de* + pronume sau adverb: *În loc să-i fi dat învăţătură şi educaţie cetăţenească,/*[1] *a fost menţinut cu sila în întuneric/*[2]. (L. Rebreanu); *În loc de cine a fost chemat,/*[1] *a venit el/*[2].; *În loc de cât aveam nevoie,/*[1] *mi-a dat foarte puţin/*[2].; *În clipa aceasta*, *cerul primăvăratic*, *afectuos*, *mă deprimă cu frumuseţea lui,/*[1] *în loc să mă bucure/*[2]. (O. Paler). Există şi subordonate opoziţionale intercalate în propoziţia regentă: *Am înghiţit două somnifere/*[1] *care,/*[2] *în loc să mă doboare,/*[3] *mi-au dat parcă o luciditate sporită/*[2]. (O. Paler).

Altele au o topică fixă, fiind folosite numai înaintea regentei (cele cu *dacă*, *unde* şi *de unde*) sau numai după regentă (cele cu *când*): *Dacă/De unde ieri spunea una,/*[1] *azi afirmă contrariul/*[2]. Indiferent de poziţia sa faţă de regentă, subordonata opoziţională se izolează aproape întotdeauna prin virgulă: *Te ţii de prostii,/*[1] *în loc să lucrezi serios*... /[2] (M. Eliade).

Complementul de excepţie

Este partea de propoziție care exprimă excluderea unei informații din sfera semantică a altor părți de propoziție: a subiectului, a numelui predicativ, a complementelor necircumstanțiale și circumstanțiale: *Toți au învățat tema cu excepția Mariei*. (subiect); *Era orice afară de un bun psiholog*.; *Voi deveni orice*, *afară de cosmonaut*. (nume predicativ); *Nu vrea altceva decât asta*. *N-a cumpărat nimic decât lapte*. (complement direct); *Se gândește la multe*, *cu excepția despărțirii*. (complement indirect); *A fost în multe țări afară de Elveția/cu excepția Elveției*. (complement circumstanțial de loc) etc. Apariția complementului de excepție este condiționată de prezența în context a unei informații semantice față de care se face excluderea. În exemplul de mai sus, informația față de care se face excepția este exprimată de complementul circumstanțial de loc *în multe țări*. Eliminarea acesteia nu mai permite actualizarea complementului de excepție. Să se compare: **Am fost*… *cu excepția Elveției*.

Complementul de excepție răspunde la întrebările *cu excepția cui/ cărui fapt?*

Se recunoaște prin elementul de relație specific *cu excepţia* cu regim cazual genitival, precum și prin cele comune cu ale complementului cumulativ (*în*) *afară de;* (care se construiește cu acuzativul), *în afara* (care se construiește cu genitivul), expresia *mai puțin* și adverbul *decât* (întrebuințat prepozițional cu acuzativul).

Distincția dintre complementul de excepție și cel cumulativ ține de conţinutul lor semantic: primul redă ideea de excludere, iar al doilea pe cea de adăugare: *În afară de Mihai*, *n-a venit nimeni*. (excludere); *În afară de Mihai a venit și Maria*. (adăugare). Când sunt introduse prin elementul de relație comun *în afară de/în afara*, distincția poate fi urmărită și în forma verbului predicat – negativă – în cazul complementului de excepţie (*În afară de pâine n-a mai cumpărat nimic*.) şi pozitivă, în cazul complementului cumulativ (*În afară de pâine a mai cumpărat lapte*.).

Complementul de excepție are ca termen regent:

a) un verb la un mod predicativ sau nepredicativ: *Mănâncă tot*, *afară de pește*.; *În afară de învățat*, *nu ştie a face nimic*.

b) o locuțiune verbală: *În afară de a tăia frunze la câini*, *nu face altceva*.; *În afară de bătut apa în piuă*, *nu se ocupă cu nimic*.

c) o interjecție predicativă: *Iată-ne pe toți*, *cu excepția Mariei*.

Exprimarea complementului de excepție

Mijloacele de expresie ale complementului de excepție variază în funcție de aspectul pozitiv sau negativ al acestuia.

În varianta pozitivă, complementul de excepție depinde de un regent exprimat printr-un verb la forma pozitivă, dar, cu toate acestea, are totuși un sens negativ. *Poate veni oricând afară de luni*.; *Locuința este luminoasă cu excepția dormitorului*. Caracteristic pentru această variantă este faptul că partea de propoziție la care se referă complementul de excepție este exprimată prin substantive însoțite, de regulă, de un adjectiv pronominal nehotărât (*orice*, *oricare*, *fiecare*, *tot*, *toată*, *toţi*, *toate*, *mulţi*, *multe*), prin pronume nehotărâte (*toţi*, *toate*, *oricine*, *orice*, *oricare*, *fiecare*) sau prin adverbe nehotărâte (*oriunde*, *oricând*, *oricum*).

Complementul de excepţie în variantă pozitivă se exprimă prin:

a) substantive comune sau proprii precedate de locuțiunile prepoziționale *cu excepția*, *în afara*, *în afară de: Am mers în vizită la toate rudele*, *cu excepția unchiului Ion*.; *Practică toate sporturile*, *în afară de box*.; *Îmi plac multe mașini*, *afară de camioane*.; *În afară de orașul natal*, *n-am fost nicăieri*.

b) pronume, numerale însoţite de locuţiunile prepoziţionale *în afară de*, *în afara*, de gerunziul *exceptând*: *Au plecat toți în excursie*, *afară de mine*.; *Cu excepția lui*, *toți au luat examenul la matematică*.; *Am telefonat tuturor*, *în afară de acesta*.; *Au venit toți*, *în afară de unul*.; *Poate veni oricine*, *cu excepţia celor doi*.; *Toți cei de pe listă și-au făcut examenul medical*, *cu excepția celui de al treilea*.

c) adverbe precedate de locuțiunea prepozițională *în afară de*, *mai puțin*, *decât* (întrebuințat prepozițional): *Îmi plac toate zilele săptămânii*, *în afară de luni*.; *Se poate călători oricând*, *mai puţin iarna*.

În varianta negativă, complementul de excepție depinde de un regent exprimat printr-un verb la forma negativă, dar are totuși un sens pozitiv. Caracteristic pentru această variantă este faptul că părțile de propoziție la care se referă excepția sunt exprimate prin substantive însoțite de adjective pronominale negative sau nehotărâte (*niciun*, *nicio*, *vreo*, *vreun*, *alt*), prin pronume negative sau nehotărâte (*niciunul*, *niciuna*, *nimeni*, *nimic*, *altceva*, *altcineva*) sau prin adverbe negative sau nehotărâte (*niciodată*, *nicicând*, *nicăieri* etc.): *Cu excepția Mariei*, *nimeni n-a făcut tema*. (subiect); *Afară de soră*, *nu mai avea nicio rudă*. (complement direct); *El nu mai este nimic în afară de medic*. (nume predicativ).

Complementul de excepţie în variantă negativă se exprimă prin:

a) substantive comune sau proprii însoţite de locuțiunile prepoziționale: *în afară de*, *în afara*, *cu excepția*: *În afară de ziare*, *n-a citit nicio carte*.; *Cu excepția fumatului*, *nu are alte vicii*.; *În afară de apă*, *nu mai bea nimic*.; *Cu excepția mamei*, *nimeni nu te poate înțelege*.

b) pronume de diferite tipuri: *În afară de tine*, *nu am nevoie de nimeni*.; *Cu excepția unora*, *nimeni n-a votat contra*.; *În afara alor mei*, *n-a sunat niciunul*.

c) numerale de diferite tipuri: *În afară de cei doi*, *n-au mai fost premianți*.; *Cu excepția primului*, *nimeni n-a avut surplus de bagaj*.
d) verbe la infinitiv însoțite de adverbul *decât* și *mai puțin*: *Nimic nu este mai de folos decât a citi*.; *Îi place să facă orice*, *mai puţin a învăţa*.
e) adverbe: *Nu vorbeşte decât româneşte*.

Când este introdus prin adverbul *decât* cu sens de *doar*, complementul de excepție cu aspect negativ se exprimă prin aceleași părți de vorbire, iar substantivul poate fi și în cazul dativ: *Nu i-a trimis nimănui nimic decât fiului său*.; *Nu citise nicio altă scrisoare decât a sa*.; *În vacanţă n-am fost nicăieri decât la bunici*.

Topica și punctuația

Locul complementului de excepție în propoziție depinde de elementele de relație. Astfel, dacă este introdus prin (*în*) *afară de*, *în afara*, *cu excepţia*, complementul de excepție poate sta atât înaintea termenului regent, cât și după acesta: În *afară de fondatori*, *membrii societăţii nu se cunosc între ei*. (Camil Petrescu); *Nu e nimeni aici în afară de noi doi*. (O. Paler). Dacă este introdus prin *decât* (întrebuințat prepozițional) sau *mai puțin* stă întotdeauna după termenul regent: *Ei nu datorează vieţii nimic altceva decât existenţa*. (V. Voiculescu).

Folosirea semnelor de punctuație în cazul complementului de excepție, de asemenea, depinde de elementul de relație. Când este introdus prin (*în*) *afară de*, *în afara*, *cu excepţia*, *mai puțin*, complementul de excepție se separă prin virgulă de regent: *Nu vedeam pe nimeni*, *afară de el*. (Em. Gârleanu); *Cu excepţia cărărilor*, *incinta e plină de iarbă*. (O. Paler). Complementul de excepţie introdus prin *decât*, de regulă, nu se izolează prin virgulă de regenta sa: *De atunci începu să nu mă mai preocupe nimic altceva decât grija de a fugi*. (P. Istrati).

Propoziţia subordonată de excepţie

Este propoziţia subordonată care îndeplineşte, în frază, funcţia sintactică de complement de excepţie pe lângă un verb cu rolul de predicat al propoziţiei regente: *Nu făcea niciun rău*,/[1] *decât că rătăcea zănatică pe drumuri*,/[2] *de unde cu greu o aduceau îndărăt*/[3]. (V. Voiculescu).

Subordonata dată exprimă o excepţie în raport cu ceea ce este enunţat în propoziţia regentă sau numai într-o secvenţă a acesteia. De fapt, între subordonată şi regenta sa se stabileşte o relaţie de opoziţie (afirmaţie – negaţie). Această relaţie presupune obligatoriu existenţa unui termen de referinţă în componenţa regentei, care poate fi reprezentat prin următoarele părţi de propoziţie:

– subiect: *Nimeni nu a plecat acasă*,/[1] *în afară de cine era bolnav*/[2].; *Nimeni altcineva nu a fost acolo*,/[1] *în afară de cei care cunoşteau locurile*/[2].; *În cutie nu era altceva*/[1] *decât ceea ce îşi imaginase*/[2].

– predicat verbal: *În afară că a dormit*,/[1] *astăzi nu a făcut nimic*/[2].; *Nu a făcut altceva*,/[1] *decât să se plimbe toată ziua pe malul mării*/[2].

– nume predicativ: *Voia să devină oricine altcineva*/[1] *în afară de ce era atunci*/[2].

– complement direct, indirect, circumstanţial: *Nu-l interesează nimic altceva*/[1] *decât ceea ce s-a întâmplat acum două zile*/[2].; *Nu s-a destăinuit nimănui*/[1] *decât celor în care avea toată încrederea*/[2].; *N-am fost altundeva*,/[1] *decât unde ştii tu*/[2].

Elemente de relaţie. Subordonata de excepţie poate fi introdusă prin:

1. locuţiunile conjuncţionale (*în*) *afară că*, *afară numai că*, *decât că*, *decât să*: *N-am făcut nimic altceva*,/[1] *în afară că ne-am făcut datoria*/[2].; *N-a obţinut nimic*,/[1] *decât că a limpezit puţin situaţia*/[2].; *Comisia nu a făcut altceva*,/[1] *decât să scoată la suprafaţă multe rele*/[2].

2. pronumele relative: *cine*, *ce*, *cel ce*, *cel care*, precedate de adverbul restrictiv *decât* sau de locuţiunile prepoziţionale *în afară de*, *în afara*, *cu excepţia*: *N-a trecut nimeni pe aici*/[1] *în afara cui ştii tu*/[2].; *Ar fi vrut să spună și altceva*/[1] *în afară de ce era scris în textul tipărit*/[2].; *Nu a pus mâna pe niciun ban*/[1] *în afară de ce a câştigat cinstit*/[2].

3. adverbele relative: *unde*, *când*, *cum*, precedate de adverbul restrictiv *decât*: *Nu-l căutaţi nicăieri în altă parte*/[1] *decât unde este casa lui*/[2].

Propoziţia regentă pentru subordonata de excepţie conţine pronume, adjective pronominale sau adverbe nehotărâte ori negative, considerate a avea statutul de element corelativ: *altul*, *altcineva*, *altceva*, *orice*, *vreun*(*ul*), *nimeni*, *nimic*.

Topica şi punctuaţia. Subordonata de excepţie stă, de obicei, după propoziţia regentă: *El nu a făcut altceva*/[1] *decât să stea cu mâna întinsă*/[2].; *Nu are nimic*/[1], *în afară de ce-i dau oamenii*/[2]. Pot fi folosite şi înaintea propoziţiilor regente doar subordonatele construite cu locuţiunea *în afară de*: *În afară de ce e indicat mai jos*/[1], *nu trebuie să mai adăugați nimic*/[2].

Subordonata de excepţie introdusă prin locuţiunea *în afară* se izolează, de obicei, prin virgulă: *Treci prin apă*,/[1] *treci prin văzduh*,/[2] *dar pe podul meu n-ai să treci*,/[3] *afară numai dacă te baţi cu mine!...*/[4] (V. Eftimiu); *Nu-ţi mai trebuie nimic*,/[1] *în afară de ce eşti*/[2]. (O. Paler). Subordonata de excepţie construită cu adverbul *decât* se izolează în funcţie de gradul legăturii cu regenta: *Nu m-am ales cu nimic concret*,/[1] *decât că am reuşit*/[2] *să-mi întreţin o iluzie de activitate*/[3]. (M. Eliade).

Complementul de relație

Este partea de propoziție care arată obiectul la care se referă, se limitează acţiunea, însuşirea descrise în propoziţie sau perspectiva, punctul de vedere din care este făcută comunicarea: *Este foarte bun la fizică*.; *Din punct de vedere medical*, *nu este nicio interdicție pentru practicarea sportului*. Este o poziție sintactică facultativă. Răspunde la întrebările *referitor la cine*/*la ce?*, *în ce privinţă?*, *din ce punct de vedere?*

Se recunoaște prin elementele de relație specifice: prepoziții care se construiesc cu acuzativul (*după*, *de*, *din*, *cu*, *la*) sau cu genitivul (*asupra*); locuțiunile prepoziționale care cer acuzativul (*referitor la*, *cu privire la*, *cât despre*) sau genitivul (*în privința*.); diverse îmbinări cu substantive sau adverbe abstracte (*apropo de*, *din punctul de vedere*, *în legătură cu*, *în raport cu*, *sub aspectul*, *sub raportul*, *în materie de* etc.): *Ion este priceput la toate*.; *În privința curățeniei*, *Maria e de neîntrecut*. Complementul de relație se apropie în multe privințe de complementul indirect prepozițional.

Complementul de relație are ca termen regent un verb la un mod predicativ sau nepredicativ (*Vântul a scăzut în intensitate*.; *Teoretic vorbind*, *nu exisă altă soluție*.), o locuțiune verbală (*A dat-o în bară cu gluma lui*.), un adjectiv sau un numeral (*Ion nu era slab de înger*.; *Învinsă recent la matematică*, *Ioana a pierdut calificarea*.; *Ion este primul la învățătură*.)

Exprimarea complementului de relație

În funcție de elementele prin care se introduce, complementul de relație cunoaşte două aspecte:

a) complementul de relație care arată obiectul la care se referă acțiunea, starea sau însușirea exprimate în propoziţie. Acesta este introdus prin prepozițiile (*de*, *din*, *cu*, *în*, *la*, *după*, *pentru*, *asupra*); prin locuțiuni prepoziționale (*cu privire la*, *în legătură cu*, *cât despre*, *cât pentru*, *cât privește*, *în ceea ce privește*, *în materie de*, *din punct de vedere*, *despre partea*, *în privința*, *în problema*, *sub aspectul* etc.).

Se exprimă prin:

– substantive precedate de elementele de relație specifice: *După vorbă*, *părea timid*.; *E ager la minte*.; *S-au întrecut din fugă*.; *Era lat în spate*.; *În materie de nanotehnologie*, *cunoaște multe lucruri*.; *Cât despre bani*, *nu spunea nimic*.; *Asupra rezultatelor obținute*, *și-au spus părerea mulți experți*.; *În problema vaccinării obligatorii*, *au fost voci pro și contra*.; *Despre partea închinării însă*, *Doamne*, *să ne ierţi…* (M. Eminescu).

– pronume de diferite tipuri: *Asupra unora*, *avea anumite îndoieli*.; *Referitor la ai mei*, *nu știu ce mai fac*.; *Cât despre mine*, *mă rog Domnului să fie astfel*. (M. Eliade).

– numerale de diferite tipuri: *Cu privire la primul*, *am auzit doar de bine*.

– adjective precedate de prepoziţia *de*: *De înaltă*, *e înaltă*.; *De voinic*, *era voinic*.

– adverbe fără prepoziţii sau cu prepoziţia *de*, ori introduse de locuţiunile prepoziţionale *din punct de vedere*, *sub raport*: *Arhitectural*, *este un oraș original*.; *De târziu*, *a ajuns târziu*.; *Din punct de vedere fizic era rezistent*.

– verbe la un mod nepredicativ (infinitiv, supin): *Medicii sunt uniți în a găsi un remediu împotriva cancerului*.; *De uitat*, *n-am uitat nimica*, *tată*. (I. Creangă).

b) complementul de relație care arată perspectiva din care sunt privite acțiunea, starea sau însușirea exprimate de termenul regent. Acesta este introdus prin prepozițiile *după* și *pentru*, care se construiesc cu acuzativul; *potrivit*, *conform*, care se construiesc cu dativul și diverse locuțiuni prepoziționale de tipul: *după părerea*, *din punctul de vedere*, *despre partea* etc.

Se exprimă prin:

– substantive comune sau proprii, însoțite de elementele de relație caracteristice pentru acest tip de complement: *După Ion*, *decizia luată de administrație este bine-venită*.; *Pentru un copil bolnav*, *nicio jucărie nu e bună*.; *Potrivit meteorologilor*, *va ploua*.; *Din punctul de vedere al medicului-şef*, *epidemia de gripă ia amploare*.

– pronume de diferite tipuri, însoțite de elementele de relație caracteristice pentru acest tip de complement: *După mine*, *nu e corect ce spui*. *Potrivit unora*, *se așteaptă creșterea prețurilor la alimente*. *Din punctul lui de vedere*, *viața e frumoasă*. *Conform acestora*, *testele la matematică sunt grele*.

– numerale de diferite tipuri, însoțite de elementele de relație specifice acestui tip de complement: *După al doilea*/*conform celor doi*, *profesorul a procedat corect*.; *După părerea celui de al doilea*, *articolul este interesant*.; *Din punctul de vedere al amândurora*, *apa este infectată*.

– adjective pronominale posesive, însoțite de elementele de relație specifice acestui tip de complement: *După părerea noastră*, *mâncarea a fost delicioasă*.; *Din punctul său de vedere*, *trebuie să stăm mai puțin în fața televizorului*.; *Din partea mea*, *fă ce vrei*.

Topica şi punctuaţia

Complementul de relație are topică liberă, preponderentă fiind totuşi antepunerea. În această poziție, complementul de relație se desparte întotdeauna prin virgulă de regent: *Din punctul meu de vedere*, *acordul oferă beneficii reciproce*.; *Din punct de vedere material*, *moştenirea sta bine acolo unde era*, *dospindu-se şi crescând prin ea însăşi*. (G. I. Mihăescu); *Referitor la acord*, *eu cred că el oferă beneficii reciproce*. Când este exprimat prin pronume relativ sau interogativ, antepunerea complementului de relaţie este obligatorie. El însă nu se mai separă prin virgulă de termenul regent: *Referitor la ce ai spus asta?*

Există şi propoziţii în care complementul de relaţie este postpus termenului regent, fără a se despărți prin virgulă de acesta. *Era om bun la suflet*.; *Este în interesul UE să aibă vecini puternici şi stabili din punct de vedere economic*.

Propoziţia subordonată de relaţie

Este propoziţia subordonată care îndeplineşte în frază funcţia sintactică de complement de relaţie: *Cat despre ce înseamnă aceste date*,/[1] *cercetătorii nu sunt încă siguri*/[2]. Completiva de relaţie arată la ce se limitează o acţiune, o însuşire despre care se vorbeşte în propoziţia regentă sau din ce punct de vedere este realizată comunicarea: *Cat despre ce se întâmplă la noi*,/[1] *ar fi bine să venim fiecare cu o soluţie*/[2].; *Nu există niciun indiciu clar*/[1] *cu privire la cine a construit această enigmatică așezare*/[2].

Întrebarea generală care este folosită pentru identificarea propoziţiei subordonate de relaţie este: *în ce privinţă?* Pentru recunoaşterea unei completive

de relaţie se poate recurge, de asemenea, la aplicarea testului de substituţie a subordonatei printr-o parte de propoziţie, adică printr-un complement de relaţie. O subordonată de relaţie poate determina mai ales verbe si adjective (mai rar, adverbe sau interjecţii).

Elementele de relaţie. După mijloacele prin care sunt introduse, completivele de relaţie sunt de două feluri: relative şi conjuncţionale.

Completivele de relaţie relative sunt introduse cu ajutorul pronumelor sau adjectivelor pronominale relative ori nehotărâte (*cine*, *ce*, *cel ce*, *cea ce*, *cât*, *oricare*, *oricine*, *orice*, *oricât*), precedate de prepoziţiile (*în*, *la*, *pentru*) sau de locuţiunile prepoziţionale (*cât despre*, *cu privire la*, *în legătură cu*, *referitor la*, *în privinţa*): *Cât despre cine a făcut uneltele acestea,/*[1] *cercetătorii nu au reușit/*[2] *să indice foarte clar acest lucru/*[3].

Completivele de relaţie conjuncţionale au ca element de relaţie următoarele conjuncţii subordonatoare: *de*, *să*, *ca* (...) *să*: *Să întrebe pe cineva,/*[1] *nu a întrebat/*[2].

Topica şi punctuaţia. Poziţia completivei de relaţie depinde de tipul de element introductiv. Completivele de relaţie conjuncţionale sunt, de obicei, antepuse: *Să ajute pe cineva/*[1], *nu a ajutat pe nimeni/*[2]. Cele relative au o topică liberă, fiind folosite, de cele mai multe ori, în antepunere: *Nu asta e important/*[1] *în ceea ce te interesează acum/*[2].; *Referitor la ce am scris anterior,/*[1] *trebuie făcute câteva precizări/*[2].

Folosirea semnelor de punctuaţie în cazul subordonatelor de relaţie depinde de poziţia lor faţă de regentă şi de gradul legăturii lor cu regenta. Completiva de relaţie antepusă se izolează prin virgulă de regenta ei: *În ceea ce priveşte Memoriile soldatului de plumb,/*[1] *cu ele s-a petrecut un lucru şi mai neaşteptat/*[2]. (M. Eliade). Completiva de relaţie postpusă nu se izolează prin virgulă: *Am însă îndoieli/*[1] *în ceea ce priveşte îndeplinirea datoriei/*[2]. (M. Preda); *Istoricii au variante diferite/*[1] *privitor la ce s-a întâmplat în continuare/*[2].

Complementele circumstanțiale

Complementul circumstanţial este o parte de propoziţie secundară care determină un verb, mai rar, un adjectiv, un adverb sau o interjecţie predicativă, exprimând împrejurările în care se desfăşoară o acţiune ori există o însuşire (locul, timpul), anumite caracteristici ale acţiunii (modul) sau diferite raporturi logico-semantice stabilite de vorbitor (scopul, cauza, condiţia, consecinţa etc.). În limba română există următoarele complemente circumstanţiale: circumstanţialul de loc, de timp, de mod, de scop, de cauză, condiţional, concesiv şi consecutiv.

Diferenţierea speciilor de complemente circumstanţiale are la bază criteriul semantic. În funcţie de acest criteriu, în conformitate cu Gramatica Academiei, circumstanţialele pot fi grupate în următoarele clase:

1. circumstanţiale situative: circumstanţialul de loc şi de timp;
2. circumstanţiale procesuale: circumstanţialul de mod;
3. circumstanţiale ale raportului logico-semantic stabilit de locutor: circumstanţialul de cauză, de scop, condiţional, concesiv, consecutiv.

Spre deosebire de complementele necircumstanțiale, care au caracter obligatoriu, complementele circumstanțiale reprezintă (cu unele excepții) nişte constituenți facultativi. Ele nu sunt cerute obligatoriu de verb şi, în anumite condiţii, pot fi omise.

Complementele circumstanţiale se pot realiza pin adverbe şi grupuri adverbiale, prin grupuri prepoziţionale (reprezentând secvenţe cu structura prepoziţie +nume) şi verbe la un mod nepredicativ (însoţite uneori de anumite elemente). Tipică pentru complementele circumstanţiale este considerată exprimarea lor cu ajutorul adverbelor. Totuşi, nu toate circumstanţialele pot fi realizate prin adverbe, doar cele de timp, de loc, de mod şi, foarte rar, de scop şi de cauză.

Complementul circumstanţial de loc

Este partea secundară de propoziție care arată locul în care se desfăşoară o acţiune sau se manifestă o însuşire. Fiind folosit pentru a exprima coordonatele spațiale ale evenimentului descris în propoziţie, circumstanţialul de loc indică spațiul determinat, punctul de plecare în spațiu, distanța străbătută, direcția și limita spațială. Este subordonat preponderent unor regenți din clasa verbului (verbe sau locuțiuni verbale), interjecții și adverbe predicative, precum și adjective.

Se recunoaște prin adverbul *unde* de la care se formează întrebările specifice: *de unde? până unde? pe unde?*, precum și *încotro?* De obicei, este facultativ, având prezență obligatorie în cazul unui grup restrâns de verbe (*a se afla*, *a locui*, *a sta*, *a pleca*, *a amplasa*, *a se plasa*, *a se refugia*, *a izvorî*, *a se aciua*, *a sălășlui* etc). De exemplu, circumstanţialul nu poate fi omis dintr-o propoziţie precum ar fi următoarele: *El locuieşte pe strada Salcâmilor*.; *Râul Nistru izvorăște din Carpați*. Nu putem spune: *El locuieşte…*; *Râul Nistru izvorăște…*

Circumstanțialele de loc indică:

1) localizarea obiectelor sau acțiunilor în spațiu: *Casa se află în centrul orașului*.

2) direcția acțiunii: *Ne îndreptăm spre casă*.

3) punctul de pornire al acțiunii: *De aici a început călătoria noastră*.

4) limita acțiunii: *Până aici a ajuns apa*.

5) spațiul străbătut: *Mergând prin pădure*, *am ajuns în sfârșit într-o margine de sat*.

Regentul complementului circumstanțial de loc poate fi:

– un verb sau o locuţiune verbală la un mod predicativ sau nepredicativ: *Am fost la Paris*.; *Fiind la Paris*, *a trebuit să vorbesc limba franceză*.; *Ajuns la Paris*, *s-a cazat într-un hotel din centru*.; *A dat un telefon din camera de hotel*.

– o interjecţie predicativă: *Hai la teatru!*; *Marş de aici!*

– un adjectiv propriu-zis sau provenit din participii: *Maria era rumenă la obraji*.; *Vinul*, *ținut la rece*, *se păstrează mai bine*.

Exprimarea complementului circumstanțial de loc

În propoziție, circumstanțialul de loc se exprimă prin:

1) adverbe de loc, însoţite sau nu de prepoziţii (*acasă*, *acolo*, *afară*, *aici*, *aiurea*, *alături*, *aproape*, *departe*, *dedesubt*, *jos*, *sus*, *încoace*, *încolo*, *încotro* etc.) ori de locuţiuni adverbiale (*în faţă*, *în spate*, *peste tot*, *nu ştiu unde*, *te miri unde*): *Pe boltă*, *sus*, *e mai aprins*/*La noi bătrânul soare*. (O. Goga); *Pădurea se întinde de jur împrejur*.; *În dreapta și în stânga erau livezi în floare*.

2) substantive, pronume, numerale precedate de prepoziţiile construite cu acuzativul (*din*, *dinspre*, *dintre*, *după*, *în*, *între*, *la*, *lângă*, *pe*, *peste*, *prin*, *printre*, *spre*, *sub*, *de pe*, *de la*, *de lângă*, *pe la*, *pe lângă*, *pe sub*, *până în*, *până la*, *până peste*) sau locuţiuni prepoziţionale (*alături de*, *aproape de*, *dincolo de*, *din jos de*, *din sus*): *Coloana de mașini se îndreaptă spre centru*.; *De sub apă săltau pești aurii*.; *Pe lângă plopii fără soț*/*Adesea am trecut*. (M. Eminescu); *Ion înnoptează la ai săi*.; *Mergem până aproape de cea din stânga*.; *La noi sunt codri verzi de brad*/*Și câmpuri de mătase*. (O. Goga); *Ion a trecut pe la ai săi*.; *S-a îndreptat spre cei doi*.; *Coborâți la prima?*

3) substantive, pronume, numerale precedate de prepoziţiile construite cu genitivul (*asupra*, *deasupra*, *împrejurul*, *înaintea*, *înapoia*, *înăuntrul*, *îndărătul*) şi locuţiuni prepoziţionale (*în faţa*, *în spatele*, *în dreapta*, *în jurul*, *în mijlocul*, *în susul*, *în josul*, *în stânga*, *în dreapta*, *în urma*, *de-a lungul*, *de-a latul*) cu regim cazual genitival: *Rândunelele zburau deasupra lacului*.; *A călătorit în jurul lumii*.; *În dreapta și în stânga drumului sunt nuci*.; *Deasupra patului atârna un tablou*.; *În mijlocul lor*, *mă simțeam mai protejat*.

4) verbe la supin: *Vine de la cules*.

Clasificarea complementului circumstanțial de loc

Circumstanțialul de loc poate fi:

a) simplu; este exprimat printr-o singură parte de propoziţie: *Am fost la școală*.

b) multiplu; exprimat prin două sau mai multe părţi de propoziţie: *Învață la Facultatea de Drept și la Finanțe*.

b) complex; este exprimat prin construcţii prepoziţionale: *S-a aşezat între primul şi al doilea*.; *Ţara se întinde de la munte la mare*.

Topica și punctuația

Circumstanţialul de loc stă, de obicei, după termenul regent: *Vreau să fiu în noaptea asta acasă*. (Camil Petrescu). Poate sta însă şi înaintea cuvântului determinat: *În stradă surâdea trist soarele de toamnă*. (L. Rebreanu).

Folosirea semnelor de punctuaţie în cazul circumstanţialelor de loc este determinată de poziţia lor în raport cu regentul şi de importanţa acordată de vorbitor. Astfel, se izolează frecvent complementele circumstanţiale de loc antepuse termenului regent: *În tramvai*, *căldura era încinsă*, *năbușitoare*. (M. Eliade). Complementele circumstanţiale de loc postpuse

se pot izola atunci când se află în altă poziţie decât cea pe care o ocupă în ordinea normală a complementelor sau când se insistă asupra lor în comunicare: *Apoi*, *ridicând ochii*, *deodată am văzut în fund*, *cătră asfinţit*, *peisagiul schimbat*. (M. Sadoveanu); *Lăutarii s-au ploconit cu cuşmele în mână*, *din colţul gârliciului*. (M. Sadoveanu); *Ai încă destulă putere să străbaţi o distanţă bună*, *îndărăt*. (M. Sadoveanu). De asemenea, se izolează circumstanțialele de loc așezate între subiect și predicat: *Omul*, *în acele meleaguri*, *trăieşte pe socoteala lui*, *ca şi mistreţul*, *ca şi lupul*. (M. Sadoveanu).

Propoziţia circumstanțială de loc

Este subordonata care îndeplineşte în frază funcţia sintactică de complement circumstanţial de loc, arătând locul unde se desfăşoară o acţiune sau se manifestă o stare ori o caracteristică: *Voi umbla/*[1] *pe unde n-a calcat picior de om vreodată/*[2].; *Trebuie să mergem/*[1] *unde ne aşteaptă ceilalţi colegi/*[2].

Din punct de vedere semantic, circumstanţialele de loc se referă la localizarea spaţială a acţiunilor, la direcţia sau orientarea lor spaţială.

Propoziţia circumstanţială de loc răspunde la întrebările: *unde?*, *în ce loc?* (pentru identificarea circumstanţialelor de loc cu sensul de situare spaţială) *de unde?*, *până unde?* (pentru identificarea circumstanţialelor de loc care indică punctul de plecare sau punctul de sosire), *dincotro?*, *încotro?*, *în ce direcţie?* (pentru circumstanţialele care exprimă direcţia mişcării în spaţiu).

Propoziţia circumstanţială de loc are aceleaşi termeni regenţi ca şi corespondentul sau de la nivelul propoziţiei, cei mai frecvenţi fiind un verb sau o locuţiune verbală: *Se duce/*[1] *unde vrea el/*[2].

Elemente de relaţie. Propoziţia circumstanţială de loc este introdusă în frază prin următoarele elemente de relaţie:

1. adverbe relative, precedate sau nu de prepoziţii: *unde*, *încotro*: *Ai să pleci/*[1] *unde zic eu/*[2]. (I Creangă);. *Mergem/*[1] *încotro ne duc paşii/*[2].; *Se întorc/*[1] *de pe unde au fost plecaţi/*[2].

2. adverbe nehotărâte, precedate sau nu de prepoziţii: *oriunde*, *orişiunde*, *oriîncotro*: *Mă duc/*[1] *oriunde se deschide o stradă nouă/*[2]. (Camil Petrescu); *Un nor alb pluteşte/*[1] *oriîncotro îl duce vântul/*[2].; *Totdeauna*, *se întorcea acasă/*[1] *de pe oriunde îl duceau pașii/*[2].

3. pronume şi adjective pronominale relative, precedate de prepoziţii: *care*, *cine*, *ce*, *cea ce*, *cât*: *Stau/*[1] *lângă cine vreau/*[2].

4. pronume şi adjective pronominale nehotărâte, precedate de prepoziţii: *oricare*, *oricine*, *orice*, *oricât*, *orice*: *Se duce/*[1] *la oricine îl primeşte/*[2].; *Se îndreaptă/*[1] *înspre orice constituie o atracţie/*[2].

De menţionat că nu există elemente de relaţie specifice doar circumstanţialelor de loc. Circumstanţialele în cauză sunt introduse prin elemente relaţionale cu valori multiple, polivalente, adică prin elemente care

introduc subordonate de diferite tipuri. Acestea pot fi precedate, uneori, de una din prepoziţiile/locuţiunile prepoziţionale *în*, *la*, *sub*, *lângă*, *spre*, *înspre*, *către*, *în faţa*, *în spatele*, *în jurul*, *înaintea*, *înapoia* etc. Prezenţa unei astfel de prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale este un indiciu suplimentar al valorii circumstanţiale de loc: *Răsari*/[1] *de unde ochii mei nu văd*/[2] *Şi creşti*/[3] *spre unde văzul meu n-ajunge...*/[4] (A. Blandiana).

Elemente corelative. Circumstanţiala de loc poate avea ca element corelativ în propoziţia regentă adverbul de loc *acolo*, folosit cu sau fără prepoziţie: *Unde este vorbă multă*,/[1] *Acolo e treabă scurtă*/[2]. (A. Pann); *De unde nu-i*,/[1] *de acolo nu se varsă*/[2]. (Folclor).

Topică şi punctuaţie. Circumstanţiala de loc are o topică liberă. Ea poate apărea în oricare dintre cele trei poziţii posibile în raport cu propoziţia regentă: postpusă, antepusă, intercalată: *Rămâi de-acum sănătos*,/[1] *că eu mă duc*/[2] *de unde am venit*/[3]. (I. Creangă); *Pe unde sunt turme blânzi*,/[1] *sunt şi lupi mereu flămânzi*/[2]. (Folclor); *Totuşi sunt puţin mai liniştită*/[1] *de când am auzit*/[2] *că*,/[3] *pe unde eşti tu*,/[4] *s-au potolit bătăliile*/[3]. (L. Rebreanu).

Circumstanţiala de loc postpusă regentei nu se desparte de obicei prin virgulă: *Singurul lucru neplăcut e capriciul obuzului*/[1] *care vine*/[2] *unde nu te aştepţi*/[3]. (Camil Petrescu). Când stă înaintea regentei, subordonata dată poate fi despărţită prin virgulă: *Oriunde se ducea în oraş*,/[1] *cineva cu un câine se ţinea după el*/[2]. (O. Paler). Despărţirea prin virgulă este obligatorie dacă circumstanţiala are un element corelativ în regentă: *Unde i se pare*/[1] *că soarele bate mai aprins*/[2], *acolo stă închizând ochii*/[3]. (I. Teodoreanu).

Se izolează, de asemenea, circumstanţiala de loc intercalată şi antepusă predicatului din regentă: *Dar degeaba i-a fost*,/[1] *că*,/[2] *pe unde se ducea*,/[3] *tot în gol umbla*/[2]. (I. Creangă).

Complementul circumstanţial de timp

Este partea secundară de propoziţie care arată coordonatele temporale ale evenimentului descris în propoziţie. Este subordonat preponderent unor regenţi din clasa verbului (verbe predicative, nepredicative sau locuțiuni verbale), dar poate determina și interjecții sau adverbe predicative, mai rar, și adjective.

Se recunoaște prin adverbul *când*, de la care se formează o serie de întrebări specifice: *de când*?, *până când*?, precum și: *cât timp*? De obicei, este facultativ, având prezență obligatorie în cazul unui grup restrâns de verbe (*a data*, *a dura*, *a dăinui*, *a ţine*, *a programa*, *a sosi*, *a ajunge*, *a pleca* etc.). De exemplu, *Operația durează două ore*.; *Ambasadorul sosește mâine*.; *Mitul că pisica ar avea nouă vieți datează de trei milenii*, *din Egiptul antic*. Aceleaşi propoziţii fără complement circumstanţial sunt imposibile în limba română: *Operația durează…*; *Ambasadorul sosește…*; *Mitul că pisica ar avea nouă vieți datează…*

Circumstanțialele de timp indică:

1) plasarea/situarea acțiunii raportată la un anumit punct de reper,

de obicei, momentul vorbirii (anterioritate, simultaneitate, posterioritate): *Ion a fost ieri la medic*.; *Ion se duce azi la medic*.; *Ion se va duce mâine la medic*.

2) începutul acțiunii: *A început de ieri să plouă*.

3) durata acțiunii: *A plouat o zi întreagă*.

4) frecvența acțiunii: *Poștașul vine de trei ori pe săptămână*.; *Anual*, *toți șoferii trec un examen medical*.; *Periodic*, *se fac controale la firmele particulare*.

5) intervalul de desfășurare a acțiunii: *Magazinul e deschis de la nouă până la cinci*.; *Lucrează în străinătate de cinci ani*.; *Oferta este valabilă până la sfârșitul lunii*.

6) succesiunea acțiunilor exprimate de termenul regent: *Înainte de a se îmbolnăvi muncea foarte mult*.; *După concert*, *am mers la restaurant*.; *După război*, *mulţi viteji se arată*.

7) coincidența momentului desfăşurării acțiunilor exprimate de termenii regenți: *Nu e bine să mănânci și să vorbești în același timp*.; *În aceeași clipă un om se naște*, *iar altul moare*.

Circumstanțialul de timp poate avea ca termen regent:

– un verb la un mod predicativ sau nepredicativ ori o locuțiune verbală: *Merge zilnic la bibliotecă*.; *Mergând zilnic la bibliotecă*, *învață bine*.; *A merge zilnic la bibliotecă înseamnă acumulare de cunoștințe*.; *Îmi aduc aminte adesea de prietenii mei*.

– o interjecție predicativă: *Hai acum la plimbare*.

– un adjectiv: *Propunerea tentantă de luna trecută nu mai este valabilă*.

– adverb: *Azi de dimineață a venit și el*.

Exprimarea complementului circumstanțial de timp

În propoziție, complementul circumstanțial de timp se exprimă prin:

– adverbe de timp cu sau fără prepoziții (*abia*, *acum*, *adeseori*, *astăzi*, *apoi*, *atunci*, *când*, *ieri*, *alaltăieri*, *mâine*, *poimâine*, *niciodată*, *odată*, *altădată*, *aseară*, *astă-noapte*, *după-amiază*, *după-masă*, *dis-de-dimineață*, *cândva*, *curând*, *devreme*, *îndată*, *întotdeauna*, *oricând*, *târziu*, *uneori* etc.) sau adverbe provenite din substantive (*noaptea*, *ziua*, *iarna*, *vara*, *primăvara*, *duminica*, *lunea*, *vinerea* etc.): *Atunci a fost sădit copacul*.; *Pleacă mâine*.; *Noaptea e mai frig*.

– locuțiuni adverbiale de timp (*din când în când*, *din clipă în clipă*, *din timp în timp*, *de-a pururi*, *de multe ori*, *pe vremuri*, *în prezent*): *Din când în când mergem la teatru*.; *Am auzit asta de multe ori*.

– substantive precedate sau nu de prepoziții ori de locuțiuni prepoziționale: *A stat o vreme la Paris*.; *L-a așteptat zile și nopți*.; *S-a gândit o săptămână și a acceptat propunerea*.; *Adună la tinerețe ca să ai la bătrânețe*.; *Nu ne vedem cu lunile*.; *Spre seară vântul a încetat*.; *Ne cunoaștem de copii*.; *El a venit după spectacol*.; *Am fost la Paris înainte de Crăciun/înaintea Crăciunului*.; *S-a întâmplat înaintea erei noastre*.; *În timpul nopții vremea se răcește*.; *În vremea copilăriei totul era frumos*.

– substantive cu sens temporal (*secundă*, *minut*, *oră*, *zi*, *săptămână*, *lună*, *an*, *dimineață*, *seară*, *iarnă*, *vară*, *toamnă*) însoțite de numerale cardinale sau de adjective (*doi*, *patru*, *tot*, *întreg*, *următor*, *viitor*, *precedent*, *acesta*, *trecut*):

A lipsit toată ziua.; *A stat la Paris un an întreg*.; *Luna viitoare vine acasă*.; *L-a așteptat cinci ani*.

– pronume precedate sau nu de prepoziții ori de locuțiuni prepoziționale: *Vom face noi testare după ei*.; *Vom preda lucrările înaintea lor*.

– numerale cu valoare substantivală: *Am ajuns la gară după cei doi*/*după cel de-al doilea*.; *Am sosit înaintea celor doi*.

– adjective precedate de prepoziția *de*: *Îl cunosc de mic pe vecinul meu*.

– verbe la infinitiv precedate de prepoziția *până* și locuțiunea prepozițională *înainte de*: *A ajuns acasă până a o prinde ploaia*.; *Am ajuns acasă înainte de a veni mama*.

– verbe la gerunziu (*Ajungând acasă*, *i-am făcut o surpriză*.), la participiu (*Ajunsă acasă*, *m-am apucat să fac curat*.) și la supin (*Până la semănat a rămas o lună*.; *După frământat*, *aluatul trebuie să crească îndoit*.).

Clasificarea complementului circumstanțial de timp

Complementul circumstanțial de timp se clasifică după structură și după valoarea semantică a unităților lexicale prin care este exprimat.

După structură, circumstanțialul de timp poate fi:

a) simplu; este exprimat printr-o singură parte de propoziţie: *Vine mâine*.

b) multiplu; este exprimat prin două sau mai multe părţi de propoziţie: *Vizitează expoziția sâmbăta și duminica*.; *Vara*, *toamna*, *iarna*, *el făcea înviorarea de dimineață*.

c) complex; este exprimat prin construcţii care arată durata (*Învață tot timpul*.), fie prin construcţii care arată limitele intervalului temporal (*A stat la bibliotecă de la zece până la trei*.).

După valoarea semantică a unităților lexicale prin care este exprimat, *Gramatica limbii române* (GALR, II, 2005) delimitează:

– circumstanțialul de anterioritate; este exprimat prin unități lexicale al căror sens indică plasarea acțiunii verbului regent înaintea momentului vorbirii, acesta fiind considerat drept punct de referinţă. Cele mai frecvente sunt: *cândva*, *odinioară*, *demult*, *odată*, *pe vremuri*, *ieri*, *aseară*, *astă-noapte*, *azi-dimineață*, *anul*/*luna*/*săptămâna trecut*(*ă*), *acum un*/*doi*/*trei ani*, *câtva timp în urmă*, *în acea zi*/*noapte*/*săptămână*/*lună* etc. De exemplu, *Odinioară*, *duminica*, *în Grădina publică din Chișinău*, *cânta fanfara*.; *Pe vremuri*, *majoritatea femeilor erau casnice*.

– circumstanțialul de simultaneitate; este exprimat prin unități lexicale al căror sens indică plasarea acțiunii verbului regent în intervalul de timp desemnat de momentul vorbirii sau coincidența cu acesta. Cele mai frecvente sunt: *acum*, *în prezent*, *în acest moment*, *în ziua*/*săptămâna*/*luna aceasta*, *în anul acesta*, *în noaptea*/*dimineața*/*seara aceasta* etc. De exemplu, *În prezent*, *mai multe pericole amenință lumea*.; *Azi se lansează Firefox 6*!; *Acum la Chișinău sunt minus 10 grade Celsius*.

– circumstanțialul de posterioritate; este exprimat prin unități lexicale al căror sens indică plasarea acțiunii verbului regent după momentul vorbirii. Cele mai frecvente sunt: *mâine*, *poimâine*, *mâine dimineață*/*seară*, *în câteva secunde*/*clipe*/*minute*/*ore*/*zile*/*săptămâni*/*ani*, *peste câteva zile*/*săptămâni*, *peste câțiva ani*, *săptămâna*/*luna viitoare*,

anul viitor etc. De exemplu, *Mâine soarele va răsări din nou*.; *Săptămâna viitoare se așteaptă geruri mari*.

– circumstanțialul de timp de proximitate; este exprimat prin unități lexicale al căror sens arată distanța față de reperul temporal, plasând acțiunea verbului regent în apropierea mai mult sau mai puțin imediată de momentul vorbirii, atât în zona trecutului (*acum o secundă*/*un minut*/*o clipă*/*oră*/o zi/*o săptămână*/*un an*/*doi ani*, *recent*), cât și în cea a viitorului (*în câteva momente*, *zile*/*luni*, *în câțiva ani*, *într-o clipă*, *în curând*, *imediat*, *îndată* etc.). De exemplu, *În câteva clipe*, *se vor anunța rezultatele examenelor*.; *În curând*, *va fi lansată o expediție pe Marte*.

– circumstanțialul de timp de aproximație; este exprimat prin unități lexicale al căror sens arată plasarea imprecisă în timp a acțiunii verbului regent. Cele mai frecvente sunt: *în jurul*, *în preajma*, *spre*/către *ziuă*, *pe la prânz*, *pe seară*, *cam pe la*, *cam după*, *cam între*, *la un moment dat*, *de la o vreme*, *într-o zi*, *după un timp*, *într-o vreme* etc. De exemplu, *Cam pe la miezul nopții a început să plouă*.; *După un timp*, *ploaia a încetat*.; *În preajma sărbătorilor*, *comercianții încasează profituri mari*.

– circumstanțialul de timp care arată durata desfășurării acțiunii. Cele mai frecvente sunt: *întruna*, *tot timpul*, *întreaga zi*, *câteva zile*, *mult*/*puțin*/*ceva timp*, *pe parcursul*, *pe durata*, *în timpul*, *pe vremea*, *timp de* etc. De exemplu, *Întreaga zi a plouat*.; *Tot timpul are dureri de cap*.; *Timp de trei zile n-a mâncat nimic*.

– circumstanțialul de timp care indică limitele desfășurării acțiunii verbului regent; este exprimat prin unități lexicale al căror sens arată începutul acțiunii (*de*/*începând cu*) și sfârșitul desfășurării acțiunii (*până*). De exemplu, *De luni până vineri*, *studenții sunt la facultate*.; *Începând cu 1 noiembrie se scumpesc carburanții*. Intervalul temporal poate fi redat și cu ajutorul prepoziției *între*: *Între orele 12 și 15 va fi oprită alimentarea cu apă a blocului*.

– circumstanțialul de timp care arată frecvența sau repetarea desfășurării acțiunii; este exprimat prin unități lexicale de tipul: *în fiecare zi*/*săptămână*/*lună*/*an*, *o dată*/*de două ori pe zi*/*săptămână*/*lună*/*an*, *zi de zi*, *oră de oră* etc. De exemplu, *O dată pe an facem un examen medical*.; *Muncind zi de zi*, *se pot obține realizări importante*.

Topica și punctuația

Complementul circumstanțial de timp are o topică liberă, fiind utilizat atât înainte, cât şi după termenul regent. Circumstanţialul de timp postpus nu se separă cu excepția unei intercalări. Când stă înaintea regentului, se poate separa prin virgulă: *După o vreme*, *începui a vedea hanul*. (M. Sadoveanu); *În perioada epidemiei de gripă*, *trebuie să evităm locurile aglomerate*.

Propoziţia circumstanțială de timp

Este propoziţia circumstanţială care îndSe disting mai multe subspecii de circumstanţiale de timp. Ele pot exprima situarea în timp a procesului, succesiunea temporală a proceselor, intervalul, durata, frecvenţa proceselor

despre care se comunică în propoziţia regentă.

Pentru identificarea circumstanţialelor de timp se folosesc mai multe întrebări. Fiecare dintre aceste întrebări corespunde unei anumite subspecii de circumstanţiale de timp:

– *când*? (situarea procesului în timp sau succesiunea proceselor): *Când deschise ochii a doua zi,/*[1] *soarele era sus/*[2]. (D. Zamfirescu); *Şi ieşi repede/*[1] *înainte ca să-l poată opri Cătălina/*[2]. (M. Eliade); *În timp ce lucram/*[1] *m-am înţepat la un deget cu peniţa/*[2]. (F. Neagu); *Am rămas în Bucureşti/*[1] *după ce s-a închis şcoala/*[2]. (M. Preda).

– *de când*?, *până când*? (intervalul de desfăşurare a procesului), *cât timp*? (durata procesului): *De când răsare soarele/*[1] *și până când apune,/*[2] *ei lucrează în câmp/*[3].

– *de câte ori*? (frecvenţa procesului): *Ori de câte ori plouă,/*[1] *îşi uită umbrela acasă/*[2].

Termeni regenţi: Circumstanţiala de timp este subordonată predicatului din propoziţia regentă.

Elemente de relaţie. Propoziţia circumstanţială de timp poate fi introdusă în frază prin următoarele elemente de relaţie:

1. adverbe de timp relative: *când*, *cât*, însoţite sau nu de prepoziţii: *Când treci prin ţara orbilor,/*[1] *închide şi tu un ochi/*[2]. (Folclor); *Asta am văzut eu la munte,/*[1] *pe când eram tânăr/*[2]. (M. Sadoveanu); *Doarme/*[1] *de când a venit/*[2].; *Omul/*[1] *cât trăieşte/*[2] *învaţă/*[1].

2. adverbe de timp nehotărâte: *oricând*, *oricât*, însoţite sau nu de prepoziţii: *Mă ajută/*[1] *oricând am nevoie/*[2].; *Puteţi sta aici/*[1] *oricât vreţi voi/*[2].

3. conjuncţii subordonatoare: *până* (*nu*), *cum*: *Citeşte ziarul/*[1] *până vin eu/*[2].; *Trebuie să-l ajutăm/*[1] *până nu e prea târziu/*[2].; *Cum a ajuns apa sub sanie/*[1], *am putut porni/*[2]. (M. Sadoveanu).

4. locuţiuni conjuncţionale subordonatoare: *până să*, *până ce*, *până când*, (*mai*) *înainte* (*ca...*) *să*, *când să*, *pe când*, *pentru când*, *în timp ce*, *în vreme ce*, *câtă vreme*, *cât timp*, (*ori*) *de câte ori*, *după ce*, *odată ce*, *imediat ce*, (*de*) *îndată ce*, *de cum*, *de când*: *Iar întârzie mult/*[1] *până să răspundă/*[2]. (Camil Petrescu); *Notez aceste gânduri/*[1] *în timp ce şoferul aşteaptă un pasager „rătăcit“/*[2]. (O. Paler); *Am lăsat lucrul/*[1] *de cum s-a întunecat/*[2].; *Îţi trebuie memorie bună/*[1] *după ce ai minţit/*[2].; *Eu voi trece la ai noştri/*[1] *îndată ce voi putea/*[2]. (L. Rebreanu).

5. pronume sau adjective pronominale relative (*cine*, *ce*, *care*), însoţite de prepoziţiile *în*, *la*, *după*, *înaintea*: *Am ajuns/*[1] *după cine trebuia/*[2].; *Te aştept/*[1] *la ce oră vrei tu/*[2].

Elementele care sunt specializate în cea mai mare măsură pentru exprimarea relaţiei temporale sunt adverbele relative *când* şi *oricând*.

Elemente corelative: Deseori, elementul introductiv din subordonată intră în corelaţie cu un anumit element din regentă. Astfel, adverbului relativ *când* din propoziţia circumstanţială de timp îi corespunde în regentă adverbul *atunci*: *Când ai vreo grabă,/*[1] *atunci se sperie calul/*[2]. (Folclor). Uneori, cele două adverbe sunt alăturate formând o unitate: *Vine la noi atunci/*[1] *când poate/*[2].; *Voi pleca atunci/*[1] *când voi crede eu…/*[2] (L. Rebreanu).

Există şi alte elemente corelative, care, împreună cu elementele de relaţie, formează următoarele perechi: *cum… cum…*, *îndată ce… şi…*, *până atunci… până când…*, *cât… atâta…*, *de câte ori… de atâtea ori…* De exemplu, *Cum m-a văzut,*/[1] *cum m-a şi întrebat despre tine*/[2].; *Îndată ce a terminat lucrul,*/[1] *a şi plecat acasă*/[2].; *Şi de câte ori am nevoie,*/[1] *de atâtea ori îl caut*/[2]. (Em. Gârleanu).

Clasificarea circumstanţialelor de timp. După raportul temporal stabilit între acţiunea din regentă şi cea din subordonată, circumstanţialele temporalele sunt de trei feluri:

– temporale de anterioritate (acţiunea din regentă are loc înaintea acţiunii din subordonată): *Mi-a fost frică*/[1] *şi m-am furişat afară,*/[2] *înainte ca să prindă de veste cineva*/[3]. (M. Eliade).

– temporale de simultaneitate (acţiunea din regentă are loc în acelaşi timp cu acţiunea din subordonată): *Aţi văzut Dunărea*/[1] *în timp ce o treceam*/[2]. (M. Eliade).

– temporale de posterioritate (acţiunea din regentă are loc după acţiunea din subordonată): *După ce-ai plecat tu,*/[1] *a început o discuţie foarte serioasă...*/[2] (M. Eliade).

Topica şi punctuaţia. Circumstanţiala de timp poate urma sau preceda regenta în funcţie de intenţia vorbitorului de a insista asupra temporalei sau a regentei: *Când m-am oprit,*/[1] *am simţit numai freamătul neostoit al frunzişului*/[2]. (M. Sadoveanu); *Am plecat spre gară*/[1] *când răsăreau stelele*/[2]. (M. Eliade). Temporala poate fi, de asemenea, intercalată în propoziţia regentă: *Ştiuse parcă,*/[1] *înainte ca să le audă,*/[2] *cuvintele*/[1] *ce trebuiau să vină*/[3]. (M. Eliade).

Când este postpusă regentei, circumstanţiala de timp nu se desparte, în general, prin virgulă: *Încă nu se luminase de ziuă*/[1] *când mă trezii*/[2]. (L. Blaga). Temporala antepusă se izolează de aceasta prin virgulă: *Când stinse lampa,*/[1] *prin perdelele albe tremurau zorile...*/[2] (L. Rebreanu). Temporala intercalată se izolează, de obicei, prin virgulă: *Năpăstuiţii satelor,*/[1] *când nu mai puteau răbda,*/[2] *luau calea codrilor*/[1]. (V. Eftimiu).

Complementul circumstanțial de mod

Este partea secundară de propoziție care exprimă o caracteristică a procesului, indicând modul în care se desfăşoară o acţiune, cum se prezintă o stare: *Merge încet*.; *Obosește repede*.; *Învață temeinic*.; *L-a confruntat bărbătește*. Se recunoaște prin adverbul *cum*. Este un determinant în mare parte facultativ. Rar poate fi determinant obligatoriu pentru verbe precum *a arăta* (cu sensul *a avea aspect*), *a se comporta*, *a se purta*, *a proceda*. Să se compare: *Doamna Ionescu arată bine*. *vs*. **Doamna Ionescu arată*. *Ion a procedat corect*. *vs*. **Ion a procedat*. etc.

Complementul circumstanțial de mod răspunde la întrebările: *cum?*, *în ce fel?*, *cât? cât de?*

Conținutul semantic al complementului circumstanțial de mod depinde de trăsăturile semantico-sintactice ale regentului. De obicei, circumstanțialul de mod exprimă: 1) gradul de certitudine al desfășurării acțiunii, adică modul real în care se desfășoară o acțiune sau se prezintă o stare; 2) o caracteristică calitativă a acțiunii; 3) cantitatea, măsura în care se desfășoară acțiunea; 4) conformitatea acțiunii cu ceva; 5) progresia unei acțiuni sau stări; 6) comparația dintre acțiuni.

În funcție de conținutul semantic, circumstanțialul de mod este de trei feluri:

a) circumstanțialul de mod propriu-zis (circumstanțial modal de calitate); arată felul unei acțiuni sau însușiri fără a o raporta la ceva (*Ion vorbește repede*.) sau conformitatea cu ceva (*Coase haine după modele noi*.);

b) circumstanțialul de mod de măsură (circumstanțial de mod cantitativ) exprimă evaluarea unei acțiuni sau însușiri prin raportare la dimensiuni, greutate, capacitate, temperatură etc. (*fâșie îngustă de doi metri*.; *Sac greu de douăzeci de kg*.; *Inflația a crescut cu zece la sută*.; *Gerul a scăzut la minus un grad*.);

c) circumstanțialul de mod comparativ exprimă felul acțiunii sau însușirii prin raportare la alt element care are rol de termen de comparație (*Cântă la vioară ca Paganini*.). Se delimitează: complementul circumstanțial comparativ de egalitate (*Cântă la vioară la fel ca Paganini*.) și de inegalitate: de superioritate (*Cântă la vioară mai bine decât Paganini*.) și de inferioritate (*Cântă la vioară mai puțin bine decât Paganini*.).

Complementului circumstanțial de mod poate avea în calitate de regent:

1. un verb la un mod predicativ sau nepredicativ ori o locuţiune verbală: *Ion scrie corect*.; *A luat-o la sănătoasa imediat*.; *Gândind așa*, *nu ajungi departe*.

2. o interjecţie: *Hai repede la şcoală!*

3. un adjectiv: *Avea o casă mare cât un castel*.

Acești termeni regenți sunt comuni tuturor tipurilor de complemente circumstanțiale de mod. Există însă și regenți specializați pentru anumite tipuri de complemente circumstanțiale modale:

– adjective și adverbe la gradul comparativ de egalitate (pentru complementul circumstanțial modal comparativ de egalitate): *Este tot atât de bogat ca Bill Gates*.

– adjective și adverbe la gradul comparativ de superioritate/inferioritate (pentru complementul circumstanțial comparativ de superioritate/inferioritate): *Este mult mai bogat decât Bill Gates*/*mai puțin bogat decât Bill Gates*.

Exprimarea complementului circumstanțial de mod

Complementul circumstanțial de mod se exprimă prin:

1. adverbe și locuțiuni adverbiale de mod: *Munceşte aşa*/*cumva*/*astfel*.; *Sare uşor din maşină şi porneşte agale*.; *Nu cântă deloc*.; *Treaba merge strună*.; *Porneşte glonţ*.; *Priveşte ţintă la mine*.; *Doarme buștean*.; *S-a supărat foc*.; *Cea mică s-a strâns ghem*.; *Vorbește foarte repede*.; *A mâncat*

mult.; *Înfruntă vitejeşte*/*bărbăteşte*/*pieptiş adversarul*.; *Se uită chiorâş la mine*.; *Cum cântă?*

2. substantive cu sau fără prepoziție: *Mănâncă cu poftă*.; *Miroase a pâine proaspătă*.; *Meditează în liniște*.; *Doarme fără grijă*.; *Totul a decurs conform* (*potrivit*) *planului*.

3. pronume cu sau fără prepoziție: *El este mai mare decât mine*/*decât dumneata*/*decât al meu*/*decât acesta*/*decât fiecare*.; *A votat contra lor*/*contra noastră*/*contra acestuia*/*contra dumnealui*/*contra fiecăruia*.; *Este inferior lui*/*dumnealui*/*celuilalt*/*alor noștri*/*altora*.

4. numerale cu valoare adverbială sau substantivală: *Am muncit însutit*.; *L-a plătit dublu*.; *El vorbește împotriva celor doi*.; *A votat contra celor doi*.

5. secvenţe cu structura prepoziţie + substantiv de tipul *mod*, *fel*, *chip*, însoţite de determinanţi: *A ordonat actele într-un mod logic*.; *Să înveţe că doi oameni se pot uita la acelaşi lucru si că pot să-l vadă în mod diferit*. (O. Paler).

6. verbe la un mod nepredicativ: *A plecat fără a spune ceva*.; *Mănâncă înfulecând*.; *Am rămas uimit ca lovit de trăsnet*.

7. interjecţii onomatopeice: *Merge târâș-grăpiș*.; *Înghite gogâlț-gogâlț*.

După structura sa, complementul circumstanțial de mod poate fi: a) simplu, este exprimat printr-o singură parte de vorbire: *Mănâncă încet*. b) multiplu, este exprimat prin două sau mai multe părţi de vorbire: *Citeşte mult şi cu interes*. c) complex, este exprimat prin diferite sintagme și locuțiuni: *A decis în mod corect*. *Lasă totul în voia sorţii*.

Topică și punctuație

Locul obișnuit al complementului circumstanțial de mod este după cuvântul regent. Când stă imediat după cuvântul regent, nu se desparte prin virgulă: *Lucrează destul de mult*. Se separă de regentul său când este plasat înaintea acestuia: *Dibuind prin întuneric*, *se îndreptă spre ieșire*.

Propoziţia circumstanțială de mod

Este propoziţia circumstanţială care îndeplineşte în frază funcţia sintactică de complement circumstanţial de mod, arătând cum se desfăşoară o acţiune sau se manifestă o însuşire: *S-a descurcat*/[1] *cum a putut*/[2].; *Situaţia nu e chiar atât de gravă*/[1] *cum îţi imaginezi tu*/[2].

Circumstanțialele de mod răspund la întrebările: *cum*?, *în ce fel*?, *în ce mod*?, *cât*?, *cât de*?, *cu cât?*, *de câte ori?*, *în ce măsură?*, *în ce proporţii?*

Propoziţia circumstanţială de mod poate avea ca termen regent un verb, un adjectiv, un adverb, iar în unele cazuri, ea se poate referi la propoziția regentă în ansamblu.

După aspectul în care se stabileşte modul desfăşurării unei acţiuni, circumstanţialele de mod se împart în următoarele subspecii:

1. circumstanţialele de mod propriu-zise; caracterizează, cantitativ sau calitativ, felul în care se desfăşoară o acţiune sau se manifestă o însuşire din propoziţia regentă. În frază, pot fi introduse prin următoarele elemente:

– adverbele *cum*, *precum* şi locuţiunea *după cum*: *Harap-Alb face*/[1] *cum îi zice Sfânta Duminică*/[2]. (I. Creangă); *I-am găsit*/[1] *precum îi lăsasem*/[2].; *Priveam cerul*/[1] *care se lumina*/[2] *şi se-ntuneca*/[3] *după cum curgeau norii*/[4]. (M. Cărtărescu).

– adverbul *cât* şi locuţiunile *după cât*, *pe cât*: *Am venit*/[1] *cât am putut de repede*/[2].; *Am trăit fiecare*/[1] *după cât ne-au ţinut puterile*/[2]. (R. Ojog-Braşoveanu); *Pe cât poate*,/[1] *pâinea-şi scoate*/[2]. (Folclor).

2. circumstanţialele de mod comparative; arată, printr-o comparaţie, felul în care se desfăşoară o acţiune sau se manifestă o însuşire. Aceste circumstanţiale sunt de două tipuri:

a. de egalitate; se leagă de propoziţia regentă cu ajutorul următoarelor mijloace:

– adverbele *cum*, *precum* şi locuţiunea *după cum*.: *Bătu la uşă*, *uşor*,/[1] *cum bat flăcăii în geam*, *la fete*/[2]. (L. Rebreanu); *Pe ură nu poţi clădi*,/[1] *precum nu poţi pe mlaştină...*/[2] (L. Rebreanu); *După cum e vodă*,/[1] *e şi ţara!*/[2] (B. Şt. Delavrancea).

– adverbul *cât* şi locuţiunile *cu cât*, *pe cât*: *Unii câştigă într-un an*,/[2] *cât alţii câştigă într-o viaţă*/[2].; *Pe cât este de frumoasă*/[1] *pe atât este de isteaţă!*/[2].

b. de inegalitate; se introduc în frază prin:

– adverbul *decât* şi locuţiunile *de cum*, *decât să*: *Dar clipa trecu mai repede*/[1] *decât ar fi crezut*/[2]. (M. Eliade); *Permisul l-am obţinut mai repede*/[1] *decât m-aş fi aşteptat*/[2]. (I. Minulescu); *Şi în acea zi se vor auzi mai multe vaiete*/[1] *de cum s-au auzit de când lumea...*/[2] (A. Russo); *Mai bine să aştepte el câteva minute*/[1] *decât să fie aşteptat*/[2]. (L. Rebreanu).

– adverbul *decât* sau locuţiunea prepoziţională *faţă de* urmate de un pronume relativ sau de un adverb relativ: *Cine este stăpân pe sine*/[1] *preţuieşte mai mult*/[2] *decât cine cucerește cetăţi*/[3].

Unele circumstanţiale de mod propriu-zise şi unele comparative pot avea în regentă elemente corelative, dintre care mai frecvente sunt: *aşa*, *astfel*, *asemenea*, *la fel*: *Cum creşti copiii*,/[1] *aşa îi ai*/[2].

3. circumstanţialele de mod comparative condiţionale; exprimă modul desfăşurării unei acţiuni prin comparaţie cu o acţiune presupusă; se introduc prin următoarele elemente: *ca şi cum*, *ca şi când*, *de parcă*: *Îndată iese de sub tufă*/[1] *şi se lungeşte în mijlocul drumului*/[2] *ca şi cum ar fi moartă*/[3]. (I. Creangă); *Îi scăpărau ochii*/[1] *de parcă ar fi fost mâniat*/[2]. (M. Eliade).

4. circumstanţialele modale de măsură progresivă; arată măsura în care creşte o acţiune; se introduc prin *cu cât*, *de ce*, *pe măsură ce*. Acest tip de complement poate avea în regentă un element corelativ, care împreună cu elementul introductiv formează următoarele perechi: *cu cât… cu atât…*, *de ce… de ce…*: *Cu cât se apropia*,/[1] *cu atât cei trei tremurau mai tare*/[2]. (M. Sadoveanu); *Şi de ce se apropia*,/[1] *de ce lumina mai tare*,/[2] *de le fura vederile*/[3]. (I. Creangă).

Topica şi punctuaţia. Cu unele excepţii, circumstanţialele de mod au o topică liberă, putând sta atât după propoziţia regentă, cât şi înaintea acesteia: *Fiecare să doarmă*/[1] *cum îşi aşterne*/[2]. (L. Rebreanu); *Cum îţi vei aşterne*,/[1] *aşa vei dormi*/[2]. (Folclor). Există însă şi circumstanţiale de mod care au o poziţie fixă. Astfel, se folosesc numai în postpunere circumstanţialele introduse prin *de*

cum şi *de parcă*. În cazul celorlalte circumstanţiale se vorbeşte despre anumite preferințe: apar mai ales în postpunere circumstanţialele de mod propriu-zise, comparative şi comparative condiţionale, iar circumstanţialele de măsură progresivă sunt, de obicei, antepuse.

Punctuaţia circumstanţialelor de mod depinde de poziţia lor, de gradul de legătură cu regenta şi de prezenţa unui element corelativ în regentă. Circumstanţiala modală aşezată după regentă nu se desparte de obicei prin virgulă: *Iar pentru lumea cealaltă*, *ne vom da fiecare socoteală*/[1] *cum vom putea*/[2]. (C. Hogaş). Acest tip de subordonată se poate izola numai dacă nu este esenţială în frază: *În odaia cea mare*, *veselia se încinse iar*,/[1] *cum se aprinde din nou focul pe vatră*/[2]. (Camil Petrescu). Atunci când este antepusă, circumstanţiala de mod se desparte obligatoriu, dacă are un corelativ în regentă. *Cu cât trecea vremea*,/[1] *cu atât neliniştea sporea în sufletul lui Ion*/[2]. (L. Rebreanu).

Complementul circumstanțial de scop (final)

Este partea secundară de propoziție care arată ținta, scopul realizării acțiunii exprimate în propoziţie. Circumstanțialul de scop presupune o acțiune posterioară față de acțiunea exprimată de termenul regent. Se recunoaște prin întrebarea *cu ce scop?*

Regentul complementului circumstanțial de scop poate fi:

– un verb la un mod predicativ sau nepredicativ: *Ion pictează mult pentru a-și perfecționa tehnica*.; *A asculta pe la uși pentru a afla secrete nu este etic*.; *Relaxându-se pentru a adormi*, *se simțea foarte bine*.; *Trimisă după pâine*, *a cumpărat și fructe*.; *După o zi de căutat materiale pentru a-și coase ceva*, *era frântă de oboseală*. Uneori, are ca regent un verb de stare: *Doarme pentru a-și reface forțele*.

– o locuțiune verbală: *Am luat loc pentru a urmări spectacolul*.; *Și-a luat tălpășița pentru a nu fi prins*.

– o interjecție predicativă: *Hai cu mine la cumpărături*.;

– adjective de proveniență verbală: *Și-a cumpărat o mașină potrivită pentru a călători cu familia*.; *Este o cremă utilizabilă pentru hidratarea pielii*.

Exprimarea complementului circumstanțial de scop:

Complementul circumstanțial de scop poate fi exprimat prin:

– substantive precedate de prepozițiile (*pentru*, *spre*, *la*, *întru*, *după*) sau de locuțiunile prepoziționale (*în scop de*, *în vederea*, *în favoarea*, *în folosul*, *în beneficiul*, *în detrimentul*): *S-a înscris la facultate pentru o profesie*.; *Conducătorul acționează spre binele tuturor*.; *Umblă după potcoave de cai morţi*.; *În scop de protecție*, *au îmbrăcat veste antiincendiare*.; *A lucrat mult în vederea îmbunătățirii proiectului*.; *Lucrează în folosul comunității*.

– verbe la un mod nepredicativ: infinitiv, precedate de prepozițiile *pentru*, *spre*: *Pentru a ajunge medic*, *a învățat mulți ani*.; *Mergem regulat la bibliotecă spre a ne informa*.; *Muncește pentru a-și întreține familia*.; la supin, precedate de prepoziția *la*, *după*: *Ne-au trimis la cules mere*.; la gerunziu: *Făcându-și loc prin mulțime pentru a ajunge la tribună*, *s-a împiedicat și a căzut*.

– pronume de diferite tipuri precedate de prepozițiile specializate: *Am fost după ei*, *dar nu i-am găsit*.; *La ce te-ai dus acolo?*

– adverbe și locuțiuni adverbiale de scop: *înadins*, *dinadins*, *de aceea*, *de asta*, *pentru aceea*: *Înadins a spart geamul*.; *Pentru asta a lucrat atât de mult*.

Circumstanțialul de scop poate fi: simplu: *Mergem la școală pentru a studia*.; multiplu: *Mergem la școală pentru a învăța să scriem și să citim*.; dezvoltat: *S-a dus la clinică pentru a face o investigație*.

Topica și punctuația

Complementul circumstanțial de scop are topică liberă, fiind însă cel mai adesea postpus termenului regent. De regulă, când este așezat imediat după regent, nu se izolează: *Am venit la tine pentru a te ajuta*.; *Miturile sunt încă vii în Mexic şi oamenii au nevoie de ele pentru a trăi*, *nu pentru a-şi folosi fantezia*. (O. Paler). Atunci când se află înaintea regentului, se poate izola facultativ: *Pentru a-i dovedi aşa ceva*, *îi istorisise mai multe poveşti din care ieşea limpede ca lamura adevărul observaţiei*. (M. Sadoveanu).

Propoziţia circumstanțială de scop (finală)

Este subordonata care îndeplineşte în frază funcţia sintactică de complement circumstanţial de scop, arătând scopul acţiunii din regentă: *Din când în când treci pe la vecin*/[1] *ca să-ţi afli defectele*/[2]. (N. Iorga). Propoziţia circumstanţială finală răspunde la întrebările: *în ce scop*?, *cu ce scop*?: *Apoi*, *improvizam tot felul de jocuri*,/[1] *ca să treacă timpul*/[2]. (O. Paler) (*cu ce scop improvizam tot felul de jocuri*?).

Elemente de relaţie. Subordonata de scop poate fi introdusă prin următoarele mijloace:

1. conjuncţii subordonatoare: *să*, *ca să*, *de*: *Vă dau timp până mâine*,/[1] *să vă gândiţi mai bine*/[2]. (Camil Petrescu); *În consecinţă începuse să mănânce puţin*,/[1] *ca să slăbească*/[2]. (I. Teodoreanu); *La auzul acestor urlete au fugit toţi*/[1] *de s-au ascuns*/[2].

2. locuţiuni conjuncţionale subordonatoare: *pentru ca să*, *că doar*: *Meşterul Manole şi-a zidit soţia sub pietre şi var*,/[1] *pentru ca să înalţe biserica*/[2]. (L. Blaga); *S-au dus cu toţii la el*,/[1] *că doar îl vor putea convinge*/[2].

Elemente corelative. Subordonata finală are ca element corelativ în regentă adverbele şi locuţiunile adverbiale: *anume*, *dinadins*, *de asta*, *înadins*, *într-adins*, *de aceea*, *pentru aceea*, *pentru asta*: *Înadins am repetat*,/[1] *ca să auzi*...*/*[2] (L. Rebreanu).

Topica şi punctuaţia. Subordonatele de scop au o topică liberă. Totuşi, cele mai multe subordonate finale apar numai după propoziţia regentă: *Se uită în toate părţile*/[1] *să găsească un adăpost*/[2]. (Em. Gârleanu). Pot sta atât după regentă, cât şi înaintea ei doar subordonatele finale introduse prin *ca să* (nedisociat) şi *pentru ca să*: *Fii bun*,/[1] *ca să trăieşti mult*/[2]. (Folclor); *Ca să treacă vremea mai uşor*,/[1] *m-am apucat să scriu*/[2]. (O. Paler); *Cred*/[1] *că ele fac aceasta*/[2] *pentru ca să trăiască mai mult*/[3].

(C. Hogaş); *Şi pentru ca să se încredinţeze de adevărul ziselor mele,*/[1] *mai trase şi el o duşcă*/[2]. (C. Hogaş).

Punctuaţia subordonatei finale depinde de topica ei, de gradul legăturii cu regenta şi de elementul de legătură. Subordonata finală antepusă şi cea intercalată în regentă se despart de obicei prin virgulă: *Ca să amân văicărelile ei şi veştile rele,*/[1] *m-am prefăcut*/[2] *că dorm*/[3]. (V. Voiculescu); *El,*/[1] *ca să scape de ele,*/[2] *trecu în altă odaie*/[1]. (D. Zamfirescu). Finalele postpuse se izolează prin virgulă atunci când nu sunt considerate esenţiale în frază: *Luase în mână un par,*/[1] *să se apere de câini*/[2]. (I. Agârbiceanu). Subordonatele finale postpuse strâns legate de regenta lor şi cele introduse prin *de* nu se despart prin virgulă de regentă: *Venise*/[1] *să-şi ia şcoala în primire*/[2]. (L. Rebreanu); *Du-te*, *copilul meu;*/[1] *mergi*/[2] *de vezi*/[3] *şi de învaţă*/[4]. (Al. Odobescu).

Complementul circumstanțial de cauză

Este partea secundară de propoziție care exprimă motivul realizării unei acțiuni sau al apariţiei unei stări, însuşiri. Având la bază un raport de cauzalitate stabilit între două acțiuni, complementul de cauză exprimă o acțiune anterioară față de acțiunea desemnată prin termenul regent, deoarece, semantic, cauza precedă acțiunea pe care o provoacă: *A întârziat din cauza ambuteiajului*.; *L-a lovit din greșeală*.

Se recunoaște prin locuțiunile prepoziționale *din cauza*, *din cauză de*, *din pricina*, precum și prin prepozițiile *de*, *din*, *pentru*. Complementul circumstanțial de cauză răspunde la întrebarea *din ce cauză*/*pricină?*. De exemplu, *Ion tremura de frig*.; *Ana slăbise din cauza bolii*. Complementul circumstanțial de cauză este o funcție sintactică facultativă, putând fi oricând suprimat, fără a afecta sensul enunțului.

Complementele circumstanțiale de cauză exprimă:

– relația cauză-efect între două acțiuni: *Începând ploaia* (cauză), *ne-am întors acasă* (efect). *Plânge* (efect) *de bucurie* (cauză).

– justificarea întâmplării unui fapt: *Liftul s-a blocat din cauza unei pene de curent*.

– explicarea sau completarea faptelor relatate: *Din cauza urii*, *își făcea mult rău*.

– corelarea cu alte informații din enunț în plan discursiv printr-o relație apozitivă: *Fiindcă tot vorbeam despre iubire*, *nu moare nimeni din asta*.

Complementul circumstanțial de cauză poate avea ca termen regent:

– un verb la un mod predicativ sau nepredicativ sau o locuțiune verbală: *A plâns de bucurie*.; *L-am surprins plângând de supărare*.; *Ar trebui să vă fie ruşine din cauza promisiunii nerespectate*.

– un adjectiv propriu-zis sau participial: *Ana avea obrajii roșii de emoție*.

– o interjecție: *Poc! o palmă pentru neascultare*.

Exprimarea complementului circumstanțial de cauză:

În propoziție, complementul circumstanțial de cauză se exprimă prin:

– substantive precedate de prepoziţiile *de*, *din*, *pentru*, *la*, *pe*, *dintre* sau de locuţiunile prepoziţionale *din cauza*, *din pricina*, *din cauză de*, *din motiv de*, *de*

dragul, *de răul* etc. Alegerea prepoziției depinde de conținutul lexico-gramatical al substantivului. De exemplu, prepoziția *de* precedă substantivele abstracte care redau stări psihice sau fiziologice, precum și fenomene meteorologice: *Ion era nebun de fericire*.; *Copilul sare de bucurie*.; *Și-a pierdut mințile de durere*.; *Câinele tremură de frig*. Prepozițiile *din* și *pentru* precedă substantive abstracte care redau starea mentală, atitudinea unei ființe: *A spart un pahar de cristal din neatenție*.; *A luat o notă proastă pentru neascultare*. Locuțiunile prepoziționale cu regim cauzal genitival (*din cauza*, *din pricina*, *de dragul*, *de răul*) precedă o gamă largă de substantive: *Din cauza unui coleg*, *am fost penalizați toți*.; *De răul țânțarilor*, *intrăm devreme în casă*.; *De dragul copiilor*, *am părăsit satul de baștină*.

– pronume de diferite feluri însoţite de prepoziţii sau de locuţiuni prepoziţionale comune cu ale substantivului: *Din cauza cui a suferit?*; *A suferit din cauza lor*.; *Am fost certat din cauza dumnealui*.; *De dragul lor*, *a stat toată noaptea la sfat*.; *Din pricina celorlalți*, *am întârziat la cursuri*.; *Din cauza noastră*, *ei au fost certați de profesor*.

– adjectiv propriu-zis sau participial precedat de prepoziţia *de*: *Nu mai putea merge de flămând*.; *Cădea din picioare de obosit*.

– numerale cardinale sau ordinale cu valoare substantivală precedate de prepoziții şi locuţiuni prepoziţionale comune cu ale substantivului: A *pierdut întrecerea din cauza celor doi*.; *Din cauza amândurora*, *n-au câştigat meciul*.

– verbe la modurile nepredicative: verbe la infinitiv (perfect) cu prepoziţia *pentru*: *Era tare supărat pentru a nu fi reuşit la concurs*. sau la modul gerunziu pozitiv *Pierzând trenul*, *a rămas în gară*., sau, mai frecvent, negativ. *Neobservând poleiul*, *a lunecat și a căzut*.

– locuțiunile adverbiale *de ce*, *de aceea*, *de asta*: *De ce nu m-ai sunat?*; *De ce nu-mi vii*, *de ce nu-mi vii?* (M. Eminescu); *De aceea nu s-a prezentat la medic*.; *De asta ești supărată?*

Topica și punctuația

Circumstanțialul de cauză are topică liberă. Poate sta atât înainte, cât și după cuvântul regent. De regulă, circumstanțialul de cauză este izolat. Separarea prin virgulă este obligatorie: 1) dacă circumstanțialul este antepus termenului regent (*Cuminte şi ascultător*, *face tot ce i se spune*.); 2) dacă este exprimat prin gerunziu sau construcţie gerunzială (*Fiindu-i frică*, *nu s-a prezentat la concurs*.); 3) dacă este precedat de locuțiunile prepoziționale *din cauza*, *din pricina* (*Din cauza frigului*, *a răcit*.); 4) dacă este așezat între subiect și predicat (*Ion*, *fiind mai tânăr*, *m-a întrecut la fugă*.); 5) dacă este reluat printr-un corelativ (*De teamă*, *de asta*, *n-a participat la concurs*.). În celelalte cazuri, izolarea depinde de importanța care i se acordă complementului circumstanțial de cauză în comunicare*: Nu s-a dus la concurs*(,) *de teamă*.

Propoziţia circumstanțială de cauză

Este propoziţia subordonată care îndeplineşte în frază funcţia sintactică de complement circumstanţial de cauză, arătând motivul desfăşurării ori nedesfăşurării unei acţiuni sau al manifestării unei însuşiri: *Eu cer*/[1] *fiindcă*

mi-e foame!/[2] (V. Eftimiu); *Nu m-aş fi rătăcit*,/[1] *pentru că sunt obişnuit cu întunerecul*/[2]. (M. Eliade). Propoziţia circumstanţială de cauză răspunde la întrebările: *din ce cauză? din ce pricină?*: *Era desculţ*,/[1] *căci vremea era caldă încă*/[2]. (M. Sadoveanu) (*din ce cauză era desculţ?*).

Circumstanţialele cauzale sunt de mai multe feluri: cauzale propriu-zise (arată o cauză directă sau indirectă): *Îmi place*,/[1] *pentru că e o melodie tristă*.../[2] (M. Eliade); cauzale argumentative (exprimă o justificare a unei acţiuni): *Dacă nu lucrezi*/[1] *cum să ai concediu?*/[2].

Elemente de relaţie. Propoziţia circumstanţială de cauză poate fi introdusă în frază prin următoarele elemente de relaţie:

1) conjuncţii subordonatoare: *deoarece*, *fiindcă*, *întrucât*, *căci*, *cum*, *dacă*, *de*, *că*. Dintre acestea, primele patru sunt specifice pentru circumstanţiala de cauză: *Voi să adoarmă îndată*,/[1] *fiindcă într-adevăr călătoria îl zdrobise*.../[2] (L. Rebreanu); *Grăbim iar pasul*,/[1] *căci soarele a început să urce*/[2]. (Camil Petrescu); *De haiduci n-a dat*,/[1] *că se ascundeau bine*…/[2] (V. Eftimiu); *Cum bântuia arşiţa cumplită*,/[1] *a poruncit oştenilor*/[2] *să dea foc ierburilor şi semănăturilor*/[3]. (E. Camilar).

2) locuţiuni conjuncţionale subordonatoare: *din cauză că*, *din pricină că*, *pentru că*, *din moment ce*, *de vreme ce*, *odată ce*, *de bine ce*, *de bine că*, *câtă vreme*, *atâta timp cât* etc.: *Maşinile s-au ciocnit*/[1] *din cauză că una a intrat pe contrasens*/[2].; *N-am trăit în zadar*,/[1] *de vreme ce mesajul meu va fi împărtăşit lumii*.../[2] (E. Ionesco); *Sau ai putea să nutreşti alte bănuieli*,/[1] *câtă vreme eu sunt pentru tine un străin*/[2]. (O. Paler).

3) pronume relative (*ce*, *cine*, *ceea ce*, *cât*) precedate de prepoziţiile *de*, *din*, *pentru* sau de locuţiunea prepoziţională *din cauza*: *Nu refuz oferta*/[1] *de ce crezi tu*/[2].; *Atunci împăratul Verde şi fetele sale au rămas încremeniţi*/[1] *de ceea ce au auzit*/[2]. (I. Creangă); *Este îndurerat*/[1] *de câte a îndurat până acum*/[2].; *Povesteşte*/[1] *şi-i dau lacrimile*/[2] *de câte a văzut*/[3].

Elemente corelative. Circumstanţiala de cauză poate avea, în propoziţia regentă, un element corelativ, care diferă în funcţie de tipul de circumstanţială cauzală folosit: în cazul unei cauzale propriu-zise se folosesc ca elemente corelative locuţiunile adverbiale: *de aceea*, *pentru aceea*, *de aceasta*. Acestea accentuează ideea de cauză: *Tocmai fiindcă lucrul acesta era să se întâmple*,/[1] *de aceea m-am răzgândit*!/[2] (C. Hogaş); cauzalele argumentative au ca elemente corelative adverbele *apoi*, *atunci*: *Dacă tu nu te ajuţi singur*/[1] *atunci cu ce ar putea ei să te ajute?*/[2].

Topica şi punctuaţia. Subordonata circumstanţială de cauză stă de obicei după propoziţia regentă: *Şi se roşi din nou*,/[1] *fiindcă era adevărat*/[2]. (I. Teodoreanu). Atunci când se urmăreşte scopul de a se accentua cauzala, ea poate fi plasată şi înaintea regentei: *Fiindcă nu fusese de mult pe la târg*,/[1] *o luă într-acolo*/[2]. (Em. Gârleanu); *De vreme ce mi-a dat voie*,/[1] *m-apuc să-i citesc scrisorile*/[2]. (I. L. Caragiale). Se întâlnesc însă şi circumstanţiale cu topică fixă; sunt totdeauna postpuse cauzalele introduse prin *că* şi *căci*: *Îi ascund şi jupânii*,/[1] *că au nevoie de ei*/[2]. (Camil Petrescu); *A trebuit să plecăm repede spre maşină*,/[1] *căci se întunecase de-a binelea*/[2]. (M. Eliade); apar

totdeauna în antepunere cauzalele introduse prin *cum*: *Cum erau obosiţi*,/[1] *se întinseră într-o poiană*/[2] *să se odihnească*/[3].

Indiferent de topică, circumstanţiala cauzală se desparte de regenta ei prin virgulă în funcţie de importanţa ei pentru comunicare şi în funcţie de gradul de legătură cu regenta: *Voia să fie foarte exact la întâlnire*,/[1] *căci omul civilizat întâi după exactitate se cunoaşte*/[2]. (L. Rebreanu); *Tocmai fiindcă era puternic la trup*,/[1] *îl făcuse boierul logofăt*/[2]. (Camil Petrescu); *Îl ustură inima*/[1] *că nu poate scăpa de nehotărâre*/[2]. (L. Rebreanu).

Complementul circumstanțial condițional

Este partea secundară de propoziţie care arată condiția sau ipoteza de a cărei îndeplinire depinde realizarea unei acțiuni sau existența unei stări, însușiri exprimate în propoziţie. Se recunoaște prin întrebările *în ce condiții? cu ce condiție?*: *Ascultând muzica clasică*, *înțelegem mai bine lumea*.; *Făcând sport*, *vei rămâne tânăr și sănătos*. Se întâlneşte în structura unor propoziții construite cu verbe la modurile indicativ, condițional-optativ sau prezumtiv: *În locul lui*, *eu nu făceam asta*.; *În locul tău*, *i-aș spune tot adevărul*.; *În condiții prielnice*, *am fi trăit mult mai bine*.

Complementul circumstanțial condițional este un element facultativ. Lipsa lui nu afectează corectitudinea propoziţiei: *I-aș fi spus tot adevărul*.; *Am fi trăit mai bine*. Enunțurile menţionate redau ideea de condiție fără exprimarea ei explicită.

Complementul circumstanțial condițional poate avea ca termen regent:

– un verb la un mod predicativ sau nepredicativ: *Cu puțin efort*, *poți reuși*.; *Dându-i bani*, *nu faci bine întotdeauna*.

– o locuțiune verbală*: În caz de forță majoră*, *o iei la sănătoasa*.

– un adjectiv: *Am cumpărat o umbrelă utilă în caz de ploaie*.

– o interjecție: *În caz de ploaie*, *hai repede acasă*.

Exprimarea complementului circumstanțial condițional

Complementul circumstanţial condiţional se exprimă prin:

– substantive abstracte care exprimă ideea de condiţie (*oportunitate*, *eventualitate*, *ipoteză*, *caz*, *condiţie*) precedate de prepoziţiile: *în*, *cu*, *fără*: *În ipoteza unei îmbolnăviri*, *anunță medicul de familie*.; *În cazul acesta*, *te includem în echipă*.; *Cu condiția de a respecta instrucțiunile medicului*, *te vei face sănătos*.; *Fără o alimentație normală*, *te poți îmbolnăvi*.

– substantive abstracte precedate de locuţiunea prepoziţională *în caz de: În caz de incendiu*, *sună imediat la serviciul de pompieri*.

– pronume precedate de locuţiunile prepoziţionale: *în locul*, *în cazul*, *cu ajutorul*, *prin intermediul*: *În locul lui*, *chemam poliția*.; *În cazul ei*, *aș fi procedat altfel*.

– numerale precedate de locuţiunile prepoziţionale prezentate mai sus: *În locul celui dintâi*, *eu aş fi procedat altfel*.

– verbe la infinitiv precedate de prepoziția *fără* și la gerunziu: *Fără a munci*, *nu poți întreține familia*.; *Muncind*, *vei reuşi în viaţă*.

– adjective: *Plânsă și tristă*, *nu poți apărea în public*.

– adverbele *astfel*, *altfel*, *altminteri*, *altcumva* când exprimă contrariul celor din propoziția anterioară: *Să vii repede*.; *Altfel nu te voi aștepta*.

Complementul circumstanțial condițional poate fi: a) simplu: *În locul tău*, *n-aș da banii pe rochia asta*.; b) multiplu: *În locul tău şi al colegului tău*, *n-aș fi procedat așa*.; c) dezvoltat: *În oportunitatea unei călătorii*, *procurați bilete din timp*.

Topica și punctuația

Circumstanțialul condițional exprimat printr-un substantiv în cazul acuzativ are topică liberă, iar cel în genitiv are topică fixă: *În caz de incendiu*, *anunțăm pompierii*. *Anunțăm pompierii în caz de incendiu*. *În locul mamei*, *aș fi chemat ambulanța*.

În general, complementul circumstanțial condițional se desparte prin virgulă de regentul său. Virgula este obligatorie, mai ales, când stă înaintea termenului regent: *La nevoie*, *chemați ambulanța*.

Excepție face poziția de după termenul regent, când complementul circumstanțial condițional nu se izolează: *Arma este utilizabilă numai în caz de pericol*.

Propoziţia circumstanțială condiţională

Este propoziţia circumstanţială care îndeplineşte la nivelul frazei funcţia sintactică de complement circumstanţial condiţional, exprimând condiţia sau ipoteza de a cărei îndeplinire depinde realizarea unei acţiuni sau manifestarea unei însuşiri indicate în regentă: *Dacă vii înainte de cinci acasă*,/[1] *treci pe la teatru*...*/*[2] (Camil Petrescu). Propoziţia circumstanţială condiţională răspunde la întrebările *cu ce condiţie?*, *în ce condiţii?*: *Dacă n-ar fi proşti pe lume*,/[1] *n-ar putea trăi deştepţii*!/[2] (V. Eftimiu) (*în ce condiţii n-ar putea trăi deştepţii?*).

Elemente de relaţie. Subordonata circumstanţială condiţională poate fi introdusă prin următoarele mijloace:

1. conjuncţii subordonatoare: *dacă*, *de*, *să*, *când*: *Dacă spui drept*,/[1] *n-o să-ţi fac nimic*/[2]. (C. Hogaş); *Amar era să fie de voi*,/[1] *de nu eram noi amândoi*/[2]. (I. Creangă); *Să fi ştiut adevărul*,/[1] *cât s-ar fi speriat!*/[2] (H. Papadat-Bengescu); *Când m-aş potrivi eu babei la toate cele*,/[1] *apoi aş lua câmpii*!/[2] (I. Creangă).

2. locuţiunea conjuncţională subordonatoare *în caz că*: *I-am dat adresa ta*,/[1] *în caz că ar avea timp*/[2] *să viziteze oraşul*/[3]. (Em. Cioran).

3. pronume relativ în genitiv însoţit de locuţiunea prepoziţională *în locul*: *În locul cui a acceptat propunerea*/[1] *eu puneam unele condiţii*/[2].

Există şi circumstanţiale condiţionale introduse prin juxtapunere: *Ai carte*,/[1] *ai parte*/[2]. *Bine faci*,/[1] *bine găseşti*/[2].

Elementul de relaţie specializat pentru circumstanţiala condiţională este locuţiunea conjuncţională *în caz că*. Un element frecvent folosit pentru introducerea circumstanţialei cauzale este conjuncţia *dacă*. Ea este totuşi o conjuncţie subordonatoare cu valori multiple (introduce subordonate subiective, predicative, atributive, completive directe, indirecte şi unele circumstanţiale). Acelaşi lucru se poate spune şi despre conjuncţia *de*, sinonimă cu *dacă*.

Elemente corelative. Subordonata condiţională poate ca element corelativ în regentă adverbe ca *apoi* şi *atunci*: *Dacă purcezi astăzi*,/[1] *apoi până duminică eşti înapoi*/[2]. (M. Sadoveanu); *Dacă nu vrea să-mi dea înapoi banii*,/[1] *atunci să mă înveţe meşteşugul lui*/[2]. (P. Istrati).

Topica şi punctuaţia. În general, subordonata condiţională poate fi plasată în oricare dintre cele trei poziţii posibile în raport cu regenta: antepusă, postpusă sau intercalată în propoziţia regentă: *Dacă nu-l luai la cinematograf*,/[1] *bietul om trăia şi acum*/[2]. (V. Eftimiu); *Dă din mâini*/[1] *dacă vrei să ieşi la liman*/[2]. (A. Pann); *Şi la anul*,/[1] *dacă vii din nou*,/[2] *să-mi vii cu Ea!...*/[1] (I. Minulescu). Cele mai multe subordonate condiţionale introduse prin *dacă* sunt antepuse.

Izolarea subordonatei condiţionale depinde de gradul legăturii cu regenta: *Dar dacă am fi cuminţi de tot*,/[1] *ne-am împotmoli cu toţii*/[2]. (Camil Petrescu); *Dacă vii pentru asta*/[1] *nu-ţi dau nimic*/[2]. (D. Zamfirescu). Se despart obligatoriu prin virgulă subordonata juxtapusă şi cea intercalată: *Ai ceva de spus*,/[1] *spune*!/[2] (M. Sadoveanu); *Acum ştia*/[1] *că*,/[2] *dacă pun mâna pe el*,/[3] *îl snopesc în bătăi*/[2]. (Camil Petrescu).

Complementul circumstanţial concesiv

Este partea secundară de propoziție care arată un fapt ce ar putea împiedica desfășurarea unei acțiuni sau existența unei însușiri, dar nu o face. Complementul circumstanțial concesiv este facultativ. Semantic, enunțul care conține un complement circumstanțial concesiv redă o asociere dintre două acțiuni sau însușiri contrastante, incompatibile. Mărcile specifice acestui complement sunt: conjuncția *deși*, locuțiunile prepoziționale *în ciuda*, *în pofida*, *cu tot* (*toate*, *toți*, *toate*). *Deși în etate*, *Ion arăta foarte tânăr*. Se recunoaște prin întrebarea *în ciuda*/*în pofida cărui fapt? în ciuda*/*în pofida cui?* Ca și circumstanțialul condițional, complementul circumstanţial concesiv se realizează preponderent propozițional.

Regentul complementului circumstanţial concesiv poate fi:

– un verb la un mod predicativ: *Fiind prevenit de vreme rea*, *a plecat totuși la munte*.

– o locuțiune verbală: *În ciuda explicațiilor mele*, *nu și-a dat seama de consecințe*.

– un adjectiv: *El este încă viguros*, *în ciuda vârstei*.

– o interjecție: *Deși fără chef*, *hai la petrecere*!

Exprimarea complementului circumstanţial concesiv

Complementul circumstanțial concesiv se exprimă prin:

– substantive precedate de conjuncția *deși*: *Deși soare*, *afară e frig*.; *Deși sat*, *are străzile asfaltate*.

– substantive comune precedate de prepoziţiile (*cu*, *fără*) sau de locuțiunile prepoziționale (*cu tot*, *cu toți*, *cu toată*, *cu toate*): *Cu toate argumentele*, *nu l-am putut convinge*.; *Cu toți banii*, *nu poți cumpăra sănătate*.; *Fără bani*, *s-a descurcat de minune*.

– substantive comune precedate de prepoziţiile sau locuţiunile prepoziţionale specializate (*contrar*, *împotriva*, *în ciuda*, *în pofida*, *în contra*): *Contrar așteptărilor*, *a ieșit învingător*.; *În ciuda ninsorii abundente*, *am pornit la drum*.; *Împotriva voinței părinţilor*, *a plecat în străinătate*.; *Cu tot efortul*, *n-a luat examenul*.

– adjective precedate de conjuncția *deși* sau adverbul *chiar*, *nici*: *Deși vânăt de frig*, *continua să schieze*.; *Chiar bolnav*, *tot voi participa la concurs*.; *Chiar vândut*, *câinele era al lui*.; *Nici răcit*, *nu stă acasă*.

– pronume precedate de prepoziția *fără* și de adverbul *chiar*, de locuțiunile prepoziționale specializate (*în ciuda*, *în pofida*, *în contra*): *Chiar fără tine aș fi reușit*.; *În pofida lor*, *am organizat petrecerea*.; *În ciuda cui ai făcut asta?*

– numeral cardinal precedat de adverbul *chiar* și prepoziția *fără* sau de locuțiunile prepoziționale specializate: *Chiar fără cei doi*, *am terminat lucrul la timp*.; *În pofida celor trei*, *ei tot şi-au realizat proiectul*.

– verbe la infinitiv precedate de prepoziţia *fără* şi de adverbul *chiar*: *Chiar fără a se antrena*, *a câștigat totuşi întrecerea*.; sau verbe la gerunziu precedate de adverbele *încă*, *și*, *nici*, *chiar*: *Nici explicându-le repetat*, *n-au înțeles*.; *Chiar fiind certat*, *nu s-a cuminţit*.; *Nici alergând*, *n-a ajuns la timp*.

– adverbe sau locuţiuni adverbiale *tot*, *totuşi*, *oricum*, *cu toate acestea*, *în orice caz*, *chiar și așa*: *Chiar și așa*, *lucrurile nu merg bine*.; *Cu toate acestea*, *voi primi musafiri*.

– expresii de tipul: *vrând-nevrând*; *cu voie*, *fără voie*; *vrei*, *nu vrei*: *Vrând-nevrând*, *merge capra la târg*.; *Cu voie*, *fără voie*, *eu mă retrag la culcare*.; *Vrei*, *nu vrei*, *bea Grigore agheasmă*.

Topica și punctuația

Locul obișnuit al complementului circumstanţial concesiv este înaintea termenului regent. În anumite situații, acesta poate sta şi după termenul regent (*Era viguros*, *în ciuda vârstei*.) sau poate fi intercalat (*Fotbaliștii*, *în ciuda înfrângerii*, *au jucat admirabil*.)

Indiferent de poziția pe care o ocupă în raport cu regentul, el se izolează obligatoriu. Când este intercalat între subiect și predicat, se separă prin virgule de restul propoziţiei, excepție făcând adverbul *totuși*, care nu se izolează în propoziție.

Propoziţia circumstanţială concesivă

Este propoziţia circumstanţială care îndeplineşte în frază funcţia sintactică de complement concesiv al predicatului propoziţiei regente, exprimând o împrejurare ce ar fi putut împiedica realizarea acţiunii din regentă, dar nu o împiedică: *Deşi în odaie era cald*,/[1] *o cutremura un fior de frig*/[2]. (L. Rebreanu); *Îl recunoscuse de departe*,/[1] *cu toate că nu-l mai întâlnise de vreo trei ani*/[2]. (M. Eliade).

Circumstanţiala concesivă răspunde la aceleaşi întrebări ca şi complementul concesiv: *în ciuda cărui fapt?*, *în pofida cărui fapt?* Astfel, subordonata concesivă poate fi identificată luându-se în considerare echivalenţa sa cu un complement concesiv, ceea ce poate fi stabilit cu ajutorul întrebării la care răspunde şi pe baza mijloacelor introductive specifice (*deşi*, *cu toate că*, *măcar că* etc.), iar, în cazul unor mijloace nespecifice, datorită faptului că ele pot fi echivalate cu cele care sunt specializate pentru această subordonată. De exemplu, *Soarele răsare*,/[1] *chiar dacă nu cântă cocoşii*/[2]. Propoziţia (2) este o subordonată concesivă, deoarece este introdusă prin locuţiunea conjuncţională *chiar dacă*, echivalentă cu conjuncţia *deşi*, răspunde la întrebarea *soarele răsare în pofida cărui fapt?* pusă verbului din regentă şi deci arătă o împrejurare care ar fi putut împiedică acţiunea din regentă, dar nu o împiedică.

Împrejurarea care ar putea constitui o piedică pentru realizarea acţiunii din regentă poate avea caracter real sau ipotetic. Pornind de la această distincţie se delimitează două feluri de subordonate concesive: a) concesiva propriu-zisă: *Deşi e înalt*,/[1] *cerul e întreg acoperit de nori ca de plumb*/[2]. (Camil Petrescu) şi b) concesiva ipotetică sau condiţională: *Orice s-ar întâmpla*,/[1] *să nu scoţi o vorbă*/[2].

Elemente de relaţie. După elementul de relaţie, propoziţiile circumstanţiale concesive pot fi conjuncţionale sau relative. Subordonatele concesive conjuncţionale sunt introduse prin următoarele mijloace:

1. conjuncţii subordonatoare: *că*, *deşi*, *dacă*, *de*, *să*, *ca să*: *Deşi îi e frig*,/[1] *nu vrea să ridice gulerul mantalei*/[2]. (Camil Petrescu); *Un dovleac*,/[1] *că e dovleac*,/[2] *şi până să se coacă*,/[3] *cere vreme îndelungată*!/[1] (V. Eftimiu);

2. locuţiuni conjuncţionale subordonatoare: *cu toate că*, *chit că*, *fără* (*ca*) *să*, *măcar că*, *măcar să*, *măcar de*, *chiar dacă*, *chiar de*, *chiar să*, *nici dacă*, *nici de*, *nici să*, *indiferent dacă*: *Nu s-au putut afla prea multe de la cei arestaţi*,/[1] *cu toate că ancheta a fost atât de mult prelungită*/[2]. (Camil Petrescu); *Mă cam strânge-n spate frigul ista*,/[1] *măcar că am cojoc*...[2]. (M. Sadoveanu).

Circumstanţialele concesive relative sunt introduse prin:

1. pronume şi adjective pronominale nehotărâte: *oricare*, *oricine*, *orice*: *Nu vrea să plece*,/[1] *orice i-aş făgădui*/[2]. (T. Arghezi);

2. adverbe relative şi nehotărâte: *cât*, *oriunde*, *oricând*, *oricum*, *oricât*: *Apa*,/[1] *cât de tulbure*,/[2] *tot stinge focul*/[1]. (Folclor); *Oricât de mari sume i s-ar trimite*,/[1] *nu o să-i ajungă niciodată*/[2]. (V. Eftimiu).

Pentru regentele circumstanţialelor concesive este caracteristic faptul că ele pot cuprinde în structura lor anumite elemente corelative, care au rolul de a întări ideea de concesie. Ele sunt reprezentate prin adverbele *tot*, *totuşi* sau prin locuţiunea adverbiala *cu toate acestea*: *Oricâţi bani ai avea*/[1], *tot nu-ţi ajung*/[2].

Raportul concesiv poate fi marcat şi prin juxtapunerea propoziţiilor, adică prin simpla lor alăturare. În aceste cazuri, regenta conţine ca elemente corelative adverbele *tot* şi *totuşi*: *Ducă-se toţi*, *eu nu plec nicăieri*. Foarte frecvent, raportul concesiv este realizat prin juxtapunere în cazul unor construcţii fixe: *aşa sau altfel*, *fie ce-o fi*; *fie cum o fi*; *vrei*, *nu vrei*. De exemplu: *Fie ce-o fi*, *eu tot eu rămân*! (I. Slavici).

Topica şi punctuaţia. Propoziţia circumstanţială concesivă are o topică liberă, fiind folosită în toate cele trei poziţii posibile: antepuse, postpuse sau intercalate în regentă: *Oricine-ai fi*,/[1] *tu poţi intra oricând la mine-n în casă*/[2]. (I. Minulescu); *Nu purtam ochelari*,/[1] *deşi ar fi trebuit*/[2]. (M. Preda); *Fructul oprit*,/[1] *chiar dacă e putred*,/[2] *atrage*/[1]. (O. Paler). De cele mai multe ori concesivele stau totuşi înaintea regentei. Există şi concesive cu topică fixă. Acestea sunt concesivele introduse prin conjuncţia *că*: ele sunt totdeauna intercalate în regentă: *Calul*,/[1] *că e cu patru picioare*,/[2] *şi tot se poticneşte*/[1].

Indiferent de poziţia sa în frază, propoziţia concesivă se desparte prin virgulă de regentă: *Deşi focul ardea încă în soba de teracotă*,/[1] *era mai frig decât afară*/[2]. (M. Eliade).

Complementul circumstanţial consecutiv

Este partea secundară de propoziţie care indică rezultatul, consecința desfășurării unei acțiuni sau manifestarea unei însușiri exprimate în propoziţie. Prezența acestui circumstanțial în enunț este condiționată de necesitatea de a exprima intensitatea desfășurării acțiunii sau a manifestării calității, stării etc. Se recunoaște prin întrebarea *care este consecința* (*rezultatul*) *faptului că?* și prin elementele de relație specifice *de*, *pentru*, *spre*, *până la*: *Se împacă de minune*.; *Era suficient de pregătit pentru rezolvarea ecuației*.; *Fiul a plecat din țară spre mâhnirea părinților*.; *Aleargă până la epuizare*.

Circumstanțialul consecutiv are o frecvență foarte redusă, preferată fiind propoziția subordonată circumstanțială consecutivă.

Complementul circumstanţial consecutiv are ca termen regent:

– un verb sau o locuțiune verbală: *Mănâncă de speriat*.; *Sportivii au depus eforturi până la epuizare*.

– un adjectiv sau un participiu adjectivizat: *E slabă de nerecunoscut*.; *Emisiunea era prea interesantă pentru a o rata*.; *Este cam distrată pentru a înțelege tema*.

– un adverb: *Învățase destul pentru a reuși la examen*.

O particularitate a termenului regent al complementului circumstanțial consecutiv este construcția cu anumiți determinanți care subliniază caracterul gradabil al regentului *atât de*, *prea*, *destul de*, *suficient*/*atât de*, *cam* etc. *Apa era atât de rece de neînghițit*.; *Era suficient de inteligentă pentru a se descurca în situații dificile*.

Exprimarea complementului circumstanţial consecutiv

Complementul circumstanţial consecutiv se exprimă prin:

– substantive (abstracte, de cele mai multe ori) precedate de prepoziţiile: *de*, *pentru*, *spre*, *până*, *la*: *E bolnav de moarte*.; *Copiii au câștigat concursul spre bucuria părinților*.; *Sufereau până la lacrimi*;

– verbe la infinitiv precedate de prepoziţiile: *pentru*, *spre*, *până la*: *Era destul de abil*, *spre a se descurca*.; *Venise prea târziu pentru a mai apuca ceva*.

– verbe la supin (cu prepoziția *de*), preponderent la forma negativă: *Astăzi lumea e schimbată de nerecunoscut*.; *Actrița era frumoasă de neînchipuit*.

– îmbinări mai mult sau mai puțin stabile, de tipul *de mai mare dragul*, *de pomină*: *Cânta de mai mare dragul*.; *S-a făcut de râs de pomină*.

Topica și punctuația

Locul obișnuit al circumstanțialului consecutiv este după termenul regent (*A alergat până la epuizare*), cu excepția situației în care este exprimat prin grupul prepozițional cu prepoziția *spre*, când topica e liberă: *Spre uimirea tuturor*, *a ieșit campion*.; *A ieșit campion*, *spre uimirea tuturor*. Foarte rar, poate sta înaintea termenului regent: *De mai mare minunea*, *mortul a înviat*.

Circumstanțialul consecutiv introdus prin prepozițiile *de*, *pentru*, *până* nu se izolează: *E prea bătrân pentru a urca pe munte*.; *E nebun de legat*.; *Am râs până la lacrimi*. Trebuie însă izolat într-o intercalare: *Ei se înțeleg*, *cum era de așteptat*, *de minune*. și atunci când stă înaintea termenului regent: *De speriat*, *cât mănâncă*.

Propoziţia circumstanţială consecutivă

Este propoziţia care îndeplineşte în frază funcţia sintactică de complement consecutiv al propoziţiei regente, exprimând rezultatul, urmarea desfăşurării unei acţiuni, a unui eveniment sau a manifestării unei calităţi: *Sufla un vânt*/[1] *să ne ia de pe picioare*/[2]. (L. Blaga); *Se simţea atât de puternic*/[1] *încât să domnească peste tot cuprinsul*/[2]. (L. Rebreanu).

Circumstanţiala consecutivă răspunde la aceeaşi întrebare ca şi complementul circumstanţial consecutiv: *care este consecinţa faptului că*...? De exemplu: *Vântul vuia*/[1] *de te lua groaza*/[2]. (B. Şt. Delavrancea) (*care este consecinţa faptului că vântul vuia?*).

Aşadar, o subordonată consecutivă poate fi identificată datorită echivalenţei sale cu un complement consecutiv şi pe baza întrebării la care răspunde. Un indiciu al valorii de rezultat al acţiunii este prezenţa conjuncţiei specifice *încât* sau posibilitatea substituirii elementului relaţional nespecific cu această conjuncţie. De exemplu: *El e un om prea cuminte*/[1] *ca să facă ceva împotriva mea*/[2]. În această frază conjuncţia *ca să* ar putea fi înlocuită cu conjuncţia specifică subordonatei consecutive *încât să*.

Elemente regente. Circumstanţiala consecutivă poate avea ca termen regent următoarele părţi de vorbire:

– un verb: *Nurorile despletite o boceau*/[1] *de vuia satul*/[2]. (I. Creangă);

– un adjectiv: *Apa era atât de rece*,/[1] *că ne zăpăcea*/[2]. (L. Blaga);

– un adverb: *Inima îi bătea atât de năvalnic*,/[1] *că nici nu simţea plesniturile ploii*/[2]. (L. Rebreanu).

Elemente introductive. Circumstanţiala consecutivă este totdeauna o propoziţie conjuncţională, fiind introdusă prin următoarele mijloace:

1. conjuncţii subordonatoare: *încât*, *că*, *de*, *să*, *ca să*, *încât să*: *Vorbea atât de bine româneşte*,/[1] *încât nu puteam crede*/[2] *că nu e român*/[3]. (M. Eliade); *Era o linişte şi o tăcere*/[1] *că-mi ţiuiau urechile*...*/*[2] (V. Voiculescu); *Soarele ardea*/[1] *să topească zidurile*/[2]. (L. Rebreanu); *Urmele sunt prea mari*,/[1] *ca să fie de vulpe*/[2]. (Cezar Petrescu).

2. locuţiuni conjuncţionale subordonatoare: *pentru ca să*, *cât să*, *de să*: *Este prea frumos*/[1] *pentru ca să fie adevărat*!/[2]; *Am să fac o anchetă*/[1] *de să mă pomenească satele astea de hoţi de codru şi pe lumea cealaltă!*/[2] (L. Rebreanu). Dintre acestea sunt considerate specifice pentru circumstanţiala consecutivă conjuncţiile *încât* şi *încât să* şi locuţiunea conjuncţională *de să*.

Uneori, raportul de consecinţă poate fi redat şi prin simpla alăturare a propoziţiilor, adică prin juxtapunere: *Nu te văd cu ochii*,/[1] *aşa mi-i de foame!*/[2] (M. Sadoveanu).

Elemente corelative. Subordonata consecutivă poate avea adesea elemente corelative în propoziţia regentă. Se folosesc cu această funcţie următoarele părţi de vorbire:

1. adjectivul *aşa*: *Cu aşa glas a strigat*,/[1] *încât prin toţi cei de faţă a trecut un cutremur*/[2]. (M. Sadoveanu).

2. adverbe: *astfel* (*de*), *aşa* (*de*), *atât* (*de*), *destul* (*de*), *prea*: *Erau aşa de plini de frig şi de durere*,/[1] *încât nici mâncare nu le trebuia*/[2]. (M. Sadoveanu); *Teodorescu răspunse atât de agresiv*,/[1] *încât toţi învăţătorii şi doamnele se ridicară în picioare*/[2]. (M. Preda).

3. locuţiuni adverbiale: *în aşa fel*, *până acolo*, *până într-atât*: *Prunoiu vorbise în aşa fel*,/[1] *ca să fie auzit mai mult de Anghel şi de cei doi decât de cei de afară*/[2]. (M. Preda).

4. pronume şi adjective pronominale: *atât*, *atare*: *Noaptea e limpede*, *luminoasă*,/[1] *ş-atâta linişte e în aer*,/[2] *că frunzele nemişcate ale sălciilor îţi par înmărmurite ca de o vrajă*/[3]. (Al. Vlahuţă).

Topica şi punctuaţia. Propoziţia subordonată consecutivă stă totdeauna după propoziţia regentă: *Izbitura a fost atât de puternică*,/[1] *încât turcii s-au împrăştiat odată cu lăsarea nopţii*, *lăsând prin vâlcelele din jos de sat alte câteva sute de morţi…*/[2] (Camil Petrescu); *În asemenea lume viaţa ar fi un chin atât de cumplit*,/[1] *că nicio fiinţă simţitoare nu ar mai putea trăi!…*/[2] (L. Rebreanu).

Subordonata consecutivă se desparte, de obicei, prin virgulă de regentă: *Din urmă uşa se trânti cu zgomot aşa de mare*,/[1] *că se cutremurară pereţii casei…*/[2] (L. Rebreanu). Fac excepţie doar următoarele feluri de subordonate: cele introduse prin conjuncţia subordonatoare *de*, aşezate imediat după predicatul regentei: *Ningea*/[1] *de prăpădea pământul*/[2]. (Em. Gârleanu) şi cele introduse prin conjuncţia *să*, având în regentă ca element corelativ adverbul *prea*: *Uşa era prea slabă*/[1] *să poată rezista loviturilor*/[2].

Bibliografie selectivă

*** Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române, Bucureşti, Editura Academiei, 2005.

*** Enciclopedia limbii romane / de Mioara Avram et al.; coordonator, Marius Sala. Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2001.

*** Gramatica limbii române. Vol. 1: Cuvântul. Bucureşti, Editura Academiei, 2005.

*** Gramatica limbii române. Vol. II: Enunţul. Bucureşti, Editura Academiei, 2005.

*** Gramatica de bază a limbii române, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2010.

*** Gramatica practică a limbii române, Chişinău, 2006.

*** Gramatica uzuală a limbii române, Chişinău, Editura Litera, 2000.

*** Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie, ediţia a V-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1995.

* * *

Avram, Mioara, Gramatica pentru toţi, Bucureşti, Editura Humanitas, 2001.

Bejan, Dumitru, Gramatica limbii române. Compendiu, Cluj-Napoca, Editura Echinox, 1995.

Bidu-Vrânceanu, Angela, Călăraşu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaş, Mihaela, Pană-Dindelegan, Gabriela, Dicţionar de ştiinţe ale limbii, Bucureşti, Editura Nemira, 2001.

Constantinescu-Dobridor, Gheorghe, Gramatica limbii române, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 2001.

Constantinescu-Dobridor, Gheorghe, Gramatica esenţială a limbii române, Bucureşti, Editura Vestala, 2005.

Constantinescu-Dobridor, Gheorghe, Sintaxa limbii române, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1998.

Constantinovici, Elena, Semantica şi morfosintaxa verbului în limba română, Chişinău, 2007.

Coşeriu, Eugeniu, Principii de sintaxă funcţională, în Coşeriu, Eugen, Prelegeri şi conferinţe (1992 – 1993), Supliment al publicaţiei Anuar de lingvistică şi istorie literară, T. XXXIII (1992 – 1993). Seria A. Lingvistica, Iaşi, 1994, p. 65-83.

Diaconescu, Ion, Sintaxa limbii române, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995.

Draşoveanu, D. D., Teze şi antiteze în sintaxa limbii române, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1997.

Gutu-Romalo, Valeria, Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1973.

Irimia, Dumitru, Gramatica limbii române, Iaşi, Editura Polirom, 1997.

Hodiş, Viorel, Apoziţia şi propoziţia apozitiva, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1990.

Manoliu-Manea, Maria, Sistematica substitutelor din limba română contemporană standard, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1968.

Neamţu, G. G., Predicatul în limba romăna, Bucureşti, Editura Didactică şi Enciclopedică, 1986.

Neamţu, G. G., Teoria şi practica analizei gramaticale. Distincţii şi … distincţii, Cluj-Napoca, Editura Excelsior, 1999.

Nica, Dumitru, Teoria părţilor de vorbire. Cu aplicaţii la adverb, Iaşi, Editura Junimea, 1988.

Pană Dindelegan, Gabriela, Elemente de gramatică. Dificultăţi, controverse, noi interpretări, Bucureşti, Humanitas Educaţional, 2003.

Pană-Dindelegan, Gabriela, Sintaxa grupului verbal, Braşov, Editura Aula, 1999.

Pana Dindelegan, Gabriela, Sintaxa transformaţională a grupului verbal, Bucureşti, Editura Academiei, 1974.

Pană Dindelegan, Gabriela, Teorie şi analiză gramaticală, Bucureşti, Editura Coresi, 1992.

Secrieru, Mihaela, Nivelul sintactic al limbii române, ediţia a II-a revăzută şi completată, Iaşi, Editura Sedcom Libris, 2007.

Silvestru, Elena, Morfologia limbii române actuale, București, Editura Fundaţiei România de Mâine, 2007.

Stati, Sorin, Elemente de analiză sintactică, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1972.

Stati, Sorin, Teorie şi metodă în sintaxă, Bucureşti, Editura Didactica şi Pedagogica, 1967.

Teodorescu, Ecaterina, Propoziţia subiectiva, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1972.

Toma, Ion, Limba română contemporană, Bucureşti, Editura Niculescu, 1996.

Șerbănescu, Andra, Consultații de gramatică, București, Editura Vestala, 1993.

Vulişici-Alexandrescu, Maria, Sintaxa limbii române, Oradea, Editura Imprimeriei de Vest, 1995.